Claude Spaak

Marianne frumoasa mea

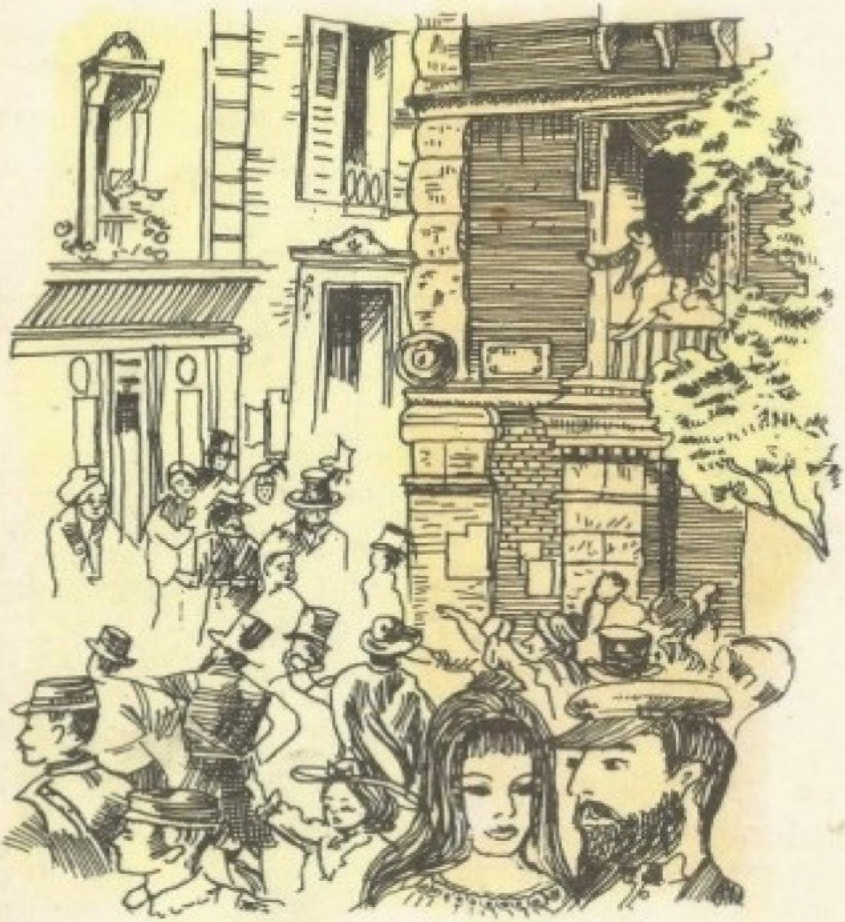

Editura Eminescu

CLAUDE SPAAK

Marianne, frumoasa mea

170

Traducere de
SANDA RÂPEANU

EDITURA EMINESCU

1979

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI.....5
I.....6
II.....37
III.....54
IV.....62
V.....76
VI.....88
VII.....97
VIII.....108
IX.....119
X.....122
XI.....131
XII.....136
XIII.....144
XIV.....152
XV.....162
XVI.....174
XVII.....182
XVIII.....191
XIX.....198
XX.....201

PARTEA A DOUA.....203
XXI.....204
XXII.....212
XXIII.....217
XXIV.....227
XXV.....232
XXVI.....240
XXVII.....246
XXVIII.....252
XXIX.....260

XXX.....*266*
XXXI.....*281*
XXXII.....*288*
XXXIII.....*296*
XXXIV.....*299*
XXXV.....*309*
XXXVI.....*314*
XXXVII.....*324*
XXXVIII.....*334*

PARTEA A TREIA.....337
XXXIX.....*338*
XL.....*355*
XLI.....*365*
XLII.....*370*
XLIII.....*379*
XLIV.....*392*
XLV.....*412*
XLVI.....*419*
XLVII.....429

Marianne frumoasa mea *este de fapt o urmare a romanului* Ordinea şi dezordinea, *editat în limba română tot de Editura Eminescu, roman ai cărui eroi sunt Louis şi Roger Darrieu.*

Cei doi fraţi, născuţi într-un mediu burghez, trăiesc un destin diametral opus, în timpul tragicelor evenimente ale Comunei care au însângerat Parisul în anul 1871.

După multe ezitări, Louis se alătură comunarzilor, luptă, este arestat şi întemniţat în Noua-Caledonie. Înainte de *acest exil însă, o cunoaşte pe Nicole de Révoir, se simte atras de ea şi ea îl iubeşte profund. Tânăra femeie suferă mai mult decât el de pe urma despărţirii lor. Roger, arivist lipsit de scrupule şi politician, trece de partea versaiezilor. Se află în tabăra cealaltă, a celor avuţi şi se căsătoreşte cu Lucile, o fată cu zestre.*

Să ne mai amintim de verişoara Nicolei, Clotilde de Bresles, pe care evenimentele o despart de soţul ei, general. Clotilde rămâne la Paris unde cunoaşte o aventură vijelioasă cu un poliţist pe nume Chaville.

Prizonier în lagărul de la Satory, Louis este mai întâi respins apoi acceptat de tovarăşii săi de suferinţă şi abia mai târziu va avea dreptul să spună pe ce făgaş îşi îndreaptă viaţa.

Acesta este subiectul romanului Marianne frumoasa mea.

De ce acest titlu?

În 1854, sub cel de-al doilea imperiu, omul politic progresist, Ledru-Rollin, refugiat la Londra, conducea o societate secretă, republicană, numită „Marianne”, prenume devenit astăzi un sinonim familiar al Republicii franceze.

CLAUDE SPAAK

PARTEA ÎNTÂI

I

BALONUL CARE AR PLANA LA oarecare înălţime, la Numbo, în această după-amiază, ar descoperi un peisaj insular: Muntele de Aur, străjuit de-o dublă centură de coral, cu pădurile ce coboară de pe creste până-n vale să întâlnească marea deasupra căreia pluteşte, din loc în loc, umbra legănată a norilor.

În golful ei, Numeea pare aproape, la poalele celor şapte coline. Dar Numeea, o vastă întindere, e un fel de capitală, pe câtă vreme Numbo, un cătun unde aeronautul ar număra pe degete bordeiele grupate în jurul unui singur monument de piatră: închisoarea. Şi dacă în acest domeniu statul nu se zgârceşte, spitalul îl preocupă mai puţin; cât priveşte oficiul poştal, el rămâne îndeobşte închis.

Totuşi nimeni n-ar îndrăzni să susţină că, după Comuna din Paris, domnul Thiers s-a arătat lipsit de generozitate: comunarzii nu trăiesc în cocini de porci, iar dacă ar fi liberi, bine cazaţi şi îmbrăcaţi, cine nu le-ar invidia soarta?

Examinată de la o sută de metri înălţime, piaţa nu aduce cu cea a unui sat francez. Din nacelă călătorul n-ar zări nici bistrou, nici primărie, ci doar un cimitir la umbra unui zid de granit. Balonul s-ar legăna luat de curentul venit dinspre larg şi care se întoarce în larg. Iar mireasma verii, mireasmă de rezedă, vanilie şi verbină, s-ar ridica până la el. Sunt mii de parfumuri în insulă, ce se înalţă uşor, apoi cad alene, contopite.

Acum ar fi momentul coborârii, căci aici nu amurgul

vesteşte căderea nopţii, ci o lovitură de tun.

Tunul este orologiul din Numbo. Gautier de la Richerie, guvernator şi paznic al ordinei morale, n-a găsit necesar să dea supuşilor săi biserică şi clopote.

Fiecare colibă, construită din cărămidă nearsă, e acoperită cu paie. Lipsa de uşi şi ferestre nu supără pe nimeni, deoarece e tot timpul cald. Drept mobile, deportaţii au doar strictul necesar. Louis Darrieu făcuse unele îmbunătăţiri, adică fixase o scândură pe care aşezase, printre altele, trei cărţi pe care Nicole de Révoir i le trimisese la începutul surghiunului său: *Cugetările* sfântului Juan de la Cruz, un tratat de botanică de abatele Pierelli şi *Aurora Leigh,* roman în versuri mistice şi pasionate.

Pe aleea Delescluze, în faţa numărului 127, un bătrân manglier, cu nenumărate ramificaţii, îşi purta pe braţe arborele genealogic. Poreclit „burgravul”, înăbuşise încet-încet plantele din vecinătate, aşa încât trunchiul său enorm ocupa acum centrul unui luminiş, iar mai multe colibe îşi aflau adăpost sub coroana sa: cea a lui Louis, cea în care Ferraud fusese doborât de apoplexie, şcoala şi, în sfârşit, monumentul închinat morţilor Comunei, un simplu bloc de lavă, cioplit rudimentar. În luna mai, aici se depuneau flori roşii de bumbac sălbatic.

După ce luase cina, îşi spălase şi-şi rânduise vasele, camaradul-institutor ieşi în noapte, o noapte mai puţin întunecoasă, acolo unde se terminau ramurile burgravului. Şovăi. Încotro s-o apuce?

Spre Penny, care locuia, cu soţia şi copiii, la malul mării? Unul din copii i se născuse chiar în Noua-Caledonie. La Malaiez, fierarul? La Fericitul, cântăreţ din chitara din lemn de trandafir? Ce să le mai spună acestor prea bine cunoscuţi camarazi?

Rămânea Louise Michel, care mai izbutea să-l înveselească; gâlcevile lor aveau mare trecere după ora

de stingere, când ultimul careu de comunarzi fervenţi nu-şi găsea astâmpăr.

Această fecioară, care se lăuda că nu se lăsase ademenită de niciun bărbat, părea, după Barbey d'Aurevilly, mai curând o fată de cârnăţar, dar uneori se întâmpla ca din meduză să apară un înger, vorba lui Victor Hugo. Îngerii sunt păsări străvezii. Îţi trebuia un ochi pătrunzător ca să desluşeşti îngerul în această amazoană deşelată, cu coama-n vânt, strânsă în drapelul Comunei, care se urca pe masă ca pe un afet de tun să te apostrofeze.

Nu spunea „Republică" ci „Marianne, simbol al patriei străbune". Incendiatoare la vremea ei, „flăcările care-şi aruncau limbile sălbatice" o învăţaseră că revoluţia nu moare. Deţinea un întreg arsenal de pumnale, pistoale şi carabine Remington.

Ascultând-o, Louis abia se stăpânea să nu pufnească în râs.

Salonul neînfricatei fecioare, în care ardea o lumânare, era înţesat. Se strecură prin lumea aşezată pe scăunele sau lungită pe pământul bătătorit şi, cu spatele lipit de perete, căută să vadă cine se mai afla pe-acolo.

Dintre obişnuiţii casei, era prezentă şi Jeanne Dulac, venită de câteva săptămâni din peninsula Ducos; era învăţătoare, iar şcoala o recrutase bucuros.

Tânără, veselă, nu se plângea niciodată.

— Ador copiii, obişnuia să spună. Primul dintre cei zece pe care-i voi avea se va numi Adolphe.

— Adolphe? Ca domnul Thiers?

— Da; de unde! Ca tata!

Şi ochii cenuşii râdeau privindu-le ţintă; rebelele-i şuviţe bălaie îi erau strânse cu o panglică.

„Preţuieşti mai mult decât o aventură trecătoare", îşi spunea Louis, care din 1871 simţea lipsa unei prezenţe feminine.

Cu un picior pe scaun, preludiu pentru o viitoare

escaladare, gazda evoca în clipa aceea vasul „Virginie” care-o adusese de la Brest la Numbo, în tovărăşia lui Rochefort, dar în cabine separate, aşa cum cerea buna-cuviinţă.

Când nu aveau rău de mare iar tangajul nu-i deranja, făceau schimb de poeme.

El cânta:

Aşa precum stă scris la carte,
Legea-i năpastă pentru cel învins.
De-aceasta eram pe deplin convins
Înainte de-a mă avânta departe.

„Vai, ce mânie m-a cuprins!” gândi Louis, pentru rimă.

Ea răspundea printr-un catren de inspiraţie marină:

Umflaţi pânzele, o vijelii,
Mai sus, talazuri, vântule, suflă năvalnic!
Fulgerul să scânteieze în tării...
Corabie, înaintează falnic!

Aici tovarăşa lor se cocoţă pe scaun.

Toţi aplaudară.

— Bravo! strigă Louis, consternat.

Şi din vorbă-n vorbă, ajunseră la proză şi la politică, fără ca ea să-şi părăsească poziţia dominantă.

De la 17 mai 1877, Franţa avea un al treilea minister de Broglie. Vestea, care ajunsese la Numbo după câteva luni de călătorie, trezea mai mult îndoieli decât speranţe în privinţa unei apropiate eliberări.

La ce să te aştepţi de la un nobil? La puţin? La mult? Sau la nimic! De! Ştiu eu?

— Să facem o distincţie, zise Daroumi care, înveşmântat în zdrenţe, purta cu încăpăţânare un joben vechi, pentru a protesta împotriva stării lui de semi-ocnaş. Să facem o distincţie. Amnistie, da. Graţiere,

niciodată.

Provins, toboşarul federaţilor, nu era de aceeaşi părere.

— Să ne întoarcem mai întâi acasă. Pe urmă vedem noi.

— Nu vreau să primesc pomana capitaliştilor, răspunse celălalt. Şi salută: „Paris, mă vei primi cu scuze!”

Areopagul scindat refuza sau accepta ceea ce domnul duce nici nu se gândea să-i propună, când ea ţipă:

— Cadavrul unui duşman miroase întotdeauna frumos.

Ce noroc! Louis prinse fraza din zbor.

— Explică-te.

— Vreau să spun că simţi o bucurie atunci când ucizi un duşman. Cupa societăţii e plină de mâzgă, trebuie s-o spălăm cu sânge.

— A ucide nu-i un program.

— Programul meu e să tai gâtul năpârcilor. Să distrugem palatele, băncile, bisericile. Nu e societatea noastră putredă până la os, Louis?

— Ba da, Louise.

— Atunci? Când piciorul e cangrenat, ce face medicul?

— Îl îngrijeşte ori îl taie, dar îl lasă pe celălalt să alerge în voie.

— Al doilea picior al burghezului e totdeauna de prisos.

Şi luând asistenţa drept martor:

— Eu sunt pentru propaganda directă, propaganda prin acţiune, iar arma mea e bomba!

Părea că o maşinărie infernală explodase în colibă.

Ea reluă cu un semiton mai jos:

— Ca primă femeie raliată Comunei, mi-am semnat cununia cu moartea. Visul meu a fost să-i înfig lui Thiers pumnalul în piept. Câţi versaiezi am doborât de la Issy la Clamart? Cu mâna mea am dat foc palatului Tuileries şi…

— …şi în locul tău nu m-aş lăuda cu asemenea fapte, zise Louis, încântat să arunce ulei peste această incendiatoare.

Ce? Avea Darrieu curajul s-o întrerupă iarăşi? Contesta

Darrieu că, lipsiţi de vizuină de când palatul Tuileries arsese, întoarcerea tiranilor ar fi mai dificilă?

Temerarul o lămuri:

— Constat că s-au adăpostit peste drum, la Elysée, de pildă.

Jeanne Dulac izbucni în râs şi alte încuviinţări se făcură auzite.

Louis profită.

— Ce vrei? Să tai capul atâtor francezi pentru că n-au concepţiile tale sociale? Aminteşte-ţi, scumpa mea, hotărârea Comunei de a aboli pedeapsa cu moartea.

De câte ori i se adresa cu „scumpa mea”, fecioara se cabra furioasă şi vărsa flăcări.

— Cum, cum? înainte de 10 mai, de acord, am abolit-o pe îndoliata cu coasa; dar după aceea, cincizeci de mii de comunarzi au căzut sub gloanţele tale, o reacţiune! Aşadar, zănaticule, mai slăbeşte-ne cu speculaţiile tale umanitare: răzbunătorii lui Flourens nu discută, lovesc. Revendic partea mea de cadavre.

Cu braţele deschise, îi evocă rând pe rând: pe Thiers, Bonjean, Dufaure, Darboy, Bazaine, uitând că unii dintre ei dăduseră de şase ani ortul popii. Ce conta! Asemenea canalii pot muri de două ori.

Şi iat-o aşezând prima piatră a viitoarei Republici egalitare, după ce le-a sfărâmat pe toate celelalte: să nu mai fie guvern, să nu mai fie autorităţi; interesul individului să primeze asupra interesului speţei, omul să trăiască în voia instinctelor sale, gol, înfăşurat într-o mantie a inocenţei.

La ce bun s-o contrazică? Dealtfel nu pentru asta venise.

— În rezumat, mâine ne vom ghiftui pe socoteala burjuilor, observă Provins care, în foalele unei tobe imaginare, suna de pe acum adunarea pentru acest praznic cu caltaboşi; câţiva suporteri ai Louisei îşi ascuţeau deja cuţitele, în timp ce ea, desfăcându-şi

cingătoarea stacojie, o flutura prin aer, strigând:

— Cine mă iubeşte, mă urmează! Trăiască anarhia!

Aşa cum şedea sub burgrav, Louis nu putea să vadă stelele, să le audă murmurul, dar îl asculta pe cel al miilor de rândunele aţipite în crengile bătrânului copac.

„Auzi vorbă! se înfurie el. *Arma mea e bomba!* Şi ce-i mai grav, spusele ei fac impresie asupra unor oameni care, dacă ar fi mai bine informaţi, i-ar râde în nas. Ar trebui să le explici, să-i instruieşti, să-i iei pe fiecare în parte – de câte ori n-am încercat! – dar cine vrea să-şi însuşească o adevărată cultură? Şi mă gândesc numai la credincioşii admiratori care roiesc în jurul Fecioarei. Ceilalţi aproape c-au uitat de ce sunt aici!”

De cum sosiseră la Numbo, se bătuseră care să apuce colibele cele mai bune, să aibă raţe, găini, o grădină de zarzavat. Şcoala putea să mai aştepte! – şi, ca s-o construiască, Louis nu fusese ajutat decât de Ferraud.

La 20 aprilie 1878, copiii ştiau să citească, dar nu şi părinţii lor.

Înainte ca administraţia să îngăduie expedierea de bani deportaţilor, aceştia erau împărţiţi în intelectuali şi lucrători, blanquişti şi proudhonieni, patrioţi şi internaţionalişti, dar acum exista grupul bogătaşilor şi masa săracilor, cei care puteau să-şi cumpere tutun, un săpun, un hârleţ şi cei care visau să decreteze o altă Comună în această colonie de profitori.

Când Louis încerca să le trezească entuziasmul, discuţia devia de îndată către Paris, iar de la Paris la cafeneaua în care-i aşteptau prietenii, dinaintea unui pahar cu anason pentru a continua, pare-se, o partidă de biliard, întreruptă din păcate de generalul Galliffet[1].

[1] Galliffet (Gaston Auguste, marchiz de), general francez (1830—1909). Angajat în cavalerie, ia parte la campaniile din Crimeea, Africa şi Italia, devine ofiţer de ordonanţă al lui Napoleon III (1860), e trimis în Mexic. Avansat general în 1870, luptă în armata de la Versailles şi se remarcă prin severitatea sa în timpul represiunii

— Crede-mă, învăţătorule, nu mă mai prind ei de fraier!

Oameni cumsecade dealtfel, uniţi doar de o idee fixă, în jurul căreia fraternizau:

„Cum debarcăm, ne ducem glonţ la o friptură cu cartofi prăjiţi…”

Cum debarcăm…

„Dar oare eu ce doresc?”

La drept vorbind, nu prea ştia, lipsit cum era de orice legătură cu Franţa şi dezamăgit de camarazii de exil. Multă vreme îl însoţise amintirea Nicolei. Scrisorile ei tandre, răbdătoare, îi dăduseră curaj. Credincioasă, ea număra şi scădea zilele. Dar vai, Nicole, victimă a tifosului, zăcea acum în cimitirul Père Lachaise, sub iarba străjuită de buxuşi, aşa cum îi scrisese doamna de Bresles. Pretinzând că-l cunoaşte (?), această baroană dorea să-l întâlnească la întoarcerea lui, căci „verişoara mea mi-a vorbit adesea de dumneata şi mi-a lăsat un obiect pe care nu ţi-l pot înmâna decât personal”.

Depărtarea dădea strălucire dragostei lor; odată cu moartea, totul devine cenuşiu. Chipurile, vocile pălesc; în ciuda lor şi-n ciuda noastră, cei pe care i-am iubit se sting până la urmă pentru a doua oară. Iată la ce se gândea Louis uneori…

O luminiţă care venea de la şcoală îi trezi curiozitatea.

Se apropie şi, printr-una din deschizături, o zări pe Jeanne stând pe-o bancă, întoarsă cu spatele.

O strigă, dar fata nu întoarse capul.

— Consult notiţele tale pentru lecţia viitoare. Ce înseamnă „Anda dio poura”?

Comunei din Paris. Trimis apoi în Algeria, conduce o expediţie până în oaza Uargla, apoi se întoarce în Franţa. Aici devine guvernator al Parisului în 1880, iar în 1882 e numit preşedinte al Comitetului cavaleriei, post pe care-l va păstra până la pensionare, în 1895. în urma afacerii Dreyfus, e numit ministru de război în cabinetul Waldeck-Rousseau (1899), dar după un an cedează locul generalului André. *(N. tr.)*

— Salut. Adio.

— Dar „Ka kop”?

— Foarte frumos.

— Cunoşti bine limba canacă?

— Caut s-o învăţ.

— Şi eu. Vreau să profit de timpul liber.

Şi râse.

Louis se sprijini de pervazul de pământ. Ce curios, râsul acesta puţin răguşit, pe nişte buze atât de fragede! Jeanne îşi scosese panglica şi părul revărsat pe umeri îi dădea un aer aproape copilăros.

— Pentru că eşti tobă de carte, reluă ea, ştii ce spun localnicii? Că există două feluri de nori: nori albaştri şi nori albi.

— Nu, nu ştiam!

— Un indigen din regiunea Liffonului mi-a explicat odată că există nori care călătoresc şi nori care stau pe loc.

— Frumos!

— Nu? Şi-acum, mă duc să mă culc.

— Mai întâi stinge lumânarea.

Jeanne veni şi ea în faţa şcolii şi rămase nemişcată, cu ochii ridicaţi căutând parcă cerul printre două ramuri.

— Datorită ţie, zise ea, m-am distrat grozav la amazoană. E zăludă! Şi adoratorii ei cei caşti! Ce comici sunt!

— Roşi de molii ca nişte blăni de iepure.

— Ai dreptate. Nu-mi plac oamenii lipsiţi de simţul realităţii. Eu nu uit Comuna, dar viitorul e mai important, nu?

— Ce înţelegi prin viitor?

— Totul. Viaţa în care am încredere. Şi eu în miezul ei. Mă întreb ce i-aş răspunde guvernatorului nostru dacă mi-ar propune un bilet pentru Franţa, cu condiţia să nu mai militez niciodată. Ei bine, i-aş promite, aş jura chiar, dar cu călcâiul ridicat, cum fac italienii când mint. Atunci

jurământul nu te leagă. Dar tu?

Louis se gândi o clipă. Pe de o parte, şovăia să accepte biletul, dar pe de alta, Jeanne aştepta alt răspuns.

— Şi eu aş jura.

Apoi, în umbră, încrucişă ca englezii două degete.

— Eram sigură,

În faţa colibei se despărţiră

— Anda dio poura, i se adresă ea veselă. Mai bine zis, salut dar nu adio.

Când să dispară, ea îl strigă

— Louis…

— Te-ascult.

— Trebuie să-ţi mărturisesc ceva.

— Ce?

— Canacii n-au spus niciodată că norii sunt albi şi albaştri. E ideea mea!

Şi un nou hohot de râs se pierdu odată cu ea.

„Ce tânără eşti! se gândea Louis, bătând din nou drumul pe care-l străbătuseră amândoi. Nu ne despart decât trei-patru ani şi am impresia că aparţin unei alte generaţii. E drept că fiecare an are o primăvară, iar eu ar trebui…”

Dar bunele sale intenţii se opriră aici. O voce joasă şi răzbunătoare străpunse tăcerea: potrivit obiceiului ei, înainte de-a se culca, Louise Michel intona *Marseieza.*

„Tu spui: «Nu sunt nici burghez, nici proletar, ci democrat». Dar ce-i un democrat, mă rog? Cuvântul e vag, banal, fără o accepţiune precisă – un cuvânt de cauciuc. Oricine poate fi democrat, chiar Guizot. Nu-i convine ca cele două tabere adverse să-şi spună pe adevăratul nume.”

Scrisoarea lui Blanqui adresată tatălui Jeannei era fixată în perete, în bucătăria lor din fundătura Ronsière şi tipograful i-o citea adesea fiicei sale care în cele din urmă o învăţase pe dinafară.

„Cuvintele proletar şi burghez au un sens limpede, precis. Şarlatanii noştri le proscriu; le resping ca provocatoare de război civil, un război pe care totuşi suntem constrânşi să-l purtăm. Nu fi aşadar democrat, ci proletar.”

Aşa făcuse Dulac şi numai gălbenarea – ce boală pentru un revoluţionar! – îl împiedicase să doboare versaiezi în timpul săptămânii sângeroase.

Mama îl îngrijea pe bolnav pe când fiica lor, serioasă şi bine-crescută, însoţea ambulanţele cu puşca în bandulieră. Aşa încât îşi luase brevetul de militantă.

Domnul Guizot îl întemniţase pe Blanqui la Belle-Isle, iar pe ea domnul Thiers o deportase în Noua-Caledonie.

La Numbo, Jeanne nu-şi pierdea încrederea şi simţea că după întoarcerea acasă va avea de îndeplinit o misiune grea.

Din nenorocire, puţine veşti, din Franţa ajungeau până aici. Existau ziare de opoziţie? O organizaţie admisă ori clandestină? Când citea că o delegaţie de lucrători va depune o coroană pe mormântul lui Napoleon III, Jeanne denunţa minciuna, apoi era cuprinsă de îndoieli şi ar fi spumegat de mânie dacă optimismul ei n-ar fi învins.

La aceasta contribuia un lucru uimitor, neprevăzut.

Cineva, fin psiholog, a spus: „Femeie, în ziua în care perspectiva de-a folosi peria de dinţi a unui bărbat nu te înspăimântă, înseamnă că-l iubeşti”.

Într-o anume după-amiază, după ce Louis îşi încheiase ora, Jeanne îi urmă. Ea ocupă scaunul rămas liber; până aici, nimic anormal. Dar scaunul era încă umed. Şi, tulburată, ea nu simţi nicio repulsie.

Lecţia, care nici nu începuse, se încheie, deci, într-o mare derută: pedagogică pentru elevi, sentimentală pentru învăţătoarea lor.

	Eu	*El*
Inteligenţă:	Medie	Da

Bunătate	Cu prietenii	Foarte mare
Dragoste de muncă:		Da Rămâne de văzut
Orgoliu:	Prea mult	Da, şi sunt de acord
Comunitate de idei:	Am convingeri politice mai precise decât ale lui	Un fond de scepticism
Farmec:	Merge	Exagerat!
Ochii:	Da, când îl privesc	Atât de blânzi Copilăroşi
Mâinile	Da, când nu-mi rod Unghiile	În mâinile lui aş deveni frumoasă

Curierul din Franţa sosea o dată pe lună. De pe promontoriul ce domina plaja, deportaţii zăreau mai întâi o trâmbă de fum, apoi o velă umflată şi corabia defila pe dinaintea ochilor lor înainte de-a se angaja în golful Numeea. Când naviga noaptea, luminile vasului se zăreau de departe.

Nu-ţi rămânea decât să aştepţi o scrisoare. Toţi scriau sau îi puneau pe alţii să le scrie depeşe pe care urma să le ia corabia, vela şi o trâmbă de fum.

Louis nu se duse a doua zi la vagmistru. „Cine să-mi scrie? Cui să-i dau veşti când nimeni nu-mi cere?”

Lucra în colibă când soţii Daroumi trecură.

Bărbatul zicea:

— …dacă aş fi aflat eu astfel moartea mamei!

Şi ea:

— E groaznic…

Vocile se depărtară.

— …teribil. Eu, în locul Jeannei…

De-a cui moarte vorbeau? De care Jeanne?

Louis fugi după ei, îi descusu.

Era într-adevăr vorba de „învăţătoarea noastră” şi de o

scrisoare primită chiar atunci, în care Papa Dulac o informa de moartea soţiei sale.

— O adevărată lovitură de pumn în piept, zise Daroumi.

— Dar nicio lacrimă.

— Am crezut că se va prăbuşi. Am făcut cerc în jurul ei la poştă. Biata fată nu auzea nimic. A luat-o într-acolo.

— Singură?

— Da, complet singură. Chiar şi prietenii sunt de prisos în asemenea împrejurări.

Louis se repezi înspre pădure. Drumul ducea pe o cărare pe unde probabil o apucase şi Jeanne şi, curând, o zări străbătând o poiană.

„Ce să fac? S-o opresc? Daroumi are dreptate. Să plângă dacă simte nevoia. Şi ce să-i spun? Am trecut prin asta. Nu vrei să ştii decât de nenorocirea ta. Nu vrei să se amestece nimeni.”

Silueta dispăru îndărătul unui tufiş de aloe, apoi se ivi din nou în dreptul primilor manglieri.

Pe sub desişul pădurii doar câţiva metri îi despărţeau pe cei doi tineri.

„A murit, a murit mama.”

Oglindă sfărâmată, ea continua să existe însă în atâtea cioburi, încât Jeanne nu mai izbutea să le adune. Felul ei de-a vorbi, de a-şi strânge părul cărunt într-un coc, ochelarii mereu rătăciţi, o vorbă: „Nu, nu sunt obosită”, câte ceva din toate, dar mama nu va mai fi niciodată aşa, întreagă.

Louis păstra între ei o distanţă egală şi nu căuta s-o ajungă; pătrunseră într-o împărăţie verde şi albastră, luminată de mari perdele de soare.

„Mama, se gândea Louis, se odihneşte în cimitirul din Bordeaux. Sărmană pulbere, cum să refac din tine o voce, un zâmbet*?”*

Deodată ea întoarse capul şi se opri, apoi îşi continuă drumul, foarte încet.

Foarte încet o urmă şi el până la un trunchi de copac;

Jeanne se aşează, lăsându-l să se apropie.

— Ce să-ţi spun?

— Nimic. Eşti cu mine. Sunt tristă şi mulţumită.

Umbra se alătura tăcerii.

Ea îşi strânse cutele fustei pentru a-i face loc.

— Dă-mi mâna, vrei?

O mână rece pe care Louis o strânse tare.

Continuau să tacă.

Pădurea mirosea a verdeaţă, a frunze. Ce răcoare plăcută răspândea umbrela manglierului!

La Numbo, primăvara începe brusc. De fapt, nu există decât un anotimp, care schimbă puţin culorile şi miresmele când natura se întristează ori se deşteaptă.

Celor care se iubesc le place să-şi povestească unde şi cum s-a lămurit totul între ei.

— Ţi-aduci aminte? Era...

— Eu am spus...

— Şi eu ţi-am răspuns...

Aceeaşi întrebare pusă de atâtea ori îşi păstrează prospeţimea şi, deşi sunt împreună de multă vreme, parc-ar fi pentru prima oară.

La Jeanne şi Louis, o nouă tăcere le veni în ajutor.

Lungiţi amândoi pe plajă, ea vorbea despre ai săi.

— Nu tipărim cărţi, nici vorbă! Circulare, anunţuri sau cataloage. Locuim în fundătura Ronsière, în arondismentul VI. În tinereţe, tata, care purta în atelier o vizieră verde de celuloid pentru a-şi cruţa vederea, învăţase să citească şi să serie la cursurile de seară, după ce isprăvea lucrul la un croitor din Sentier. Blând, meticulos, cinstit, n-o certa niciodată. Îi spunea „Domnişoară” în chip de mare ocară.

(Louis şi-l reprezenta ea pe un al doilea Mimile ceva mai instruit.)

— Moştenirea lăsată de o mătuşă i-a permis să se instaleze pe cont propriu, destul de modest dealtfel. Nu

suntem milionari! Tata repetă la fiecare sfârşit de lună: „Trebuie să tragi de ambele capete dacă vrei să le înnozi”. Ador tipografia. Cobor pe-o scară în formă de spirală. Miroase a cerneală şi-a hârtie, a ceva serios, înţelegi? Există şi o sobă mare, rotundă. Tata îmi dă voie să încălzesc cleiul, să împart literele în căsuţele lor. Şi să mânuiesc presa când...

Dar Louis o asculta oare? Cu ochii pierduţi în gol, părea să urmărească un gând în care ea nu-şi afla locul.

— ...când comisionarul nostru duce pachetele la...

Evident, toate aceste detalii neînsemnate ale unei copilării de care ea continua să se simtă legată nu puteau să-l intereseze. Şi la el literele erau pesemne împărţite în căsuţele lor secrete; regrupate, istoriseau despre o casă, părinţi, o poveste a cărei cheie n-o deţinea decât el.

— Jeanne...

— Da?

— Am să-ţi spun ceva foarte important.

Cu un deget, Louis scrise pe nisip un J mare, alături un L şi mai mare, apoi încadră literele într-un cerc bine închis. Aplecată, ea privea serioasă desenul: două iniţiale fragile pe care vântul le va şterge şi, cu mâna, făcu pavăză, să le apere aşa cum aperi flacăra unei lumânări.

— Plângi? De ce?

— Sunt fericită.

— Aşa? Cu atât mai bine.

Îşi zâmbiră, grav.

— Impresia mea, continuă Louis, este că n-am să aflu astăzi la cine se ducea comisionarul vostru.

În după-amiaza aceea, la Numbo, două clase de elevi, băieţi şi fete, au fost trimise acasă, căci profesorii lor, sub un copac de mangrove, au pus totul în devălmăşie, până şi un somn foarte lung.

Lovitura de tun, chemarea, la ordinea morală, i-a trezit.

— Suntem căsătoriţi, constată Louis deschizând un

ochi, şi logodna noastră n-a durat prea mult.

— Regreţi?

— Regret cele trei săptămâni pierdute. Va trebui să le recuperăm.

Dar nu imediat, căci suna stingerea.

— Hai să ne întoarcem.

— Aşteaptă măcar să mă îmbrac.

În picioare, Jeanne se întoarse.

Goală, cu braţele ridicate, semăna cu *Izvorul* de Ingres; văzută din spate, cu fesele frumoase, trandafirii, aducea cu o pânză de Manet.

Îi venea să-i spună:

„Nu m-am culcat niciodată cu o fată mare”.

Dar mai bine să lase mărturisirea pentru mai târziu. Cu toate că în dragoste şi cuvintele îşi pierd repede fecioria.

— Mă iubeşti?

— Dar tu, institutorule?

Răspunsul: un sărut pe buze care, pentru a-l primi, se deschideau stângace. Mai avea multe de învăţat şcolăriţa...

Se întoarseră în sat, imitând mersul inocent al celor care au petrecut o zi „studiind flora şi fauna frumoasei noastre păduri”.

Dar din clipa aceea, „soţii Darrieu” şi-au fixat domiciliul în aleea Delescluze 127, într-o colibă în care toate deschizăturile au fost acoperite cu perdele groase din pai.

Soare şi lună de miere pentru ea, fericire profundă pentru el; ea, devenită centrul unei lumi radioase; el, în preajma unei femei tulburătoare prin fericirea pe care o degaja.

„Sunt fericită. Sunt.”

Înainte, viaţa aştepta să se ţeasă. Atâtea lucruri contau, în afară de unul, acela care le rezuma pe toate.

Ce vis cu ochii deschişi! Pisică blândă, exigentă, curioasă, râdea de orice vorbă, de-o prostie, de-o tăcere.

— Dar de ce?

— Nu ştiu.

Când dormea, râsul îşi lăsa amprenta pe chipul ei.

Dacă vocalele au culoarea lor, amintirile păstrează adesea un anume parfum. Epoca aceea păstra parfumul de verbină: mai târziu, le era suficientă doar o adiere şi coliba, patul şi pernele din ierburi uscate se insinuau între ei şi realitate. Judecată dreaptă: Dumnezeu creând ţânţarii dăduse viaţă verbinei.

Dar învăţământul primar avea de suferit. La scoală, îşi scriau bileţele în timpul orelor.

„Mă plictisesc fără tine.”

„Mor.”

„1 + 1 = 1”

„2 - 1 = 0”

Ţânci nevinovaţi transmiteau aceste mesaje citite cu gravitate şi notele bune cădeau din cer, ca o grindină.

Cu toată interdicţia de a părăsi Numbo după ce suna stingerea, Jeanne şi Louis se hazardau pe plajă unde, goi, rostogoliţi în apa fosforescentă, se lăsau în voia valurilor înainte de a face dragoste.

— Te răcoreşte.

— Te mângâie.

— Am ochii plini de perle.

— Da, dar fereşte-te de crabi.

Apoi, întinşi sub manglierii lor, se contopeau în dragoste.

Jeanne avea dreptate: ce vacanţă! Nici doamna şi domnul Rotschild nu vor cunoaşte una la fel. Dealtfel, Rotschild ar fi cerut la fiecare masă icre negre, ortolan şi şampanie. Ei se mulţumeau cu pâine, fructe, lapte. Desprinşi de timp, nu erau măcinaţi de acea calamitate tipic franţuzească: furioasa obsesie de a se ghiftui.

În nopţile silvestre, nopţi caste de astronomie, hoinarii numărau deopotrivă frunzele şi stelele.

Bineînţeles. Jeanne era geloasă, nu pe cele câteva fuste aflate în deportare, ci pe acelea cunoscute altădată.

După ea, Louis ar fi colecţionat o întreagă panoplie, printre care şi „Gleznă fină”, dansatoare la Alcazar.

— Frumoasă relaţie!

— Dinainte de ’70!

— Dar ţi-o aminteşti.

— Îţi aminteşti de prima.

— Dar Alice? Ce-i cu Alice?

— N-o uiţi pe ultima.

Treacă şi asta.

Dar cea care o îngrijora cel mai mult era contesa cu bucle negre.

— Cum ziceai c-o cheamă?

— Nicole a murit. Ţi-am mai spus.

— Dar vă iubeaţi. Nu minţi. De câte ori îţi vorbesc despre ea, schimbi vorba.

Nu era uşor să-i explici Jeannei ce a însemnat pentru el doamna de Révoir, vulnerabilă şi totuşi atât de severă, s-o introducă în salonul de pe Quai d’Orsay şi, mai greu încă, într-o aventură în care de fapt nu s-a petrecut nimic.

— Nu crezi că între un bărbat şi o femeie poate să existe prietenie?

— Fără dragoste?

— Îţi repet că a murit.

— Bine, bine.

Liniştită pe jumătate, nu se simţea în largul ei decât la Cité des Roses, unde nicio rivală postumă nu cânta o sonată în fa minor, după o lectură din Pascal.

De două ori fluturii trandafirii se răspândiseră peste Numbo. Norul lor îşi făcea apariţia din doi în doi ani. Insula era plină de ei, ceea ce însemna că Jeanne şi Louis trăiau împreună de douăzeci şi şapte de luni.

Represiunea canacă fusese la originea unui prim diferend. Desigur, ei îmbrăţişau cauza acestor indigeni, blânzi şi naivi, pe care un comandant, Rivière, înţelegea să-i integreze marii familii franceze. Suliţele împotriva

puştilor. Măciuca împotriva obuzierelor. Vitejii îndrăzneau să se apere, de parcă libertatea ar fi fost de nasul sălbaticilor.

Or, Jeanne socotea că revolta, dreaptă, trebuia să reuşească, în timp ce Louis spunea:

— Pregătită în pripă, va eşua. Curajul nu ajunge. Gândeşte-te la Comună! Nici noi n-am fost gata.

— Şi o înfrângere este utilă. Poporul va trage învăţăminte care vor servi de exemplu…

— …generaţiilor viitoare! ar spune Louise Michel. Ce glumă! Muncitorul se pomeneşte ciomăgit şi dezgustat.

— Nu fi nesuferit, Louis, făcu ea pornită. Cu asemenea idei, mi-e teamă că te ţii mereu deoparte.

— Mă ţin eu deoparte? Doar sunt la Numbo, nu, bătrânico?

— Atunci spune-mi ce are importanţă pentru tine?

— Noi doi.

Ce să-i răspundă? Dezarmată, Jeanne îl sărută.

Totuşi când aflară că Rivière – un adevărat Galliffet pentru canaci – a obţinut o victorie, „ca pe la noi”, sângerie şi bine stropită, Louis avu imprudenţa să spună:

— Am ştiut eu.

Ceea ce aprinse din nou discuţia.

De la o remarcă iritată, dar în limitele amabilităţii, Jeanne ajunse la reproşuri asupra lipsei oricăror convingeri pe care-o afişa iubitul ei ori de câte ori era vorba despre viitor şi despre rolul pe care-l aveau ei de jucat, îi reproşă caracterul lui sceptic, atacând de fapt un interlocutor mut, ceea ce o exaspera şi mai tare.

— Hai, răspunde. Parcă vorbesc în faţa unui zid.

Louis se ridică şi ieşi.

Ce noapte e afară! Ce aşteptare! Coroana manglierului zumzăia de rândunele.

„La ce bun să ne certăm? Ziua plecării rămâne imprevizibilă. Şi-atunci, mă voi întoarce în Franţa? Sau poate voi rămâne? E cu putinţă oare să trăim aici, în doi?

Nu. Pisicuţa mea va voi s-o şteargă. Pisicuţa are familie şi convingeri! Ar trebui să am şi eu. Dar care anume? Eu sunt «contra». E o atitudine care se poate apăra? Nu. Pisicuţa are dreptate ca întotdeauna. Şi ce frumoasă-i când se supără!”

Agale, dădu ocol satului, colibelor cufundate în beznă şi celei zguduite de sforăitoarele fraze anarhice.

Desprinzându-se de celelalte, o stea porni spre ocean.

„Să mă duc la culcare? Să ne împăcăm. Să nu ne mai certăm. Dealtfel, am spus ceva grav? Sunt un bărbat paşnic… dar nu resemnat, ce Dumnezeu!”

Jeanne stinsese lumânarea.

Culcat alături de ea, o întrebă:

— Dormi?

Răspândind un parfum de verbină, pisicuţa cea caldă îi întorcea spatele.

Mâna lui îşi găsi loc pe o coapsă durdulie.

— Ştiu că eşti trează.

Căci respiraţia aceea reţinută nu e caracteristică somnului.

— Şi ţi-ai mai pus şi cămaşă de noapte. Burghezo!

Dar Jeanne nu se mai supără, căci pisicuţa îşi ascunsese ghearele.

— Cine ar putea să-ţi scrie? întrebă Jeanne care se întorcea de la poştă cu o scrisoare.

La fel de mirat, Louis o examină.

— E de la fratele meu.

— Deschide-o repede.

Citiră împreună:

„Paris, 12 mai 1880.

Dragă Louis,

Trebuie din păcate să-ţi dau o veste tristă. Tatăl nostru a murit şi…”

— O! exclamă Jeanne. Bietul bătrân!

— Nu-ţi face sânge rău! Viticultorul şi cu mine ne

detestam.

„...tatăl nostru a murit şi sunt sigur că simţi aceeaşi durere ca şi mine. Să ne unim suferinţa şi în faţa acestui mormânt să ne regăsim simţămintele frăţeşti.”

— Scrie bine! remarcă Jeanne.

„De ce n-ai răspuns la prima mea scrisoare, de acum cinci ani? Aş fi ţinut să ştiu chiar de la tine cum suporţi o deportare atât de grea căci, la cererea mea, domnul guvernator al Noii-Caledonii mă ţine la curent cu viaţa şi ocupaţiile tale. Le cunosc, dragul meu, îţi împărtăşesc suferinţele, privaţiunile...”

— Ce inimă bună are domnul frate!

— S-o mai fi schimbat în ultimii ani!

„Slavă Domnului, calvarul tău, nădăjduiesc, se apropie de sfârşit. Într-adevăr, Freycinet se dovedeşte a fi un om foarte înţelegător, dispus să cedeze curentului de opinii care cere amnistia pentru exilaţii Comunei. E necesară. Trebuie să-ţi mai spun că la Cameră sunt apărătorul ei înflăcărat? Te vei întoarce curând, Louis. Şi va fi bucurie mare la noi, în strada Bellechasse. Familia te aşteaptă şi va face imposibilul ca să-ţi vindece rănile.”

— Eşti rănit, dragule?

— Da, Jeanne, la inimă.

— Prostule.

„Nu ştii că sunt fericitul tată a trei copii, o fată şi doi băieţi. Simon îţi seamănă. E cam răzvrătit!

Toţi doresc să te cunoască. Iar Lucile şi cu mine te vom primi cu braţele deschise.

Scrie-mi.

Am uitat să-ţi spun că tata n-a suferit. S-a stins.

Te îmbrăţişez,
Roger. „

— La drept vorbind, e o scrisoare frumoasă, încheie Jeanne, uşurată. Tatăl tău a murit, dar fratele tău te

primeşte cu braţele deschise. E însufleţit de cele mai bune intenţii.

— Vrei să plâng?

Şi întorcând pagina:

— Are şi un post-scriptum.

„Moştenirea e considerabilă şi cuprinde, în afară de casa părintească, un pachet de acţiuni şi viile de lângă Bordeaux. Din toată averea tata ţi-a lăsat a treia parte.

Notarul Pélisson e de părere să-mi semnezi o procură – ţi-o expediază cu poşta următoare – aşa încât să pot intra, în numele tău, în posesia acestor bunuri.

Te poţi bizui pe mine. Încă o dată, scrie-mi!”

— Ia te uită, zise Louis. Nu putea să înceapă cu desertul?

— Cu desertul?

— Cu gologanii, mai încape vorbă!

Tăcură o clipă.

Înfiptă în gâtul unei sticle, lumânarea arunca o slabă licărire în coliba lor sărăcăcioasă; iar cei doi şedeau în faţa unei străchini la care un barosan din strada Bellechasse nici nu s-ar fi uitat; apoi deodată moştenitorul, lipsit de cotitatea disponibilă, izbucni în râs.

— Suntem căptuşiţi cu aur!

— Ce bucluc!

— Ce să facem cu el?

— Poţi să-l refuzi.

— Ca să încaseze deputatul partea mea?

— Asta nu!

Noaptea, în vis, Jeanne împărţea bancnote cu pumnul lui Daroumi, Malésieu, Provins, toboşarul Comunei, în timp ce Louis cumpăra toată Noua-Caledonie.

Era cazul să înapoieze procura, primită două luni mai târziu? A se abţine însemna să-l împiedice pe Roger să

intre în posesia unei moşteniri pe care-o aştepta de treizeci şi şapte de ani; a se hotărî însemna: „De acord, îmi iau partea”.

Politicosul Pélisson, care-l încredinţa pe clientul său, deportat-ocnaş, de „înalta sa consideraţie”, obţinu o semnătură (să nu fim meschini), dar fratelui nu i se acordă nicio atenţie (să nu fim complici).

Amnistia, din ce în ce mai probabilă, se făcea simţită prin câteva indicii. Disciplina slăbea, se renunţase la apel şi primeau o hrană mai bună; domnul guvernator uita să mai cenzureze scrisorile.

Pentru Jeanne şi Louis se apropia ceasul unei mari discuţii.

Ea era grăbită să plece. Papa Dulac îi ducea dorul: era atât de singur. Şi-apoi să revadă străzile, trăsurile, Sena... Şi să reia o viaţă activă!

— Niciodată nu voi uita Numbo, dar te-aş fi iubit oriunde. De ce nu la Paris?

Căci locuinţa din fundătura Ronsière va fi a lor.

— Îţi displace ideea?

El se punea în locul ei: o înţelegea. Dar să se pună şi Jeanne în locul lui.

De ce să se apuce? Vremea studenţiei trecuse. Să devină conţopist? Nici vorbă de aşa ceva pentru un fost comunard. Învăţământul? Fără diplomă? Ziaristica? Cum s-ar zice, să muncească pe simbrie!

Papa Dulac scria: „Tipografia e la ananghie. Abia *o* scot la capăt, fetiţo!”

Atunci, zidar? Vizitiu? Gunoier?

În cele din urmă, Louis se pronunţă:

— În Parisul tău, n-aş fi decât un om de rând. În schimb la Numeea găsesc sigur elevi. Cu engleza mă descurc destul de bine, la fel cu ortografia.

Jeanne era contrariată.

Nu se mai certau şi căutau un teren de înţelegere, dar fără rezultat.

„E drept, gândea ea, se pune problema readaptării. Omul trebuie să fie conştient de necesitatea lui socială. Nu pot să-i promit nimic, decât un adăpost şi dragostea mea. Dar când vom ajunge acasă, vom vedea ce putem face şi, în definitiv, de ce nu ne-am descurca şi noi, ca atâţia alţii?”

Plimbările pe plajă, în pădure, deveniseră melancolice. Umblau în tăcere, spunându-şi că cerul nu devine albastru ori de câte ori norii se risipesc.

La 7 august 1880, deportaţii au aflat că Senatul şi Camera au promulgat în cele din urmă legea amnistiei.

Noapte de fericire în care nimeni n-a dormit; toţi s-au felicitat, s-au îmbrăţişat; s-a dansat sub manglierii împodobiţi cu lampioane multicolore. Libertatea îşi desfăcea aripile, închisoarea zăvoarele, cantinierul îşi lichida rezerva de limonadă; a fost un 14 iulie întârziat de la care n-au lipsit decât defilarea, un foc de artificii şi mahmureala de după chef. O, ce mulţumiţi erau cu toţii!

Într-o dimineaţă, Louis găsi într-un ziar vechi rezultatul dezbaterilor parlamentare şi o trezi pe Jeanne.

— Ascultă.

Freycinet depusese într-adevăr un proiect de amnistie. Pentru a se justifica, preşedintele Consiliului declara că face mai puţin apel la justiţie şi mai mult la clemenţa deputaţilor.

— Auzi! La clemenţă!

Apoi Gambetta urcase la tribună şi-şi implorase colegii „să restabilească adevărul în minţile întunecate ale deportaţilor noştri”. Orice ar fi, „trebuie să trecem cu vederea slăbiciunile, laşităţile şi excesele comise de această mare masă de rătăciţi”.

— Auzi?

Alb ca varul, Louis continuă:

„Să uităm crimele, să ştergem vestigiile Comunei. Spuneţi celor a căror absenţă o deplângem şi celor ale

căror contradicţii şi dezacorduri le regretăm, că nu există decât o Franţă şi-o republică”.

Ziarul îi scăpă din mâini.

— Ticălosul! izbucni el. Să ne apere tratându-ne drept criminali!

Jeanne se ridică încet.

— Ei lasă, nu te înfuria. Sunt vorbe, pledoarie pentru reacţionari. Te aşteptai ca „domnul” Gambetta să facă apologia Comunei?

— Din partea unui avocat mă aşteptam să amintească două fapte evidente: o justificare a conduitei noastre şi samavolnicia deportării.

— Dar amnistia n-ar fi fost votată! Fii realist.

— Aşadar, accepţi iertarea lor? Ca pe-un os azvârlit câinelui? Îl iei de pe jos? Îţi mulţumesc, stăpâne: pe viitor voi fi un căţel ascultător!

— Ba nu. Am refuzat graţierea. Dar amnistia e altceva, nu face din noi nişte debitori. Mă întorc în Franţa cu opiniile mele.

Spunea toate astea foarte calmă, ceea ce îl exasperă şi mai mult. Haine, cărţi, hârtii zburară în toate părţile.

— Mi-e silă de-o patrie care-mi face ochi dulci. Şi de burghezi şi de muncitori. Îi vâr pe toţi în aceeaşi oală. Îmi reproşezi nehotărârea mea: eroare. Ştiu ce vreau: pacea. Un om liber nu cere nimănui nimic.

— Nu crezi ce spui.

— Ba da, cred.

Jeanne se stăpâni.

— Mai întâi, dacă muncitorii sunt ignoranţi şi servili, trebuie să-i ajutăm să nu mai fie. Apoi, a dori tihna cu orice preţ e o dovadă de egoism. Şi gândeşte-te: un militant nu-i niciodată liber. El are datorii care-l constrâng,

Tonul era „didactic”, dar că avea dreptate şi Louis, care ştia acest lucru, nu voia să recunoască. După multe eschivări, se înfruntau în cele din urmă.

Jeanne: înţelegea să ia contact la Paris cu revoluţionarii. Erau multe de făcut în toate domeniile. Pentru a deveni folositor, era de ajuns un dram de curaj, ceva mai puţin orgoliu şi puţină modestie.

El: Ce revoluţionari? Ce opoziţie? A murit Comuna. S-a terminat cu apostolatul, destul prozelitism. Pentru a trăi în mod inteligent, nu-i de ajuns să ai vocaţie de dădacă.

Şi natural, această discuţie stupidă, incoerentă, le depăşea gândurile.

— Faci pe spiritualul, striga ea. Îi dispreţuieşti pe cei de jos. Te complaci în rolul tău de intelectual surghiunit. Aşa-i, locul tău e la soare, să te cauţi de purici.

— Iar al tău, alături de mine, dacă m-ai mai iubi.

— Nu pot să iubesc un om lipsit de ideal.

— Lipsit de iluzii! Şi ce vrei să spui? „Eu plec: urmează-mă sau rămâi, dar nu-ţi voi sacrifica preferinţele mele!”

— Dar tu ţi le sacrifici pe ale tale?

— M-am angajat eu să mi le sacrific?

— Dar eu?

— Va să zică, nu te miri că ne despărţim. Drum bun. Nu te reţin.

El ieşi din colibă în timp ce Jeanne izbucni în râs. „Drum bun!” Urarea adresată unui ins aproape gol era de-a dreptul comică.

Totuşi înfruntarea lor merita o matură chibzuinţă. Dragul de el pusese paie pe foc, tuna şi fulgera, dar ea îi azvârlise trei-patru săgeţi bine ascuţite… plus o minciună, căci „Nu pot să iubesc un om fără ideal” merita o corecţie straşnică.

Mai rămânea deci să se împace… şi de vreme ce niciunul nu dorea să se despartă, care din ei va ceda?

Serioasă, ea se străduia să înţeleagă motivele divergenţei lor în problema întoarcerii acasă:

„Am crescut într-o familie de meseriaşi şi în mod firesc îmi voi relua locul acolo; tu nu accepţi mizeria la Numbo decât din obligaţie. O activitate militantă cere sacrificii. Îţi

va da oare vreo satisfacţie? Cred că da. Sper, când de fapt ţie ţi-ar trebui o certitudine. Orice-ar fi, tu treci înaintea bătrânului meu tată, care va aştepta”.

Jeanne ar fi vrut să-i vadă împreună, dar trebuia să aleagă şi aici era tristeţea:

„Să nu plâng. Iată-l că se întoarce. Lacrimile supără întotdeauna”.

Într-adevăr, Louis se opri în prag cu aerul spăşit al unui câine care cere iertare după o scărmănealã bună.

— Pot să intru?

— De ce-ai plecat? Nu ţi-am spus esenţialul.

— Esenţialul?

— Acum că eşti iarăşi „domn”, am să-ţi cumpăr o cravată.

— Ca să mă sugrumi?

— Nu. Ca să te ţin în lesă când vom merge să ne plimbăm pe străzile Numeei.

Apartamentul, la parter, era situat pe strada Marquise, în faţa mezelăriei Picquavoine, rezervă de muşte şi de mirosuri fade.

Domnul Picq trebăluia din zori. Specialist în caltaboşi, el înfigea, chiar sub ferestrele lor, cuţitul în gâtul fraged al porcilor, îi lăsa să sângereze în voie, apoi îi spinteca, le deşerta măruntaiele, împărţea carnea, din care pregătea şunci şi cotlete.

Doamna Picq îşi apăra cu strășnicie cassa.

Negustori iscusiţi, patrioţi şi drept-credincioşi (dar o bucată de şorici face o centimă iar un sărac nu-i un client), ei au fost aceia care le-au dat amnistiaţilor posibilitatea să facă din nou cunoştinţă cu carnea şi capitalismul: aici însă, nici vorbă de credit.

„Cele două odăi mobilate într-un stil pe care Louis îl califică drept pseudo-Directoire-Noua-Caledonie, îi scria Jeanne lui Papa Dulac, au fost ocupate înaintea noastră de un regiment de ploşniţe. După o săptămână

sângeroasă, apartamentul a devenit plăcut, deşi puţin cam zgomotos.”

Şi avea de ce: vecina de deasupra, domnişoara Hermanti pe care administraţia o detaşase la Numeea, prezenta îndoitul neajuns de a avea un pian şi de a cânta la el.

Locuinţa îi seducea totuşi, căci beneficiau de un splendid manglier plantat în mijlocul străzii.

Nu era greu să găseşti elevi. Louis alerga prin oraş de la o lecţie la alta, în timp ce Jeanne, înălţată la gradul de gospodină veşnic zâmbitoare, îl aştepta.

În ce priveşte relaţiile dintre ei, inutil să mai insistăm.

— Coloniştii sunt îmbuibaţi de alcool, ofta Domnul. Nu se gândesc decât la bani, iar imbecilitatea li se citeşte pe faţă.

— Nu fi grosolan şi ai răbdare, răspundea Doamna. Vei întâlni poate şi unul inteligent.

Îşi jurase să nu se plângă, aşa încât felul lor de viaţă îi plăcea... în aparenţă. Până la urmă negreşit această existenţă avea să-l plictisească pe Louis, să-i obosească spiritul, auzul, mirosul.

— Ne plimbăm, duminică?

Dar marea era departe, iar pădurea şi mai departe. Numai cerul încremenit amintea de cel de la Numbo.

În fiecare seară, el citea o carte împrumutată de la biblioteca municipală; în timp ce ea parcurgea ziare mai vechi sau mai noi. Cenzura nu mai forma un zid între ei şi lume, iar Jeanne reconstituia, pe fragmente, anii de absenţă.

Zece rânduri neobservate aproape în josul unei pagini, un editorial, anumite dezbateri parlamentare dovedeau prezenţa unei agitaţii sociale şi, în ciuda celor proclamate de Thiers, nici masacrele, nici deportările nu izbutiseră să distrugă socialismul.

Astfel, în 1876, un congres muncitoresc se ţinuse la Paris. Imprudent, Le *Figaro* lăsă să-i scape o declaraţie

făcută de Guesde: „E prima oară de la Comună când proletariatul are prilejul să se reunească şi să-şi facă auzită vocea”. Oratorul ar fi adăugat: „Datoria noastră este să creăm un partid independent, un partid de clasă”

Astfel, în 1880: colectiviştii adoptaseră programul marxist.

Astfel…

La început, Jeanne, prudentă, se mulţumi să raporteze cutare sau cutare informaţie, fără comentarii.

Apoi Louis o ajută în cercetările sale şi ea notă cu plăcere armonia dintre ei. Articolul decupat era pus într-un dosar roşu.

Papa Dulac scria adesea. Bătrânul nu se plângea, dădea veşti despre tipografie, despre partid.

„Nu e strălucit, da’ merge! Parisul se schimbă; eu rezist. Ieri, Jules cu familia au fost la masă.”

— Cine e Jules?

— Guesde!

— Tatăl tău îl cunoaşte aşa de bine?

— L-a avut ca ucenic înainte de Comună.

O altă misivă anunţa alegeri apropiate:

„Jules e plin de încredere. *L’Égalité,* ziarul lui, se trage în 5000 de exemplare”.

Şi ultima sosită:

„Am fost bătuţi măr. Revoluţia o să se facă… în anul două mii. Ce spune Louis de toate astea? Ar trebui să-mi scrie dacă nu cumva l-ai născocit tu în ţara canarilor.

P.S. Nu e strălucit, da’ merge.”

— Ai să-i răspunzi?

— Sigur că da.

Louis îi trimise o scrisoare în care-i vorbea de „Jeannette”, de insulă şi de o întoarcere care ar depinde de experienţa lui la sălbaticii francezi-caledonieni. Adăugă totuşi:

„Lucrurile nu merg strălucit pentru muncitori în ţara democraţiei, şi e normal; dar am impresia că, după multă vreme, ne-a venit în fine şi nouă apa la moară”.

Jeanne îşi notă fraza căci formularea „ne-a venit şi nouă apa la moară” i se părea plină de promisiuni.

Pas cu pas şi din ce în ce mai decis, Louis, dragul de el, îşi întorcea privirile spre Franţa.

Hotărârea le-a fost impusă.

La Numeea, amnistiatul este un bandit prezumtiv. Să-i înveţe alfabetul pe nişte mucoşi, de acord, dar aceşti foşti incendiatori continuau să fie supravegheaţi îndeaproape: corespondenţă desfăcută şi lipită la loc, colete pierdute, vexaţiuni, administrative.

Între doi decametri de caltaboş, Picq clevetea în faţa clienţilor.

— Soţii Darrieu mănâncă vacă vinerea, soţii Darrieu care nici nu sunt căsătoriţi!

— Nu zău!

— Aşa cum vă spun.

— Ooo!

Iar domnişoara Hermant, după ce a pătruns în apartamentul pretinsei familii şi a scotocit prin toate sertarele, a descoperit un dosar „roşu” pe care l-a predat poliţiei.

Nu li se putea găsi nicio vină. Dar domnul comisar, om prevăzător, îl avertiză pe Louis că permisul de rezidenţă nu-i va fi prelungit.

— Luaţi-o din loc. Aveţi trei luni să vă faceţi geamantanele.

La acest ultimatum, Jeanne se mulţumi să remarce:

— Numai că trebuie să ne cumpărăm unul.

Şi se bucură: „Totul e bine când se sfârşeşte cu bine”.

Apoi începu să reflecteze! Dacă totuşi aveau să se îmbarce, orizontul le apărea destul de incert.

Numbo îi apărase de lume, dăduse dragostei lor un caracter excepţional; deşi urât, Numeea tot îi mai izola,

dar mâine vor mai rămâne ei uniţi? Această legătură care dura de şase ani nu începea să obosească? Femeile pe care le cunoştea Louis or fi îmbătrânit sau dispărut, dar celelalte, dar cea închipuită ca o contesă cu picioare de balerină, care-l va aştepta chiar în gara Saint-Lazare!

Ziua, Jeanne încerca să şi-l închipuie umblând prin oraş, pradă frământărilor lui; noaptea, îl asculta cum nu doarme.

„Eşti lângă mine? Mă iubeşti? Unde-ţi zboară gândurile?”

Iar când respiraţia regulată îi însoţea somnul:

„La ce visezi?”

Câteva săptămâni trecură. Papa Dulac trimise o sută de franci pentru drum:

„Nu acceptaţi mila capitaliştilor. Plătiţi-vă traversarea”.

Într-o seară, ieşind în „grădină”, Louis declară:

— Vreau să-ţi vorbesc.

— E grav?

Se şi gândea la ceva neprevăzut, la o ruptură poate, pe care tăcerea aceasta o vestea.

— Ce idee! Ne vom înţelege de minune, zise el. Manglierul ce urma să fie doborât „deoarece stânjenea circulaţia bicicliştilor” îşi trăia şi el ultimele clipe: mobile, grinzi ori fum, e tot ce va mai dăinui mâine din uriaşul cuib de rândunele.

— Am să regret arborele nostru, continuă el, dar dacă tot trebuie să plecăm, îţi propun să ne facem voiajul de nuntă în Statele Unite.

— Voiajul, de nuntă?

— Te întreb de formă, doamnă Darrieu. Ţi-am şi cumpărat biletul.

— Louis! O, Louis!

— Ce e? Iar plângi?

Cerul se prăbuşea pe pământ, pământul se ridica la cer, iar Jeanne izbucni în lacrimi, printre puzderia de stele.

II

DUPĂ CE, AJUNŞI LA LOS ANGELES, un oraş adevărat. Înţesat de imobile cu zece etaje, au luat primul tramvai din viaţa lor, după ce au închiriat o cameră cu doi dolari pe zi – e scump, Louis! – care avea apă curentă – Jeanne, îţi dai seama? – după ce-au străbătut cartierele rezidenţiale străjuite de măslini chinezeşti, cu palmieri asemenea unor evantaie lăcuite, cu pletoase tufe de yuca, după ce-au văzut casele azurii, verzi ca jadul, sau de culoarea coacăzei, în stil colonial, împodobite cu o cupolă sau încinse cu o colonadă, ascunse sub glicină, zorele, muşcate, sub mii de flori fericite, şi-apoi sub clematite şi călţunaşi, având în faţă largi peluze atât de smălţuite încât păreau pictate, şi câte rozarii formând alei, bolte, fântâni şi, în aer, o mireasmă amăruie...

...după ce Jeanne i-a cumpărat lui Louis un costum (3 dolari), iar Louis i-a oferit Jeannei o rochie de pânză (1 dolar 50)...

...după ce, închiriind o ambarcaţie cu fundul de sticlă şi, culcaţi pe valuri, au descoperit un acvariu prin care treceau alene peşti multicolori cu umbra lor alunecând pe nisip...

...după ce i-au scris lui Papa Dulac:

„Aici veveriţele se plimbă în libertate. Petrolul costă mai nimic: iar dacă arunci un chibrit în mare, ia foc. Găseşti scuipătoare în toate odăile. Nu ne crezi? În

Statele Unite, un tipograf câştigă şi cheltuieşte de douăzeci de ori mai mult ca tine. Ieri, pungaşii au atacat un tramvai. Trebuie să-ţi goleşti buzunarele, să le dai portofelul, ceasul, totul până la ultima centimă. Nimeni nu protestează. E ceva obişnuit, pare-se. Ciudaţi oameni: mănâncă friptura cu dulceaţă, îşi suflă nasul cu degetele, se şterg la gură cu faţa de masă. Şi aleargă, se agită, umblă forfota: până şi înmormântările se desfăşoară în galop. Îţi aducem o pipă din spumă de mare şi tutun care miroase a miere".

...după ce-au băut whisky într-o farmacie unde se vindeau jurnale şi brânzeturi, au vizitat un cătun numit Hollywood, înconjurat de o imensă pădure de portocali, au învăţat să meargă pe bicicletă, pe plaja de la Santa Monica, au pescuit într-un râu cu atâţia somoni încât îi împuşcai cu carabina, Louis declară în cele din urmă:

— Puşculiţa noastră e goală. Trebuie să lucrez.

— Şi ce-ai vrea să faci?

— Să învârtesc frigarea.

— Ştii să frigi un pui?

— Nu. Dar nici americanii nu ştiu. Hai să dăm o raită pe la Sindicatul Uniunii Personalului Casnic.

Domnul Clark, persoană volubilă, îi primi curtenitor.

— Luaţi loc, zise el. Doriţi să fumaţi o ţigară, dragă prietene? Scuipătoarea e la dispoziţia dumneavoastră. Despre ce e vorba? Ei, bine, iată. În Statele Unite, servitorul, cetăţean respectabil, nu e luat peste picior. Valetul câştigă 50, 60 de dolari pe lună, vizitiul 100 de dolari, bucătarul 110 şi toţi francezii se pricep puţin la bucătărie, nu? Dacă e vorba de un menaj care caută să se plaseze, doamna nu va trebui nici să spele rufe, nici să bată covoare, nici s-o coafeze, nici s-o îmbrace pe stăpâna ei. Cum nu sunteţi negri, veţi cere o cameră decentă, baie şi încălzire; veţi avea două zile libere pe săptămână plus două seri de la opt la miezul nopţii. Pianul... dacă există... poate fi pus la dispoziţia

dumneavoastră! Vă mai spun...

— Mă rog... încercă Louis.

— Vă mai spun că, dacă vă angajaţi într-un hotel de lux din Santa Barbara, salariile voastre ar putea atinge 210 dolari.

— Mai mult decât un deputat în Franţa, dacă socotim şi bacşişurile!

Domnul Clark râse de această replică hazlie, lăsând să i să vadă până şi ultimii dinţi îmbrăcaţi în aur.

— Dacă slujba nu vă place, o părăsiţi fără preaviz. Dar trebuie să vă sindicalizaţi. E absolut necesar.

Jeanne interveni:

— Ne-ar interesa un hotel la Santa Barbara.

— Foarte bine. Vă dau adresa.

Se pomeniră în strada 72, ridicaţi la rangul de personal casnic, după care s-au dus să bea o oranjadă, ca să fie serviţi pentru ultima oară.

— Vrei să lucrezi şi tu? întrebă Louis.

— Vreau să rămânem împreună.

— Eşti bună şi curajoasă!

— Nu: prudentă. Într-o ogradă de lux nu se întâlnesc numai cocoşi.

Domnul Ramsay, directorul hotelului „Ambasador”, înştiinţat de sosirea lor, îi primi... curtenitor.

Le confirmă simbria; preciză care erau îndatoririle noilor săi colaboratori. Hotelul primea o clientelă aleasă: pe domnul John D. Rockefeller, pe domnul Frick[2] (nume predestinat), pe domnul Field. Aceştia trei însumau mai multe miliarde, care meritau solicitudine, menajamente şi discreţie. Jeanne va fi cameristă.

Ea încuviinţă cu o mişcare a capului, căci engleza câtă o ştia era neconvingătoare.

Rochia albă cu buline roşii urma să fie schimbată cu alta, de culoarea levănţică, cu guler şi manşete scrobite.

(„Să ne vadă tata!”)

[2] Fric – parale (fr.)

— Iar dumneata…

Louis va servi băuturile, masa.

— Nu-ţi cer să goleşti scrumierele şi scuipătoarele. Există un *groom* care are această îndatorire. În schimb, tine minte: noi suntem pentru diviziunea muncii. Când un oaspete apare în restaurant, trei chelneri se reped să-l primească. Primul îi oferă un fotoliu, al doilea îi prezintă meniul, iar al treilea îi desface şervetul.

— Şi care va fi numărul meu?

— Înţeleaptă întrebare. Şeful de sală va decide. Şi încă ceva: dispunem de separeuri. Caută să n-auzi niciodată ceea ce se spune acolo. Dar lasă uşa deschisă. M-ai înţeles?

Apoi, după o privire cu subînţelesuri, domnul Ramsay îi trimise pe Jeanne şi pe Louis să-şi potrivească uniformele.

După miezul nopţii, amândoi stabiliră un plan al situaţiei în care figurau soţii Frick ce ocupau un apartament: salon, dormitoare şi baie. Aceşti călători posedau paisprezece geamantane din piele de focă, numeroase paltoane, pardesie, pelerine şi pălării; opt duzini de rochii (din brocart, catifea, caşmir, muselină, dantelă), o sută-o sută douăzeci de perechi de pantofi montanţi sau decoltaţi, cu elastic, cu şireturi, cu butoni, escarpeni de lac, botine, papuci… dar nici espadrile nici cipici.

Căţelul lor de Pomerania mânca pateul dintr-un castron din porţelan de Wedgewood.

— Şi închipuie-ţi, Louis, hotelul le schimbă zilnic aşternuturile! Frick poartă cămaşă de noapte de mătase, iar cea a soţiei lui i-ar putea servi drept rochie de bal. Să-i vezi masa de toaletă! Are o trusă de cristal şi platină, cu pieptene de baga, cu pulverizator şi borcănele de opalină pentru farduri şi alifii, o mulţime de creme albastre, galbene, roz, uleiuri şi parfumuri! Şi cât e de urâtă!

Ramilia Rockefeller, în schimb, afişa o extremă modestie. Cufere mari, solide, din fier, haine şi lenjerie

neluxoase. În apartamentul 124, Jeanne nu văzu decât un buchet, oferit de direcţiune; acest menaj econom folosea săpunurile pe care le distribuia hotelul.

— Am aflat de la portar, povesti Louis, că Standard Oil îi serveşte anual lui J. D. Rockefeller o sută de milioane de franci dividende.

Graţie unor savante manevre, reuşise să servească la masa acestuia, o masă rotundă de cinci persoane la care luară loc, în afară de bancher, soţia lui, fiul şi nora lui, şi domnul Harper, preşedintele Universităţii din Chicago.

Cincizeci şi patru de ani, chel, ochelari cu ramă de oţel, J. D. dădea dovadă şi aici de o poftă de mâncare formidabilă. La banii lui avea pretenţii şi-şi ştergea farfuria de supă, aşezat între o fiinţă spălăcită şi uscăţivă, care făcea nazuri la mâncărurile ce i se prezentau şi Juniorul „atât de competent”, ataşat şi cu tragere de inimă pentru casa de bani a tatălui.

Domnul Harper semăna cu un pastor.

Înainte de-a aduce supa, cremă sidefie în care pluteau câteva stridii verzi, chelnerul nr. 3, care venea de la bucătărie, îi şopti lui Louis:

— Am scuipat înăuntru.

De ce? Pentru că J.D., care-şi plătise nota chiar în dimineaţa aceea, refuzase să adauge un bacşiş sub pretext că „serviciul e facultativ”.

Dar Rockefeller nu ţinea tot timpul banii la ciorap. Astfel, în seara aceea, domnul Harper obţinuse, chiar la somon, zece mii de dolari pentru universitatea lui.

— Zece mii de dolari! exclamă Jeanne.

— Lasă, nu le purta de grijă! Nu va trebui să se restrângă precum văduva aceea sărmană, Dorothy Littleton, al cărei soţ murise la Cleveland de indigestie. Harper „ne-a” spus:

„După informaţiile mele, aceasta va moşteni opt sute de mii de dolari”.

„Numai atât? răspunse J.D. Îi credeam mai înstăriţi.”

„23 februarie 1883.

Dragă tată,

Când vei citi scrisoarea mea, vom fi părăsit Santa Barbara şi ne vom afla desigur la Chicago. Priveşte pe hartă: e un oraş pe malul unui lac aproape de frontiera cu Canada.

Noi stăm bine cu... sănătatea, dispoziţia şi economiile. Dacă am rămâne în America, am fi repede milionari; dar linişteşte-te: n-avem asemenea intenţii.

Ştii ce teamă mi-era de reacţiile lui Louis pe măsură ce se apropia întoarcerea. Ei bine, m-am liniştit; s-a readaptat la «civilizaţie» şi profită de acest voiaj, se documentează asupra felului cum trăiesc americanii şi chiar azi dimineaţă îmi spunea: «Experienţa noastră ne va folosi când vom începe să lucrăm la Paris».

Prin secretarul Uniunii, a obţinut o recomandare pe lângă şeful cel mare al sindicatelor, la New York. Cred că această întâlnire îl va interesa.

Trebuie să-ţi mai spun cât de nerăbdătoare sunt să ajung acasă? Dar nu-l zoresc pe Louis şi, dealtfel, mă distrez destul de bine. Ai răbdare, aşa cum ai avut timp de doisprezece ani; fă un efort!

Ascultă o poveste amuzantă. Domnul Trunk, armator, istorisea prietenilor săi, în restaurant, că în timpul ultimei sesiuni a Congresului, un senator, care se încinsese la picioare, s-a descălţat, pentru a şi le răcori. Preşedintele Senatului i-a dat posibilitatea să aleagă: ori să nu-şi mai facă vânt, ori să-şi încalţe botinele.

Sau alta care m-a făcut să râd. Doamna Frick purta aseară şapte rânduri de perle, o broşă de diamante, două brăţări, cinci-şase inele şi, înainte de cină, am auzit-o spunând: «Vai, ce foame mi-e!»

Îi cedez condeiul (nu doamnei Frick!).

Te sărut, te îmbrăţişez şi te mângâi! «Bătrâna» ta fiică

Jeannette. (Ştii că are treizeci şi unu de ani împliniţi acum o lună?)”.

Aici scrisul se schimba.

„Dragă Papa Dulac, nu vom sfârşi niciodată istorisinduţi impresiile noastre de exploratori. Dar să te întreb ceva: Ai de plasat câteva hârtii de o mie de franci? Aş face din tine în foarte scurtă vreme un milionar, ce spun eu! miliardar. Deschidem de exemplu o fabrică de bere; cea a lui Anheuser-Bush a produs 8000 barili în 1865; astăzi produce 35000; după toate prevederile va produce 320000 în 1895. Sau vrei să cumpărăm terenuri? îţi garantez beneficii de sută la sută. Stocăm concesiuni în cimitire? îţi vei retrage de treizeci de ori miza. Îţi semnalez că în California se recoltează 75000000 de prune uscate. Cel mai bun client pentru acest produs ar fi oraşul Agen, din departamentul Lot-et-Garonne!

Aşa, e, în curând vom fi la New York. Şi-apoi? Apoi Parisul, pe la 15 iunie.

Spune-i lui Guesde că sunt nerăbdător să-l întâlnesc.

O caldă strângere de mână.
Louis.”

Adăugă după semnătură, între paranteze: „(treizeci şi cinci de ani, ochi albaştri, trăsături regulate, tâmple uşor încărunţite, semne particulare: zâmbeşte)”.

Domnul Partenay, originar din Boulogne, fost cetăţean francez, fost proprietar al Hotelului Palace din Pekin, alesese Chicago şi Pullman ca locuri ale activităţii sale prezente. Conducea departamentul de vopsitorie al acestei uzine şi ceruse un secretar care să vorbească franţuzeşte.

— O lună, Jeanne, nicio zi în plus, îţi făgăduiesc. Vom

închiria o cămăruţă şi, în timp ce eu încerc să muncesc, tu plimbă-te. Pullman fabrică vagoane. Pentru un vagon, traseul e lung şi chiar accidentat, de la prima scândură până la capitonare, trecând prin zeci de ateliere; Pullman se întinde pe 3500 acri; muncitorii de la Pullman utilizează 1100 maşini diverse; Pullman capitalizează 374 milioane de dolari.

— Nu mă impresionează, replică Jeanne. Am vizitat magazinele Marshall Field. Prăvălia acestui domn are o faţadă de 120 de metri lungime şi 15 etaje. El vinde aici toate alimentele imaginabile şi, dacă vrei o maşină agricolă, o cârjă de episcop, un sicriu, un pian, du-te la Marshall Field.

— Da, dar Pullman dă de lucru la 4000 de persoane.

— Da, dar 8000 de angajaţi servesc clienţii lui Marshall Field. Restaurantul, deschis publicului, pregăteşte masa pentru 500 de persoane; şi ce lavabouri!

— Toate companiile din lume au adoptat Pullmanul şi...

— ...şi catalogul de la Marshall Field se tipăreşte în 25 de limbi.

Luându-se după înfăţişarea lui plăcută, domnul Partenay îl invită pe Louis la cină.

Apartamentul, încărcat de mobile Louis XIV fabricate de Wilson şi Co, se afla într-un bloc, în faţa lacului, în care mai locuia şi domnul Armour, de la abatoare. Salon mare cu covor persan care mai purta eticheta vânzătorului, ca pentru a-ţi spune: „Vezi cât am dat pe el?”

Băură un *dry* înainte de-a se aşeza la masă, căci Mary nu-şi terminase toaleta.

— Soţia mea este americană. Aparent rezervată, e mare expertă în revolvere, nu i-a scăpat niciun chinez în timpul ultimei revoluţii. Am încasat o despăgubire frumoasă când hotelul nostru a fost devastat de galbeni, apoi incendiat de albi.

Gazda, în cămaşă, îl plimbă pe Louis prin faţa unor piese rare, expuse în vitrine pe fond de moar culoarea

muştarului: bijuterii, pietre preţioase, un sceptru, vase de chihlimbar şi „priveşte această casoletă de ars mirodenii pe care mi-a vândut-o părintele Tonon, misionar şi admiră acest sigiliu de aur pe care l-am cumpărat cu treizeci de mii de franci de la generalul Fally”.

Minunea minunilor rămânea un acoperământ de cap ce aparţinuse împărătesei Wu-Teu-tien, brodat cu sute de smaralde şi rubine minuscule.

— 1243. Nu lipsesc decât trei-patru. Le-o fi furat expeditorul, un chinez. O, chinezii ăştia!

Louis mormăi în sinea lui:

„Dar tu, misionarul şi generalul tău, ce sunteţi, decât nişte ticăloşi!”

În schimb îl întrebă:

— Dar scuipătoarea asta, domnule, e din dinastia Ming?

— Ce nostim! Dragă Mary, ghiceşte ce mă întreabă invitatul nostru? Scuipătoarea asta…

Într-o rochie roz-bonbon, cu o cingătoare verde-jad, doamna Partenay tocmai intrase şi zâmbea cu îngăduinţă. O, francezii! Tot timpul fac spirite!

Era o femeie trecută bine de cincizeci de ani, slută, osoasă şi vorbăreaţă. Avea o manie: să continue frazele soţului ei, aşa încât formau un fel de duet în care-şi împărţeau rolurile.

Urechile mele s-au hrănit, îi raportă Louis soţiei sale, la fel de bine ca şi stomacul. Am aflat…

— Află, Darrieu, că un război în Pacific e inevitabil, căci formidabila noastră expansiune economică va trebui să găsească debuşeuri vaste. Or Asia ni se oferă ca un gigantic deversor. De ce americanii, cărora nu le place să se bată, construiesc o flotă colosală, dacă nu pentru a cuceri acest imens teritoriu?

Orice activitate „înstelată” era însoţită de un superlativ care te lăsa cu gura căscată şi „noi fabricăm, consumăm, exportăm”, sau „beneficiile noastre se vor înzeci până la sfârşitul secolului”.

— Suntem o rasă tânără care munceşte cu încredere şi...

— ...cu spirit de iniţiativă.

— Destinul omului...

— ...este acţiunea.

— Deviza noastră este: produceţi, produceţi...

— ...şi vă reproduceţi!

— Europa ne obiectează adesea: „Nu aveţi artişti”, continuă doamna Partenay. Mai întâi, dacă scopul artei este de a perpetua bestia din om, eu răspund că nu vedem ce nevoie am avea de artă. Apoi, la ce bun atâta sclifoseală, când e de ajuns să priveşti în jur frumoasa noastră natură, apusul de soare sau covorul de zăpadă? Într-o zi vom descoperi fotografia în culori. Atunci nici nu va mai fi nevoie să cumpărăm tablouri. Şi muzica! N-o înlocuiesc oare vocile fermecătoare ale pădurilor noastre? Şi sculptura? Eu...

Deodată îndreptă vârful cuţitului spre Louis, dezarmat.

— Să vorbim despre scuipătoare, vrei? Aceste scuipători nu sunt nici T’ang, nici Ming. Sunt *Made în U.S.A.* Folosirea lor le provoacă o repulsie mâncătorilor de broaşte. Poate că au dreptate, deşi eu nu-mi bat joc de tuşea tuberculoşilor voştri; nu-mi curăţ farfuria cu coji de struguri iar când domnul Partenay e cuprins de o nevoie naturală, se uşurează oare în plină stradă, ca la Paris? Decenţa e o virtute. Pentru a avea dreptul să ceri respect din partea altora, să începem prin a ne respecta pe noi înşine.

Ia te uită! Şi iar dă-i cu chinezii!

După tradiţionala plăcintă cu mere, valetul servi o sticlă de general Brand, porto californian. Pretext pentru domnul Partenay să laude calitatea sorturilor locale.

— Mai aromate decât cele de Burgundia sau de Bordeaux, nu costă decât...

— ...şaizeci de centi sticla.

— Aşa e, dragă. Se beau cincizeci de milioane de litri

pe an. E puţin căci americanul preferă apa, sucul de roşii, whisky-ul…

— …când whisky-ul nu este englez.

„Naţionaliştii, puritani, statisticieni, idealişti de duzină, hoţi ori de câte ori se iveşte prilejul şi putrezi de bogaţi fără îndoială, ce oameni de nimic!” gândi Louis.

— Mi-ar plăcea să vizitez abatoarele, făcu el. Credeţi că domnul Armour mi-ar da voie?

— O.K. Vecinul nostru e foarte mândru de instalaţiile sale care sunt cele mai minunate din Statele Unite.

— … şi din lume!

La Numeea, mezelarul Picquavoine nu era decât un copil nevinovat pe lângă domnul Armour, marele preot al abatoarelor.

— Pe onoarea mea, Jeanne şi pe capul tău, jur să nu mai mănânc un cotlet cât voi trăi, declară Louis după această incursiune în imperiul cărnii.

The Stock Yards sunt un oraş, sau mai curând o gară (imensă, gigantică şi colosală), în care trenurile, care se succed zi şi noapte, descarcă zilnic 60000 de vaci, oi şi porci.

— Asta înseamnă un cap de vită la fiecare nouăzeci de secunde, mi-a spus. Fred. Tipul delegat să mă conducă şi nu vă mai spun 40000 de pui decât aşa, ca să vă faceţi o idee.

În afara acestor cifre, nimic extraordinar până aici: turme întregi forfotesc, mugind, behăind, grohăind care, odată debarcate, sunt bucuroase să se dezmorţească, după un drum lung. Prin tunele, procesiunea ajunge la abator şi anexele sale. Ne îndreptăm spre o piaţă unde se află birourile şi unde aşteaptă o mulţime; fermieri, misiţi, cumpărători care discută. Toţi în costume de cow-boys, cu pălărie de fetru pe cap şi cizme în picioare.

„Să începem cu porcii”, îmi propuse Fred, de parcă mi-ar fi oferit un aperitiv.

Încălţat şi eu cu cizme, îl urmez într-o încăpere pătrată unde se termină tunelurile despre care-ţi vorbeam, închipuie-ţi o roată mare care se învârteşte, prevăzută cu cârlige. Acestea apucă porcul de picior şi-l agaţă; apoi roata se ridică... şi animalul aterizează pe o platformă scoţând urlete îngrozitoare.

— Louis!

— Nu vrei să te instruieşti? Atunci piciorul se desface automat şi un măcelar potriveşte porcul şi-i înfige cuţitoiul în gât. Sângele ţâşneşte, curge peste tot. Chiar şi noi înotam într-un fel de sirop de coacăze.

— Mă dezgusti.

— Apoi alţii urcă la rând. Ciorchini de porci, şase pe minut. Un măcelar iscusit face de petrecanie cam la 500 de carotide pe zi. Îmi vine să strig: ajunge!

„Să mergem să vedem mai departe”, îmi spune Fred, care face haz şi mă împinge spre ceea ce numeşte el „cabinetul de toaletă”, o uzină. Mai întâi, trupurile sunt cufundate în apă clocotită; sunt spălate, periate. Apoi sunt spintecate; se separă intestinele de grăsimea lor; se taie tot ce e de prisos. A doua uzină, e fabrica de cârnaţi. Carnea soseşte pe cărucioare care sunt descărcate cu lopata. Se desface de pe os, se tranşează şi se îndeasă într-o pâlnie la extremitatea căreia e sudat un tub: de-aici tocătura iese ca o pastă de dinţi.

— Dacă mai continui, plec.

— Am terminat! Restul nu-i decât un antrepozit în care se îngrămădesc 200000 de şunci la afumat, un milion de kilograme de slănină, 160000 metri cubi de carne conservată din care picură zeama. Pe când mă conducea, Fred mi-a spus: „De la porc, totul se mănâncă, nimic nu se pierde în afară de guiţăturile lui când îl înjunghie”.

Şi parcă îi părea rău.

— Porcul ăsta şi porcăriile tale mă dezgustă. Bine că n-am venit cu voi.

— Dar Jeanne ce-a făcut?

— Jeanne a vizitat Armata Salvării.

Louis îşi respectă promisiunea: o lună mai târziu, erau la New York, cu exact atâţia bani cât să-şi plătească traversarea.

Ei îi plăcu portul, Hudsonul (un frumos bulevard de apă gălbuie în care se sfârşea oceanul), din vârful unui zgârie-nori mantia de stele aruncată peste oraşul amurgind, şi Washington Square, un mănunchi de copaci care în curând se vor scutura de verdeaţă: lui îi plăcu mai mult Wall-Street-ul, uriaş puţ de umbră săpat între două înălţimi şi mii de case de fier, străzile înguste, zgomotoase, sortite, spunea el, singurătăţii.

Dar amândoi se indignară la vederea cartierelor sărace unde te întâmpina o mizerie cumplită.

Îngrijoraţi, se plimbau braţ la braţ de teamă să nu se piardă; îi dureau picioarele şi nicăieri o cafenea, o terasă unde să se aşeze!

Un ascensor ducea la biroul domnului Hammond. Fost vidanjor, sexagenarul nervos dar cordial care-i primi, era conducătorul ansamblului uniunilor muncitoreşti.

După ce se informase de scopul vizitei lor, după ce ascultase relatarea experienţelor făcute de Louis, se răsturnă pe fotoliul său balansoar.

— Domnule, aflaţi mai întâi că formăm 187 uniuni diferite. Toţi muncitorii, toţi salariaţii noştri, până şi ultimul *groom* de hotel fac parte din ea. Aşa e! Niciun muncitor nu găseşte o îndeletnicire stabilă în Statele Unite fără a fi sindicalizat. V-aţi putut da singuri seama la Santa Barbara. Uniunea v-a cerut să-i vărsaţi o taxă din care casieria noastră reţine jumătate şi...

Domnul Hammond zâmbi, apoi continuă:

— ...administrăm astăzi un fond care se ridică la 800000 de dolari. O sumă frumuşică, nu? Ceea ce însă ne impune şi obligaţii căci, de îndată ce se declară o grevă, noi o sprijinim.

Louis se interesă:

— În ce fel?

— Muncitorul celibatar încasează cinci dolari pe săptămână. Şapte dacă e căsătorit. Ajutorul, suficient, îi permite să reziste chiar mai mult: asigură succesul. Cunosc puţine exemple când să fi capitulat. În Europa, greva n-a intrat în obiceiurile voastre. Guvernele îi sunt ostile. Se tem de ea; adesea o interzic. La noi, este legală şi eficace. Un trabuc?

Pentru secretarul Uniunilor, ţigara de foi nu era un privilegiu capitalist şi Louis nu mai fumase aşa ceva din... 1869.

— Mulţumesc.

— Să continuăm. Declararea grevei e o armă de care nu ne folosim decât în cazuri extreme. Credeţi-mă! mai eficace e presiunea exercitată de sindicatele noastre asupra patronatului pentru a obţine o ameliorare a standardului nostru de viaţă. Luaţi uzinele Pullman din Chicago. Credeţi, dragă domnule, că din mărinimie a construit Pullman case muncitoreşti prevăzute cu apă curentă, gaze, într-un cartier luminos, cu biserici, o bibliotecă publică şi chiar un teatru? Că salariaţii sunt interesaţi la beneficiile întreprinderii? Şi că mulţi au cont în bancă? Nici pomeneală! E constrâns de ameninţarea constantă a unei agitaţii sociale. Pullman nu acordă nimic de bunăvoie dar ştie că atelierele pustii costă mai mult decât concesiile aşa-zise umanitare. Pe de altă parte, trebuie să vă spun că nădăjduiesc să depăşim stadiul grevelor. Într-o ţară democratică, ele sunt inutile. Orice conflict muncitori-patroni se poate aranja printr-un arbitraj.

— Cu condiţia ca judecătorul să fie integru.

— Ei da! Justiţia, ca orice alt produs, se vinde şi se cumpără.

— Teamă mi-e! Dar fiindcă veni vorba de democraţie, e drept ca muncitorii nesindicalizaţi – căci există – să fie maltrataţi de Uniunile voastre? Nu e o încălcare a

libertăţii de a munci?

— Mă aşteptam la o asemenea întrebare.

Pe chipul domnului Hammond apăruse un nou zâmbet.

— Dar ce e mai important? Interesul individului sau al colectivităţii? Un muncitor care acceptă un salariu mai mic nu numai că face o prostie dar dăunează imensei majorităţi. I se face educaţia. Apoi, dacă persevereză, e redus la tăcere.

— Aceasta aduce a dictatură.

Piatra aruncată în mlaştina fostului vidanjor se înfundă moale şi fără urmări.

— Câteva lovituri zdravene şi judicioase nu pun în primejdie declaraţia lui Abraham Lincoln, dragul meu Darrieu! Suntem un popor liber…

— …cu unele excepţii!

— Ei, da, ce vreţi!

Domnul Hammond continua să se legene în fotoliul său şi Jeanne înţelese de ce americanii nu suferă de rău de mare: sunt obişnuiţi cu tangajul.

— Am fost împreună cu soţia mea în insula Coney, reluă Louis.

— Foarte distractiv: tobogane, călătorii în lună, maşini zburătoare. V-a plăcut?

— E un spectacol… de anticipaţie. Dar nu sunteţi şocaţi, ca şi noi, văzând jocurile de tragere la ţintă, unde marionetele sunt înlocuite cu capete de negri?

— Şocaţi?

— Şi care sunt bombardate cu ouă? Daţi-mi voie: ce părere aveţi în chestiunea rasială? Oamenii de culoare n-ar trebui să obţină drepturi egale cu albii?

— Le au din 1865.

— Cum?

— Le-a decretat Nordul.

— Dar se aplică? Negrii pot să locuiască în cartierele voastre, să călătorească în vagoanele voastre, să se radă în frizeriile voastre? Să utilizeze cabinele voastre

telefonice, să bea de la aceleaşi robinete ca voi, să folosească aceleaşi toalete?

— Să ne înţelegem…

— Ascultaţi-mă. În caz de litigiu în faţa unui tribunal, negrii nu jură pe altă biblie decât a voastră? Nu sunt obligaţi să aibă cimitirul lor, bisericile lor, Dumnezeul lor?

— Ei da, ce vreţi!

— Atunci cum vi se pare că sunteţi egali?

Asaltat de o droaie de întrebări, domnul Hammond nu părea descumpănit. Răspunse:

— Mai acordaţi-ne câţiva ani pentru a aboli complet segregaţia rasială. Va veni şi asta. Dar mai întâi negrii să înveţe să scrie şi să citească, să înceteze de-a mai fi prost crescuţi, servili, murdari, leneşi, imorali, corupţi…

— …şi canibali!

— Haha! exclamă interlocutorul său, care se ridică. Ce caraghioşi sunteţi voi francezii. Să începem, dragul meu, prin a sindicaliza această rasă dezmoştenită. Apoi, va vota. Mai târziu, vom ajunge să folosim aceleaşi toalete. Hahaha!

Fereastra încadra imensul hotel Astoria, care se ridica până la etajul şaptesprezece.

— Nu-i frumos, Darrieu? 1500 de camere, 3000 de cai-putere, trei restaurante. Săli de expoziţie, saloane de pedichiură, manichiură, un music-hall, trei ascensoare. Şi ştiţi: există un depozit pentru două milioane de trabucuri! Dar nu asta e important: hotelul foloseşte 1636 de membri ai Uniunii… care cotizează.

Louis era gata să încuviinţeze, când Jeanne i-o luă înainte.

— Ei da, ce vreţi!

Ancora se ridică în zgomot de lanţuri şi „Phoenix” se depărtă de chei, condus prin golful Hudson de un remorcher care-l părăsi de îndată ce pescajul ajunse la adânc.

Era dimineaţă. Călătoria începea într-una din acele zile încremenite în frumuseţe: cer de februarie foarte albastru, câteva insule risipite, bătute de vânt, valuri mici lucind în soare, o dâră la fel de fascinantă ca focul, pescăruşii zburând în cerc, beţi de aer, apoi planând, atât de uşor, încât părea Că vezi tăcerea lunecând.

— Câte sardele, zise Louis, câte boabe de sare şi câte picături de apă sunt în ocean? Să ne punem la punct statisticile.

— Taci, iubitule. Priveşte.

Se întoarseră. New York-ul şi zgârie-norii săi alcătuiau acum doar o dâră cenuşie ca linia trasă la sfârşitul unui capitol.

III

CULCAT ŞI ACOPERIT CU PLEDUL până la gât, omul cu barba de patriarh se gândea.

Chipul său, frumos încă, dar acum răvăşit de boală, era încadrat de podoaba albă a părului; fruntea enormă era brăzdată de nenumărate zbârcituri.

Se întoarse făcând să geamă arcurile canapelei.

Odaia severă, un birou în care cărţi, ziare, broşuri se îngrămădeau în dezordine, nu oferea decât un singur ornament: între două ferestre fără perdele, era agăţat portretul lui Jenny, femeie tânără, cu obrazul rotund, pieptănată cu cărare la mijloc; purta un colier de aur... dacă aurul intrase vreodată în casa lui Karl Marx.

Cu toate că afară nu era prea frig, butucii ardeau în cămin.

— Trebuie să fim cuminţi; am avut pleurezie, spusese infirmiera înainte de-a pleca. După ceai, mă întorc să vă pun cataplasma; până atunci, odihniţi-vă: e ziua Domnului.

„Vrăjitoare bătrână! Domnul tău şi-a încrucişat braţele, în timp ce eu lucrez în fiecare duminică.”

Ce păcat că biblioteca de la British Museum, sucursală a bibliotecii sale, era închisă în după-amiaza aceea! Voia să recitească în *Noua Gazetă Renană* un articol pe care îl scrisese Burgers despre insurecţia poloneză.

El şi portretul se priviră.

„Jenny e moartă. Zace în cimitirul Highgate unde o voi urma şi eu în curând. Moarte două din fiicele mele. A

murit şi Mouche, unicul meu fiu. Cei care-şi pierd copilul ştiu ce înseamnă o adevărată nenorocire. Nimeni nu va crede că eu, filosof, am avut necazuri, ca toată lumea.

Engels da… Engels. El ştie.”

Deasupra canapelei era agăţată fotografia prietenului său, datând din 1862.

„Cu mustăţile tale lungi mi-aduci aminte de Napoleon al III-lea! O să-ţi spun şi o să râdem… şi…”

…capul îi căzu pe pernă.

Un gând cheamă pe altul.

„Când a apărut la Londra ediţia engleză a *Manifestului* îi semnalasem traducătoarei noastre, domnişoara… cum îi zicea oare? Domnişoara… domnişoara.

Se chinuia zadarnic să găsească numele, ar fi putut să caute în dosarele lui, ceea ce însă l-ar fi obosit şi mai tare.

„Lupta proletariatului împotriva burgheziei nu e în fond, ci în formă o luptă naţională. Iar dumneata traduceai «internaţională»! Pune-ţi ochelarii! Orice proletariat trebuie mai întâi să-şi lichideze propria burghezie, nu? Astfel sensul frazelor mele se afla denaturat din neatenţia dumitale, domnişoară cum te-o fi chemând.”

Încet-încet, o pată de soare înainta peste florile covorului decolorat, când se auzi soneria de la uşă.

„Ziua Domnului! Nu, nu primesc. Să fi poftit eu pe cineva? Poate… Mi-am pierdut memoria…”

Afară, vizitatorul insista.

Dar bineînţeles! Un oarecare Davreu… sau Darrieu, comunard care se întorcea din Noua-Caledonie şi dorea să-l vadă.

Marx îi răspunsese: „Vino duminică după-amiază, să stăm de vorbă”.

Ocărind şi gâfâind, se scula. Câte invitaţii făcute unor oameni în trecere, unor simpli curioşi care-i răpeau timpul. Câte ceasuri pierdute!

„Dar vorbesc prea mult, mă istovesc.”

Umezeala culoarului îl pătrunse până la oase.

— Intraţi.

Halatul de casă descheiat lăsa să se vadă cămaşa mototolită. În picioare avea papuci

Louis şovăi în prag. Soseşti intimidat: ţi-ai făcut o imagine despre domnul important care-ţi deschide şi iată-l zbârlit ca un arici.

„Ce faţă palidă! Ca o lămâie stoarsă! Nu prea stă grozav cu sănătatea!” Observă îngrijorat:

— Sunteţi bolnav? Vă deranjez poate.

— Nu. Urmaţi-mă.

— Aş putea să revin mâine...

Jeanne îl aştepta la colţul străzii. Brusc simţi dorinţa să plece.

— Ba nu! Luaţi loc.

Şi morocănos pe deasupra.

O altă dorinţă, aceea de a râde, îl cuprinse pe Louis, cu atât mai mult cu cât Marx îl cântărea cu privirea severă, aproape agresivă.

Dar nu trebuie să te iei după aparenţe. Căci el se gândea: „Mouche ar fi avut vârsta ta, aşa încât beneficiezi de o premisă favorabilă”.

— Vă ascult.

— Viaţa mea nu are ceva extraordinar, începu Louis cu o frază gata pregătită. Fiu de comerciant, m-am bătut de partea federaţilor; am fost deportat. Acum mă întorc la Paris. Am ţinut să vă cunosc din două motive. M-a sfătuit Guesde, un prieten al socrului meu.

— E un paşaport destul de bun.

— Apoi, în timpul Comunei, la un institutor pe nume Ravon, cu care aţi purtat corespondenţă...

— Ravon?

— Locuia la Cité des Roses.

— Ravon, spui?

Încă unul de care uitase.

— Da, da! Mi-aduc aminte. Continuă.

— Am citit *Manifestul* şi m-a impresionat în mod deosebit. Din nefericire, în Noua-Caledonie, cărţile dumneavoastră nu se găsesc. Aşa încât ignor aproape cu totul teorii care... a căror importanţă o presimt. Ştiu doar că undeva figurează un paragraf care mă priveşte.

— Ce paragraf?

— „După cum odinioară o parte din nobilime a trecut la burghezie, tot astfel în zilele noastre o parte a burgheziei trece la proletariat.” E cazul meu, sunt socialist şi...

— Termenul e imprecis.

Un acces de tuse îl zgudui pe Marx, care îşi regăsi cu greu respiraţia.

— Dat fiind că eşti francez, spune-mi: posibilist sau colectivist din partidul lui Guesde?

— Aş vrea să ştiu şi eu!

— În *Manifest,* am scris mai departe: „Ni se alătură... intelectualii care au atins... înţelegerea teoretică a Istoriei”. Înţelegerea dumitale teoretică mi se pare sumară.

Observaţia cădea aspră, dar justă.

Louis se îndârji:

— Când ai trăit Comuna şi masacrele versaiezilor, când Delescluze ţi-a murit în braţe, cred că înţelegerea beneficiază de o anumită practică.

Marx întoarse capul spre fereastra ce încadra o tristă faţadă a unui imobil din Soho, rămase puţin pe gânduri. apoi se întoarse către vizitatorul său.

— Erai lângă Delescluze în piaţa Castelului de Apă?

— Da.

— Povesteşte-mi. Mă interesează.

(„Bun, cota mea e în creştere”, îşi zise Louis.)

Şi-şi continuă relatarea, nu fără a aminti evenimentul care precedase şi motivase într-un fel deznodământul tragic: Vermorel, adus pe-o targă şi cele câteva cuvinte care se schimbaseră: „Vezi, Delescluze, că şi minoritatea e capabilă să moară pentru Comuna noastră”.

O minoritate adeptă a lui Marx, într-o bătălie pierdută, în care era şi ea sacrificată.

Bătrânul oftă.

— Nu-i cunoşteam aceste cuvinte. Mă bucur că mi le-ai spus.

Apoi, cu pauze, reluă:

— Iartă-mă că vorbesc încet, sunt răguşit. Darrieu... o luptă îndârjită a maselor... Chiar atunci când cauza e disperată, educă masele... pe care le pregăteşte pentru alte lupte. Evident... teoria care pătrunde în sufletul maselor capătă o forţă materială... dar nu vom evita lupta... şi lupta dusă de Comuna din Paris a fost capitală.

Interlocutorul său observă forma sobră pe care-o folosea, repetiţiile voite, insistente şi, în timp ce vorbea, Marx se întreba: „Merită să-ţi explic aceste evenimente al căror sens probabil că-ţi scapă? Eşti serios, atent... să încercăm”.

— În Europa... din 1793, poporul s-a ridicat adesea împotriva burgheziei. Singură Comuna a fost un model de guvernare proletară. În timp ce Blanqui, prost inspirat, proclama patria voastră în pericol, în timp ce urmărea două obiective contradictorii: naţionalism şi socialism. Comuna a lovit Statul şi a creat un regim fără nicio asemănare cu cel precedent. Ai spus ceva?

— Nimic. Vă ascult.

— Până atunci, Engels şi cu mine ne gândeam că proletariatul, organizat în clasă dominantă, se va folosi într-o zi de supremaţia sa politică pentru a smulge, încet-încet, tot capitalul burgheziei. Comuna... corectează punctul meu de vedere. Ea a demonstrat că nu putem lua maşina de stat ca atare făcând-o să funcţioneze... în folosul nostru. Darrieu...

În picioare, se plimba prin birou, se însufleţea.

— Noua formă de guvernământ a Comunei, Darrieu, se sprijină pe trei principii:

Sursa puterii nu mai este legea discutată şi votată în

prealabil de un parlament, ci iniţiativa maselor care se impune după cucerirea puterii.

Poliţia, armata, instituţiile izolate de popor şi opuse poporului sunt înlocuite cu înarmarea poporului.

Funcţionarii devin eligibili. Ei sunt revocabili. Salariul lor maxim nu depăşeşte niciodată pe cel al unui bun muncitor. Trage dumneata concluzia.

Louis nici nu dorea altceva. Era interesant, esenţial, era chiar nou pentru el, dar oare bătrânul istovit nu putea în orice clipă să-şi piardă cunoştinţa?

— De ce versaiezii ţi-au decimat tovarăşii care au îndrăznit să facă *tabula rasa* din vechiul regim? Orice epocă are nevoie de oameni însemnaţi, zicea Helvetius. Dacă nu-i găseşte, îi inventează. Aşa a fost Thiers, necruţător, ipocrit. Ipocrit, căci în 1848, Adunarea Constituantă a fost măcar sinceră şi a recunoscut, referindu-se la răsculaţii din iunie, că nu judecă nişte criminali, ci striveşte nişte duşmani.

Oprindu-se în faţa unei biblioteci, găsi îndată un dosar mare, galben, îl deschise şi aruncă pe masă o fotografie.

— Iată mausoleul lui Thiers la Père Lachaise, nu departe de zidul federaţilor. Seamănă cu un templu care la rândul său ar semăna cu o casă de fier. Ce simbol! Colo un zid gol, un zid sărac, dincoace viţelul de aur care-şi păzeşte sacul cu bani.

Se aşeză în fine, îşi şterse fruntea, epuizat.

— N-aş vrea să vă obosesc, zise Louis.

— O, sunt rezistent!

Depinde! Manglierii uriaşi îşi răspândesc ramurile în toate direcţiile. Ce viguroşi sunt aceşti oratori ai spaţiului! Şi edificiul se năruie fără veste.

— Odihniţi-vă puţin!

Totuşi să-l vezi pe Karl Marx dându-şi sufletul, după ce-ai asistat la sfârşitul lui Delescluze, e cam prea mult!

— Daţi-mi voie, reluă Louis, să vă exprim modesta mea părere cu privire la Comună. O părere de martor care nu

se poate detaşa suficient ca s-o judece. Evenimentul neaşteptat, a luat prin surprindere partide puţin evoluate.

— Ştiu.

— Noi francezii am spune că la Paris, domnea harababura.

— Ce?

— Dezordinea, improvizaţia. L-am cunoscut bine pe Rossel. Dorea să acţioneze, dar nimeni nu i-a oferit mijloacele.

— Lissagaray nu-l aprecia deloc, i-o reteză Marx.

— S-a înşelat. El era militarul care ne-a lipsit în timpul săptămânii sângeroase.

Nu adăugă: „Sunt un tinerel incult, dar de data asta ştiu ce spun”.

Câteva amintiri îl abătură de la subiect: o şedinţă la Primărie, manifestaţia de la 2 aprilie prost pregătită, Galliffet. La Podul din Saint-Cloud, ucigaş al federaţilor care posedau un ceas şi ştiau să citească. Apoi Louis întrebă:

— Credeţi că în conjunctura actuală ar fi posibilă o revoluţie în Franţa?

Aici Marx regăsea un teren familiar şi cât îi plăcea să împărtăşească fructul meditaţiilor sale!

— O revoluţie, Darrieu? Vai nu… cel puţin deocamdată. Pentru a zdrobi societatea capitalistă, proletariatul care vrea să domine trebuie mai întâi să cucerească puterea politică. După aceea se va exercita dictatura noastră, punct de… tranziţie… între societatea actuală şi societatea fără clase. Vezi dumneata… constat că revoluţiile anterioare au perfecţionat maşina statului în loc s-o distrugă. Dar într-un regim comunist… statul se va dizolva de la sine după ce vom fi suprimat toate raporturile de producţie… pe care se bazează statul, când…

(„Miss Macfarlane. Asta e. Traducătoarea mea!”)

Şi faţa i se lumină de un zâmbet larg.

Uşurat, se bucura că-şi amintise, iar celălalt nu înţelegea de ce foarte îndepărtata dizolvare a statului provoca o asemenea euforie la un bătrân, care, în mod clar, nu va asista la ea.

— Domnule…

Cum să-i spună „tovarăşe” lui Karl Marx?

— …voi relua contactul cu mişcarea muncitorească din ţara mea ale cărei diverse tendinţe nu le prea cunosc. Spre ce mă sfătuiţi să mă îndrept?

— Am să-ţi spun mai întâi pe cine să eviţi.

Şi numără pe degete:

— Anarhiştii. Reacţiile lor emoţionale sunt distrugătoare. Blanquiştii. Este inexact… că un mic număr de oameni hotărâţi şi organizaţi pot să preia puterea… şi să se menţină la putere. Posibiliştii. Aici mă opresc. Deschide bine urechile. Posibilistul doreşte să obţină reforme în cadrul instituţiilor consacrate. Posibilistul se mulţumeşte cu un întreg sistem de concesii pe care apoi le veţi nega în bloc. Aşa încât să-ţi spun eu ce să fii: colectivist… Caută-l pe Lafargue, ginerele meu… Pe Guesde…

Era prea mult. Extenuat, închidea ochii, în timp ce Louis se ridica, îngrijorat, ezitând să-l lase singur.

— Şi încă ceva… Darrieu… ceva… Ca militant, să nu întreprinzi vreodată vreo acţiune fracţionistă. Serveşte-ţi cauza… chiar… dacă e contrară înclinaţiilor dumitale… de intelectual. Ştiu ce-ţi lipseşte: nu te-ai născut… în popor… Una e să te apropii de el… Ca să-l înţelegi, trebuie să-l iubeşti… slab… ignorant… nedrept uneori. Trebuie…

Patriarh cu barbă mare, Marx adormea încet, ţinând strâns în mâinile cu vene groase şi umflate o fotografie reprezentând mausoleul domnului Thiers.

IV

— AŢI FĂCUT O PLIMBARE FRUmoasă, doamnă?

Vizitiul familiei Darrieu, care spăla de zor o caleaşca în curtea din strada Bellechasse nr. 26 bis, se îndreptă spre Lucile ca s-o ajute să coboare de pe triciclu.

— Excelentă, răspunse ea, cu respiraţia tăiată. Dar circulaţia devine prea grea. Era gata să mă rostogolesc sub un omnibuz.

La treizeci şi patru de primăveri, rotundă şi durdulie, se ducea în fiecare dimineaţă să pedaleze în Bois de Boulogne pentru a pierde câteva grame îndată recâştigate la prânz.

— Ia te uită, unde-o fi claxonul meu? Pe strada Saints-Pères îl mai aveam.

Într-o zi lanterna, în alta geanta cu unelte se pierdeau pe drum.

— Nu-i spune Domnului. O să mă certe.

Niciun pericol. Lucas sau Antonin – uita mereu numele ultimului servitor – făgădui să păstreze secretul. La bucătărie doamna era apreciată: fără fasoane, bună ca pâinea caldă; în schimb deputatul, ce înfumurat!

— Copiii s-au întors de la şcoală?

— Chiar acum.

Bătea de douăsprezece. Lucile, în pantaloni mov şi cazacă de amazoană, urcă scările pe care în ultimul timp vitralii gotice – „povestea cu Samson şi Dalila, o ştiţi, nu?” – le luminau prost.

„O nebunie a lui Roger! Tot fastul ăsta care n-are niciun rost. Şi în curând un ascensor!”

Uf, şi draperiile atât de grele pe care trebuia să le ridici mereu!

Străbătu anticamera, apoi salonul mobilat după gustul zilei: fotolii capitonate, berjere, vitrine în care se îngrămădeau porţelanuri false de Saxa.

„Suntem oare atât de bogaţi? Ce ne trebuie tapiserii, jardiniere de două sute de franci? Bronzuri la un preţ inaccesibil şi pianul la care Mado, sărăcuţa, se încăpăţânează să cânte? Dar coloanele, covoarele? La ce bun atâtea lămpi împodobite cu dantele şi brocarturi, când eu mă mulţumesc cu abajurul meu de saten?”

— Frédo, Mado, Sidoux, mama s-a întors!

Un întreg alai din care făcea parte şi Typhon, un caniş gălăgios, se repezi spre ea.

— Am întârziat, scumpii mei.

Cu fetiţa, cu băieţii în braţe, pe spate, cu câinele printre picioare, ea îi săruta, îi mângâia, radioasă.

— Arată-ne pantalonii cei noi.

— N-ai leşinat de foame?

— Ba bine că nu!

— Ridică-ţi voaleta, nici nu ştiu unde ţi-e faţa.

Un frumos portret de familie din care nu lipsea decât tata.

— Copiii au fost cuminţi, Nanny?

— *Not very.*

Ceea ce probabil însemna „deloc” sau „aşa şi-aşa” dar, din fericire, mama nu ştia englezeşte. Ea împărţea note bune şi atât de sonore, încât Roger apăru din biroul lui.

— Puţină linişte, vă rog! Lucrez, ce Dumnezeu! A, tu erai, Lucile? Sper că astăzi n-ai călcat pe nimeni.

Aluzie meschină la un pieton atins în ajun.

— O nu!

— Şi n-ai gonit prea tare?

— 12 pe oră.

— Dar e o nebunie... Cu 12 pe oră nu mai stăpâneşti pedalele, vederea ţi se înceţoşează, te...

— Ne e foame, se plânse Frédo.

— Dragii de ei!

„Dragii de ei” o împinseră şi o traseră către sufragerie, cu zarvă mare.

Două bufete, o masă masivă de stejar, înconjurată de douăsprezece scaune rezistente, garnitura făcea parte din moştenirea domnului Bernard. Se demodaseră.

„Trebuie s-o vindem”, repeta adesea Roger, prea puţin ataşat de amintirile soţiei sale, dar Lucile nu se dădea bătută. Ce importanţă are părerea invitaţilor şi, „dealtfel, nu decorul contează, ci ceea ce ţi se pune în farfurie”.

Înzestrată cu o poftă, neobosită, ea ronţăia, mânca din zori şi până-n seară, iar el pretindea că şi în somn soţia lui tot mai mestecă.

Se aşezară. De o parte, doi din cei trei gemeni şi mama; în faţă, Sidoux, al treilea, între tata şi domnişoara care, după părerea lui Roger, n-avea deloc pe vino-ncoace.

— Ce mâncăm astăzi? întrebă el.

— Rasol!

— Iar? Unde ţi-e capul?

Ca de obicei, se porni un vacarm asurzitor, în ajun, copiii asistaseră la defilarea de la 14 iulie, a doua zi vor pleca la Cabourg. Ecoul trompetelor se contopea cu o atmosferă de vacanţă: o, veselă gângurealâ şi râsete cristaline!

Era insuportabil şi lui Roger îi venea să ardă vreo două scatoalce în jur.

— Frédo, pune-ţi şervetul la gât. Sidoux, fă cutare lucru; Mado, nu face astălaltă, striga mama fericită, mândră şi resemnată, căci niciunul n-o asculta.

Jalnică educaţie! Liber cugetător (cu excepţia marilor ocazii, căsătorii şi înmormântări), tata se gândea să-şi expedieze progenitura la pensionul de călugări din strada

Cadet. La ce bun să ţii o guvernantă pe care nimeni n-o înţelegea. Şi urâtă pe deasupra! Şi englezoaică!

— Ia mai potoliţi-vă, ce dracu! Doar nu suntem la Cameră!

Când tata se supăra, torentul de vorbe contenea şi nu se pornea iar decât la desert, o prăjitură cu vişine.

— Lucile…

— Te-ascult.

— Copii…

— Da, tăticule.

— Nu vă văd decât la masă. Ar trebui aşadar să profităm de ocazie şi să vorbim despre chestiuni serioase care au ajuns să fie şi pentru vârsta voastră,

— Da?

— Ce?

— Era gata să înghit un os, zise Lucile.

— Dacă ai mesteca, nu ţi s-ar întâmpla.

— Ce chestiuni serioase? reluă el. Politica, de exemplu. Se petrec evenimente grave. Ce ştiţi voi? Datoria mea e să vă instruiesc.

Toţi ciuliră urechile, îngrijoraţi, bănuitori, în timp ce domnişoara, ţinută deoparte, stătea cu nasul în farfurie.

— Primul nostru ministru, Jules Ferry…

— Jules Ferry? se miră Lucile.

— Ei da!

— Credeam că e Ducler.

— A demisionat în iunie.

— Nu ştiam.

— Şi mai zici că eşti nevastă de deputat! Aşadar, Ferry continuă o acţiune în regiunile de peste mare, foarte interesantă, în care este angajat destinul Franţei. La Tonkin, soldaţii noştri, pe care i-aţi văzut defilând pe esplanada de la Langchamp, se bat cu eroism.

— Nu aceiaşi, remarcă Sidoux.

— Bineînţeles. Fraţii lor.

Mado avea şi ea păreri:

— Dar au toţi fraţi?

— Nu mă întrerupe. Eu am susţinut guvernul; am votat pentru guvern, deoarece ţara noastră trebuie să-şi propage în Asia limba, moravurile, drapelul şi geniul.

— Tonkin e în Asia? întrebă Lucile.

— Bineînţeles.

— Eşti sigur?

— Mai învaţă ceva geografie. Fii profesoara copiilor tăi.

— Eu, profesoara lor? O, sărmanii de voi!

— O dată pentru totdeauna, nu-i mai tot căina. Crapă de sănătate, dar sunt nişte ignoranţi. Iar voi, priviţi o hartă, apoi spuneţi-mi dacă etapele până în Indochina nu aparţin în mod necesar siguranţei navigaţiei noastre. Apărăm Marsilia în Oceanul Indian,

— Împotriva cui, tată?

Lucile interveni.

— Împotriva prusacilor, mai şi întrebaţi!

Rămăsese tot la duşmanul ereditar.

— Viitorul război va fi european, mondial, continuă Roger. La el va lua parte şi Japonia.

— Cerule!

Foarte sensibilă la pericolul galben, mama îşi învălui puişorii sub aripa-i protectoare, fără să se întrebe o clipă de partea cui va fi Mikadoul.

În clipa aceea, Typhon, care până atunci nici nu schelălăise şi nu se gudurase, o muşcă pe domnişoara de gleznă, căci Nanny îl călcase pe labă. Drama se petrecuse, sub masă; urmară ţipete, lătrături, aşa încât oratorul, furios că fusese întrerupt, apucă inelul de la şervet şi se repezi la câine.

De unde o larmă:

— Stai, ce faci!

— Nu bate căţelul!

— *The brute! He bit me!*[3]

— Ce căţel drăguţ!

[3] Bruta! M-a muşcat! (engl.)

— Ce tată rău!

— Chiar aşa, eşti prea irascibil.

— *In England, dogs are not allowed în the dining-room.*[4]

— Să continuăm… făcu Roger, indiferent la strigătele majorităţii bilingve.

Dar nimeni nu-l mai asculta.

— Bine! Regret că sunteţi inapţi pentru orice conversaţie serioasă. Sunteţi nişte… mucoşi.

Şi mânios, căzu într-un mutism agresiv, în timp ce adunarea se întorcea la zburdălniciile ei.

Şi el care-şi imaginase, în ’71, că face o afacere grozavă însurându-se cu fata unui bancher! Avusese zestre, de acord. După ce fusese cheltuită, ce deveniseră speranţele lor? Domnul Bernard, speculant imprudent şi vânător de fuste, nu mai cântărea decât jumătate de milion când murise de apoplexie iar maman Joséphine, căsătorită sub regimul comunităţii, puse mâna pe trei sferturi din moştenire, plus un lot de bijuterii nerecuperabile, căci văduva emigrată, dar încă verde, întreţinea un tinerel în Portugalia.

„Lucile? E legată de mine prin gemeni!”

„Lucile, care abia s-a dezumflat în urma acestei enorme naşteri.”

„Care nu ştie să primească.”

„Copiii? Ce să mai vorbim: botez, guvernante, haine, botine, măgăruşi la Tuileries, serbări, aniversări şi în curând biciclete, mă şi văd împins spre cimitir!”

„Thérèse Domay? O legătură veche cu care mi-e imposibil să rup şi care mă costă trei sute de franci pe lună.”

„Doamna de Carnavet? O amantă cu investitură te costă şi mai mult.”

„Desigur, Darrieu, viticultorul, a lăsat o avere frumuşică. Totuşi, să ne gândim:

a. 33% blocaţi, pe numele lui Louis, ocnaşul!

[4] În Anglia, câinii nu sunt admişi în sufragerie. (engl.)

b. Impozite şi taxe plătite către stat.
c. Viile arendate care nu prea produc cine ştie ce.
d. Acţiuni în continuă scădere de la recesiune.
e. Crahul de la Uniunea Generală.
f. Degringolada celor 3% şi a fondurilor egiptene.
Mai bine să lăsăm bilanţurile.
Încotro mă îndrept? Încotro ne îndreptăm?"

Sumbru tablou care-l însoţi pe Roger până în salon. Soţia lui şi cu el băură cafeaua în doi.

— Cu multă frişcă, ceru Lucile.

Momentul era cum nu se poate mai potrivit.

— Înainte de plecarea ta în vacanţă, zise el, vreau să-ţi vorbesc de o propunere care mi s-a făcut. Thomond, colegul meu de la Cameră, ar vrea să cumpere terenul nostru de vânătoare din Sologne. Îmi oferă 80000 de franci. Ce crezi? Trezoreria mea nu-i deloc strălucită şi gospodăria cere atâtea cheltuieli! Ştiu: hotărârea îmi aparţine. Dar cum această proprietate ne vine de la tatăl tău...

— Exact!

Zăpăcită în aparenţă, Lucile devenea cu totul alta când se abordau chestiunile băneşti susceptibile să ştirbească şi mai mult moştenirea paternă. Era gata să apere de pildă... zestrea lui Mado.

— Roger, cunoşti părerea mea. Pământul nu se va deprecia niciodată.

— Fără îndoială. Dar am în faţă mai multe scadenţe.

— Lichidează-ţi acţiunile.

— Bursa e catastrofală. Se prăbuşeşte în fiecare zi.

— Un motiv în plus.

— Să vând în pierdere? Cum te avânţi! Dealtfel, Labuze crede că va creşte în toamnă.

— Labuze?

— Secretarul de stat la Finanţe.

— Cu un astfel de om, aş deschide bine ochii[5]. Nu,

[5] Joc de cuvinte *Buse* = nătărău, ignorant (fr.) (n.tr.).

Roger. Nu-mi dau consimţământul.

— Perfect, zise el, martirul creştin crucificat. Perfect. Voi vinde imediat minele din Anzin. Mă mai despart încă puţin de Thiers.

— O, mie nu-mi plăcea deloc. La căsătoria noastră, ne-a oferit un ceainic de serie cumpărat la *Bon Marché.*

— După asta îl judeci!

— Şi după ce, mă rog, ai vrea să-l judec?

Ce să răspunzi unei gâşte care gâgâie întruna?

— Să fim mai modeşti, reluă ea. Renunţă la ascensor. De ce-ai nevoie de o trăsură nouă? Stilul nostru de viaţă mă înspăimântă. Tata zicea: „Economiseşte, economiseşte! Umple ciorapul până la jartieră!”

Roger vru să-i răspundă: „Se pricepea taică-tău la jartiere!” dar renunţă, temându-se de-o ripostă; „Ca şi tine”.

În schimb, oftă:

— Şi alta, mai gogonată; Louis şi Jeanne Dulac s-au întors.

— Da?

Pentru ea, care avea un dezvoltat simţ al familiei, nu era o veste proastă.

— Cine ţi-a spus?

— Marge.

— Cine mai e şi ăsta?

— Nu te uita aşa la mine. Marge controlează poliţia.

— Te înşeli. E Fallières.

— Hotărât, rămâi mereu în urmă cu un guvern. Mă întreb de ce ne ignoră acest incendiator. Face pe îmbufnatul? Ce sunt eu vinovat pentru nebuniile lui din tinereţe? Şi moştenirea? O dispreţuieşte?

— Invită-i.

— Să fac eu primul pas? Niciodată! Domnul n-avea decât să răspundă la scrisorile mele. Într-un cuvânt, am angajat... pe cineva care să-l urmărească discret.

— Ce idee!

— După Marge, fratele meu are nişte relaţii jalnice, îi frecventează pe socialişti la cafeneaua Soufflot. Pregăteşte revoluţia bând halbe de bere.

— Mai bine bere decât absint.

— Ce importanţă au consumaţiile lui?!

— Atunci de ce spui „bând halbe de bere”? Ce e rău în asta, dacă-i e sete?

— Nu mă mai întrerupe. Am de gând să-i supraveghez activităţile şi să acţionez la nevoie. Cum? vedem noi, dar sunt deputat; aparţin Uniunii Democratice Republicane şi Louis nu-mi va compromite cariera. Îl vezi pe Darrieu ministru, când celălalt, comunardul, pune la cale greve? Déroulède m-ar acuza repede că acopăr un complot subversiv!

Lucile nu mai îndrăznea să întrebe: „Cine e Déroulède?” dar insistă:

— Invită-l. Tu eşti cel mai mare. Îţi va asculta sfaturile. După o masă bună, veţi fuma un trabuc şi totul se va aranja.

— Care totul, totul! Speri, cu un chiolhan, să împaci anarhia şi capitalul?

Furios, umplu ceaşca pe care i-o întindea ea, dar opri cana cu frişca. Câtă hrană, începând cu oul crud sorbit la sculare până la biscuiţii ronţăiţi în timpul nopţii, consuma ea?

— Ai să te îmbolnăveşti şi…

Camerista care intră îi prezentă o carte de vizită.

— Bine. Vin.

Se ridică.

— Astă-seară iau cina în oraş.

— În ajunul plecării copiilor!

— E un dineu de afaceri… important.

— O, nu-ţi fac reproşuri. Roger. Sunt tristă… pentru ei. Hai, du-te… şi nu mânca prea mult.

Cabinetul de lucru era în stil Directoire. Mobile reci,

serioase. Draperii şi covoare verzi.

— Luaţi loc.

Roger îi oferi lui Lévy-Gremieux un scaun tapisat cu albine[6], pe care acesta se instala după ce aşează servieta pe colţul biroului.

„Lévy? Evreu, cincizeci de ani, chel, ochii umezi, nasul şi degetele coroiate. Oarecare.”

„Darrieu? Aproape patruzeci, desfrânat, blazat, Legiunea de Onoare. Comun.”

— Vă ascult.

Cu vocea scăzută, vizitatorul începu:

— Dragă domnule, Ferdinand de Lesseps, care mă onorează cu încrederea sa, doreşte să vă expun situaţia reală a canalului Panama.

— Am impresia că o cunosc.

— În ziarul *L'Espoir* din Bordeaux, semnaţi cu pseudonimul „Cassandre” nişte cronici care ne sunt defavorabile. Dacă aţi fi mai bine informat şi punctul dumneavoastră de vedere s-ar modifica, ne-aţi putea ajuta să modificăm o anumită neîncredere a depunătorilor. Societatea noastră…

— Să vă amintesc de ce îi sunt ostil?

— Mă voi strădui să răspund… cinstit.

„Numai oamenii care vor să te tragă pe sfoară vorbesc de cinstea lor, gândi Roger gata să strivească această gânganie. Şi ce zâmbet! Parc-ar fi un cec fără acoperire.”

Departe de obstrucţiile familiale, îşi regăsea umorul.

— Prost pornit şi prost administrat, canalul Panama se construieşte într-o regiune deplorabilă.

— Domnule deputat!…

Lévy-Crémieux, prevenit totuşi, tresărise de parcă o albină l-ar fi înţepat undeva.

— …exageraţi!

— Ba deloc şi am să vă explic: Prost pornit? Un canal

[6] Albina - simbol folosit în heraldica imperială franceză, unde ţinea locul florilor de crin. (n.tr.)

de nivel s-ar justifica în Egipt. În munţi, se impune un canal cu ecluze: e o chestiune de bun-simţ. Prost administrat? E sigur că previziunile dumneavoastră financiare sunt mult prea optimiste. Întreprinderea Couvreux – de care v-aţi separat, şi pe bună dreptate – le cifra la un miliard două sute de milioane, reduse arbitrar la cinci sute şaptezeci de către Lesseps pentru a nu-i speria pe semnatarii subscripţiei! Vă voi demonstra cu cifre că devizul Couvreux va fi depăşit. Prost administrat? Cumpărarea neînsemnatei Panama Railroad – şapte milioane de dolari! – e o soluţie costisitoare care pune acţiunea liniei ferate pe acelaşi plan cu P.L.M! Mai doriţi şi alte exemple? Am din belşug.

Arătă un dosar care nu cerea decât să fie deschis.

— În ce priveşte locul de străpungere, problema esenţială, ştiu de la inginerul Simonin că terenul este ba pietros, greu de săpat cu ajutorul unui material nepotrivit cu acest gen de lucru, ba argilos sau noroios unde escavatoarele voastre se înnămolesc! Domnule Lévy…

— …Crémieux.

— …Charles de Lesseps i-a spus tatălui său, acum cinci ani: „Renunţă. Ai reuşit cu Suezul printr-o minune. Nu-ţi ajunge? Să ne odihnim”. La care i s-a răspuns: „Da, fac o nebunie, dar sper să trăiesc de ajuns pentru ca cei care mă atacă astăzi să-mi dea dreptate”. Credeţi… cinstit… că bătrânul putea să-şi asume un asemenea risc, fără ca mai întâi să vadă lucrurile clar?

În sfârşit, o întrebare!

Vizitatorul, care lua note pe una din manşete, găsi momentul să intervină.

— Cine, domnule deputat, a scris: „Ferdinand de Lesseps e un mare francez”? Răposatul Gambetta. Mare patriot el însuşi, n-ar fi acordat acest elogiu oricui. Dar contele de Tocqueville? Dar ducele d’Auerstaedt? Ar cauţiona ei canalul Panama dacă n-ar prezenta toate garanţiile de succes? De acord cu dumneavoastră:

străpungerea canalului întâmpină dificultăţi, dar ele sunt inerente unei întreprinderi gigantice şi într-adevăr vom avea nevoie de mai mulţi bani decât am prevăzut. De cât? Un milion şaptezeci de mii? Un milion o sută? Să fim largi: un milion două sute de mii. Problema e alta: va fi rentabil capitatul învestit? Or, experţi calificaţi socotesc că şase milioane de tone vor traversa anual canalul, la preţul de cincisprezece franci tona. Reţetă brută: nouăzeci de milioane. Defalcaţi cheltuielile de exploatare, de întreţinere, de amortizare şi veţi vedea că acţionarii noştri vor încasa 11½%. Este enorm.

— Mireasa e prea frumoasă!

— O mireasă e întotdeauna foarte, foarte frumoasă, când e bogată, domnule deputat.

— Atunci, explicaţi-mi de ce n-au încredere băncile în dumneavoastră? Care din ele a subscris la emisiunile dumneavoastră? Niciuna. Dacă afacerea li s-ar părea „fabuloasă”, ar trebui să se gândească la viitor. Dacă Societatea Generală sau Creditul Lionez vă deschid casa de bani, îmi revizuiesc părerea; dar până atunci, canalul Panama e o mare farsă: „Cassandre” va continua s-o denunţe.

Atitudine nobilă, fermă şi demnă din partea unui membru al Uniunii Democratice Republicane.

Mai mlădios decât trestia din fabulă, Lévy-Crémieux, în schimb, nu se dădea bătut cu una-cu două.

— În ’80, Lesseps a comis o dublă eroare, zise el; aceea de a ignora Finanţele… şi Presa. Instituţiile de credit – nu se mai dezinteresează de Panama, vă asigur – se grupează într-un sindicat care va garanta succesul emisiei noastre din octombrie… în schimbul unei retribuţii… căci nu s-a văzut încă cineva să lucreze pe gratis! Vom fi sprijiniţi de… anumite ziare: *Le Matin, Le Figaro. Le Télégraphe,* revenite la o justă şi realistă înţelegere a lucrurilor.

O, aici vă opresc: Panama nu cumpără pe nimeni!

Panama cere unei elite să studieze, fără părtinire, dosarul… pe care vi-l prezint. Apoi…

Şi zâmbi, tot numai indulgenţă:

— Este imoral pentru cel care face un serviciu să accepte… o cutie de trabucuri?

Prudent, nesigur de terenul pe care înainta, Lévy-Crémieux şovăi să adauge: „Sub havane, aş putea să strecor un cec la purtător. N-am văzut, n-am auzit, nici pe-acolo n-am trecut”.

Toate acestea se simţeau în aer. Iar privirile celor doi domni se încleştară ca doi raci într-un coş.

Pentru Roger, alternativa era clară: „Sau te arunc afară, cu un picior în dos, sau te trag de limbă, pe tine care mă insulţi, să aflu cât mai multe.

Reputaţia mea? Scadenţele mele? Bacşişul tău?

Banii n-au miros, dar şperţul ce ţi se strecoară pe sub masă infestează atmosfera şi, cum un Darrieu nu poate fi cumpărat, am să-i spun: «Eu, domnule, nu fumez»„.

Aşa stând lucrurile, de ce să tacă, în loc să pună capăt întrevederii? A aştepta însemna aproape a solicita o precizare şi de fapt o şi spera, poate?

Racii încăieraţi îşi slăbiră strânsoarea când Lévy-Crémieux reluă:

— Să nu lăsăm America să ne-o ia înainte, întârziind construirea canalului. America presimte rolul economic şi strategic pe care canalul Panama îl va îndeplini într-un viitor apropiat; ea este gata să se substituie unei Franţe şovăitoare în ce priveşte interesele ei şi care totuşi ar trebui să se unească pentru a realiza această mare operă naţională. Repet: această mare operă naţională. Aţi debutat în politică alături de domnul Thiers. Credeţi că domnul Thiers, integritatea personificată, nu şi-ar fi dat seama de importanţa internaţională a unei întreprinderi din care patria noastră nu va trage decât profit?

De integritatea bătrânului, ce să mai vorbim? Dar argumentul patriotic merita să fie examinat. În fond,

nimeni nu-l zorea să se pronunţe şi iată că deodată Roger îl găsea pe celălalt aproape simpatic, cu drapelul său tricolor şi cutia de trabucuri.

— Nu vă promit nimic...

Ceea ce nu era puţin lucru. Lévy-Crémieux fremătă de bucurie.

— Ar trebui să-l cunoaşteţi pe Charles de Lesseps. Serios, capabil, vă va primi bucuros. La el acasă, pe strada Saint-Florentin, ar fi mai puţin oficial. Mâine, la ora trei?

— Vă cam pripiţi.

— *L'Echo* din Bordeaux apare sâmbătă.

„Iehova să te aibă-n pază! îşi zise Roger. Piei din faţa ochilor mei ori te strâng de gât!"

— Fie. Mâine la ora trei.

Albinele erau mai dulci ca mierea pentru fetele ispititorului.

Şi-şi strânseră mâna.

Pe scară, Lévy murmură către Samson înlănţuit:

„Toţi sunt la fel!"

V

LOUIS ŞI JEANNE SOSISERĂ LA Paris de trei luni.

Fundătura Ronsière, care dă în bulevardul Saint-Germain, dincolo de biserică, e o uliţă fără trotuare, văluroasă, mărginită de câteva prăvălioare.

Tipografia se afla la parter, de unde o scară în spirală urca spre locuinţa minusculă. Era casa lor.

— Voi luaţi odaia mea, anunţă Papa Dulac. Eu mă instalez în camera Jeannettei. V-am făcut şi patul, aşa încât n-avem ce discuta. O masă pentru Louis, continuă el, un raft pentru cărţile lui, şi dulapul pentru amândoi. Am cumpărat un covoraş. Vă place?

Tapetul galben-auriu se ofilea din 1865, dar o muşcată, roşie ca focul, înflorea în glastra ei, în chip de bun venit.

— Sper, Louis, că te vei mulţumi cu o lampă cu ulei. Mai avem de aşteptat până să ajungă aici iluminatul cu gaz.

— La canaci, aveam lumânare.

— Dar la Bordeaux, la tatăl tău?

— Am uitat.

— Îmi dai voie să te îmbrăţişez?

— Da, tată.

— Cred că ne vom înţelege bine.

Avea mustăţi stufoase şi bărbiţă. Ochii săi ironici zâmbeau şi se umezeau în acelaşi timp.

Jeanne rămânea tăcută. Lipsea cineva de la această revedere şi pe perete o pată dreptunghiulară dovedea că văduvul, înainte de a-şi ceda odaia, luase cu el o fotografie.

Plăcută seară cu multe poveşti, spuse de-a valma, după o cină stropită cu vin înfundat. Câte nu se petrecuseră de la Comună, dar de fapt unul singur, în afară de moartea mamei:

— Te-am aşteptat, fetiţo... şi-n fine ai sosit. Sunt bucuros.

Să evoci atâtea întâmplări, să recuperezi anii de absenţă, să ştii păstra tăcerea în jurul unei umbre, ce fericire şi ce sfâşiere!

Lemnele trosneau în sobă. Papa Dulac îşi scoase mai întâi cravata, apoi veni rândul vestonului.

— Îmi daţi voie?

Jeanne despacheta darurile.

— Pipa asta e prea frumoasă. Nu îndrăznesc s-o fumez.

— Trebuie.

El atingea, adulmeca cutia de piele, mai emoţionat decât o doamnă Frick primind primul colier de perle.

— Bine. Mă supun.

Trândăvind la căldură, se simţeau în culmea fericirii, învăluiţi într-un nor de fum cu mireasmă de miere.

— Aveam o soţie, zise Louis. Şi voi avea o familie, dacă n-ai nimic împotrivă. Am vrea să ne căsătorim.

— De acord... pentru vecini, căci mie nu-mi pasă, şi cu o condiţie: nu la biserică.

— Biserica noastră, murmură Jeanne, au fost manglierii.

— Lasă confidenţele, fetiţo, iar tu, nu-i nevoie să-ţi pui mănuşile ca să-ţi faci cererea în căsătorie: îţi dau... ceea ce mi-ai şi luat. Iar de mâine vom porni la treabă.

Afacerile sale nu erau strălucite după expoziţia universală, după cum nici înainte nu fuseseră! „Dar dacă fetiţa mea va ţine gospodăria cu chibzuială, dacă ginerele meu îşi va găsi de lucru în atelier, va face corecturile, va

vizita clienţii, ne vom descurca.”

— Dar Guesde? Când pot să-l văd? întrebă Louis.

— Guesde? E la închisoare, la Sainte-Pélagie!

Pentru o vorbă, pentru un fleac, îl închideau pe acest agent al străinătăţii care primea directivele de la Londra.

— Un spion asistă la toate reuniunile noastre. Stă la pândă gata să prindă vânat socialist în laţul poliţiei. Te previn, Jeannete: soţul tău va intra la închisoare ca toţi ceilalţi.

— Vom fi doi.

— O, pentru cetăţene există La Roquette.

— Aşadar, Franţa tot nu s-a schimbat!

— Firma e tot Libertate, Egalitate, Fraternitate! Dar fiindcă vorbeam de Marx, aţi aflat că a murit?

Infirmiera îl găsise în halat de casă, în fotoliul său, cu ochii deschişi şi deja rece.

Louis se stăpâni: de ce să tulbure intima lor petrecere? Şi ca unic discurs funebru, bătrânul îi surprinse privirea îndreptată asupra Jeannettei al cărei chip încremenise.

— Sunteţi istoviţi, călătorilor.

Căci Papa Dulac se culca devreme.

— Să sperăm că sforăiturile mele nu vă vor împiedica că dormiţi, zise el luând patru monede de cinci franci din bufet. Acum va trebui să vă îmbrăcaţi ca la Paris. Vă recomand Samaritaine.

— Te ruinezi pentru noi!

— O sută de franci la Numea. Covoraşul. Muşcata.

— Dar trăsura de la gara Saint-Lazare?

Ei da, cheltuieli nu glumă, dar cu casa de bani goală poţi fi milionar când copiii vor dormi sub acelaşi acoperiş cu tine.

Rămaseră multă vreme treji vorbind despre întoarcerea lor, de primirea care li se făcuse, despre Marx, despre ei.

— Vei fi mulţumit aici?

— Sunt fericit.

— Dar vom rămâne aşa?

— Întotdeauna.

— Nu rosti acest cuvânt. Dragoste şi întotdeauna nu rimează împreună.

— Mincinoaso!

— Spun asta, pentru tine.

— Îţi voi dovedi contrariul. Căci să ştii că ţi-am pus gând rău. Ai să vezi îndată.

Şi în cameră se făcea parcă, auzit freamătul frunzelor de manglier, iar pe şemineu un tic-tac puternic îşi continua rondul regulat.

La raionul de bărbaţi redingota era absolut necesară, dar Louis refuză o pereche de pantaloni reiaţi şi strânşi pe picior din postav englezesc.

— Puţin îmi pasă de modă.

Nici baston, nici melon, nici joben.

La raionul de femei, Jeanne adoptă turnura, dar nu alese decât două rochii de madipolon.

— E o ţesătură care nu se prea mai poartă, observă vânzătoarea.

— Atunci de ce-o vindeţi? Mama o purta Vreau madipolon.

— Soţia mea are dreptate. Dar, dragă, îţi trebuie o pălărie. Uite una cu cireşe. E foarte frumoasa

— Eşti nebun. O broboadă îmi ajunge.

„Nici umbrelă, nici boa, nici corset. Am talia subţire şi ciorapii ţin doar cu jartiere.”

Apoi căzură la învoială:

Jeanne făcu achiziţia unei pelerine cu guler din imitaţie de nurcă, iar el a unui pardesiu cu preţ redus.

Primăria era aproape, înnoită şi ea.

Prilej pentru Louis să-şi amintească dimineaţa aceea de mai 1871, când defilase prin piaţă, legat în lanţuri, în direcţia Versailles, unde un locotenent îl silise să îngenuncheze cerând iertare Regelui Soare pentru că nu

fusese cuminte.

— Ai putea încerca, zise Jeanne, să-l găseşti pe militarul tău.

— Pentru ce? Sunt împotriva pedepsei cu moartea.

Ia te uită! Avem şi pavaj de lemn!

— Priveşte!

Aveau şi orologiu pneumatic care mergea.

— E comod, Louis.

— Mai cu seamă când îţi pierzi ceasul. Al meu a rămas la Cité des Roses. Am să mă duc să mă informez dacă nu l-a găsit cineva la Ravon.

Parisul nu se schimbase prea mult. Aceiaşi oameni, aceleaşi zgomote, un soare de primăvară strălucitor în dreapta, spălăcit pe partea inimii – sau invers – şi acelaşi fluviu care curgea alene. Pe Pont-Neuf un negustor le oferi anemone, ciuboţica cucului...

— Mulţumesc, refuză Jeanne. Oferă-mi mai bine cartofi prăjiţi.

O boare sufla în jur, fluturând uşor muselina unei rochii, în timp ce un şlep luneca molcom pe apă.

— Vino, zise el.

Întotdeauna chipul lui şi al Nicolei se vor răsfrânge acolo.

Mai departe era grădina Tuileries. Şi aici, lângă bazinul în floare, mai stăruia o amintire.

De pe terasă, Louis îi arătă locul unde se ridicase baricada Brunnel. Podul de unde Rossel nădăjduise că zece mii de federaţi se vor aduna pentru a elibera sub ordinele sale fortul Issy. Apoi o faţadă albă pe malul cheiului,

— Reşedinţa familiei de Révoir, iar alături cea a baroanei de Bresles, care pretinde că mă cunoaşte.

— Ştiu. Aşteaptă să-i faci o vizită.

— În aprilie, rondurile Nicolei erau deja înflorite.

— Îi spuneai pe nume?

El păru că nu aude şi continuă:

— Îndărătul casei se află o seră unde doamna de Révoir încerca experienţe. Foarte interesante. Astfel...

Ea se prefăcea că ascultă dar se gândea:

„Numai să nu le treacă prin gând cuconiţelor ăstora din lumea bună să mi te răpească. Dar ştiu eu să mă apăr şi, pentru început, am să mă duc chiar mâine să-mi iau pălăriuţa cu cireşe”.

Un porumbel se aşează pe balustradă.

— Parizienii i-au mâncat pe toţi în timpul asediului, spuse Louis, în afară de unul care ne gângureşte memoriile sale. Să încercăm să adăugăm şi noi un scurt capitol la istoria Franţei. O, Jeanne, cât îmi place să te văd râzând!

— Iar mie când spui prostii!

S-au distrat privind piaţa: câte trăsuri, ciclişti, omnibuze! Să-i dăm înainte! cum ar zice Papa Dulac, şi se simţea aerul Parisului; pe deasupra capetelor, cerul era de-un albastru intens.

Trebuiau să câştige timpul pierdut.

De comun acord, îşi împărţiră sarcinile: ea continua să urmărească presa – reviste şi ziare – căci memoria lui Papa Dulac lăsa adesea de dorit; iar el citea *Capitalul,* apărut, în fascicole, într-o ediţie populară.

În fiecare noapte, după ce încheiau studiul, aceşti profesori redeveniţi elevi stăteau de vorbă.

Jeanne, căreia îi plăceau graficele, tabelele, făcea rezumate:

— ...ca să-ţi intre mai bine în cap.

— Da, don’şoară.

Dar se întâmpla ca o inimă străpunsă de-o săgeată, cu un L şi un J întretăiate, să despartă două paragrafe, sau câte-o observaţie de genul: „Te privesc citind. Ce departe eşti de mine!”

Louis cerceta notele, serios, sistematic, doritor să înveţe şi să se integreze, cel puţin în teorie, mişcării

socialiste care, din 1871, cu fiecare alegere şi congres, căpătase puţin câte puţin o anumită anvergură. La Numbo, Jeanne căuta să-i trezească entuziasmul. Acum el ardea de nerăbdare să adere cât mai repede la partid, să-l servească şi să i se devoteze.

„Eram sigură”, se gândea ea, fericită şi, ca un căţeluş, se ţinea după el.

Aşteptând eliberarea lui Guesde, mergea uneori la cafeneaua Soufflot, unde se întâlneau „intelectualii” scormonitori de idei, certăreţi şi vorbăreţi care mai mult măcinau în gol.

Louis se întorcea repede la *Capitalul* lui, care la început i se păruse greu accesibil, dar pe care acum începea să-l înţeleagă: îl comentau până-n zori, ceasuri întregi care-i apropiară şi mai mult.

Papa Dulac spunea:

— Jeannette, soţul tău e înzestrat pentru tipografie. Foarte bine! Soţul tău studiază marxismul. Perfect. Dar la copii nu vă gândiţi?

— De ce nu porţi barbă ca noi, Darrieu?

— Nevastă-mea găseşte că înţeapă.

— Eşti un original.

Într-o seară de august, în odaia cu scară în spirală, Jules Guesde a venit să cineze la fostul său patron.

— Şi eu am fost tipograf. Ţi-aminteşti, Dulac?

— Cum să nu! Era în ‘63.

— Şi pe-atunci nimeream mai des la închisoare decât la lucru. Încă n-am bătut recordul lui Blanqui, dar nici mult nu mai am.

Împlinise treizeci şi apt de ani. Bolnav, cu figură de Christ, purta ochelari şi, vorbăreţ din fire, ultima sa trecere pe la Sainte-Pélagie nu părea să-l fi afectat peste măsură.

— Republica m-a găzduit, m-a hrănit, iar plămânii mei nu s-au dat bătuţi.

Louis îl cântări din ochi. „Colectivist” îndărătnic, lui Guesde îi plăcea să se audă vorbind, dar se exprima cu uşurinţă şi logică. Îşi etala bucuros cultura. Simpatie? Da şi nu. Şi mâncăcios, nevoie mare.

— Înainte de război, zise, întorcându-se către „tineri”, am fost şi ziarist. Ziarist liberal-democrat! Înţelegeţi cam cum vine asta! Adeziunea mea vagă la Comună m-a costat cinci ani de închisoare ispăşiţi... în Elveţia, unde teoriile lui Bakunin m-au subjugat. Nu, nu vă mint. Eu, Jules Basile, am semnat un manifest care condamna Internaţionala! Guesde s-a acoperit de ruşine. La întoarcere, m-am dus la Canossa, aşa cum se cuvenea, să fac penitenţă.

Ici-colo, câte o expresie savantă, câte o vorbă aleasă, ţâşnea ca o rachetă din spusele sale, iar privirea-i maliţioasă părea că zice: „Am nimerit-o grozav, nu?”

— O, câte nu flecăreşte un tinerel când, departe de mase, concepe un socialism teoretic. Cunoaşteţi *Ce-i de făcut?* de Cernîşevski? Cernîşevski m-a adus pe drumul cel drept – şi Marx, bineînţeles. Întâlnirea noastră m-a transformat. M-a învăţat că înainte de-a întâmpina viitorul, trebuie să construim un partid, mi-a demonstrat că proletariatul...

— Ai să te îneci, se îngrijoră Papa Dulac. Mănâncă liniştit. Cunoaştem şi noi marxismul, nu-i aşa, Louis?

— Caut să-l înţeleg.

Guesde încuviinţă.

— Foarte bine. Toţi avem nevoie de-o adevărată cultură socialistă. Marx mi-a scris într-o zi: „Când citesc comentariile dumitale la *Capitalul,* mă gândesc că dacă asta e filosofia mea, eu nu sunt marxist”.

Optimismul nu-i lipsea: în zece ani, Franţa, unde criza economică se prelungea, va fi gata de răzmeriţă.

— Mi-ar trebui un nou ziar. O, banii, banii! Nu pot conta nici pe fonduri secrete, nici să lansez un împrumut! Schneider ar refuza să subscrie!

Jeanne servi salata ei „numeeană”. Nehotărâtă, văzându-l pe Louis mut dar atent, se întreba: „O să se facă sudura între ei?”

— Gustă, Jules, zise Papa Dulac. E delicioasă. La câte ziare ai colaborat?

— Mă întreb şi eu! Să tot fie vreo douăzeci! Nu te mira, Darrieu: când mi se primeşte câte-un articol, sunt fericit. Cât despre felul cum sunt retribuit, asta-i altă poveste: 10 franci ici, 15 dincolo, ceea ce nu împiedică viaţa să fie frumoasă, şi eu mă mai servesc o dată din salata ta, Jeannette. Tot îţi mai place Voltaire?

— Da. De ce? Nu e bine?

— E depăşit. Un colectivist nu se mai lasă ademenit de el.

— Mă iartă, îl întrerupse Louis care voia să ia apărarea soţiei sale, *Candide* e opera unui scriitor generos şi-apoi…

— …rebel exact atât cât trebuie ca să-i amăgească pe naivi. Artist? Nu sunt expert. Dar…

Guesde măsura bucătăria cu paşi mari.

— …dar dacă Voltaire ar fi votat confiscarea bunurilor Bisericii. Înţeleptul vostru de la Ferney ar fi inventat un buget al Cultelor. Patriarhul vostru dorea să izgonească preoţii din piaţa publică. Dar cerea oare expulzarea lor definitivă? Patriarhul vostru visa o monarhie spoită după modelul englezesc şi parlamentarizată, ca aceea pe care mai târziu Mirabeau a oferit-o „stării a treia”. Înţeleptul vostru nu merită în niciun fel recunoştinţa unui revoluţionar şi, ignorându-l, poporul încetează de-a se ignora pe sine însuşi. Să nu ne căutăm oamenii de seamă în albia curtenilor, ei în preajma ghilotinei, pe baricade şi în gropile comune. Îi cheamă Baboeuf, Delescluze, Varlin.

— Bine, zise Dulac. Da’ de ce te superi?

— Nu mă supăr. Le explic copiilor tăi că nu trebuie să se încreadă în ceea ce li s-a vârât în cap la şcoală.

— Dar afacerea Calas?

Întrebarea lui Louis era pusă pe un ton cam agresiv.

— A combătut intoleranţa, Guesde, şi a făcut să triumfe dreptatea – şi pentru asta merită să-ţi scoţi pălăria. Admit că ideile politice şi sociale ale lui Voltaire ne sunt străine, dar a-l apăra pe nevinovat poate fi la fel de important ca şi a-l apăra pe muncitor

Interpelatului însă nu-i plăcea să fie contrazis. Replică:

— Afacerea Calas este o înfruntare între profitorii unui regim pe care-l vom distruge: nu mă interesează.

— Pe mine mă pasionează,

— Căci tot burghez rămâi

— Adu desertul. Jeannette.

„Dacă se iau la ceartă, unde ajungem? se gândi Papa Dulac. Eu votez pentru împăcare.”

Piersicile şi strugurii au produs o oarecare destindere, deşi fiecare a rămas pe poziţii. „Dreptatea e virtute, nedreptatea ignoranţă” (Platon) şi „Domnul Voltaire al tău e bun de aruncat la coş” (Jules).

Cu spatele la fereastră, Guesde mormăi azvârlind sâmburii în stradă:

— Retrag „burghez”. Facem, pace, Louis?

— Facem pace.

— Problema e cum să servim mai bine, caledonianule... Te-ai gândit la asta?

— Îţi aştept sfaturile.

— Totul depinde de tine. Calitatea de militant te angajează.

— Sunt gata.

— Nu te sperie să alergi mereu pe drumuri? Va trebui să vorbeşti în public, gratis *pro populo.*

— Sunt gata.

— Atunci, ascultă.

— Poţi să ai încredere în el, îl asigură Dulac, luminându-se la faţă.

Ajungeau în sfârşit la rostul acestei întâlniri.

— De cele mai multe ori nu te vei adresa decât unui grup restrâns de proletari care nici nu împărtăşesc ideile

noastre. Va trebui să convingi oamenii simpli, deci să te situezi la nivelul lor. Ce-i interesează? Salariul, şomajul, oportunitatea unei greve; nu au nicio idee teoretică. Dacă te apuci să expui o doctrină bazată pe fenomene economice, nimeni nu te va urmări. Spune-le: odată ajunşi la putere, vom pune mâna pe bănci, marea industrie va fi confiscată. Asta e clar, e pozitiv. Şi bagă de seamă: niciun fel de politică externă, ca să nu trezeşti sentimente şovine.

Guesde se aplecă spre Louis:

— Accepţi să scrii şi să distribui broşurile noastre, să te speteşti pentru un rezultat îndoielnic, să te ştii mereu urmărit de poliţie, să te încaieri la nevoie? Ne asociem. Dar te previn: trei zile din şapte n-o să ai timp nici de distracţie nici de Jeannette:

Aceasta protestă:

— Te voi însoţi pretutindeni.

— Nu, cetăţeană. Tu vei face acelaşi lucru, dar în altă parte.

Chipul i se întunecă o clipă:

— Sunt căsătorit, am copii. Aş dori să-i văd mai des. Dar e imposibil.

Şi repetă:

— Imposibil. Un militant aparţine partidului.

Pe sub masă Louis atinse genunchiul soţiei sale şi spuse:

— Guesde, sunt gata… de la Comună.

Seara se sfârşi cu câteva anecdote, proiecte şi cu perspectiva unei revederi apropiate.

Rămaşi singuri, noul membru al partidului colectivist declară:

— Fac tot ce vrea, dar barbă nu-mi las! Muncitorii mă vor accepta aşa cum sunt.

În ce-o privea, Jeanne se simţea mulţumită, căci un vis făurit cu atâţia ani în urmă se împlinea dar şi îngrijorată la

perspectiva atâtor despărţiri: „Să acţionăm. Să ne batem. Bine. Foarte bine. Dar tu într-o parte şi eu în alta, n-o să fie vesel”.

Se culcară. Pe întuneric, ghemuită lângă el, ea suspină:

— Ce viată vom duce!

— Curaj! Hotărârea e luată.

— Îţi place Guesde?

— Nu prea. Îl găsesc prea sectar. Marx al nostru era mai uman.

VI

ERAU ORELE ŞASE ALE UNEI DIminеţi de vară.

La Cité des Roses, inspectorul Maurice Chaville, ataşat pe lângă Ministerul de Interne şi specialist în urmăriri, se parfumă cu apă de violete înainte de a-şi potrivi pălăria în faţa oglinzii lavaboului.

„La dracu'! Chelesc."

Acest scurt monolog şi-l adresa sieşi sau mai curând imaginii sale: un cvadragenar aflat pe panta coborâtoare a povârnişului, grizonat, victimă a unei eczeme îndărătnice şi roşietice. Altfel, un om drăguţ, mai puţin nervos ca altădată, nu mai găsea amatoare pentru farmecele lui târzii. Tehnica intimidării, pumnul în obraz de exemplu, se dovedea insuficientă când voia să facă o cucerire. Să le plătească pentru o noapte? Ce decadenţă, când într-o vreme nobleţea Imperiului se târa la picioarele lui...

Locuinţa nu se schimbase mult. Aceeaşi dezordine împrăfoşată, aceleaşi ziare, dintr-o epocă mai recentă totuşi, aceeaşi scrumieră pe care Chaville o golea pe fereastră şi, într-un colţ, grămada de sticle goale, cum le spunea el „porţia mea de săptămâna trecută".

„Unde mă mai duc astăzi?"

De astă-toamnă, câte deplasări! Noyon, Courbevoie, periferia Orléans-ului, Givet, o gaură de provincie strivită sub ploaie; la 5 noiembrie Monceau-les-Mines („de ziua mea!"), între 13 şi 24 Mâconnais; apoi vacanţă până la 6

decembrie şi, ultima escapadă, Lorient acoperit de zăpadă. Hotărât, Louis Darrieu n-avea astâmpăr.

Artist în materie, ştia să se strecoare, să stea la pândă îndărătul unui chioşc, unei vespasiene, niciodată distrat, numai urechi, fără umbrelă, pălărie melon sau mustăţi stufoase care să-l trădeze. Ca să-l poţi urmări, trebuia să ai fler şi picioare.

Totuşi, cu timpul, luase obiceiul să aştepte la bufetul gării, în tovărăşia unui absint, sfârşitul conferinţei colectiviste. Mereu aceeaşi poveste: îşi redacta raportul dinainte.

Străbătu curtea.

Pe cheiul Jemmapes, Achille, patronul bistroului *La trei lulele,* ridica oblonul.

— Bună dimineaţa, domnule inspector. Poftiţi. Aveţi grijă la treaptă. Cafeaua dumneavoastră e gata.

Cu un client oarecare, poţi să nu fi decât politicos. Clientul-inspector are dreptul la respect, chiar dacă tăbliţa lui e plină de datorii.

— Minus opt grade! Vom patina pe canal. Tata îmi spunea că în ’71… şi dă-i şi dă-i.

O ceaşcă fumegândă fu aşezată în faţa lui Chaville căruia puţin îi păsa de ce povestea neghiobul ăsta şi aştepta rachiul oferit de firmă.

— Asta vă încălzeşte.

— Mulţumesc. Tremur tot.

— Ieşiţi prea devreme.

— Trebuie. Datoria mă cheamă. Pot să mai servesc?

— Poftiţi.

Abia după câteva pahare Achille îndrăznea să ducă ce mai rămăsese la loc în raft.

În ce priveşte datoria, domnul inspector făcea anchete.

Ce fel de anchete? Mister. Dar adeseori spunea: „L-am prins şi pe ăsta”, iar acuzatul părea că a fost sfărâmat între fălcile lui Chaville ca o alună. La bistrou, clienţii tăceau mâlc. În ochii unui copoi, oricine e vinovat, chiar

şi-un inocent.

O fată bine făcută intră.

— Vreau nişte surcele.

— Ai bani?

— Uite şapte gologani.

— Mă duc să-ţi umplu coşul.

Cum Achille dispăruse, Chaville, tot trăgând cu ochiul spre tânăra persoană, se trase către ea:

— Nu te cunosc. Cine eşti?

Răspunsul întârzia.

— Ai ieşit din casă? La ora asta? Nu cumva ai visat urât azi-noapte?

Altădată, această glumă cam deşuchiată ar fi deschis perspective; dar domnişoara, care nu părea s-o guste, se uita după muşte.

— Cu tine vorbesc.

— Dă-i înainte.

El scoase un carnet, chipurile s-o vâre în sperieţi, Adesea manevra dădea rezultate bune.

— Mă prezint: inspectorul Chaville, Numele şi pronumele!

— Caroline Berthe Dubosq.

— Profesiunea? Fără?

— Slujnică.

— Vârsta?

Caroline îl măsură de jos în sus şi viceversa, cu un aer ironic, apoi răspunse:

— Vârsta mea? Jumate cât a dumitale…

Ajuns în bulevardul Saint-Germain, colţ cu fundătura Ronsière, tot mai medita la această aritmetică; deodată Louis îşi făcu apariţia. Mijea de ziuă.

Chaville se aşează la pândă sub o poartă. Va afla spre ce departament îl trăgea colectivistul, care avea de gând să ia trenul de la gara de Est sau de la gara de Nord, căci într-acolo se îndrepta.

„Casc gura, privesc în vitrina unei librării, cumpăr

castane, un pachet cu tutun. Nimic nu-mi scapă şi cu mine nimeni nu riscă să se piardă în mulţime. O plimbare şi nimic mai mult.”

O plimbare care a continuat pe cheiurile Senei, peste Pont-Neuf, apoi pe cinci-şase străduţe până în Place de la République.

„Ce pui la cale?”

Într-adevăr, Louis, care traversa în ambele sensuri bulevardul Voltaire, căutând nu-ştiu-ce, intră într-un imobil pentru a ieşi îndată... în timp ce Chaville nota numărul.

Ce greşeală! Urmăritul nu trebuie niciodată să se întâlnească nas în nas cu urmăritorul, căci atunci nu mai e urmărire, ci carambol.

— Pardon, domnule.

— Vă rog.

În ocazii excepţionale, arma poliţistului este curtoazia.

Porniră iar. Şi, mirare, spre canalul Saint-Martin.

„Îmi părăsesc cartierul la şapte şi mă-ntorc la nouă, traversez aceeaşi pasarelă în sens invers şi iată că Darrieu se opreşte în faţă. La Cité des Roses după ce-a aruncat o privire pe fereastră la *Trei lulele.”*

Nu cumva, printr-o ciudată inversare, o fi urmăritul acela care-l urmărea pe urmăritor luându-i-o înainte? Chaville, adus la el acasă, îşi va nota propria adresă, căci iată, Louis pătrundea în curte!... Apoi se îndreptă spre scară.

Tălpile unui inspector de poliţie sunt de cauciuc. Un inspector e ca o pisică, sau mai bine, ca o panteră. Între un etaj şi altul, nicio treaptă nu scârţâie, nu se mişcă.

„La primul locuieşte Picquon şi Rostaud: fiecare nume e scris cu creta. Rostaud e factor poştal; Picquon e rentier. Revoluţionari? Sigur nu. Da’ mult mai stă! apoi domnul urcă iar; domnul întârzie pe palier. La stânga, e mandea; în dreapta, depozitul de textile. O fi vorba de vreun furt? Îţi lipeşti un ochi de gaura cheii; ciocăneşti şi, cum nu

răspunde nimeni, pun rămăşag... o să spargi uşa cu dalta.”

— Stai!

Chaville a ţâşnit scuturând nişte cătuşe invizibile.

Dar interpelatul părea încântat de noua lor întâlnire.

— Veniţi la timp, să-mi daţi o informaţie. Demult, acest apartament era ocupat de un învăţător şi...

— Actele tale!

— Vrei actele mele?

— Chiar aşa.

Simplă formalitate administrativă, căci Chaville ştia foarte bine cu cine stă de vorbă.

— Supune-te! Fii politicos. Şi te poftesc să nu mă tutuieşti.

— Îţi vorbesc cum îmi vorbeşti.

— Aşa? Mă iei de sus! Şi faci pe liberalul? Urmează-mă la comisariat!

Louis, care cu un bobârnac l-ar fi azvârlit peste balustradă, răspunse:

— Fapt care nu ţi-ar pricinui decât necazuri. Ai misiunea să mă spionezi, atâta tot.

— Să te spionez?

— De la Noyon la Lorient, te ţii după mine de trei luni...

— Daa?

Cu gura căscată, ca un peşte pe uscat, Chaville se înmuie, păli, scoase o serie de plescăituri, în timp ce mărul lui Adam i se mişca întruna.

— Oo!

— Vino-ţi în fire, dar stai binişor, căci altfel Darrieu te pune la frigare, cocoş bătrân.

Care orătanie, laşă din născare şi ruşinată că se dăduse de gol, bâigui:

— Nu-i asta meseria mea, zău aşa. Eu sunt de la brigada mondenă.

— Cine te plăteşte?

— Aşteaptă.

Doar n-avea să dea totul în vileag fără o compensaţie, să-şi deprecieze marfa!

— Să intrăm la mine, chiar aici în faţă. Să stăm de vorbă.

În odaie, Louis păru că se regăseşte, căci dezordinea care domnea îi deşteptă o vagă amintire... După sinuciderea lui Delescluze, după optsprezece ore de somn pe divanul lui Ravon, pătrunsese aici şi schimbase hainele pătate cu cele ale copoiului... care ciomăgea de două ori pe zi o sechestrată atinsă de bulimie amoroasă.

— Cu alte cuvinte, te-am adus acasă, zise el.

„Viaţa e plină de haz. Dar nu întotdeauna. Mimile, Juliette ar mai fi aici dacă acest «amic al ordinii», care-şi aprindea soba, sau alţii ca el, nu i-ar fi ucis.”

— Nu ştii unde locuieşte Nanette Milliardet?

— Putem afla la Prefectură.

— Mă interesez de fetiţa asta.

Fetiţă? Trebuie să fie acum femeie în toată firea.

Louis revăzu pătuţul ei cu gratii, o cruce de argint, o mână care desena în a lui. Se apropie apoi de o umbrelă, altă amintire, prinsă în perete cu două şnururi. Avea mânerul de fildeş încrustat cu motiv grecesc de abanos, şi mătasea îngălbenită care distona în mijlocul urâciunii şi murdăriei.

— Moştenire de familie, zise Chaville. Ţin la ea ca la ochii din cap.

Dar umbrela valora sigur mai mult.

Gazda eliberă două scaune, dând deoparte lucrurile azvârlite claie peste grămadă şi se instalară.

— Te întreb din nou, inspectore. Cine te plăteşte ca să mă urmăreşti?

— Informaţia merită să-mi faci şi dumneata un mic serviciu. În felul acesta, echilibrăm debitul şi creditul şi nimic nu ne împiedică. Să extindem câmpul afacerilor noastre.

— Glumeşti?

— Deloc! Eu îţi spun cine e patronul meu. Iar dumneata îmi comunici care-ţi sunt itinerariile.

— Cee?

— Fiecare colţ de ţară pe unde te duci. Aşa nu va mai trebui să alerg prin provincie, să ascult discursuri pe care le ştiu pe dinafară şi, la Paris, pe urmele altcuiva, am să câştig…

— …salariu dublu.

— Ai priceput. În ce priveşte colaborarea noastră viitoare, am rosturile mele la Ministerul de Interne, în Place Beauvau, dispun de fişele multor granguri; pot să te previn, cu douăzeci şi patru de ore înainte, de o percheziţie care se pregăteşte, de o arestare…

— Contra unei sume?

— Doar nu mă-ndulcesc cu zaharină; dar tarifele mele sunt cinstite, ţinând seama de relaţiile dintre noi. Uf, te sufoci în odaia asta. S-a-ncins soba.

Când îşi scoase vestonul şi îl puse pe speteaza scaunului, Louis observă medalia ce atârna la vestă, prinsă de un şnur negru. Nu încăpea nicio îndoială.

„Uite unde era ceasul meu. Frumosul meu ceas de aur, darul mamei, uitat la Ravon în aceeaşi dimineaţă a anului 1871, când mi l-a şterpelit sticletele. «Ce-i de făcut?» Să i-l cer înapoi? Chaville m-ar da pe uşă afară. Să-l cumpăr? Sunt mult prea sărac. Şi totuşi, am nevoie de el.”

— Te gândeşti la propunerea mea, Darrieu?

— Da. Asociaţia noastră ar putea să fie avantajoasă. Sunt de acord. Mâine mă duc la Reims, duminică la Bécon. Pe urmă nu mai ştiu, o să te înştiinţez. Şi-acum vorbeşte!

— Fratele dumitale.

— Roger! El mă urmăreşte! Nădăjduiam să fie măcar ministrul de interne!

— Şi ministrul primeşte rapoartele mele!

— Şi ce le povesteşti?

— Mai nimic… cu variante.

— Ce meserie!

— Abia am din ce trăi! Bem un păhărel?

Şi, ce să vezi? Chaville, căruia, hotărât, îi era prea cald, îşi, scoase vesta şi-o lăsă lângă veston. Deschise un dulăpior.

— Coniac sau adio-mamă?

— Nu crezi că adio-mamă se potriveşte mai bine situaţiei?

— Glumeţule! Spune-mi Maurice, ce mai atâta etichetă? Vom fi un cuplu pe cinste!

Louis plescăi din limbă.

— E Listrac!

— Da' ştiu că te pricepi!

— Sunt originar din Bordeaux.

— Mai bem?

— Bucuros.

Întors cu spatele, Chaville turnă din nou, în timp ce „trădătorul" se deda unei savante manevre: se ridica, se aşeza şi cu o mână, pe dibuite, schimba ceasul din buzunarul mic al vestei în buzunarul revolverului.

Băură în picioare, complici la bine şi la rău.

— Un lucru mă intrigă, Louis. Ce căutai la Cité des Roses?

— În timpul Comunei am locuit în apartamentul de peste drum.

— Aşa?

— Şi doream să-l revăd.

— Da, da!

Inspectorului nu-i prea plăcea această vecinătate de pe vremea unei idile, când o cucoană din înalta societate care purta trei jupoane avea o slăbiciune pentru el. Dar mai bine să nu insistăm asupra chestiunii.

— Vrei să-l vizităm? Am şperaclul meu.

— Numai că sunt grăbit.

— Bine, cum doreşti. Vâră scrisorile sub uşă dacă nu mă găseşti, iar pentru ponturile mele am să vin eu la

tipografie.

— Ne-am înţeles... Maurice.

Acesta nu află decât o oră mai târziu cum se îndulcise şi socialistul lui înainte de-a spăla putina.

VII

LA 21 MARTIE 1884, WALDECK-rousseau, ministru de interne, obţinuse votarea unei legi care autoriza uniunea sindicatelor pe profesii, cu gândul că şocul intereselor opuse va duce la limitarea grevelor.

Această, iniţiativă putea să pară o măsură democratică. De acea fiecare militant a primit misiunea să arate muncitorilor adevărul.

Louis se întorcea din provincie. Jeanne pleca la Pontoise unde urma să aibă loc o reuniune de femei.

El o conduse până la gara Saint-Lazare.

— Nu eşti prea obosit, dragule?

— Dar tu? Merge?

— Nu e strălucit, da’ merge.

Un fluierat anunţă plecarea trenului.

— Când te vei întoarce, îţi voi povesti vizita mea la doamna de Bresles.

— Aşa-i! Cochetezi cu nobilimea. Uitasem!

Minţea. Jeanne aştepta ca el să aducă vorba, geloasă fără să se arate, credea ea.

Tot ce avea legătură cu Nicole se înconjura de confuze ameninţări şi insistenţa acestei baroane („Vreau să vă încredinţez o amintire din partea scumpei noastre dispărute”) nu prevestea nimic bun. Două verişoare provenind din aceeaşi matcă puteau să semene.

Trenul se punea în mişcare.

— Ca ripostă a guvernului, zicea Louis, explică-le…

— Mă iubeşti?

— Şi te voi iubi.

Îngrijorată, căutând să zâmbească, soţia lui se pierdea în depărtare; nu-i mai zări decât batista fluturând.

Grădina din faţa reşedinţei de pe Quai d'Orsay n-avea nici glicine în floare, nici narcise galbene: doamna de Bresles prefera roşul, ieşit din modă, iar dacă soţul ei nu i-ar fi detestat pe englezi, ar fi cerut să i se planteze gazon, de când moda victoriană făcea furori.

Soneria închipuia o tobă pe care ciocăneau două baghete de bronz şi, după ce intră în hol, pe când era anunţat, Louis se jucă de-a licitaţia: tablou „Trecerea Berezinei", o sută de franci, gheridon Napoleon III, cincizeci de franci, o cizmă de piele în care se îngrămădeau umbrele de soare şi umbrele de ploaie, zece franci, cât priveşte restul, zero, în afară de oglindă, „în care mă văd eu".

„Ar fi trebuit să-mi pun cravata cea frumoasă."

— Domnul vrea să mă urmeze?

Valetul, slugă înrăită, nu spunea „cetăţene".

Durdulie, doamna de Bresles, în rochie neagră foarte sobră, îşi îngăduise o notă veselă, totuşi discretă: un colier de granate. Clotilde se îndreptă aşadar spre vizitator cu urme destul de agreabile ale unor farmece apuse şi-i întinse mâna ca el să i-o sărute, dar Louis se abţinu.

Cloclo (cum i se spunea în intimitate) nu păru surprinsă.

„Mă doare-n cot de uzanţe", declara ea când o lua gura pe dinainte.

Louis privi în jur.

— Salonul dumneavoastră mi-l aminteşte pe cel al doamnei de Révoir. Şi acolo erau tot trei ferestre care dădeau spre Sena. Ia te uită, ce acuarelă încântătoare!

— Nu-i aşa? Verişoara mea mi-a lăsat moştenire acest Nattier.

— E frumos.

— Mie mi se pare prea albastru.

— Zău?

— Nattier e un mare pictor... deşi puţin cam rece.

— Chestie de gust, de temperament.

„Da, ştiu că spunem prostii cu carul”, gândi Louis care se opri în faţa vitrinei în care se aliniau cruci şi colane pe fond stacojiu.

— Soţul meu e general... în retragere.

Şi oftă uşor.

Doamna de Bresles mai avea nostalgia sublocotenenţilor, dacă nu vârsta de a-i aborda. Îi arătă un fotoliu şi, prudentă, se aşeză cu spatele la lumină.

— Ne-am mai întâlnit... staţi să mă gândesc... acum treisprezece ani, la începutul Comunei.

— Într-adevăr. (Nicio amintire.)

— Nebună de îngrijorare, nu vedeam decât jafuri, masacre. O femeie din mediul meu, care are şi grija unor copii, putea să se teamă de orice pentru ei... dar lucrurile s-au aranjat. Dragile mele comori au fost trimise la Versailles alături de tatăl lor. În timp ce eu am trăit evenimentele... cum să spun?... cu pasiune. Ce epocă instructivă!

— Pot să vă amintesc, doamnă, masacrele din săptămâna sângeroasă?

— Încă mă mai înfior! Câte decepţii, câte dureri au răscolit atunci bietele noastre existenţe!

Ce frumos vorbeau baroanele de pe Quai d’Orsay! După ce dispăru trei secunde, continuă dialogul;

— Aşadar, aţi sfârşit-o în Noua-Caledonie?

— Nu de tot, doamnă.

— Dumnezeu să vă ocrotească. Iertaţi-mă că vă vorbesc cinstit: m-am întrebat adesea cum de-a putut verişoara mea să se îndrăgostească de-un socialist. Astăzi o înţeleg. O, cât a regretat Nicole că nu v-aţi refugiat la ea! De ce n-aţi vrut?

— Împrejurările hotărăsc pentru noi.

— Unde aţi fost arestat?

— Pe cheiul Jemmapes.

— Cheiul Jemmapes!

— Cunoaşteţi acest cartier popular?

— Da... în fine... M-am plimbat pe-acolo... din întâmplare.

Această incursiune prin arondismentul 10 nu justifica o tulburare atât de evidentă. Totuşi ea îl privea fascinată.

— Locuiam la Cité des Roses, zise el.

— Cité des Roses?

Va repeta oare ca un ecou fiecare din frazele sale?

Apoi bâigui:

— La ce etaj?

Poftim întrebare! Ce te interesează, generăleaso?

— Mai ştiu şi eu... la doi.

Se aşternu o tăcere grea, de plumb.

„Pe-acelaşi palier cu Maurice, se gândea Cloclo. Cerule!”

„Doamna de Bresles e grijulie până la exces pentru fiecare detaliu-l, se gândea Louis, care adăugă prosteşte, pentru a fi mai precis:

— La doi, cu faţa spre curte.

Ceea ce complica şi mai mult situaţia.

Refugiată în elegie, baroana căută cu disperare să-şi revină.

— Sunt dezolată că, atât de tânăr, aţi cunoscut atâta nefericire: câtă, o câtă jale a răspândit poliţia printre revoluţionari şi în inimile noastre!

— Armata mai ales. Thiers, Galliffet. Când spuneţi „inimile noastre” ce trebuie să înţeleg?

— Mă gândesc la inima Nicolei.

— Dar eu nu fac parte din poliţie, doamnă!

Cucoana bătea câmpii. Şi continuă:

— Trebuie să aflaţi că verişoara mea ar fi renunţat la tot ca să plece după dumneavoastră. Nimic nu conta mai

mult decât bărbatul vieţii ei şi era gata să-i sacrifice tot, situaţia mondenă, avere, soţ...

— Aici greşiţi. François de Révoir murise când am fost îmbarcat pentru Noua-Caledonie.

— Adevărat. Unde mi-e capul?

Nicăieri.

Cloclo, pe care evocarea trecutului o târa într-o confuzie de sentimente, reveni pe pământ, tristă plantă fără clorofilă.

— Ştiindu-se condamnată. Nicole m-a rugat să vă înmânez acest plic cu jurnalul pe care l-a ţinut începând din octombrie 1871, după întâlnirea voastră la Satory. Vedeţi: e sigilat. Citiţi-l cu ochii amintirii.

Louis îl luă sub braţ şi, plin de iluzii, nădăjdui că va fi invitat să-şi ia rămas bun, când se pomeni cu câteva maxime despre natura legăturilor care se înnoadă între iubiţi:

— Dacă viaţa ne uneşte, moartea ne desparte. Să suferi pentru cineva înseamnă să-l iubeşti de două ori. Inima are raţiunile ei pe care raţiunea nu le cunoaşte.

Ultima, de Pascal, se potrivea ca nuca-n perete.

— Din fericire, copiii sunt marea mea mângâiere, continuă ea. Aveţi copii? Nu. Ce păcat! Eu nu mai am decât doi, căci cea mai mare, Hortense, ne-a părăsit, Jérôme va împlini optsprezece ani, iar Mauricette se apropie de paisprezece. O păpuşă fermecătoare şi fără mofturi.

— Da?

„Jérôme şi Hortense, am înţeles, de vreme ce mama e de pe vremea Imperiului, ca şi mobilierul. Dar Mauricette?” Mirarea lui fu desigur remarcată.

— În realitate, se numeşte Marie-Louise.

— Mă gândeam eu...

— Dar eu prefer Mauricette. În timpul Comunei, m-a ascuns o soră dominicană. Acesta era numele ei.

— Totul se explică.

Louis se ridică.

— N-aş vrea să vă mai reţin.

— Dragă domnule Darrieu, sper că ne vom revedea. Nu uitaţi că era gata să devenim veri. O, îl aud pe soţul meu. Dacă intră în salon şi vă pisălogeşte, nu-i daţi importanţă. Înţelegeţi, e general.

„Vă pisălogeşte”? Da’, unde-o fi găsit o asemenea expresie?

Şi pisălogul intră.

Încovoiat, osos, reumatic, domnul de Bresles umbla cu picioarele în paranteză, ca un jocheu. Ca un al doilea Galliffet – parcă unul nu era de ajuns – o enormă Legiune de Onoare se lăfăia pe reverul jachetei bordisit cu mătase. Îşi lipi călcâiele.

— Tinere, cunosc motivul vizitei dumitale. Nu aprob relaţiile galante dintre dumneata şi doamna de Révoir într-o vreme când cei de vârsta dumitale luptau sub culorile drapelului naţional. Dar dorinţa unei moarte e sfântă. Mă înclin. Ia loc. Clotilde, vom servi o ceaşcă de cafea. Niciodată ceai în casa mea. E importat din Anglia.

— Tocmai voiam să mă retrag.

— Să nu ne grăbim. Dealtfel am un spirit larg. Gambetta, un republican, a spus despre Alsacia-Lorena: „Să nu pomenim niciodată, dar să nu uităm”. Deci, trăiască Gambetta.

— A murit, domnule general.

— N-are importanţă. Cuvântul va rămâne până la revanşa care se pregăteşte. Cu ce te ocupi?

— Sunt... comis-voiajor.

— Fiul meu Jérôme va intra la Saint-Cyr. Iar Marie-Louise va fi călugăriţă.

— Philippe!

— Va fi călugăriţă, doamnă! N-avem ce discuta.

— Copila n-are vocaţie.

— O să aibă, Darrieu, societatea noastră se bizuie pe patru stâlpi: Capitalul, sursă de profituri şi bună-stare;

Biserica, refugiul şi sprijinul moral al cetăţeanului; Familia, celula maternă în care oricine se regăseşte şi... şi... Care e al patrulea?

— Iar l-ai uitat, îi suflă Clotilde. Armata.

— Unde mi-e capul?

Louis se pregătea să comenteze această arhitectură când fu adusă cafeaua pe o tavă imperială, de argint aurit. Un vultur se înecă în ceaşca lui pe care i-o umplea baroana.

Cum să se eschiveze?

Domnul de Bresles continuă:

— L-am cunoscut pe fratele dumitale la Versailles în timpul Comunei. Spirit luminat. Cu păreri cam înaintate, dar foarte capabil. Şi în timpul ceasurilor acelora dureroase pentru ţara mea şi pentru mine însumi – căci generăleasa era prizoniera roşilor – Roger Darrieu mi-a împărtăşit îngrijorarea. Ce mai face?

— Bine, cred.

— Spuneţi-i din partea mea: „Fereşte-te de stânga”. Ce doreşte francezul? Să facă negustorie şi să se îmbogăţească. O nevoie firească, dar treburile mergeau mai bine când Napoleon al III-lea veghea de la Tuileries. Astăzi, ce avem? Dezordine, greve. Republica a devenit un adevărat bordel.

— Philippe, Philippe, nu suntem la cazarmă!

— Iertaţi-mă. Repet: Ce vrea francezul? Să fie puternic, respectat, soldat. În el zace instinctul cezarilor şi, în palatele ca şi în colibele noastre, stăruie legenda Micului Caporal. Citesc jurnalele; dumneata nu, fără îndoială, ocupat cum eşti cu comerţul. Unde e generalul care ne va reda Imperiul? Boulanger? Da, Boulanger, poate. L-am avut sub ordinele mele. Iată un drac şi jumătate căruia de mult i-a căzut caşul de la gură. L-au expediat în Tunisia, dar se va întoarce pentru a da foc barăcii noastre parlamentare.

În spatele lui, Cloclo îşi trecea mâna peste obraz. („Ţi-

am spus eu. E un pisălog. „)

Să discuţi cu el în contradictoriu însemna să arunci în aer reşedinţa familiei de Bresles şi baroana, glumeaţă deodată, se dovedea aproape inteligentă.

— Cred că sunteţi foarte ocupat, domnule general, făcu Louis. Vă las.

— Eu, ocupat? Sunt la pensie. Îmi dedic timpul liber unei culegeri de cântece militare.

Asta mai lipsea!

— Nu mă interesează decât acelea care preaslăvesc sfânta înflăcărare patriotică:

La arme, vlăstare ale gloriei
Goarna lui Marte azi vă adună,
V-aşteaptă laurii victoriei:
Austerlitz v-a-ncins pe frunţi a izbânzii cunună.

Proptit în mijlocul salonului, cu ochii la uşă gata să-i apere intrarea, declamase cu o voce tremurătoare, scuipând împrejur.

— Dar plecarea spre Siria? O, tinere, îmi imaginez Malmaisonul, budoarul în care Hortensia de Beauharnais, înconjurată de mareşali, atinge uşor harpa-i aurită în timp ce Delaroche cântă:

Fie, imortelă regină, îi zise părăsind-o ghidilor.
S-o îndrăgesc pe cea mai divină
Şi să fiu cel mai brav luptător.

Aici, generalul schiţă o reverenţă:

S-o îndrăgesc pe cea mai divină
Şi să fiu cel mai... curtenitor.

— Varianta e a mea. Căci sunt şi compozitor în clipele

de răgaz. Judecă singur.

— Nu-l plictisi pe domnul, exclamă Cloclo.

— Vă plictisesc, domnule?

— Deloc.

— Darrieu, nu-ţi pun decât o întrebare, dar în alexandrini. Răspunde fără înconjur. Da sau nu. E tot ce-ţi cer.

Îşi drese glasul, îşi luă un aer marţial şi porni:

O, francezi sfâşiaţi de iubirea de ţară
Simţiţi în inimile voastre exaltate
Un şoim ce se-nalţă, setos de libertate
Şi bătând, din aripi drapelul desfăşoară?

Urmă o tăcere vibrantă.

— Ei?

— Aud, zise Louis, un picior în plus în ultimul vers

— Imposibil.

— Număraţi.

— Ce zăpăcit sunt! Dar îl aranjez eu. Şi-acum vreau răspunsul dumitale.

— Iată. Eu sunt internaţionalist.

— Nenorocitule!

— Cât priveşte poezia, nu face doi bani!

În timp ce Cloclo pufnea în râs, generalul se clătină, adevărat cuirasier în bătălia de la Reichshoffen străpuns de sabie. Îngăimă:

— Te autorizez... să-ţi iei tălpăşiţa.

În hol, doamna de Bresles îl ajunse pe Louis din urmă.

— Domnule, domnule, ţi-ai uitat mapa.

— Iertaţi-mă. Unde mi-e capul?

Toată lumea şi-l pierdea astăzi. Tot mai curgeau lacrimi pe obrajii lui Cloclo care şi le ştergea cu o batistă de dantelă.

Cuprins de remuşcări, el zise, recuperându-şi bunul:

— Sunt dezolat de necuviinţa mea.

— Nu vă scuzaţi. De când visez să-i spun vreo două de la obraz. Gândeşte-te la martiriul unei soţii. Îmi place tot ce-i frumos, tandru, sentimental şi el îmi împuie capul cu fanfare. De ce nu scrie domnul de Bresles poeme frumoase ca Sully Prudhomme? M-aş lăsa legănată, aş...

Alte lacrimi îi umplură ochii, în timp ce Jérôme şi Mauricette, întorşi de la şcoală, îşi făceau apariţia.

— Îţi prezint scumpele mele comori.

Viitorul cadet la Saint-Cyr, înalt, blond, părea destul de găunos. Eventuala călugăriţă era mică şi negricioasă. La treisprezece ani, deja împlinită, ademenea cu privirea: o să se vorbească despre mine!

Mama îi mângâia părul legat cu o panglică roşie şi băiatul timid, fata dezgheţată, se făcură nevăzuţi.

— Mauricette şi cu mine ne înţelegem de minune.

— Cred că e preferata dumneavoastră.

— Nu. Mă împart între amândoi.

— Acum ar trebui să vă întoarceţi la domnul de Bresles.

Cloclo, care era gata să răspundă: „Mă doare-n cot de domnul de Bresles”, se opri la timp, spunând numai: „Din păcate!”

Afară era vreme frumoasă.

O portiţă doar despărţea cele două grădini dintre care una fusese atent îngrijită odinioară de doamna de Révoir. Intră. Peluzele, pe care nimeni nu le mai tundea, aleile pline de frunze moarte dădeau o impresie de toamnă deşi primăvara era exactă la întâlnire; trei chiparoşi formând o perdea îşi căutau melancolia în această singurătate, în care numai paşii săi răsunau.

Reşedinţa, cu obloanele închise, era de vânzare. Pentru care nou proprietar va bate orologiul din hol notele-i grave şi lente? Căci dacă timpul se îndepărtează, se spune, orele revin mereu.

Nicole numea „casa mea de sticlă” domeniul său de bulbi şi butaşi, o seră aflată lângă un bazin. Louis împinse

uşa care scârţâi, privi împletitura de nuiele fixată pe un schelet de scânduri, stropitoarea, instrumentele de lucru… Toate acestea, inutile. Într-o lumină irizată, aşteptau, pe cine?

Martie 1871 – martie 1884.

„Aproape în aceeaşi zi, eram aici acum treisprezece ani, aplecaţi asupra unei plante pe care o tundea cu foarfecele de grădină.”

Cine ştie? Poate doamna de Révoir îşi scria jurnalul în picioare în faţa acestei măsuţe pe care mai zăcea o călimară goală?

Puţin probabil! Dar îi făcea plăcere să şi-o închipuie, foarte frumoasă, aruncându-şi pe umăr o buclă neagră, apoi muşcând vârful tocului, visând la Noua-Caledonie.

„Dar ce fac? Şi Jeanne, ce vei crede aflând că am pătruns aici? Vom citi acest jurnal împreună, căci nu mai am secrete faţă de tine.”

Un jurnal bine legat cu sfoară şi sigilat cu ceară galbenă.

Louis adună surcele, făcu un foc în sobă şi aruncă înăuntru această mică raclă care deja nu mai conţinea decât cenuşă. Se pregătea să plece când imaginea unei femei îi apăru în faţă, o femeie întâlnită în acelaşi loc, în dimineaţa în care Nicole îl condusese prin casa ei de sticlă. Tânără şi blondă, ea se detaşa atunci pe fondul unei umbrele înfoiate: doamna de Bresles!

Totul se explica: era limpede: Cloclo prizonieră a roşilor. Ravagiile exercitate de poliţie în inimi. Mauricette născută în 1872, copilul lui Chaville. Maurice. În fine, umbrela, rămasă la Cité des Roses…

„Încă un cântecel, generale.” Pentru albumul tău.

Şi focul din sobă se stinse, şi umbra se furişa în seră pe când Louis ieşea.

VIII

LA MIEZUL NOPŢII, ÎN BIRJA care-l aducea în strada Varenne, Roger frământa gânduri mai curând amare decât dulci, deşi obţinuse un succes personal în Parlament.

Aspect pozitiv: legea divorţului în sfârşit aprobată, vom putea pleca la Veneţia, „vom” n-o îngloba pe Lucile, surghiunită o dată mai mult la Cabourg cu copiii, ci pe doamna de Carnavet.

Aspect îndoielnic: era sigur că Rose va accepta să-l urmeze? Din aprilie, legătura lor obosise... Din cauza ei şi a acelui Eusèbe Mergin, romancier şi frazeolog cum cere meseria.

„Nu m-ar mira să fiu şi încornorat.”

Orice se poate întâmpla şi amorul în chestiune număra deja câteva fire albe.

Aspect negativ: Louis.

Azi după-amiază, Waldeck-Rousseau îl luase deoparte: „Dragă prietene, şterg cu buretele cazul fratelui dumitale, dar noi, guvernul, înclinăm să credem că o meditaţie la Sainte-Pélagie i-ar face bine. Atitudinea lui cu ocazia grevei minerilor din Anzin a fost intolerabilă şi niciun cetăţean, chiar rudă de deputat, nu poate să-şi permită discursurile pe care le-a ţinut el”.

„Între patru şi opt luni de închisoare te pândesc, de la o zi la alta! Prostănacule! Dar le meriţi, pe deplin!”

Toate ferestrele de la etajul întâi erau luminate. Se auzea un pian. Dorny cânta, iar arborii din grădinile

învecinate îşi aruncau umbra.

Roger urcă scara încet, cu paşi furişaţi, până în salonul cu pereţii acoperiţi de tablouaşe, de farfurii chinezeşti, şi în capul scării o statuie de Falguiere. „Ar fi păcat să nu mai vin la doamna de Carnavet decât ca musafir! Găsesc aici masă-ntinsă, lux, relaţii agreabile; şi-apoi îmi mai găsesc şi halatul de casă”.

Într-adevăr, despărţită de soţ şi fără progenitură. Rose era metresa ideală.

În prag, trecu în revistă asistenţa. Ea, aşezată lângă pian, purta o rochie de tul, de culoare ruginie; fusta şi mânecile se terminau cu ciucuri şi în totul îi venea foarte bine. Un pieptene gravat cu mici topaze (cadoul meu de Crăciun) prindea părul negru... pieptănat într-un coc greu... (care, desfăcut, se răspândea în cascade)... iar cu mâna-i văduvită de verighetă, răsfoia paginile.

După miezul nopţii, Roger devenea poet.

Mai tânără, Blanche, soră cu Rose, îmbrăcată în alb, purta doi trandafiri albi la cingătoare...

În picioare, Eusèbe tăcea pentru moment; încovoiat, păros, baronul de Reinach; somnoroasă, doamna de Carnavet mama; olimpian, domnul Leconte de Lisle, urmărind cu ochi bovini visul interior care nu se isprăvea niciodată; şi, necunoscută, persoana blondă cu evantaiul, cam voinică, dar plăcută.

De departe, Roger îl salută pe Georges Laguerre, deputat ca şi el. Băiat de viitor, de ce-o fi luat-o pe această Rachel, fostă cântăreaţă sulemenită, pe care marea casă de mode Worth încerca s-o îmbrace? Îţi subţiezi contul în bancă.

Între două candelabre, Dorny căuta sfârşitul partiturii. Şi-l găsi.

— Bravo!

Mergin înainta spre pianist, repetând:

— Bravo. Interpretezi Debussy de minune. Mi se părea că aud pe urma degetelor tale plângând picăturile clarului

de lună.

Toţi aplaudară în tact, care sonata, care ultimul ei acord, apoi nu se mai vorbi despre aceasta.

— Bună seara, dragă Rose.

— Bună seara, Roger. S-a votat legea?

— De o oră.

— Ce succes pentru dumneata!

— Şi pentru muza mea. Sunt dezolat că n-ai venit la Cameră.

— Aş fi dorit, dar am fost prinsă.

De cine? Eusèbe îşi răsucea mustaţa, roşu până-n vârful urechilor.

— Vino, zise ea. Să te prezint prietenei mele, doamna de Bonnemains. Marguerite, nu-l cunoşti pe Roger Darrieu?

Vicontesa, prietena ei de pension, era despărţită de un soţ infidel, deşi legată în continuare de el prin căsătoria religioasă.

— Legea asta a divorţului nu mă priveşte, făcu ea, şi e regretabil, domnule deputat. Pot fi fericită fără să fiu liberă? Roma respinge cererea mea de anulare. O credincioasă ca mine trebuie să asculte.

— Ce consolare e religia, doamnă!

— Ei da!

Dar senzuală şi provocatoare, nu stătea cu ochii în cartea de rugăciuni.

„N-ar trebui decât să mă aplec ca să te culeg, Margareto, se gândea Roger, dar din tot buchetul o prefer pe Rose... sau pe Blanche, la nevoie, iar Eusèbe merge cam departe pe răzoarele mele.”

— Atenţie vă rog...

Doamna de Carnavet suna un clopoţel.

— ...maestrul va vorbi.

Leconte de Lisle tresări. Mai era vreun maestru pe-aici în afară de el?

— Se spune, începu Mergin, cu spatele la şemineu, că

omul cu stare e dator să facă pomană săracilor. De ce? Pentru că un simţământ de milă faţă de fratele său nenorocit îl onorează pe cel care-l încearcă? Pentru că acest sentiment dovedeşte o inimă generoasă? Or, a dărui prisosul nostru nu-i decât un mod ipocrit de a ne linişti conştiinţa. Donatorul se simte împăcat cu Dumnezeu fără a se priva cu adevărat: „Dăruiesc coaja fructului, dar păstrez miezul pentru mine”.

Reinach îl întrerupse:

— Vreţi ca din spirit de solidaritate să ajungem să ne culcăm pe paie?

— Cum dealtfel nu se mai culcă mulţi nevoiaşi.

— Să vă audă cineva, ar zice că milostenia e un rău, zise Doamna Mamă.

— E ineficace. Ce doctor vindecă un bolnav grav prescriindu-i aspirină?

— Totuşi! îl uşurează, domnule.

— Vindecaţi-l, doamnă. Diferenţa dintre posibilişti şi colectivişti, în faţa problemei sociale, constă, în faptul că primii doresc reforme, iar Guesde cere suprimarea privilegiilor noastre.

— Eu nu sunt roşie de nicio nuanţă. Eu am operele mele de binefacere şi mă devotez lor.

— Statul şi numai statul ar trebui să asigure această îndatorire, dar el se bizuie pe generozitatea… calculată a indivizilor.

— Eu nu calculez niciodată!

— Termină, mamă, zise Rose.

— Vă faceţi socoteli… ca noi toţi, recunoscu Mergin cu modestie. Repet: oferim nimicuri pentru a păstra tot. Cunoaşteţi povestea tiranului din Samos? Şi-a aruncat inelul în mare, sperând că zeii îi vor lăsa dragostea şi bogăţia. Zadarnic gest. Poseidon refuză ofranda. Apoi un pescar i-l aduce în burta unui peşte. Tiranul meu se numea…

— …Policrat.

Toţi ochii se întoarseră către doamna de Bonnemains care i-o luase înainte lui Leconte de Lisle, specialist în legende antice.

— Da, contesă. Policrat, prea lacom, îşi pierdu tronul, iubita, aurul şi, lipsit de resurse...

— ...mâncă peştele.

Îndrăznea Georges Laguerre să-l întrerupă şi să-i facă să zâmbească?

— În concluzie, zise Roger, să oferim strictul necesar pentru a păstra esenţialul.

— Dividendele, murmură Reinach. Dragă Darrieu, vreau să-ţi vorbesc.

Şi-l atrase în nişa unei ferestre.

— Ştii că societatea Panama se pregăteşte să lanseze al patrulea împrumut în luna septembrie?

— Am aflat.

— Charles de Lesseps poate să conteze pe dumneata?

— Fără îndoială.

— Chiar aşa?

— Teamă mi-e, baroane, ca prietenul, dumitale să nu-şi ardă ţigara pe la ambele capete.

Aluzie la o nouă cutie de havane sau la mersul acţiunii?

— Explică-te.

— Am citit un raport îngrijorător asupra societăţii. Străpungerea canalului va sfârşi prin a costa... un miliard! Unde vom ajunge?

— Dă-mi voie să te lămuresc.

La ce bun? Odată prins în angrenaj, Roger va face tot ce aşteptau pungaşii de la el. Distrat, îl observa pe Mergin care şedea alături de Rose, cu un braţ pe spătarul canapelei, amândoi şoptind ca doi complici care pregătesc o lovitură. Mai departe, Laguerre o seducea pe doamna Policrat. Mai aproape, vocea de aur a lui Leconte de Lisle îl ataca pe Dorny:

— Nu te lăsa pradă impresionismului decadent. Imparul ultragiază urechile noastre de francezi şi...

Reinach îşi continua demonstraţia:

— *La Justice,* ziarul lui Clemenceau, va recomanda acest împrumut cititorilor săi. Băncile vor subscrie. Da, dragă prietene, încrederea domneşte şi... vreau să mai spun că fidelul nostru sindicat nu va fi uitat.

— Trimite-mi o notă care să mă inspire.

— Chiar mâine.

(Cât priveşte notele, cea a domnului deputat va fi sigur pipărată.)

Şi Roger se apropie de Blanche:

— Te căutam, Unde-ai fost?

— M-am dus s-o culc pe mama.

El se aşează lângă ea,

— Mai primeşti scrisori de la soţul dumitale?

— Foarte rar. Africa mi l-a furat. Raoul nu se întoarce decât în octombrie, dacă banca va fi de acord.

Frumoasa Blanche...

— Unde-ţi petreci vacanţa?

— La Paris! N-am niciun plan. Dar dumneata? Veneţia mai stă în picioare?

— Priveşte...

Şi i-o arătă pe doamna de Carnavet pe canapea, care se şi plimba în gondolă, dar nu cu el.

— Îmi pare foarte rău pentru dumneata.

— Totul are un sfârşit.

— Numai palavragiii o interesează.

— La început venea să mă asculte la Cameră.

— Eusèbe, în schimb, scrie romane. Dar, mă rog, poţi să te ataşezi de un bărbat pe care-l cheamă Eusèbe?

Blânda Blanche, care punea balsam pe rănile lui, zise:

— Eu am să vin să te ascult.

Dar atenţie: această promisiune îl angaja pe o pantă...

— Voi veni să te ascult... cu Violette. Ştii că mai am o soră, nu? Tata era pictor. Îi plăceau nuanţele.

— Trei nume încântătoare.

— Pe care-l preferi?

— Pe cel mai deschis.

El îşi apropie scaunul. Ea nu şi-l depărtă pe-al ei.

La pian, Dorny atacă un adagio. Nimeni nu ignoră că acest gen de muzică mângâie sufletul şi-l înmoaie.

Roger atacă pe un ton de violoncel:

— Şi Sorrento e în Italia.

— Ţara lămâilor.

— Şi a violetelor. Cei care-o vizitează n-au nevoie să aducă de-acasă.

— Ce trebuie să înţeleg?

— Pot să sper?

Ea îşi desprinse unul din trandafirii pe care-i avea prinşi la cingătoare şi i-l oferi. Adorabilă Blanche... Fu fixată o întâlnire pentru a doua zi la ora ceaiului, la Potel şi Chabot.

„Tratative purtate prestissimo", îşi zise Roger apropiindu-se de cercul format în jurul doamnei de Carnavet care, în faţa albumului ei deschis, îl ruga pe Eusèbe să-i scrie o cugetare.

— Toţi prietenii mei se întâlnesc aici: Georges Ohnet, François Coppée, Maurras. Am o sută de flori uscate dar vii, desene, romanţe... şi umbra unui dispărut.

Aceste cuvinte şi cele ce-au urmat aveau drept scop să-i permită lui Mergin să se reculeagă.

— Bietul maior Rivière! Cât îi plăcea să ironizeze...! În afară de armată şi marină, natural. Parcă-l aud: „Suferinţele morale nu există. Ele nu se datoresc decât unui stomac îngreuiat!" Şi sălbaticii aceia din Indochina l-au asasinat!

— *Non omnis moriar,* zise Leconte de Lisle.

„Ce înseamnă asta?" se pregătea să întrebe doamna de Bonnemains, „că nu ştiu latineşte", dar Rose citea ceea ce învingătorul Canacilor încredinţase albumului ei:

„E mai greu să scrii un roman decât să cucereşti o citadelă".

— O, Mergin, cred că eşti de aceeaşi părere!

— Sigur, doamnă. Romanul cere o asemenea cunoaştere a sufletului omenesc! Căci îi zugrăvim pe alţii, nu pe noi.

— În proză, zvârli Olimpianul, dispreţuitor. Forma supremă de artă rămâne epopeea.

— Domnule, sunt gata să dau *Iliada* şi *Odiseea* pentru o pagină din *Adolphe.*

— Toate formele de prost gust există în natură, domnule.

Din nou Rose agită clopoţelul. Fără certuri în casa ei!

— Ce faci, maestre? Îmi scrii?

Autorul *Insulei focilor* apucă tocul aflat pe un gheridon.

„Doamnei de Carnavet”…

— Improvizez!

„Nicio femeie pe pământ nu e… nemuritoare.”

— Vai! De ce mi-o aminteşti, răule?

— Aşteaptă!

„Dar, Rose… tu mori de prea multă splendoare!”

Rose deveni stacojie, aprecierile ţâşniră jerbe măgulitoare, pe când Laguerre îi şoptea lui Reinach:

— Ce sirop!…

…Leconte de Lisle, strâmbându-se, îşi potrivi monoclul.

— Roger…

— Blanche…

— Nu uita, mâine, la ora cinci.

— Mâine e astăzi.

Lumânările se stinseră.

— Baroane…

— Dragă domnule deputat?

— Nu mă uiţi cu însemnarea despre Panama?

— Este gata.

Căci o dublă vacanţă la Sorrento costă.

— Mă întovărăşeşti, Darrieu?

— Da, Georges. La revedere, doamnă de Bonnemains.

— Sper.

— Şi eu.

Marguerite îi privi plecând. Noul bărbat al vieţii ei nu se afla acolo în seara aceea.

După ce ultimii oaspeţi se făcură nevăzuţi, Eusèbe şi doamna de Carnavet întârziară o clipă la fereastră.

— La ce te gândeşti? zise el. La Canal Grande, la porumbeii din piaţa San Marco?

— Da, mă gândesc. Dar ca şi roza ta, dragostea e pieritoare.

— Dragostea noastră nu se va sfârşi decât odată cu noi.

— Să nădăjduim. Până atunci, doresc să intri la Academie şi să fii nemuritor.

— Soţia ta a plecat înaintea ta, observă Roger, după ce ieşiră în stradă.

— Rachel se plictisea. Mergin o scoate din fire.

— Are dreptate!

— Dar Rose are o soră foarte… atrăgătoare, s-ar zice.

— Doar nu-ţi închipui…

— Nici vorbă. Constat şi sunt de acord… să rămâi în familie.

— Îţi mulţumesc pentru binecuvântarea ta.

Râseră.

— Mă însoţeşti până acasă?

— Bucuros.

— Până acolo vom sta de vorbă, Roger, ai examinat situaţia?

— Parlamentară? Jules Ferry va rezista încă multă vreme în fruntea guvernului.

— Lasă guvernul nostru în pace, m-auzi? El sau altul nu schimbă faptul că, în imensa lor majoritate, francezii sunt nemulţumiţi.

Niciuna din intervenţiile la Cameră ale lui Laguerre – întreprinzător, harnic, plin de ambiţie – nu trecea neobservată. Vorbea bine şi o ştia.

— Cucerirea Indochinei a însemnat un derivativ pentru

spiritul naţionalist umilit. Dar cei care sunt ostili aeestei expediţii costisitoare şi fără profit imediat se îngrijorează. Ei văd revanşa noastră amânată pentru cine ştie când. Ei socotesc, la fel ca şi noi, că aventura colonială, abate şi slăbeşte atenţia patrioţilor.

— Admit că nu e populară.

— Ce să mai vorbim de afaceri! Marasmul se traduce prin cifre uluitoare. Ştii că în patru ani comerţul general a scăzut de la 11 la 8 milioane? Şi valoarea pământurilor? Se prăbuşeşte.

Poţi adăuga pe lista ta podgoriile distruse de o filoxeră care mă ruinează!

— Constat că Ferry displace drept-credincioşilor prin măsurile sale antireligioase, burghezilor prin legile sale sociale, muncitorilor prin represiunile sale, iar deputaţii dezgustă pe toată lumea.

— Nu exagera.

— Ba da, dragul meu, ba da; oamenii repetă: „De ce aceşti încurcă-lume nu sunt tot timpul în vacanţă? Lucrurile ar merge mai bine”.

Unde voia Laguerre să ajungă?

Esplanada Invalizilor era pustie, pavată doar de licărirea felinarelor.

— Răul de care suferă Franţa este de-a avea un preşedinte de consiliu, Ferry, surd, orb şi un preşedinte de republică aproape octogenar. Şi în fiecare duminică, Grévy şi Freycinet fac o partidă de *whist* la Elysée în timp ce-şi beau muşeţelul! Cum vrei ca francezii să respecte asemenea hodorogi care nici măcar nu ştiu să călărească?

„Ne apropiem de punctul nevralgic”, îşi zise Roger.

Când trăia tata-socru Bernard îi repeta întruna: „Păzeşte-te de extreme; păstrează-te la centru; vei fi totdeauna în majoritate”.

— Dacă-i dăm deoparte pe civili, care de obicei merg *pedibus cum jambis,* ce rămâne, Georges? Jocheii...

militarii... sau mai primejdios încă, „un” militar. Dealtfel, nu văd niciunul la orizont.

— Revolta, dispreţul şi mânia îl vor crea. Clemenceau se destăinuia de curând: „Franţa e de vânzare”.

— Şeful radicalilor este un aventurier.

— Mulţi parlamentari, pe care vom putea conta, gândesc ca el.

— Pe legea mea, faci parte dintr-o conjuraţie!

— Da. Conjuraţia a treizeci de milioane de cetăţeni cinstiţi, nerăbdători ca lucrurile să se schimbe.

Ce-i păsa lui Roger de cele treizeci de milioane? Cei zece mii de alegători ai săi erau altă poveste, iar aceştia nu-i vor ierta deputatului lor o greşeală de manevră.

Deci se uneltea ceva. Dar ce? Cu cine? Va fi în curând? Întrebări zadarnice, căci Laguerre rămase în cadrul generalităţilor deja expuse: criza afacerilor şi conştiinţelor, de unde va rezulta o ruină totală „dacă” nu va apare cineva destul de îndrăzneţ pentru a se angaja.

— Bine, Georges, vom relua această conversaţie după vacanţă. Mă interesează foarte mult.

— Eram sigur.

— Şi am să mă gândesc la ea. Unde plecaţi, tu şi Rachel?

— În Spania. Am prieteni acolo.

Zorile cenuşii mijeau pe deasupra acoperişurilor, înainte de-a se despărţi, strângerea lor de mână semăna puţin cu cea pe care o schimbau, cu optsprezece luni în urmă, domnul deputat şi domnul Panama.

IX

ROGER CERU BIRJARULUI SĂ AŞ-
tepte.

„Vei primi un bacşiş gras.”

Şi urcă spre apartament fără grabă, căci aceste vizite îi erau penibile.

Dădaca îl pândea. Cinstită, devotată, fată bătrână, îşi câştigă intrarea în rai încă de pe pământ, ocupându-se de copil, cu toate capriciile şi toanele Thérèsei aflată la vârsta critică.

— Doamna e în turneu, zise ea.’

— Am citit în Le *Figaro.*

Fosta lui iubită juca un rol în *Fedra,* la Limoges, pentru o sumă derizorie.

— Dar Jacquot?

— E bine.

— Nu-i prea mofturos?

— E cuminte.

— Are poftă de mâncare?

— Astăzi a mâncat peşte.

— Mă duc să-l sărut,

Roger depuse pe şemineu plicul aşteptat: şase sute de franci. Plata pe două luni. Era greu să trimită bani din Italia.

— Domnul pleacă în vacantă?

— Nu. Plec într-o călătorie de afaceri.

Minciună care se simţea de la o poştă, dar ce i se putea reproşa domnului? Domnul plătea pensia alimentară în

fiecare lună, cu regularitate, iar lipsa lui nu va schimba nimic.

— Nu vreţi să aşteptaţi până mă duc la lăptărie?

— Bine, dar trenul îmi pleacă peste o oră. Grăbeşte-te.

Dădaca ieşi, după ce-şi puse pe cap o pălărie neagră pe care se cocea, de cinci ani, vară şi iarnă, un ciorchine de struguri. El se gândi: „Cum m-aş descura fără ea?”

Era o laşitate să întârzie aici, în picioare, printre mobilele sărăcăcioase şi triste. O berjeră cu stofa decolorată... Un gheridon de la „Bon Marché”... între două vaze, o ramă aurită forma un evantai şi conţinea fotografii ale Thérèsei deghizată în Cleopatra împreună cu Odile, fiica ei, pe măgăruş în parcul Tuileries.

Şi când te gândeşti că o iubise! Pe mamă, bineînţeles! Legătura se situa cam prin 1875. După aceea, ce decădere! Astăzi Cleopatra nici nasul nu-l mai avea frumos şi singurul ei merit era că nu cerea decât ca „marele ei om” să întreţină „mica ei familie”.

Roger se hotărî. Deschise uşa. Aşezat într-un scaun de copil, băiatul era susţinut în hamuri, hidrocefal, cu picioarele scurte, slabe ca nişte beţe, cu tenul cenuşiu şi ochii exoftalmici ce priveau în gol. La colţul gurii i se prelingea un fir de salivă.

— Jacquot...

Niciun răspuns, niciun semn de înţelegere. Grohăitul venit din fundul gâtului nu se auzea decât atunci când piticul voia de mâncare. Un animal te recunoaşte. Mut, din altă lume, din lumea nebunilor absenţi dar liniştiţi: acesta era fiul lor. Cu batista, Roger şterse firul vâscos apoi, neştiind ce să mai facă, speră că dădaca nu va întârzia. Îşi zicea: „Un obiect... care respiră... De ce, având şi alţi copii, ţin mai puţin la ei decât la tine? Pentru că eşti atât de nenorocit? Pentru că depinzi întru totul de tatăl tău? O, nu mă judeca, omuleţule, ştiu câte parale fac... sau nu fac. Dar tandreţea mea pentru tine e curată, căci te iubesc, monstru mic ce eşti”.

Şi-şi mai zicea: „La Sorrento, voi afla soarele şi florile şi marea, pe când tu vei rămâne în scaunul tău, inconştient şi nu vei aştepta pe nimeni. Aş vrea să mori, ar fi mai bine, dar atunci voi suferi…”

Jacquot adormi, semănând cu un moşneag, cu capu-i mare aplecat pe umăr.

Visa oare? Pietrele visează?

— M-am întors, domnule.

Dădaca îl conduse până în capul scărilor.

— Domnul să n-aibă nicio grijă. Am să-l îngrijesc bine.

— Îţi mulţumesc.

O femeie urâtă, blândă, maternă.

Suntem ceea ce suntem. Roger scoase port-vizitul şi-i oferi două sute în chip de gratificaţie: trei zile de vacanţă.

X

„SĂ FIŢI LA MINE, PE BULEVARDUL Port-Royal, înainte de ora douăsprezece ca să prânzim în linişte, propusese Laura Lafargue soţilor Darrieu, proletarii. Dar vă previn: apartamentul nostru vegetează într-o stare de nevinovăţie sau, cum spun negustorii de mobile, «apartamentul dumneavoastră nu e mobilat».”

Pesimistă, ea exagera: masa cu patru scaune exista. Optimistă, ea visa, căci friptura înăbuşită pe care o servi după ora unu fu consumată rapid.

Paul îşi povesti viaţa. Cu şase ani mai tânăr decât Louis, se născuse la Santiago-de-Cuba şi venise la începutul claselor liceale la Bordeaux.

— Am avut aceiaşi profesori.

În hohote de râs, îşi amintiră de Truffaud, Pinard, Maloche, sub privirile înţelegătoare ale soţiilor lor.

— Am organizat primul congres internaţional al studenţilor, în urma căruia am fost izgonit din Universitate, mi-am continuat studiile la Londra unde l-am întâlnit pe Karl Marx care mi-a transmis învăţătura şi… pe fiica lui! Ne-am căsătorit…

Laura adăugă, încet:

— Şi cei trei copii ai noştri au murit.

Înaltă, blondă, era plăcută. Despletit, păru-i minunat cădea probabil până la cingătoare. Jeanne număra privirile pe care i le arunca Louis, dar totalul rămânea rezonabil.

— Să vorbim de lucruri mai puţin triste, continuă

Lafargue. Comuna m-a trimis în Sud-Est să organizez un turneu de propagandă. Aşa mi-am început existenţa de comis-voiajor.

— De porumbel-călător.

— În comunitatea noastră Laura întruchipează fantezia. Ştiţi că în adolescenţă, Marx a vrut să fie poet? Nu? Aflaţi acum. În mai 1871, am trecut frontiera. Thiers a cerut autorităţilor spaniole să „pună mâna pe mine, sub învinuirea de crimă, jaf şi incendiere”! Şi-acu’ să te văd, băiete! Iată-mă iar la Londra… fotograf!

Şi din nou Lafargue şi Darrieu se întâlneau: nu se întorseseră în Franţa decât doi ani după amnistie.

— Eu sunt militant colectivist. Dar tu, Louis?

— Eu sunt colectivist militant. Tu ai totuşi avantajul de-a fi trăit în apropierea marelui om.

Discuţia devie asupra lui Friedrich Engels.

— Nu-l cunoaşteţi? Copii, instruiţi-vă cât mai repede. Citiţi *Anti-Dühring.* „Generalul”, cum îi spunem noi, e într-adevăr conducătorul muncitorilor.

Şi bancherul familiei lor; fără el şi lirele lui sterline n-ar avea ce pune pe masă.

„O rochie albastră-cenuşie ca a Laurei costă scump, se gândea Jeanne, credincioasă madipolonului. Louis o să ne compare. Dar ochii ei sunt mai puţin frumoşi decât ai mei. Cu-atât mai bine!”

— Deci Engels descoperit în manuscrisele lui Marx enorme in-folio, adică cea mai mare parte din volumele doi şi trei ale *Capitalului.* El revizuieşte toată lucrarea care va fi publicată în curând. Aş vrea s-o traduc. Doamna pretinde că englezeasca mea aduce a jargon parizian. Odinioară doamna mă admira, astăzi mă depreciază.

— În dragoste, remarcă doamna, jumătate serioasă, jumătate ironică, începem cu ceea ce-i mai bun.

La care Louis răspunse că, atâta vreme cât iubim, rămânem la început; şi Jeannette îl împinse cu piciorul.

Ridicându-se, Lafargue dădu semnalul de plecare

— Să ne grăbim. Stinge gazul. Ia-ţi cheile. Nu uita să punem la cutie scrisoarea către general.

Încă un cec la orizont?

— Trebuie s-o recitesc, făcu Laura, şi să mai adaug câteva cuvinte

— Doar ai scris şapte pagini?

— În scrisoarea unei femei, chiar mai lungă, important e post-scriptumul.

Ciudată persoană, boemă, maliţioasă, atrăgătoare,.

Prin *Le Socialiste,* Lafargue îşi procurase patru locuri rezervate; în ciuda mulţimii care fluiera, striga „Demisie! Demisie!”, pătrunseră fără greutate în palatul Bourbon, sediul Adunării Deputaţilor.

Louis constată:

— Un personaj istoric nu-şi lipeşte decât un titlu la numele său. Se spune: „Prea-iubitul Ludovic”, „Ioana Nebuna”. Primul nostru ministru, „Tonkinezul”, a fost mai înainte „Ferry-Foamete”. Acest personaj a pierdut totul inclusiv reputaţia.

— Dar portofoliul îl mai are, rectifică Paul.

— E cazul multor oameni.

Ieri, o depeşă expediată din Hanoi dădea francezilor vestea cea bună.

„28 martie 1885

Cu durere vă înştiinţez că generalul de Négrier, grav rănit, a fost constrâns să evacueze Long-Son.

Chinezii, înaintând în număr mare şi pe trei coloane, au atacat poziţiile noastre înainte de Kilua. Colonelul Herbinger, în faţa acestei superiorităţi numerice, după ce şi-a consumat muniţia, mă informează că e obligat să se retragă spre Dong-Son şi Than-Moï.

Inamicul îşi sporeşte rândurile spre Song-Koï. Orice s-ar întâmpla, sper să pot apăra Delta. Cer guvernului să-mi

trimită cât mai curând posibil noi întăriri.

Brière de l'Isle."

Pe scurt, domnul Brière încasa o teribilă chelfăneală.

Se instalară, Jeanne sfătuindu-i să lase gluma, deoarece în jurul lor, publicul, mohorât, era prost dispus.

— Nici nu-mi arde de glume, îi răspunse Louis. Pentru un general rănit, câţi morţi or fi, pe care comunicatul uită să-i regrete? Ia un fleac, acolo!

— Vorbeşte mai încet. Îl vezi pe fratele tău?

— Îl caut.

După şaptesprezece ani de despărţire, Roger continua să se ascundă. Bun fizionomist, Paul anunţă bărbile celebre care intrau în hemiciclu: Fallières, Waldeck-Rousseau, Challemel-Lacour, Tonkinezul (el nu purta decât mustăţi), şi Méline, şi Thibaudin, apoi toreadorii opoziţiei, dintre care Clemenceau, foarte anturat şi gata să-şi împlânte banderolele.

Ruginiu cu aur, camera avea ca fundal o colonadă de templu grec, dinaintea căreia crabii şi broscoii se aşezau în semi-lună.

— Paul, explică-ne cum se împart, îi ceru Laura.

— E Uniunea Republicană, de tendinţă Gambetta şi Stânga Republicană, de tendinţă Ferry. Împotriva acestuia, extrema stângă, regaliştii şi bonapartiştii. Dacă Uniunea Republicană lasă să-i scape majoritatea şi pronosticurile mele…

— Roger! exclamă Louis.

— Arată-ni-l.

— Tipul care vorbeşte cu domnul acela…

— Unde?

— Care domn?

— Care tip?

— În faţa tribunei, cu o servietă sub braţ. Fratele meu mai mare, dragul meu Roger: cumnatul tău, Jeannette.

— E mai gras ca tine.

— Are mai puţin păr, observă Laura.

— Dar o rozetă cât o crizantemă.

Căci Paul remarca îndată detaliul picant.

— Tăcere, ceru cineva. N-am venit să ascultăm poveştile voastre.

Într-adevăr, Brisson, preşedintele, instalat pe înaltul său fotoliu prezidenţial, agită un clopoţel care puse capăt vorbăriei deputaţilor şi, după ce se aşezară cu toţii, chelnerul anunţă meniul:

Aperitivul

Depunerea şi citirea de către domnul Preşedinte al Consiliului a unui proiect de lege privind deschiderea în favoarea Ministrului de Război a unui credit suplimentar de 200 de milioane pentru operaţiile din Tonkin.

Felul principal

Depunerea de către domnul Clemenceau a unei cereri de interpelare adresată guvernului privind evenimentele din Tonkin.

Desertul

Depunerea şi citirea de către domnul Delafosse a unei interpelări de punere sub acuzare a guvernului.

Felul întâi relatat de Louis lui Papa Dulac

— Ferry confirmă lovitura neaşteptată şi decisivă pe care au încasat-o francezii

– datorită superiorităţii acestor furnici galbene,

– e drept că ne luăm tălpăşiţa, dar în ordine.

— Să expediem repede noi batalioane, vom putea să ne răzbunăm, să scăpăm cu faţa curată

— şi, dealtfel, e vorba de onoarea Franţei.

„Cine a compromis onoarea Franţei? lansează Roger.

Voi!”

Opoziţia îmi aplaudă familia. Ferry ripostează:

„Vreau două sute de milioane. Onoarea drapelului o cere. Ridicaţi dezbaterea pe plan naţional. Nu voi considera votul vostru ca o dovadă de încredere; apoi,

aruncaţi-mă pe uşă afară, dar două sute de milioane *illico,* dacă doriţi ca Franţa să-şi apere onoarea”.

Tată, tonkinezul consumă cu exagerare din acest produs.

Felul doi relatat de Jeanne lui Guesde

Atunci Clemenceau se arată foarte urâcios. Îi spune aşa: „Ferry, nu te mai cunosc; refuz să discut cu dumneata marile probleme ale paaatriei.” E greu să audă una ca asta un bătrân care are şi aşa destule necazuri. Dar el ia viaţa în uşor şi râde pe sub mustaţă.

„Domnule, zice deputatul Albert de Mun, la Tonkin nu se râde. Toată Franţa va şti că v-aţi veselit”.

Un altul ridică mâna.

„Aşteptaţi să vă vină rândul”, zice Brisson.

„Imposibil”, răspunde celălalt.

„Şi de ce mă rog atâta grabă?”

„Ard de nerăbdare să ies afară.”

Dar nu era Clemenceau omul care să renunţe la cuvânt. Zise:

„Acuzat, mâna justiţiei se va abate asupra ta!”

Louis îmi şopteşte:

„Bravo. Dar justiţia ar trebui să aibă 545 de mâini şi să-i oprească pe toţi.”

Felul trei şi fragment dintr-o scrisoare a Laurei către Engels

Crezi poate că măscăricii au tras o învăţătură din această înfrângere? Nici vorbă. Clemenceau continuă:

„Când un singur francez agită drapelul nostru în faţa străinului înarmat până-n dinţi, nu putem precupeţi nici creditele, nici soldaţii pentru apărarea ţării.” (Aplauze.)

Trei, patru sute de milioane? Atâtea câte va cere noul guvern, cu două condiţii: să înceteze cuceririle aventuroase şi să se asigure interesele superioare ale ţării.

Ni se servea acelaşi vechi talmeş-balmeş în care se regăsesc de-a valma patrie şi bani.

După Clemenceau, ţi-ar fi făcut plăcere să asculţi pe un anume Ribot evocând încă o dată agenţiile noastre comerciale, plantaţiile noastre şi bineînţeles onoarea noastră.

(Aplauze. Aplauze.)

Cu 306 voturi contra 149, Ferry a fost răsturnat. Eu...

Cafeaua

Brisson: Dau cuvântul domnului Delafosse.

Jules Delafosse: Dragi colegi, voi fi scurt. Nimeni nu mă poate contrazice: expediţia tonkineza este imputabilă politicii guvernului demisionar. Extinderea pe care a luat-o e datorată ignoranţei conducătorilor noştri şi nepriceperii lor, în primul rând, apoi obstinaţiei şi în fine duplicităţii lor. Acest război, întreprins fără autorizaţia Camerei, s-a purtat cu violarea formală a Constituţiei. Am fost înşelaţi asupra proporţiilor unei aventuri în care au pierit câteva mii de soldaţi francezi. Mai mult decât de erori, mai mult decât de greşeli, e vorba aici de o evidentă trădare faţă de armată şi de Franţa. Având în vedere articolul 9 şi articolul 12 din Constituţie, declar guvernui răspunzător în mod solidar şi cer punerea sa sub acuzare.

(Aplauze în dreapta şi în stânga.)

Am onoarea de a cere de urgenţă aceasta.

(La vot! La vot!)

Clemenceau: într-o adevărată ţară democratică, asemenea crime ar provoca revoltă şi dispreţ.

(Proteste la centru.)

Brisson: Camera va vota.

Să-l vezi pe Ferry tradus în faţa Înaltei Curţi, ar avea haz. Vorba Jeannei şi, la fel de încântată ca şi ea, Laura bătu din palme,

— Vă credeţi la Bobino? interveni un aprod. Publicul, n-are voie să manifesteze.

— Tovarăşe...

— Ajunge! Să nu se mai repete că vă evacuez.

Vecinii lor încuviinţară. Acest cvartet sarcastic şi vorbăreţ mirosea a plebe.

— Fie vorba între noi şi onorabila societate este prea politicoasă ca să asculte, mă întreb, zise Louis, de ce nici un orator n-a denunţat adevăraţii responsabili a înfrângerii noastre tonkineze. Mă gândesc la militari. Să fie la fel de incapabili în faţa chinezilor ca şi în faţa căştilor nemţeşti?

— Domnule, mai termină!

— Domnule, nu vorbesc cu dumneata.

— Te aud, domnule, cum insulţi armata,

— Da’ de unde! Puneam şi eu o întrebare

Vecinii începeau să se nelinişteascâ.

— La Berlin!

— La Pekin!

— La Mazas!

Unul gras şi apoplectic strigă:

— Trăiască Brière de l’Isle!

Iar Louis răspunse:

— Trăiască Bazaine!

Ceea ce aţâţă pe toată lumea, inclusiv pe aprod care se întoarse din nou spre ei.

— Din cauza ta o să ne dea afară înaintea rezultatului, zise Lafargue. Cetăţenilor, nu vă bucuraţi prea tare! Nu ajunge Ferry la spânzurătoare! Nu va fi nicio răzmeriţă, şi cu atât mai puţin o revoluţie. Poporul se supără numai când condiţia sa materială e în joc. Barometrul meu e preţul fripturii.

— Paul, eşti complet lipsit de ideal.

— Un om de ştiinţă, Laura, îmi spunea Marx, n-are ideal. El elaborează rezultate ştiinţifice. Busola mea…

Privindu-l pe domnul deputat de Bordeaux care tocmai votase şi se îndrepta spre locul lui, Jeanne se gândea: „Ar fi trebuit să aduc un telescop”.

Se aplecă spre soţul ei:

— Dragul meu, te prefer lui Roger.

— Mă uimeşti! De ce?

— Pentru că-mi plac idealiştii.

Cocoţat din nou la locul său, Brisson anunţă:

— Camera, cu 287 voturi contra 152, respinge punerea sub acuzare a guvernului, cerută de domnul Delafosse.

— Hip-hip-hura! strigă Louis.

Şi cum aprodul se năpusti:

— Şi-acum poţi să ne evacuezi, neghiobule!

XI

MASA DE SEARĂ ERA PE TERMI-
nate când Louis, tăcut până atunci, împinse farfuria.

— Trebuie să vă vorbesc.

— Ce s-a întâmplat? zise Jeanne, îngrijorată.

— Nu-l întrerupe pe soţul tău. Să-l ascultăm.

Din principiu, Papa Dulac lua întotdeauna apărarea ginerelui său, chiar atunci când acesta se întorcea posomorât din oraş sau mânuia presele ca un ucenic.

— Iată. Am scris notarului meu.

— Ai un notar, băiete?

— Maestrul Pélisson.

— Zău?

— Vreau să-mi încasez moştenirea.

Şi scoase din buzunar o scrisoare.

— Partea noastră de succesiune se ridică, dacă socotim şi dobânzile acumulate, la 68834 franci, plus câteva hectare de vie... care nu pot fi vândute în momentul de faţă, plus 7423 de franci pe care-i posedam încă înainte de război. În total: 76257 de franci bani lichizi plasaţi cu 3%.

Papa Dulac şi Jeanne tăceau, puţin entuziaşti, căci această ploaie de aur care le cădea din cer pe faţa de masă de muşama îi speria. La Palice ar fi zis: „Când eşti bogat, eşti capitalist”.

Dar Louis, după ce savurase cu perfidie dezaprobarea lor, continuă:

— Primo, voi vărsa 50000 partidului pentru alegeri.

Secundo, îi voi vărsa lui Guesde 25000 pentru a reînsufleţi *Le Socialiste.* Tertio: voi pune 1227 franci într-o puşculiţă, din care să achit viitoarele informaţii ale prietenului meu Chaville. În concluzie, nu ne rămâne nimic. Şi iată-ne la fel de săraci ca înainte.

Jeanne bătu din palme, căci îi venise inima la loc. Era fericită. La fel va fi şi Guesde şi, pentru a sărbători evenimentul, bătrânul tipograf deschise cea mai bună sticlă a lui, ca unul care a câştigat lozul cel mare. Roger avea să facă spume la gură, căci maestrul Pélisson era dator să-l înştiinţeze: economiile viticultorului se vor întoarce „oropsiţilor vieţii". În paharele de bucătărie, au savurat deci vinul roşu care mirosea a dop.

La Palice ar fi spus: „Când eşti fericit, eşti mulţumit".

În fundătura Ronsière, se semnase o convenţie: după cină, Louis se retrăgea „să studieze", cum se exprima Papa Dulac; acesta îşi ajuta fiica la spălatul vaselor.

— Ai un bărbat de treabă.

— Îţi mulţumesc că-mi atragi atenţia.

— Mama l-ar fi iubit.

— Aşa cred şi eu. Farfuria e grasă, mai spal-o o dată. Ce ne-am fi făcut fără tine, mă întreb.

— O, n-am de gând să mor aşa de repede! În fine, nu înainte ca Louis să devină deputat.

Ideea fraţilor Darrieu invectivându-se la Cameră îi distră o clipă.

— Fetiţo!

— Da.

— Fiindcă tot vorbim despre moştenire, de ce nu vă permiteţi luxul unui... moştenitor?

Această întrebare se repeta adesea. Şi ei doreau unul ba chiar doisprezece. Dar ce răspundere când duci o viaţă de militant! Cine să se ocupe de ei?

— Tată, familia Lafargue a avut trei şi au murit din lipsă de îngrijire. Trebuie să alegem: propaganda sau familia.

Uite, a mai rămas gălbenuş de ou. Nu foloseşti destulă apă caldă.

— Fac economie. Spune-mi, ce studiază acum Louis? Am văzut pe biroul lui o carte mare englezească.

— Volumul doi din *Capitalul.*

Ce de cifre! Ce de operaţii! Şi e de ajuns să scazi[7] ca să devii capitalist! O, ginerele meu e un adevărat savant! Aş fi vrut să mă instruiesc, să merg la universitate; aş fi vrut să fiu tobă de carte ca ginerele meu.

— Mereu „ginerele meu”! Nu-l mai lăuda atâta. Nu-i mai spune întruna: „Eşti un om excepţional”.

— Dacă asta e părerea mea…

Rânduiră farfuriile, apoi bătrânul oftă iar:

— Deci, nu vom avea moştenitor.

— Lasă vorba! Du-te şi te culcă.

Jeanne se duse în dormitorul lui; somnoros, îşi trăsese plapuma până la bărbie şi o aştepta, cuminte; ea îl sărută pe vârful nasului, o tradiţie; altădată, înainte de-a stinge lumina, Papa Dulac era acela care-o răsfăţa astfel, în seara aceea, Louis neglija *Capitalul.* Scriind, nu păru să remarce prezenţa Jeannei, care se aşeză pe pat şi rămase tăcută, ca să nu-l întrerupă. Îl privea de la distanţă.

„Eşti un soţ de treabă. Da, la urma urmelor, am tras un număr câştigător. Se zice – ce-oi fi scriind tu acolo? – că fără catastrofe nu există roman de dragoste; ei bine, un roman de dragoste în viaţă e şi mai rar decât în carte; înţeleg un roman de dragoste în care el şi ea să ajungă să semene ca două mere. Eşti generos… inteligent… ar trebui să te duci să te tunzi… îmi placi… şi te ador… ai mâini atât de frumoase… şi când mai facem dragoste amândoi? căci tare te doresc… dar cui îi scrii?… ia să mâzgălesc şi eu.

Tic-tac, tic-tac
Luna visează în lac

[7] Joc de cuvinte – *soustraire* înseamnă a scădea şi a fura (n.tr.)

Tic-tac şi tac-ticoasă
Ca luna eşti de romanţioasă.
Domnişoară Dulac.

O, Jeanne, dar eşti şi poetă…”
Louis îi întinse o foaie de hârtie.
— Vrei să-mi spui părerea ta?
— Ce-i asta?
— Un articolaş pe care mi l-a cerut Lafargue pentru *Le Socialiste* despre încăierările de la Père-Lachaise. A trebuit să strâng ideile. Ea se aşează pe genunchii lui, surprinsă de-a avea un bărbat ziarist şi citi:

„AVERTISMENT

Luni 14 februarie 1885, a murit Jules Valles. A fost prietenul săracilor. Trei sute de mii de parizieni i-au condus sicriul la Père-Lachaise. Cine striga în 1871: «Socialismul a încetat să mai existe»? Domnul Thiers.

Trei sute de mii de parizieni au dezminţit spusele moşneagului, autor al săptămânii sângeroase, trei sute de mii de martori ai unei clase oprimate pe care nicio lege n-a putut-o distruge.

În cortegiu figura o delegaţie a tovarăşilor noştri renani. Ei purtau o coroană. De şase ori, sub ochii îngăduitori ai poliţiei, patrioţii lui Déroulède au încercat să pună mâna pe ea.

Trei luni mai târziu, am crezut în guvern, am sperat în libera desfăşurare a manifestaţiei de la 24 mai. Dar ce-am văzut? În timp ce defilam paşnic prin faţa Zidului Federaţilor, serviciul de ordine a căutat să interzică desfăşurarea drapelelor roşii. A tras. Bilanţul: patru morţi şi treizeci de răniţi. Iar astăzi, 14 iunie, în faţa grevelor care se înmulţesc, ministrul de interne ne avertizează că pentru a le reprima, nu va şovăi să mobilizeze armata.

Îl avertizez pe Brisson, primul ministru, că mulţi din

soldaţii noştri, fiind proletari, vor refuza să execute acest ordin şi chiar vor întoarce armele împotriva acelora care vor căuta să-i provoace împotriva clasei muncitoare. Gândiţi-vă: „încă un foc, încă un asasinat şi Comuna, căreia solicit onoarea de a-i fi aparţinut, va reînvia sub ochii noştri.”

Atentă. Jeanne reciti articolul, serioasă şi zise:

— Sunt de acord. În câteva rânduri trebuie să spui mult. Ele rezumă ceea ce gândim. Dar îţi fac două observaţii.

— Dă-i drumul.

— De ce să scrii: „...patrioţii lui Déroulède”? Termenul „patriot” este impropriu. Un colectivist nu se opune ideii de patrie. Ar trebui să pui „şovinii”.

— Ai dreptate. Şi cealaltă?

— O, cealaltă! Am impresia că ar trebui să-ţi pregătesc geamantanul, căci Darrieu mezinul e bun pentru Sainte-Pélagie! Incitarea soldaţilor la nesupunere se condamnă cu închisoarea.

— Şi ce să fac? Să mai îndulcesc articolul?

— Am făcut o observaţie, nu ţi-am dat un sfat. Louis...

În timp ce vorbea, soţia lui rupse o foaie din bloc-notes pe care începu să deseneze.

— Vezi tu, Louis, despărţirea de şase zile pe săptămână era maximum care se putea suporta, dar inima mea e de cauciuc: cu cât te iubesc mai mult, cu atât se dilată.

— La mine...

— Astâmpără-te, nesuferitule. Vorbesc de inimă şi nu de... altceva!

— Aşa? Bine!

— Un soţ şi o soţie ca noi sunt ca două linii paralele care merg în aceeaşi direcţie şi totuşi se amestecă şi se împletesc până la infinit. Nu e frumos ce-am spus?

— E imposibil şi e adevărat.

— Opt ani de dragoste câte zile fac?

— Dublu, cu nopţile. Ce desenezi?

— Un manglier.

Atât de mare, încât umplea toată pagina şi încet-încet foaia devenea un arbore.

XII

ÎN ACEASTA EPOCĂ DE UCENICIE, nimic nu-l descuraja pe Louis: nici trenurile care se târau ca melcul, nici hanurile pentru comis-voiajori cu odăile lor sărăcăcioase, nici plecările în zori dintr-un oraş încă adormit şi, pe zăpadă, ceaţă ori soare, melancolia de-a fi despărţit de Jeanne.

Ardea de dorinţa de-a face ceva, după ce şovăise atâta asupra drumului de urmat; durerea, efortul îl întăreau, căci dacă insuccesul îi sporea curajul, fiecare izbândă îi dădea impresia că se realizează în sfârşit. Numbo şi scepticismul de-atunci erau departe, iar el şi le explica prin tinereţe şi ignoranţă. O curte de uzină: muncitorii se adună. Louis le vorbeşte cocoţat pe-o schelă. O cafenea: Louis se urcă pe-o masă. Uneori lumea glumeşte, îl ocărăşte. Adesea îl ascultă. Conferinţe, greve, jandarmi care le împrăştie cu lovituri de măciucă. E arestat.

— Cum te cheamă?

— Darrieu.

— Din familia deputatului?

— E fratele meu şi-l dau dracului.

Jandarmeria ar vrea să-l bage la zdup pe acest derbedeu necuviincios faţă de parlamentari. În schimb îi dă drumul, dar îl avizează pe prefect, care îi informează pe ministrul său, care-l convoacă pe Roger, care face spume la gură. Până la urmă, o să se lase cu puşcărie.

Şi n-ar fi nicio ruşine, căci pentru un adevărat socialist, riscul e o virtute. Guesde spunea:, „Sunt mulţumit de

tine”,. Papa Dulac. „Ginerele meu e formidabil”. Iar Jeanne; „Fii prudent, dragul meu”.

Cărţile poştale jalonau etapele, rânduite într-o cutie de carton denumită „Memoria inimii”. Acolo se aflau câteva scoici albe şi violet, câteva flori uscate din Noua Caledonie, un buchet de cireşe, marca Samaritaine. Era trist să adormi singură – o pernă nu înlocuieşte un umăr – dar să ştii că Louis şi-a găsit vocaţia graţie ţie, îndărătnică şi convingătoare, era bine.

Plină de răbdare, se va duce să-l aştepte în gara de Nord, la miezul nopţii. Braţ la braţ, se vor întoarce în fundătura Ronsière. Vor cina în doi şi vor vorbi despre absenţa lor în timp ce apa de baie se va încălzi pe maşina de gătit, şi poate după aceea…

Mai afirmativ, „vom face dragoste”, pronostica Louis, pe care o călătorie de-o săptămână începea să-l secătuiască, în timp ce trenul local se oprea la Baranton. Două ore îi vor fi de ajuns: să-l întâlnească, să vadă ce e cu Marcel Jamain şi, apoi, să ajungă la Laon, de unde expresul îl va duce la Paris.

Burniţa. Ce sat prăpădit Baranton, după căderea nopţii! În piaţă nu se vedeau mai acătării decât un restaurant pustiu, hotelul cu obloanele închise.

Louis îşi depuse valiza la bagaje, apoi se opri în pragul gării. „Nu poţi” să te rătăceşti, repetase Fontan. Mergi pe lângă zidul mânăstirii Sainte-Barbe, coteşti la stânga şi după depozitul de cărbuni, ajungi la *Poupon.* Întrebi de vărul meu, un băiat dezgheţat.”

În acest centru muncitoresc nu exista nicio celulă. Merita să-şi încerce norocul.

Aşadar burniţa. Ba chiar ploua de-a binelea. Ce văgăună Baranton ăsta, cu toată aventura care-l înflăcăra de fiecare dată şi care putea aduce noi adeziuni! Experienţa îl învăţase cum să procedeze;

– muncitorului nu-i place să te joci de-a proletarul,

– interesează-te de viaţa lui materială înainte de-a aborda chestiuni mai generale,

– oferă tu primul pahar, acceptă-l pe-al doilea,

– şi caută să nu semeni cu un poliţai deghizat în „domn”.

Conversaţia odată pornită, Louis va explica în cuvinte cât se poate de simple că muncitorii nu sunt apăraţi de foamea şomajului, de scăderea salariilor, de accidentele din uzină; că n-au acces la învăţământul superior şi adesea nici la învăţământul primar. Va continua cu un întreg program de revendicări, concret, realist, în care figura repaosul de o zi pe săptămână şi învăţământul gratuit.

Dacă interlocutorul său răspundea: „Baţi câmpii. Niciodată patronii nu vor accepta. Iar de preoţi, ce să mai vorbim! Va trebui să declarăm grevă. Şi ce vom mânca, pietre? Prefer pâinea mea neagră”; dacă egoismul îi tăia calea, era mai bine s-o ia din loc şi să caute aiurea o minte mai luminată? Dar va găsi-o oare la Marcel Jamain?

Pe trotuar o pată gălbuie anunţa *La Poupou.* Louis, care privea pe fereastra aburită, văzu doar câţiva muşterii: vineri seara şi sfârşit de lună — afacerile nu mergeau strălucit. O lampă cu petrol lumina cu zgârcenie feţele, bluzele, caschetele.

Intră. Numaidecât discuţiile se opriră. Cine era necunoscutul?

— Bună seara.

Nimeni nu-i răspunse. Bănuitor, fiecare îl urmărea înaintând spre tejgheaua la care trona Poupou, numai ochi: un barosan care nu dispreţuia o masă bună.

— Bună seara, mai spuse Louis o dată.

— Ce pofteşti?

— Un rom mic.

— Nu eşti de-aici?

— Nu. De la Paris.

— Şi ce cauţi la Baranton?

— Am venit la Marcel Jamain.

— Da? Şi pentru ce mă rog?

Interogatoriul era prevăzut; deşteptăciunea era să răspunzi deschis.

— Îi aduc noutăţi de la vărul lui.

— Vărul lui?

— Fontan, de la Rosoy-sur-Serre. Brutarul.

Şi, cu un zâmbet:

— Nu sunt de la poliţie!

Aceste vorbe care se adresau în aceeaşi măsură jucătorilor de cărţi şi lui Poupou, stârniră un murmur aprobator. Căci a nu fi de la poliţie reprezenta aici o bună recomandare. Atmosfera se dezgheţă:

— Eu sunt Jamain, făcu cineva, de lângă sobă.

— Atunci două romuri, mici, comandă Louis.

Se apropie de tânărul muncitor şi întrebă:

— Îmi dai voie?

Aşteptă încuviinţarea şi se aşeză.

Conversaţia lor se înnodă cum era prevăzut.

— Îl cunoşti pe Fontan?

— Mi-e prieten. Te salută şi speră că vei veni la serbarea de la Rosoy, ca anul trecut. Nu-ţi uita undiţa de pescuit! Nevastă-sa Georgette te îmbrăţişează. O să-ţi pregătească nişte viţel la tavă…

Mici detalii de familie şi proiecte mari. Liniştit, Marcel se arătă îndată gata să audă mai mult. Asculta, puţin intimidat, răspundea monosilabic apoi, cu puţin alcool, deveni vorbăreţ.

— Sunt şef de atelier, câştig atâta. Amenzile noastre sunt din cale-afară de mari. Şi tot aşa.

Într-un cuvânt, nemulţumirile obişnuite. Louis, care scosese din buzunar un număr din *Le Socialiste,* riscă:

— Săptămânalul partidului te va învăţa multe în legătură cu problemele care-ţi stau pe suflet. Scriu şi eu aici. Şi Guesde. Şi Lafargue.

Aceste două nume nu treziră nicio reacţie. Cel al lui

Marx şi mai puţin, dacă se poate. Sămânţa cea bună nu încolţise la Baranton. Ar fi fost prematur să abordeze *Capitalul.*

(„Şi-aş pierde-şi trenul!”)

Marcel despături ziarul, jumătate curios, jumătate în defensivă.

— Unde ţi-e articolul?

— Aici.

— Pe prima pagină! Zău că eşti cineva!

Citi încet, articulând silabele şi cu un deget subliniind fiecare rând. Unghia era neagră. Pe măsură ce înainta în lectură, omul încuviinţa din cap, se întrerupea uneori şi-l privea pe Louis şi, la fraza finală: *„Gândiţi-vă: încă un foc, încă un asasinat şi Comuna, căreia solicit onoarea de a-i fi aparţinut, va reînvia sub ochii noştri”,* exclamă:

— Comunard, tu? Nu glumeşti? Ai fost pe baricade? Nu se poate!

— Te rog să mă crezi!

— O, te cred! Ei bine, băiete, jos pălăria, sau jos cascheta, cum vrei.

Ceea ce şi făcu, ridicându-se în picioare şi atrase atenţia muşteriilor.

— Gura, băieţi! Vă prezint un valoros comunard.

Tăcerea care urmă era apăsătoare şi de durată, căci vecinii lor nu prea înţelegeau spusele lui Marcel. Se întrebau, nehotărâţi.

— Re... repetă, se bâlbâi Poupou.

— Darrieu, aci de faţă, a făcut Comuna.

De la o masă la alta, trecea noutatea, uluitoare: falsă ori adevărată, glumă sau ce? A făcut Comuna! Muncitorii, întorşi către Louis, cereau o confirmare.

— Spui gogoşi!

— Îţi baţi joc de noi?

— Haida-de, domnul se laudă!

— M-am bătut împotriva versaiezilor, zise Louis. Vă miră, dar Năpârstocul n-a ucis decât 35000 de parizieni.

Au mai rămas câţiva!

Cruchard ajustorul, mic şi uscăţiv, Grelon potcovarul, Cassetti italianul, ajutor de mezelar zis şi Mortadella, se ridicară şi-i strânseră mâna, după care ceilalţi îi imitară. În cele din urmă toţi făcură cerc în jurul „valorosului comunard”.

— Ia spune!

— Cum a fost?

— Ai fost la Montmartre?

— Dar la Issy ai fost?

Cu ce să înceapă? L-a năpădit amintirea lui Mimile şi a lui Féraud. Tovarăşii de odinioară, la fel de copilăroşi cu oamenii aceştia, şi la fel de nefericiţi.

Da, văzuse răpirea tunurilor de pe colina Montmartre; imensa defilare din piaţa Primăriei, dăduse o mână de ajutor pe strada Saint-Dominique, trăise săptămâna sângeroasă, incendiul, iar Delescluze murise în braţele sale.

Apoi? Judecăţile sumare din cazarma Lobau, cadavrele care pluteau pe Sena, groaza, represaliile odioase şi…

Stupefiaţi, îl ascultau descriind cum forţele ordinii îşi masacrau prizonierii. Ei, provincialii, nu ştiau de toate acestea decât din auzite. Aflându-le de la un martor, urmărindu-i explicaţiile asupra raţiunii profunde ale măcelului, li se deschideau ochii: domnul Thiers, asasin al muncitorilor, găsise prilejul să extermine socialismul.

— Încurajat de biserică, insistă Louis, de armată, presă şi chiar de Bismarck, care ne-a tăiat retragerea.

Grelon, copil la vremea aceea, ceru să i se povestească despre carnagiul de la Père-Lachaise, despre care mai auzise, Poupou voia să ştie cum a fost explozia de la Tuileries, Cadon, vechi militant, întrebă:

— L-ai cunoscut pe Varlin?

— L-am cunoscut.

— Straşnic bărbat!

— Denunţat de un preot, a fost împuşcat.

— Dar Dombrowski?

— Împuşcat şi el.

Totuşi cei mai mulţi se interesau de baricade. Fiecare muncitor se bătuse atunci ca trei viteji, fiecare gospodină ca Louise Michèle şi fiecare copil ca un Gavroche. Naivi, îşi formaseră despre Comună o imagine de carte cu poze, plină de eroism, de drapele roşii, în care veşnicii oprimaţi îşi dădeau sufletul cu o floare în gură. Dar ce conta: important pentru Louis era faptul că le câştigase încrederea. Apropiaţi, îl învăluiau cu o căldură frăţească, unul îi atingea mâneca, altul îi strânse mâna.

— Mai povesteşte-ne.

Gâturile se întindeau. Iluminate, chipurile străluceau pentru ei, acea primăvară ’71 prefigura eliberarea proletariatului; o primăvară de legendă care va deveni în curând realitate şi un popor pentru totdeauna descătuşat.

Da, nişte copii... Dar vai, Poupou anunţă cu părere de rău:

— E zece. Trebuie să închid.

În 1885, el respecta regulamentele poliţiei.

Zece!

— Şi trenul meu? se îngrijoră Louis,

— Poţi să alergi mult şi bine după el,

— Dar trebuie să mă întorc la Paris.

— Ultimul a plecat. Cunosc mersul trenurilor.

— Mare poznă!

Adio nevastă, scaldă, somn şi dragoste. Valorosul comunard se dezumflă văzând cu ochii şi, bineînţeles, poznaşii ăştia râdeau de el. Cum nimeni nu-i, oferea un colţişor, zise:

— Am înţeles! Mă duc să mă culc în sala de aşteptare.

— Bine faci! Personalul pleacă din Baranton la 4.43, preciză Poupou. Grăbeşte-te. Nu mai sta pe gânduri. Eu trag oblonul.

Cârciuma se golea. Toţi căscau care mai de care, îşi târau picioarele. Cinstit, Louis întrebă:

— Cât fac două romuri, jupâne?

— Nimic. Comuna să trăiască!

— Mulţumesc.

Afară, pe o noapte neagră, Marcel Jamain îl însoţi până la gară.

O bancă îi sluji lui Louis drept saltea, valiza drept pernă, iar impermeabilul, ud, drept cuvertură. Se lăudase, căci nu putu să doarmă. La gara de Nord, Jeanne îl va aştepta în zadar. Dezamăgită, dar având obişnuinţa acestor întârzieri, nu-i va face mâine niciun reproş. Din partea Jeannei, lucrurile se aranjau întotdeauna cu tandreţe, fără asperităţi, fără o zgârietură.

Rezultatul călătoriei: Marcel promisese că va strânge într-o celulă simpatizanţii care-l frecventau pe Poupou.

Învăţătura acestei seri: pe viitor era util să evoce mai des Comuna. Stârnea, entuziasmul.

Concluzie: „Am făcut o treabă bună”.

Ploaia se înteţise. Torente se revărsau din cer izbind în geamuri, însoţite de un vânt perfid care sufla pe sub uşi. Geamurile negre şiroiau. Leneşe, zorile aveau să mai întârzie.

„Ce viaţă de câine, se lamenta Louis, înţepenit şi îngheţat, O, patul meu, Jeanna mea!”

Şi totuşi fiindcă reuşise, ce frumoasă-i viaţa la Baranton!

XIII

JURNALUL LUI ROGER

8 noiembrie 1885

BLANCHE O SĂ SE SUPERE: AM lăsat-o să mă aştepte din cauza întâlnirii pe care am avut-o, la ora cinci, la Hôtel du Louvre, cu generalul Boulanger. Cum era să amân întrevederea? Laguerre a insistat să vin, căci urma să fie prezent şi Clemenceau.

Am ajuns în acelaşi timp cu acesta din urmă. Stăm puţin de vorbă în timp ce suntem anunţaţi. C. se simte obligat să-mi explice, de parcă aş fi fost străin de problemele parlamentare:

„Guvernul lui Brisson gâfâie după opt luni de existenţă, timp în care n-am asistat decât la trei evenimente de seamă: alegeri care ne-au decepţionat în favoarea republicanilor, intrarea unui grup de muncitori în Cameră şi... moartea lui Victor Hugo, care-i strânge pe toţi francezii într-un mare doliu naţional”.

„Dar Victor Hugo nu poate muri în timpul fiecărui guvern”, am răspuns.

„În concluzie, problemele noastre sunt neschimbate, dintre care afacerea tonkineză.”

Notez că perspectiva de a ajunge la putere îi stârneşte apetitul lui C. Evoluează spre centru, vorbeşte de respectul pentru ordine, de averi, iar vinul lui roşu botezat seamănă acum cu un sirop de coacăze, îl întreb despre

general. Ce fel de om e? Au fost colegi la liceul din Nantes.

„Bouboule” a făcut o carieră rapidă; sublocotenent în timpul insurecţiei berberilor din Kabylia Mare (rănit de două ori), maior după războiul din Cochinchina (rănit o dată), locotenent-colonel în ’70 (nicio rană) şi în fine colonel în timpul Comunei, a luat cu asalt Panteonul. (încă o rană.)

C., care speră să se impună la Ministerul de Război unde va face să se voteze serviciul militar obligatoriu şi va republicaniza armata, îl socoteşte lipsit de caracter dar foarte maleabil, cu alte cuvinte: „Eu voi trage sforile”

„Şi fratele dumitale? mă întreabă. Am citit că e închis pentru instigarea militarilor la insubordonare.”

Oftez pledând lipsa lui de răspundere. Dar această aluzie mi-a displăcut în ajunul unei crize, moment în care se distribuie portofoliile.

C. e un om urât. Torpila ministerelor, temut şi demn de dispreţ în acelaşi timp, liderul radicalilor care, din ’82, s-a desprins de apendicele socialist, este întruchiparea arivismului nesatisfăcut. Nu m-ar mira să-l văd într-o zi luând loc pe băncile dreptei.

Urcăm. Pe scară, C. mă informează că Jacques de Reinach îi urmează, la Panama, bietului Lévy-Crémieux, decedat.

„Societatea o să se simtă mai bine”, zise el.

Deşi neîncrezător, o doresc din toată inima. Canalul Panama e foarte bolnav.

Boulanger ne primeşte. Are ochii albaştri, barba blondă, nu prea înalt şi, cum susţine *L’Intransigeant,* „are înfăţişarea virilă care place mulţimilor, şi femeilor”. E un crai obosit.

Laguerre mă prezintă. Generalul, proaspăt întors din Tunisia, se lansează imediat într-o diatribă împotriva rezidentului nostru Paul Cambon:

„Eram la cuţite. Domnul avea necaz pe mine pentru

prestigiul pe care-l dobândisem pe lângă şeici şi caizi. Gelos de popularitatea mea, îmi zicea proconsule. Într-o seară, la teatrul italian, o cântăreaţă a împins cu piciorul un buchet pe care i-l aruncase unul din ofiţerii mei, apoi, ca o provocare, a îndrăznit să-şi prindă la piept orhideea oferită de nu ştiu ce macaronar! De-aici, încăierare, ocări. Cum onoarea noastră naţională era insultată, am decretat că orice militar jignit fără să fi provocat poate face uz de armă. Cambon s-a plâns la Paris. Îmi depăşeam drepturile! Ei drăcie! Iar Parisul l-a susţinut pe Cambon”.

Mă întreb şi mi se pare că bine a făcut guvernul nostru când, l-a pus la punct pe... „Bouboule”.

C. îl linişteşte:

„Acuma te-ai întors printre noi. Să uităm acest afront, şi să examinăm situaţia. Socot că evoluează într-un sens favorabil”.

Adică partidul său radical se va uni cu conservatorii pentru a-l răsturna pe Brisson. Sub ce pretext?

Precizează:

— „Va trebui să votăm înainte de Crăciun noile credite pe care le atrage după sine expediţia de la Tonkin, un plasament de bun familist, după părerea lui Ferry! Eu le voi refuza”.

(Aruncă o privire spre mine, oportunistul. Nu reacţionez.)

Boulanger a înţeles foarte bine. Într-un viitor guvern va figura un viitor ministru de război, el, şi această perspectivă îi surâde vizibil.

C. continuă:

„Şi-acum programul nostru”.

Acesta, confuz, vag, miroase a improvizaţie.

— Ca preşedinte de consiliu, voi vedea.

În schimb, poziţia lui cu privire la Tonkin alarmează. Boulanger nici nu vrea să audă să-l părăsească.

C. îl potoleşte.

„Mă cunoşti, Georges. Sunt eu omul unei politici

externe care să ne înjosească ţara? Dar fără noi cuceriri. Ele ar întoarce armata de la adevăratul său ţel: revanşa.”

Generalul răspunde:

„Nu uit asta nicio clipă”.

Laguerre încuviinţează. Eu îl imit. Cum ne aflăm pe terenul patriotismului, Boulanger povesteşte o anecdotă.

„Reprezentam Franţa, în 1881, la centenarul bătăliei de la Yorktown şi ne pregăteam să ne îmbarcăm la Washington pentru a coborî pe fluviul Potomac, când văd un drapel german arborat alături de al nostru. O, domnilor! Sângele mi s-a urcat la cap şi-am refuzat să mă sui la bord până când cârpa aceea nu va fi coborâtă”.

„Dar americanii? întreabă Laguerre. Ce-au hotărât?”

„Americanii, s-au înclinat.”

Aş vrea să cunosc versiunea lui Bismarck.

Şi C. revine pentru a doua oară la oile lui.

„Să nu ne facem iluzii. Sufragiul universal s-a pronunţat în aprilie: peste un milion de voturi s-au pierdut de către centru în favoarea dreptei. Ca ministru, Georges, vei apăra la Ministerul de Război instituţiile noastre republicane ameninţate?”

„Te încredinţez.

Redau aici de-a valma proiectele generalului.

„a. Voi făuri o armată, pavăză a regimului.

b. Voi institui serviciul de trei ani obligatoriu.

c. Seminariştii cu raniţa în spate. Să nu mai existe chiulangii.

d. Voi adopta puşca Lebel, căci marea Gras e demodată.”

Restul e cam extravagant:

„e. Voi modifica tactica militară. Statul nostru major e bicisnic. Elaborează manevre savante şi prudente, pe când un iureş irezistibil al trupelor, îmbărbătate, şi cu muzica în frunte, îl va doborî pe inamic.”

(Hm!)

„f. Voi generaliza folosirea velocipedului.”

(Pe triciclul ei, Lucile va fi vivandieră?)

„g. Voi introduce morunul în raţia zilnică a soldatului.

h. Subofiţerii vor avea dreptul să poarte barbă şi să meargă la teatru.”

N-am uitat nimic? Ba da.

„i. Pentru a ridica moralul tuturor, fie civil fie militar, gheretele noastre, care seamănă cu nişte vespasiene, vor fi pictate în trei culori.”

C. se amuză. Laguerre aplaudă. El va vorbi după mine.

„Domnule general, îi spun, ideile dumneavoastră sunt originale. Aplicarea lor va suscita anumite critici. Dar nu contează! De ce să răsturnăm de două ori pe an guvernul, aşa cum e obişnuit domnul Clemenceau, dacă nu pentru a aduce înnoiri?”

O piatră în grădina acestuia.

„Dar există un punct care mă îngrijorează. De acord că numai sentimentele republicane vor inspira viitorul guvern. Dar nu sunteţi foarte legat de ducele d’Aumale? Cum veţi concilia simţămintele dumneavoastră cu o politică dusă... tocmai de republicani?”

B. îmi răspunde iritat că ducele d’Aumale a comandat corpul 7 de armată în care a servit şi el. Relaţiile lor de la şef la subordonat s-au oprit aici.

„Cine-mi poate reproşa că am fost un soldat care şi-a respectat şeful? Dar cui îi datorez numirea mea ca general brigadă? Lui Gambetta, domnule. Îţi amintesc, pe de altă parte, că în calitate de director al Informaţiilor, în 1882, am dat destule interviuri presei.

(Poate chiar prea multe?)

„...care nu lasă nicio îndoială în legătură cu ataşamentul meu faţă de instituţii.”

Merge mai departe.

„Prinţii se arată cam neliniştiţi. Cu prima ocazie îi voi goni din Franţa.”

Eu: „Domnule general, constituţia noastră, orleanistă ca spirit, se opune...”

El: „A, constituţia! E ca o femeie care rezistă. O violezi”.

Clemenceau: „Georges, te rog nu te aprinde. Parlamentul va decide la momentul oportun, că…”

Dojenit şi băieţel cuminte, Boulanger consimte. Eu continui:

„Să sporim încrederea ţării în armată mi se pare un lucru bun, dar ideea de revanşă este chiar atât de răspândită în provinciile noastre cum credeţi dumneavoastră? Mă tem ca patriotismul dumneavoastră… provocator… să nu fie impopular”.

Mă adresez unui general. Ce îndrăzneală! E gata să răspundă când Laguerre intervine.

„Dragă Roger…”

(Ce curios că ori de câte ori nu suntem de acord ne spunem „dragă”.)

„…te înşeli. Francezii – ţi-am mai spus – aspiră la o schimbare. Înflăcăraţi, îi vei vedea unindu-se în jurul acelora care vorbesc despre Franţa cu respect. O grevă, zece greve abia dacă tulbură opinia publică, deşi se soldează cu vărsare de sânge. Dar e de ajuns ca un singur soldat să moară la Tonkin şi toată ţara e îndoliată.”

Eu ţintesc la sigur:

„Ţi se pare aşadar că pierderile noastre în Asia sunt insuficiente?”

B. ne împacă.

„Să punem pe picioare un guvern solid şi să nu ne grăbim să declarăm război Germaniei! Să promovăm o politică republicană etc…”

Ceea ce este în asentimentul generalului care a profitat de lecţie.

Evocăm apoi iminentele alegeri prezidenţiale. Grévy, ramolit şi aproape octogenar, se va mai prezenta oare? Radicalii vor vota pentru el. Clemenceau îl preferă pe acest bătrân inofensiv la sediul din strada Saint-Honore unuia de calibrul lui Mac-Mahon.

B., care nu e încă mareşal, încuviinţează.

Când întrevederea se încheie, este anunţat Déroulède.

„Eu o şterg pe scara de serviciu, zice C. E un netrebnic. Ascultă-l, Georges, fără să te angajezi în Liga Patrioţilor”.

Curios, eu rămân.

Totul e mare la Déroulède: trăsăturile, membrele. Intră cu paşi mari, salută cu un gest mare al mâinii. Şi înainte de a-şi deschide gură mare, am impresia că-l aud: „Cine să trăiască? Franţa”.

Şi el are un program:

„a. Să bage parlamentarii la zdup. (Inclusiv pe Laguerre şi pe mine?)

b. Să instaureze un regim autoritar.

c. Boulanger, votat prin plebiscit ca Napoleon III…

d. …să realipească numaidecât Alsacia şi Lorena.

e. Liga (numărând trei sute de mii). Apărarea Naţională, Soldatul Plugar îl vor susţine…

f. Veţi fi chezaşul nostru…

g. …dacă Revanşa e singurul dumneavoastră ţel.”

Într-un cuvânt, se pregăteşte să se caţere cât mai sus. Împreună cu Laguerre căutăm să ne păstrăm gravitatea. B. îşi mângâie barba, dă din cap şi zice: „Da, da. Sigur. Interesant. Apoi găseşte cuvintele de încheiere:

„Linia munţilor Vosgi, domnule, va fi singurul meu orizont”.

Linişte, Déroulède îşi înăbuşe un suspin. Totul e mare la el… cu excepţia inteligenţei. În fine a plecat.

E anunţat… Dar mi-ajunge. Dispar.

Această întâlnire mă tulbură. Cum să-l judec pe Boulanger?

La debit îi trec o totală ignoranţă a problemelor politice, un patriotism stupid, o trăsătură de fante pe care am mai notat-o.

La credit… sunt încurcat… ce-aş putea spune? Entuziasm, panaş, zorzoane? Are alură: iată adevăratul

militar!

Primejdios? Republicanismul unui general e totdeauna suspect. Rămâne iacobin, ce mai... până la un nou 18 Brumar 1799 şi nu m-ar mira să-l văd pe Clemenceau în rolul ucenicului vrăjitor.

Roger Darrieu, fii prudent! Nu te angaja cu una-cu două!

Gherete pictate în trei culori! E un program suficient pentru francezi? Să mă mai gândesc.

XIV

ERA LESNE SĂ TRANSMIŢI UNUI prizonier de la Sainte-Pélagie o scrisoare necenzurată de domnul director. Pe cele destinate soţului ei, Jeanne le ascundea între două tartine; gardianul Nestor, bătrânel inofensiv, nu se sinchisea ori poate, socialist, închidea ochii?

În celula sa, o încăpere destul de confortabilă situată în aripa destinată „prinţilor", adică „deţinuţilor politici", Louis citi încă o dată cele două pagini de la Engels, precum şi răspunsul pe care i-l pregătise.

„Londra, 21 iunie 1880

Dragă Louis Darrieu, încep să te cunosc bine din scrisorile lui Paul şi ale Lăurei Lafargue. Îţi cunosc devotamentul faţă de cauza pe care o apărăm şi curajul de care-ai dat dovadă în nenumărate ocazii. Sainte-Pélagie ţi-e recompensa!

Trebuie totuşi să formulez câteva rezerve în legătură cu articolul apărut în Le Socialiste, *articol care te-a îndepărtat de orice viaţă militantă timp de opt luni. Era oportun să-i scrii după masacrul de la Père-Lachaise, dar nu sunt de acord cu concluzia lui.*

Te citez:

«Mulţi din soldaţii noştri, proletari fiind, vor refuza să execute acest ordin şi chiar vor întoarce armele împotriva

acelora care-i vor învrăjbi clasei muncitoare».

Aceasta nu-i o bună tactică revoluţionară: doar un anarhist s-ar exprima astfel.

La tot pasul, cu ocazia unei defilări, a unei greve, să ne arătăm forţa şi atâta, până la noi ordine; momentul când vom folosi forţa ne priveşte pe noi şi nu pe adversarii cărora, din neatenţie, le oferi un prilej pentru a-şi exalta şovinismul.

În schimb, ce armă găseşti în sufragiul universal! Utilizarea ei se dovedeşte mai lentă decât apelul la revoluţie, dar este mai eficace. Dacă vei folosi cu inteligenţă sufragiul universal, puterea va ajunge să răstoarne legalitatea, punându-te în situaţia optimă în care să poţi acţiona în sfârşit.

Uite ce s-a întâmplat la Decazeville, unde o grevă de o sută optsprezece zile se termină cu succes. La început, aruncarea pe fereastră a inginerului Watrin a fost scuzabilă, căci acest om simboliza, în ochii minerilor, măsurile anti-sociale ale căror victime erau.

Dar să dobori un singur exploatator e lucru inutil. Ţelul nostru e suprimarea exploatării.

Aş scrie aşadar că orice grevă, prin faptul că are un caracter politic, joacă un rol considerabil căci pregăteşte emanciparea muncitorilor. N-aş scrie că atunci când interesul patronilor creşte, salariaţii trebuie să-i ucidă pentru a supravieţui.

În concluzie, să rămânem ceea ce suntem, fără confuzii şi fără niciun compromis. Să fim de o rigoare extremă în ce priveşte principiile noastre, căci orice deviaţie, fie anarhistă, fie oportunistă, ar slăbi partidul.

Lafargue îmi spunea într-o zi: «în faţa operei lui Marx, parc-aş fi o maimuţă sucind şi răsucind o nucă pe care nu ştie cum s-o spargă. Din fericire, mai găseşti şi câteva citate franţuzeşti!»

Studiază-l pe Marx, meditează la el. Capitalul este o carte densă.

Dragă Louis Darrieu, scrie-mi în cazul când ţi se ridică vreo problemă: răspunsul meu va fi inspirat de sentimentele de încredere pe care ţi le port.

Al dumitale,
Friedrich Engels

P.S. La 15 august voi bea o sticlă de bere Pilsen, foarte rece, pentru a sărbători eliberarea dumitale.”

Louis era fericit şi flatat că Engels se gândise să-i trimită această scrisoare.

Raporturile sale cu Guesde se stabileau pe un cu totul alt plan. Rutină de partid, tactici locale, în timp ce „generalul nostru”, cum îi spunea Laura, se oferea asemeni unui ghid sever dar omenos, care tratează problemele socialismului în perspectiva lor.

Cât despre Lafargue, inteligent, devotat şi boem, era un tovarăş. Să fie un om cu totul deosebit? Sceptic, Louis aştepta o împrejurare serioasă înainte de a-l cântări.

— Aveţi musafiri, declară Nestor, deschizându-i uşa. Doamna dumneavoastră şi prietena dumisale.

Se îndreptară spre vorbitor unde Jeanne aştepta împreună cu Laura.

Îmbrăţişările nu erau interzise.

Apoi luară loc în jurul mesei şi, surd dar nu orb, gardianul se refugie îndărătul ziarului.

Papa Dulac era bine. Papa Dulac trăgea în fiecare seară câte-o linie în calendarul său, se plângea că are prea mult sau prea puţin de lucru; în fine, Papa Dulac repeta vecinilor: „Ginerele meu e la închisoare”, de parcă toţi locuitorii din fundătura Ronsière trebuiau să împărtăşească această onoare familială.

— Ţi-au plăcut tartinele?

— Mult, Jeanne. Îţi restitui *Elogiul leneviei...* adnotat. Paul a scris o carte foarte amuzantă. M-a entuziasmat.

— Da, încuviinţă Laura. Şi domnul Engels împărtăşeşte părerea ta. Pretinde că este opera unui hidalgo naturalizat francez.

Cuvintele lui Engels le-a stârnit interesul în timp ce Nestor se făcea că n-aude.

Cum să-l judece pe Boulanger? Un ministru de război atât de întreprinzător, după părerea deţinutului. Nu-i poftise el pe prinţi afară din ţară, inclusiv pe ducele d'Aumale? Portul bărbii în armată, recruţii primiţi cu fanfară, suprimarea gamelelor îl făceau popular...

— Tipul ăsta mă cam îngrijorează, zise Louis.

Pentru Laura, generalul nu prezenta niciun pericol. Cei din partid care-l ascultaseră în Cameră îl găseau şters, nici Bonaparte, nici măcar Badinguet. O marionetă.

Jeanne era de aceeaşi părere. Dealtfel:

— Numai Clemenceau îl susţine. După exilul prinţilor, dreapta îl detestă. Şi crezi că extrema stângă va vota vreodată pentru un militar?

— Extrema stângă...

— Lasă, dragă, să nu mai discutăm despre asta. Din afară, Guesde mi se pare mai în măsură decât tine să aprecieze situaţia şi tu citeşti prea mult *L'Intransigeant* a lui Rochefort. E plin de minciuni.

Nestor, care se delecta, nu reacţionă.

— În loc să ne cicăleşti, mai bine ascultă, continuă Laura. E oficial: între 11 şi 16 octombrie va avea loc la Lyon congresul nostru sindicalist. Paul e optimist. Ar trebui să se creeze Bursa Muncii. Ni se pare că acest lucru e mai important decât gheretele tricolore ale domnului Boulanger.

Atâta nepăsare îl irita pe Louis. Militanţii nu se gândeau decât la viitor fără să vadă o ameninţare foarte prezentă, capabilă să-i învrăjbească. Adesea, în ultimele trei luni, abordase acest subiect şi nimeni, nici chiar Jeanne, nu-l lua în serios. A nu se înţelege cu ea era ceva nou, agasant...

— Fiindcă ai timp liber, am venit să-ţi cer un serviciu, adăugă Laura.

Soţul ei, departe de Paris, scrisese un articol pentru *La Nouvelle Revue,* în care demonstra că, dacă societatea face din căsătorie o stare idilică, cântecul de inspiraţie populară aruncă o umbră asupra acestui tablou. Paul cita exemple. Ea încerca, pentru *Times,* să le traducă... în versuri: şi bâjbâia, *of course*[8]*.*

— Nu sunt în stare să înşir pe aţă decât perle metafizice: poezia nu mă inspiră deloc!

În Berry, Picardie, Hautes-Pyrénées, se povestea că în pragul bisericii piereau toate iluziile de fericire. Miresei nu-i mai rămânea decât să îmbrace veşmântul de penitenţă: „S-au dus plăcerile, s-a dus bucuria”. Fetele din Languedoc cântau în glumă:

N-o să mai dansezi la baluri.
Doamnă mireasă,
O să apari cât mai sobră
De faţă cu cei de-acasă,
Vei adăsta în iatac
Când noi vom dansa după plac...

— Într-o lume colectivistă, făcu Laura, nunta va permite femeii să se elibereze, în timp ce acum, Louis, măritişul face din femeie o sclavă.

— Tu eşti sclavă?

Dar cântecele erau frumoase.

Din acest tort împodobit
Pe care ţi-l oferă mâna mea
Taie-ţi o felie.
Darul să-ţi spună ar vrea
Că-i nevoie să suferi şi să munceşti
Ca trupul să ţi-l hrăneşti.

[8] Desigur, bineînţeles. (în engl. în text.) (n. tr.)

„Dar oare noi, nevastă, ne-am înţeles întotdeauna? se întreba Louis. De câte ori temerile mele în privinţa lui Boulanger nu mi-au atras acest răspuns: «Te înşeli!» Şi pentru atâta lucru să-ţi port pică? Să nu ne înţelegem din cauza… unui general?”

Deci uită de roze şi treci la trudit!

Deşerta coşul plin de lenjerie şi de cărţi, aduse de Jeanne, când un alt Nestor anunţă:

— Domnul Darrieu.

— Fratele meu?

Toţi trei se priveau uluiţi în timp ce intra… un puşti de cincisprezece ani!

Timid, dar nu prea, cu coşuri pe faţă, dezgheţat, se prezentă:

— Eu sunt Sidoux.

— Sidoux?

— Da, Sidoux, nepotul dumneavoastră. Nu mă aşteptaţi!

— Nu, ce-i drept. Dânsa e soţia mea.

— Bună ziua, mătuşă.

— Şi o prietenă.

— Bună ziua, doamnă.

— la loc. Ne bucurăm să te cunoaştem.

— Şi eu.

Fiul lui Roger! Sigur, avea aerul familiei şi fiindcă în faţa copiilor se vorbeşte întotdeauna despre asemănări, unchiul socotea că Sidoux era el, doar mai tânăr.

Jeanne încuviinţă.

— Aveţi acelaşi nas, aceeaşi frunte…

— …şi-acelaşi nume, încheie tânărul per- sau impertinent.

— Pe curând.

Şi Laura se făcu nevăzută, după ce-i spusese lui Nestor:

— Nu-i nevoie să mă conduci.

Rămas între ai lui, Louis întrebă:

— Ei, băiete, ce vânt te-aduce? Şi mai întâi o întrebare: tatăl tău ştie că ai venit să mă vezi la… Sainte-Pélagie?

— Nuuu!

— Te-ai ascuns de el?

— Sigur!

— Rău ai făcut.

— Mi-a dat voie mama.

— Ce drăguţ din partea ei, nu, Louis? zise Jeanne.

— Foarte bine, tinere, te-ascult.

— Păi… doream să vă-ntâlnesc.

— Poţi să-mi spui „tu”. Să mă-ntâlneşti? De ce?

— Pentru că ţi-am citit articolul despre Père-Lachaise şi flintele jandarmilor.

— Oi fi şi tu colectivist!

— Da.

Un „da” sonor, o lovitură de tun se auzi în vorbitor şi capul lui Nestor, speriat, apăru dindărătul ziarului, în timp ce unchiul şi mătuşa se stăpâneau să nu pufnească în râs.

Louis reluă:

— Mă bucur să aflu. Dar cum tu, născut într-un mediu mai curând… burghez, ai simţit această vocaţie?

— Dar tu?

— Are dreptate, zise Jeanne. Un tânăr inteligent şi generos se apropie de socialişti din spirit de revoltă împotriva celor din imediata sa apropiere. Nu, Simon?

— Poţi să-mi spui Sidoux. Când vorbesc acasă despre o harababură generală, se lasă cu tărăboi dar eu nici nu mă sinchisesc. Ne certăm mereu. Uneori mai mult, alteori mai puţin!…

Şi se înroşi, adăugând:

— Ce-aş vrea eu, unchiule, e să mă îndrumezi tu.

— Peascuns de tatăl tău?

— N-avem încotro.

Gardianul Nestor îşi făcu simţită prezenţa prin oftaturi

şi suspine dezaprobatoare.

— Te voi îndruma când vei fi major, făcu Louis.

— Dar ai putea să-mi explici de pe acum anumite lucruri.

— Ce lucruri?

— *Capitalul,* de exemplu. Nu-l înţeleg deloc.

— O, Sidoux, *Capitalul* e o carte… densă.

— Vezi? La douăzeci şi unu de ani, îl voi citi singur.

Oricum, mătuşa era de părere că trebuia să aştepte ca viitorul profesor să fie lăsat la vatră. Două luni trec repede… apoi elevul va veni la ei, în fundătura Ronsière.

Şi ce-i auziră urechile?

— Am o mătuşică pe cinste.

Louis se distra. Îl găsea isteţ, simpatic, deschis; se informă:

— Sunteţi mulţi fraţi?

— Suntem trei: eu, Frédéric, poet… simbolist şi Madeleine.

Cum era sora lui? Destul de bună. Dar era… fată.

Mai târziu, va învăţa că emanciparea femeilor face de asemenea parte din programul marxist.

Nestor se ridică.

— Cred că ora de vizită s-a terminat, îi zise Louis Jeannei. Trebuie să plecaţi… Pe mâine?

— Nu. Mâine merg la Auxerre. Ai uitat?

— Fii prudentă. Şi întoarce-te curând.

Nici de data aceasta regulamentul nu le interzicea să se îmbrăţişeze.

— La revedere, domnule Sidoux.

— La revedere, tovarăşe.

Louis îi privi îndepărtându-se cu melancolie.

Deci uită de roze şi treci la trudit!

Pe stradă, Sidoux îşi aminti că uitase să-i spună lui Louis despre un pachet pe care „mama” îl destinase

cumnatului ei, un pachet depus la grefă pentru a fi examinat, controlat şi care conţinea chiftele, brânză şi câţiva cârnaţi.

Mătuşa îl linişti. Domnul director deschidea, scotocea, poate că şi adulmeca, dar domnul director nu fura.

— Mulţumeşte-i mamei din partea noastră. Nu pot să-i scriu, căci i-aş pricinui neplăceri.

— Asta da! Tata e furios împotriva lui Darrieu cel roşu! Ştii că este boulangist? Ne certăm! De exemplu…

Jeanne îl asculta, distrată. Vizita ei la Sainte-Pélagie îi lăsase o impresie neplăcută şi, după ce-l urcă pe Sidoux în primul autobuz, se aşeză pe o bancă în Jardin des Plantes, sub marele cedru, rudă cu manglierul. Era ceva care şchiopăta între ei? O obosise prezenţa Laurei? Scrisoarea lui Engels? O întemniţare prelungită o apăsa din cale-afară? Tot întrebându-se, îşi dădu seama că treburile „mergeau” dar nu „strălucit”.

Ideea că ea ar fi răspunzătoare pentru această nelinişte nu-i trecu prin minte: în curând se vor afla din nou aproape, se vor iubi şi totul se va aranja. Da, pentru o femeie, era singura explicaţie.

În *Elogiul leneviei,* găsi un plic lăsat deschis anume pentru ea.

„Sainte-Pélagie, 23 iunie 1886.

Dragă Friedrich Engels,

Am primit scrisoarea dumneavoastră şi am citit-o cu toată atenţia. Vă mulţumesc că v-aţi gândit să-mi scrieţi, deşi mi-aţi refuzat nota de trecere pentru articolul meu din Le Socialiste.

În martie ’83, l-am întâlnit pe Karl Marx, la Londra. Şi el m-a sfătuit să mă feresc de ceea ce numea «reacţiile mele emoţionale», în care vedea, la fel ca dumneavoastră, pericolul unui spirit anarhist. Mulţi intelectuali cedează, fără a aduce nimic constructiv,

acestei poziţii confortabile şi prudente care le permite să nu ia hotărâri.

Liniştiţi-vă: nu voi mai comite asemenea eroare, chiar dacă cine ştie cum mi se va oferi prilejul să-l arunc pe fereastră pe preşedintele ţării, deşi ştiu că mi-aţi găsi gestul scuzabil. Sper ca pe viitor să merit încrederea pe care mi-o acordaţi.

Nu m-am apropiat de la început de socialism. La douăzeci de ani, provenit dintr-o familie burgheză, superficial şi sceptic, nu mă simţeam atras spre o viaţă de militant. A trebuit să mă apropii de cei săraci şi să mă contopesc cu nevoile lor pentru a-mi descoperi natura profundă. A fost lent, drumul meu spre Damasc. Dar astăzi, nu mi s-ar putea reproşa decât un exces de intoleranţă.

Mă îndemnaţi să vă vorbesc despre problemele mele. Iată una:

Ce atitudine să adopt cu privire la Boulanger? Sunt hotărât împotrivă şi regret văzând cum partidul nostru minimalizează primejdia pe care o reprezintă generalul. În Franţa, orice s-ar spune, nu orice se termină cu cântece. Astfel Comuna...

Lunile petrecute la Sainte-Pélagie n-au fost prea grele. Am citit mult. Soţia mea, militantă ca şi mine, speră de asemenea să vă întâlnească în curând; îmi aduce bucate gătite la un restaurant vecin a cărui vitrină e împodobită cu aceste cuvinte: «Aici se mănâncă mai bine ca peste drum!»

Adevăr care nu mă va împiedica, pe 15 august, să beau două sticle de Pilsen, dragă tovarăşe Engels.

Cu toată gratitudinea, al dumneavoastră
Louis Darrieu.

XV

BLANCHE ÎI SPUSESE IUBITU-lui ei:

„Mâine voi înnoi pălăria la defilarea de la Longchamp, cu prilejul celui de-al doilea 14 iulie al nostru”.

Delicată atenţie. Dar mai presus de orice, era sărbătoarea lui Boulanger, ministru de război în cabinetul Freycinet

Unde se ascundea oare pălăria violetă de pai, împodobită cu panglici? În picioare, pe un scaun din tribuna oficială rezervată parlamentarilor şi familiilor lor, Roger o caută cu binoclul.

Lucile şi cei trei gemeni îl însoţesc. Abia instalată, mama întreabă, cu un coş pe genunchi:

— Vreţi ouă tari? Eu simt un mic gol în stomac.

Şi împărţeala începe, în timp ce, marţial, tata declară:

— Astăzi se joacă cu casa închisă. Generalul nostru face succes.

— Arată-ni-l, tăticule.

— Încă n-a sosit. La apariţia lui Boulanger, Mado, vei auzi urale.

În faţa lor se întinde hipodromul Longchamp, încadrat de două-trei sute de mii de parizieni şi din această masă „extraordinară şi nemaipomenită” urcă, apoi scade un freamăt „care se izbeşte, asemenea valurilor mării”, după Lucile. Niciun nor, nicio umbră pe covorul de verdeaţă pe care armata va defila în curând. În aer un imens drapel

albastru se desfăşoară.

Ce spectacol! Domnului ambasador al Germaniei probabil că-i bâţâie fundul: iată Revanşa, e-aici.

Renoir a pictat tribuna, uniformele, rochiile înflorate de toate nuanţele, adevărat curcubeu pe pământ care freamătă, zboară, sporovăieşte şi străluceşte; jucăuşă, o lumină scânteiază, se umflă şi se sparge în ţăndări,

— Dogoreşte soarele, zice Frédéric.

— Pune ziarul ăsta pe cap.

Prevăzătoare, mama a adus trei numere din *Figaro.*

Simon-Sidoux priveşte cu dispreţ. Anarhist din fire ca unchiul său (ai s-ajungi la Sainte-Pélagie, băiete), nu-i plac militarii. Să nu-i fie cu supărare tatii, e dreptul lui.

— Dragă Eusèbe, ce părere ai?

Căci Blanche triumfă între două pancarte cu „Trăiască Boulanger!”

— Crezi că Roger al meu a avut dreptate să mizeze pe el? E destul de popular?

— Garda noastră republicană, răspunde Mergin, ţine pentru ultima oară o populaţie înfierbântată îndărătul acestor bariere. Anul viitor, se va numi garda noastră boulangistă. Cred aşadar că Roger greşeşte pactizând cu un dictator pe faţă.

— Toţi francezii îl aclamă.

— Aş prefera ca francezii să aclame Franţa şi nu un general. Dealtfel…

(Rose vine în ajutorul lui)

— …dealtfel deputatul tău n-a ajuns ministru? De când aşteaptă un portofoliu.

— Deoarece Clemenceau n-a făcut parte din noua combinaţie, surioară. Dar când Freycient va fi răsturnat…

— Trăiască Boulanger…

În picioare, un sexagenar gesticulează, strigă tare:

— Trăiască Boulanger…

…basculând peste ei. Soţia lui îl trage de poalele hainei:

— Ai să cazi, Philippe. Stai cuminte sau plecăm acasă. Şi şterge-te la gură. Eşti tot numai salivă.

— Nimeni nu mă va împiedica să-mi exprim opiniile!

— Care sunt şi ale mele, zice Blanche. Bravo, domnule.

Jérôme de Bresles, şaptesprezece ani şi viitor elev la Saint-Cyr, îşi îndreaptă privirea spre decolteul acesteia şi încuviinţează:

— Bravo, doamnă.

— Tăcere, tinere. Întoarce-te la biberoanele tale, ripostează Eusèbe, în timp ce împrejur lumea ia atitudine, aceeaşi dealtfel, căci în fiecare zace un boulangist.

Atunci, stacojie în rochia ca macul, ridicând umbrela îndrăzneaţă, Cloclo ia cerul drept martor:

— Mă doare-n cot de generalul vostru. Parcă-i un peşte.

Cerul s-ar fi năruit peste ea, căci Dumnezeu nu ţine întotdeauna cu cei mai slabi, dacă o salvă de artilerie n-ar fi anunţat sosirea preşedintelui.

Se strigă: „Trăiască Grévy”, dar fără convingere. Căldură moderată.

Moşneguţul cu favoriţi, ţeapăn, emfatic, cu aerul lui de predicator metodist, înaintează, urmat de câţiva civili şi de un ofiţer: EL!

Şi tunetul explodează, se rostogoleşte, se împrăştie, cuprinde zarea; mulţimea se uneşte într-un strigăt, repetă şi scandează:

„Trăiască Boulanger!”

Grévy se opreşte, şovăie, apoi îşi continuă drumul.

Generalul, în uniformă cu brandenburguri, poartă un bicorn pe cap. Salută.

Onoare. Şi patrie, valoare şi disciplină sunt înscrise cu litere de aur pe crucile împărţite de Boulanger bravilor soldaţi din Tonkin aliniaţi pe peluză: care şchiopi, care chiori, care ciungi – un mizilic faţă de ce-o să vie: să ne grăbim, iată armata ce ne place, cu generalu-n frunte!

Acesta dispare. Mulţimea îşi trage sufletul. O linişte relativă pregătind furtuni viitoare.

Freycinet şopteşte la urechea preşedintelui:

— Dar nu văd unde e republica!

— Tu ai instalat-o la Ministerul de Război, Charles. Eu nu l-am vrut pe Boulanger.

— Clemenceau mi l-a impus. Din vina lui suntem astăzi grav bolnavi.

— Auzi ce strigă?

În spatele lor, din tribune, voci intonează în cor:

O să fierbem supa în oala cea mare
În oala cea mare
Şi ca din plin să ne-ospătăm
Pe Boulanger o să-l chemăm!

— E un cântec al infanteriştilor din Auvergne.

— Şi ce vrea să spună?

— Să plecăm la război cu generalul nostru în frunte.

— Dar sunt nebuni!

— Mai mult decât îţi închipui, Jules, priveşte.

Şi Freycinet îi arată o gravură reprezentând pe omul zilei, însoţită de următoarea legendă: „Boulanger, fiul Ioanei d'Arc".

— Mi-aduc aminte, oftează preşedintele...

— Mi-aduc aminte de o altă defilare, îi povesteşte domnul de Bresles lui Jérôme, viitor cadet la Saint-Cyr în... în... n-are importanţă! Asistam alături de camaradul meu. Mareşalul Canrobert, iar patrioţii strigau Ran! Ran! Ran!

— Da' de ce? întrebă Clotilde.

— Aşa-i zicea opoziţia: Ran. Într-o dimineaţă, în timpul Comunei, roşii ameninţau să ia cu asalt palatul Tuileries. Canrobert, răspunzător cu ordinea, ordonă ofiţerilor: „Să-i căsăpim! Înainte, soldaţi şi ran!" Porecla i-a rămas.

— În *Marea ducesă de Gerolstein,* opereta aceea de Offenbach, există un general Bum, crezu de cuviinţă să precizeze Eusèbe.

— Nicio legătură.

— Nu-i acelaşi?

— Taci, şopteşte doamna de Carnavet. Domnul acela mi se pare foarte agitat.

Un domn, al cărui fiu, viitor elev la Saint-Cyr, continuă s-o privească insistent pe vecina lui.

— Nu-mi amintesc să fi asistat la un 14 iulie atât de reuşit, zise Roger, o sută de metri mai departe. Vom triumfa. Trăiască Boulanger!

— Trăiască Internaţionala!

— Sidoux! Nenorocitule! Vrei să te trimit acasă cu un picior în spate?

— Abia aştept.

— De ce vă certaţi? Tată, Sidoux, de ce mă necăjiţi întruna?

Şi Lucile se gândeşte, înfulecând din nou: trăiască ouăle fierte!

În fine, defilarea începe. Izbucnit din adâncuri, un strigăt se întinde peste hipodromul Longchamp; acelaşi strigăt repetat se avântă spre El, îl numeşte, îl aclamă şi acoperă bubuitul tunurilor, maree a văzduhului în care trei sute de mii de cetăţeni se încredinţează unui singur om: iată-l. Plutonul de spahii deschide marşul – valuri revărsate în cavalcadă – urmat de El, călare. Poate fi recunoscut după bicornul cu pene albe înclinat pe-o ureche, după cordonul stacojiu; cu mâna îşi linişteşte calul, Tunis, deja legendar; e frumos, puţin fante, aşadar seducător.

Generalul şi statul său major se rânduiesc în faţa tribunei. Vin apoi, precedaţi de toboşari, trompeţi şi fluieraşi, dragonii albi şi roşii cu şepci albastre. Peluza e o grădină multicoloră, bogată paletă ecvestră, se tropăie, se nechează, dar trăiască Boulanger!

Trece un regiment de cuirasieri cu căşti, cu dublu panaş. Argintul, arama strălucesc. Marşul „Sambre-et-Meuse” îl acompaniază, dar trăiască Boulanger!

Apoi şeful acestei fanfare, cu un calpac pe cap, azvârle în sus bastonul împodobit cu panglici, anunţând Marseieza şi infanteria. Aceasta etalează încet pantalonii stacojii, stânga-dreapta, dreapta-stânga; miroase a piele, a sudoare dar daţi-i înainte, copii: „La Berlin!” Sigur vom săruta nemţoaicele durdulii. Şi trăiască Boulanger!

Douăsprezece batalioane defilează. O comandă. Infanteriştii întorc capul spre Grévy. În picioare, preşedintele salută cu jobenul, iar ofiţerii cu sabia spre idolul lor... Iată-i pe cei de la Saint-Cyr!” strigă Jérôme cât îl ţine gura, ca un viitor cadet la Saint-Cyr ce este.

Sunt admiraţi din faţă şi din profil, după care se pierd, în timp ce apare artileria. E cenuşie, face un zgomot de fiare vechi şi ridică tot praful. Avem destule, cu atât mai bine, tunuri cu tragere, lungă sau cu tragere scurtă, mortiere sau obuziere, dar lumea se plictiseşte repede de ele în ciuda aspectului lor fioros, aceşti atacanţi care cască stau pe loc repaos iar servanţii, cu pompon la chipiu, cu gleznele strânse în marochin, au luat-o din loc, îndreptându-se, cu braţele încrucişate, spre ieşire.

S-a terminat? Da’ de unde! Urmează partea cea mai frumoasă. Iată velocipedele, conduse de patruzeci de vlăjgani. Cu câte-o puşcă în bandulieră. Uniforma lor o aminteşte pe-a lăncierilor, vestonul alb cu plastron şi vipuşcă albastră, pantalonii roşii bufanţi, nelipsitele trei culori. Un sergent duce stindardul. Toţi poartă barbă

Uluită, mulţimea tace. Admiră cu gura căscată armata cea nouă care pedalează şi pedalează sub ochii lor.

— Grotesc, constată Eusèbe.

— Minunat, zice domnul de Bresles

— Jalnic, spune Sidoux, socialistul.

— Mişto, adaugă fratele său.

Prea emoţionată, Blanche nu scoate o vorbă.

Viitorul cadet: „Asta-i bună!”

— Ce pantaloni! face Cloclo.

— De ce n-au tricicluri? întreabă Lucile

Doamna de Carnavet e gata să spună şi ea ceva când… trei sute de mii de „Trăiască Boulanger!” îi acoperă vocea, în timp ce Grévy se retrage; mulţimea nu se mai aude şi într-adevăr totul s-a terminat.

— Să luăm cina la „Ocnă”, o tavernă, se pare, foarte amuzantă, propuse doamna de Carnavet; ne vom întâlni cu toţii după defilare şi înainte de vacanţă.

În cupeu, îi rugă pe fostul şi pe noul ei amant să evite subiectul Boulanger, pentru a nu tulbura această mică reuniune de familie, la care lua parte şi Blanche.

În pieţe se dansa. Era o noapte spuzită de lampioane, jupânese grase multicolore care se legănau în ritmul cântecelor; Parisul, redevenit paşnic, făcea acelaşi lucru.

Vizitiul dibui cu greu restaurantul, într-o fundătură, unde Lisbonne, fost comunard, îşi întâmpina clientela, costumat în ocnaş, cu o uriaşă legătură de chei la cingătoare şi cu câteva vorbe grosolane pe buze.

— Ia te uită ce mai dame. Iote şi craidonii. Bună seara. Intraţi, copii.

Ofuscată, Rose vru să plece, dar gardianul deschise gratiile şi-i duse într-o pivniţă rău mirositoare, fioroasă în pâlpâirea lumânărilor. Toate mesele erau ocupate.

— Înghesuiţi-vă, nătărăilor!

Curios, aceştia nu protestară. Ba chiar făceau haz când erau ocărâţi. În loc de scaune, o bancă tare. În loc de farfurie, o gamelă. Tacâmurile năclăite se lipeau de muşama şi nici urmă de şervet.

Pe perete, o pancartă anunţa: „La masa noastră se ospătează negustori, bancheri, notari, odinioară onoraţi, dacă nu onorabili, care se reabilitează astăzi prin muncă. Gătim numai cu untură. Cui nu-i place, să se care”.

— Ce amabili, zise Eusèbe. Să rămânem. Experienţa mă interesează. Vreau să-mi dau seama până unde merge prostia şi nepăsarea oamenilor. Băiete, lista de bucate!

Ocnaşul interpelat, care târa la fiecare picior câte-o ghiulea de lemn, răspunse:

— Nu-i decât un fel, rasol de vacă.

— Deci rasol de vacă şi cel mai prost vin roşu pe care-l aveţi.

— Da, camarade. Este şi cel mai bun.

Din fericire, toţi vorbeau tare, fără să se sinchisească de vecini. Roger începu deci istoria pe care-o păstrase toată seara în rezervă; vorbea în şoaptă, căci dacă nătărăii n-au urechi, zidurile au câteodată.

— Se pregăteşte un scandal grozav, închipuiţi-vă. Mai întâi, să vă citesc documentul care mi-a sosit cu poşta, un anunţ-prospect apărut într-un ziar din Bruxelles: Domnule, ţinând seama de poziţia dumneavoastră socială, aveţi dreptul la vreo decoraţie? Aceasta nu se vinde, trebuie să fii îndreptăţit s-o primeşti. Îl veţi plăti pe cel care v-o va obţine aşa cum plătiţi un avocat, cu diferenţa că un avocat încasează un avans înainte de proces, pe când noi nu vă cerem banii decât după reuşită. Inutil să adăugăm că, în cazul în care intrăm în legătură, demersurile noastre încununate de succes vă vor oferi toate garanţiile privitoare la... etc. Răspundeţi la post-restant. Adăugaţi 25 de centime”.

— E o glumă.

— Nicidecum, Blanche. Vorbesc foarte serios. N-am obiceiul să mă ţin de păcăleli de întâi aprilie în luna iulie!

— Te cred, zise Mergin. Dar e oare necesar să meriţi o decoraţie? Ajunge că n-ai făcut nimic care să te împiedice s-o primeşti.

— Acelaşi veşnic zeflemist!

În ciuda sosului prea gras, Rose se străduia să zâmbească. Eusèbe al ei avea atâta umor!

— Şi să vă spun mai departe. O anchetă mi-a dezvăluit tariful cerut de agenţie. Cincizeci de mii de franci pentru o baretă roşie.

— Mi se pare scump. Romanul meu *Insula focilor* mi-a

adus mai puţin. Dar e de înţeles că un fabricant de conserve râvneşte Legiunea de Onoare care, imprimată pe cutiile de sardele, inspiră încredere…

— …mult mai multă decât la o butonieră!

Blanche în schimb izbucni în râs. Roger al ei era atât de spiritual!

— Lăsaţi-mă să isprăvesc. Dar cine distribuie aceste decoraţii? Un consorţiu condus de…

Să-i lase să aştepte, întorşi către el, ce plăcere, ce triumf! Aplecat, cu un aer zeflemitor, Roger rosti:

— Wilson. Da, ginerele preşedintelui Grévy!

Trei exclamaţii subliniară fraza şi, ca să nu le dea timp să-şi vină în fire:

— Frumoasă mai e republica dumitale, Mergin!

Eusèbe, atacat prin surprindere protestă: slăbiciunile câtorva indivizi izolaţi nu punea în cauză principiul instituţiilor franceze.

— Dacă ceea ce susţii se confirmă, Wilson e un domn necinstit, dar mai puţin detestabil decât Boulanger al *dumitale* şi, după defilarea de adineaori, constat…

— Ia priviţi ce pălărie frumoasă, exclamă Rose pentru a evita gâlceava care se anunţa. Tulul revine la modă.

Diversiune zadarnică, Eusèbe continuă:

— …şi constat că nicio lecţie nu va fi servit partidelor politice. Le trebuie un general! Cei de la ’48 îl aduc înapoi pe Cavagnac din Algeria, Gambetta îl măguleşte pe Galliffet, Clemenceau, imprudent, mizează pe Boulanger iar dumneata cu Laguerre şi Déroulède susţineţi un om mai suspect decât Mac-Mahon.

— Protestez! Toată ţara îl vrea pe Boulanger. Ştiţi, doamnelor, ce tiraj are *L’Intransigeant?* O sută douăzeci de mii, mă încredinţează Rochefort. Iată opinia publică, Mergin, iată pe cine vrea ea: pe Boulanger.

— Iar eu protestez. De unde se recrutează partizanii lui Boulanger?

— Vai de mine, îi rugă Rose, nu mai rostiţi numele ăsta!

O să vă alegeţi cu o boulangită!

— De unde, zic: dintre cei de dreapta, care jinduiesc după Imperiu. Dintre cei de stânga, oameni de rând. Niciun parlamentar având un trecut şi simţul răspunderii nu-i acordă încredere lui Boulanger, Boulanger e o vorbă-n vânt.

— Este, dragă Mergin, rafala purificatoare. Dintr-un scandal în altul şi dintr-un compromis într-altul, crezi că ulciorul merge de multe ori la apă?

— Şi care e, mă rog, ulciorul?

— Franţa.

— Foarte bine, încuviinţă un vecin. Atunci trăiasca Boulanger!

Cei de la mese repetau: „Trăiască Boulanger”. Ca la Longchamp.

— Subreta mea, interveni Blanche, se iubeşte cu un plutonier care de trei luni poartă barbă. „Sunt încântata, îmi spune ea, căci mulţumită lui Boulanger, nu mai sărut un ţângău.”

— Surioară, Ernestine e logodită? Spune-mi tot.

— Ajunge! Amorurile slujnicelor voastre nu mă interesează, mormăi Mergin, înainte de a-şi vârî nasul în gamelă.

— Este imposibil de mâncat carnea asta, constată unul.

Pauză.

— Vinul e acru, oftă un altul.

Iar pauză.

Fiecare se gândea.

Eusèbe: „Ce-o să mai mâncăm dacă reuşeşte Boulanger? Va fi regimul săbiei şi-al cădelniţei, o reeditare a celui de-al doilea Imperiu. Am să scriu *Insula mediocrilor,* în care am să-mi vărs tot năduful”.

Blanche: „Doamna de Bonnemains nu voia să-l întâlnească pe ministrul de război.

— Am să-mi pierd reputaţia de regalistă, mi-a spus. Nu stau la masă cu un domn care năpăstuieşte «prinţii».

— Ţi-e teamă să nu-i cazi în mreje.

Ea mi-a răspuns:

— Invită-ne şi vei vedea: nu voi face parte din haremul lui.

Marguerite nesăbuită, Georges focos. Cuibul lor de dragoste se ascunde într-o casă din strada Retiro. În fiecare zi el îi aduce flori. În fiecare noapte…”

Rose: „Dragul meu Eusèbe! Fii mai mlădios. Ascultă sfaturile mele ori n-ai să intri niciodată la Academie”.

Roger; „Felia mea de carne îmi aduce aminte că preşedintele Grévy îşi pingeleşte ghetele. Un zgârie-brânză…

Dar tăcere, sau gâlceava se va porni din nou”.

— Sper, îi zise Mergin lui Lisbonne, că brânza o să fie mai moale decât friptura.

— La ocnă, brânza e interzisă.

— Atunci un dulce?

— Poate că vrei un sufle Rotschild? O scatoalcă, iată tot ce-ţi mai pot servi.

— Nu cumva trebuie să ne curăţăm gamelele înainte de-a pleca?

— Gamelele nu se spală niciodată.

— Ce casă!

Romancierul aruncă doisprezece franci în chipiul paznicului.

— Teama mi-e că nu ne vom mai vedea.

— Rău faci dacă nu mai vii, cetăţene. Ia te uită la burghezii ăştia cum mai înfulecă. Le place să-mi bat joc de ei.

Alcazarul nu era departe. O mulţime staţiona în faţa ieşirii artiştilor, aşteptând pe unul din ei care se lăsa greu; veselă şi exigentă, vocifera. Îl voia pe Paulus. Petrecăreţii se apropiară.

„Atâta vreme cât vom avea şansonetişti, gândea Mergin, francezul îşi va păstra spiritul critic.”

Apare un om scund cu jobenul în vârful bastonului şi cu un aer fals surprins, mirându-se că vede îngrămădeala care-i barează drumul.

— Faceţi loc teatrului, domnilor şi doamnelor!

Înaintează, dă din coate, dar se pomeneşte prizonier al admiratorilor săi.

— Mai cântă-l o dată, nu vrei?

— Trebuie să plăteşti ca să treci.

— Hai, Paulus. E formidabil!

Toţi scandează, cer: „Acasă, după spectacol...”

— Lăsaţi-mă să respir. La o parte, copii!

E luat pe sus, îşi pierde pălăria, o găseşte şi zarva se potoleşte aşa cum a început, în cântec:

Cap de familie, grijuliu ca un mire
De mult le-am promis alor mei
C-am să-i duc să admire
Revista: De paisprezece iulie.

Când Paulus încheie cupletul:

Trăiască generalul Boulanger!

cinei sute de patrioţi îl ovaţionează. Tropăie, dansează, bat din palme, apoi se pun în mişcare cântând în cor cât îi ţine gura:

Cu sufletul împăcat
Spre Longchamp am plecat
Triumfători şi veseli...

Cântecul şi cântăreţii se pierd într-un zgomot de paşi cadenţaţi.

— Ei, ce zici? întreabă Roger.

— E o Marseieză pentru calfe şi midinete, mormăie Eusèbe, imnul boemilor şi-al vagabonzilor. E vulgar.

— Dar Parisul îl cântă.
— Pe stradă.
— Da, maestre. Toate revoluţiile încep în stradă.

XVI

UN PARC CU ARBORI UMBROŞI, mai tineri decât el, peluze, flori în straturi bine desenate se rânduiau dincolo de-o fereastră întredeschisă, dar în după-amiaza zilei de 27 mai 1887, domnul preşedinte al republicii nu le vedea: medita.

Bătrân prudent, chibzuit şi rece, „cu un cap de predicator pe un bust de grenadier”, lui Grévy îi plăcea să se grăbească încet. Or, criza ministerială nu putea să dureze, o criză aparent insolubilă. Să pretinzi, ca Rochefort, că îl puteai auzi cum din anticameră strigă, ce minciună! Acest octogenar şiret, muntean avar, îşi economisea până şi vocea.

Confruntat cu o problemă urgentă:

„Ştiţi ce voi face? Ei bine, nu voi face nimic”, spusese unuia din intimii săi. Un astfel de răspuns corespundea caracterului său; astăzi şi cu orice preţ, trebuia luată o decizie.

Pe birou, se lungea lista politicienilor chemaţi fără rezultat de la căderea cabinetului Goblet: Freycinet (de trei ori), Rouvier, Floquet... şi din nou Rouvier care alerga prin tot Parisul în căutarea unei majorităţi. Cum s-o poată găsi când Clemenceau şi grupul său refuzau să-şi dea concursul centriştilor? Şi-l vor refuza atâta vreme cât Boulanger nu va fi confirmat la Ministerul de Război...

Domnul preşedinte, paznic al ordinii stabilite, se temea în aceeaşi măsură de o republică plasată sub autoritatea unui general ca şi de o republică revoluţionară.

„Cum să cedez exigenţelor radicale, să risc o dictatură militară, eu, duşmanul violenţei?” se gândea.

Grévy răsfoi pentru a suta oară dosarul „Boulanger”, o mapă voluminoasă, plină de note şi rapoarte pe care le reciti îngrijorându-se şi mai tare. Şi toate scrisorile obscene adresate doamnei Pourpe, metresa generalului! Cum reuşea poliţia să le intercepteze?

În frunte figura un document, rezultat al alegerii foarte recente – 23 mai – a deputatului Mesureur, primit cu 239929 de voturi în timp ce 38437 de voturi le căpătase generalul... care nu se prezentase! Un mic plebiscit. Domnul preşedinte deschise un sertar, fluierând fără să vrea aria cunoscută:

Pe Boulanger, pe Boulanger
Îl vrem!

şi scoase o casetă.

Înăuntru se găsea un întreg bazar: biografia lui Boulanger, vândută cu zece centime şi răspândită în o sută de mii de exemplare, în care autorul îl înfăţişa drept „băiat frumos şi în acelaşi timp bărbat bine”, afişe, pamflete: „Scumpul nostru Boulanger”, „Stindardul francez”, „Pe tine te vrem”, almanahuri, reţeta „Laptelui virginal boulangist” pentru toaleta doamnelor, o pipă şi o lornietă împodobite cu efigia generalului, şi un chipiu patriotic tot la fel, şi un joc de cărţi în care unul din regi e generalul, şi un săpun de toaletă Boulanger, şi un prospect „Mâncaţi brânza camembert Boulanger” şi...

Franţă, păzeşte-te de asemenea indivizi! Cum să lupţi împotriva unei publicităţi năvalnice, să salvezi Republica... rămânând la Elysée? De ce-a trebuit să vină aventurierul ăsta să-i tulbure bătrâneţele? Eram foarte mulţumiţi la noi la Elysée, în familie, tata, mama, fetiţa şi Wilson, ginerele nostru. Trăiam toţi patru din lista civilă, făcând chiar şi economii. Căci până acum pusese

deoparte ceva parale, ca fiecare, şi era o nebunie dorinţa francezilor de-a înlocui printr-o sabie umbrela lui.

„Ia te uită, Bébé se plimbă!”

Bébé e răţuşca domnului preşedinte. A ieşit la aer, însoţită de guvernanta ei, pe-o alee a parcului, drăguţă răţuşcă, de treabă preşedinte, suntem prieteni, mac, mac.

— Domnul Freycinet, anunţă un secretar.

— Să intre.

În doi, totalizează o sută patruzeci şi şase de ani. Grévy e stejarul fabulei iar Freycinet, trestia. De o valoare egală la şah, unul câştigă în faţa celuilalt în mod alternativ. Nici un protocol între ei. Eu îţi spun Jules iar tu îmi spui:

— Bună ziua, Charles. Ia loc. Ce mai e nou?

— L-am văzut pe prefect. Ştim, graţie unui poliţist deghizat în chelner, esenţialul din ceea ce-au vorbit Boulanger şi Naquet când au luat masa la Durant.

— E grav?

— Serios. Naquet l-a sfătuit să acţioneze. Generalul n-ar avea decât să dea ordine regimentelor încazarmate la Paris şi să ocupe Elyseul. Poporul l-ar urma.

— Mizerabilul.

— Dar Boulanger pregetă. În rezumat, iată ce-a răspuns: „Aminteşte-ţi de prinţul Napoleon. El deţinea executivul, armata, magistratura. Eu nu pot conta decât pe prieteni”.

— Oricum o lovitură rămâne posibilă.

— Te mai îndoieşti?

— Atât de puţin, oftă Grévy, încât un dublu cordon de sentinele înconjură palatul, iar pompierii din arondismentul VII mi-au adus o pompă de incendiu.

— Ţine legătura cu Ministerul de Interne. Aşa e, nu ştii să telefonezi, dar…

— Pardon! Am mai telefonat!

— Când?

— Anul acesta, regelui Leopold.

— Atunci cheamă întăriri, chiar tu, la cea mai mică alarmă,

— Bine, Charles.

Şi Grévy oftă din nou:

— Îl aştept pe Rouvier. Dacă marseiezul nostru eşuează iar, pe cine să chemăm? Pe cine?

— Pe nimeni! Îl îmbarci pe Boulanger? Nu mai ai majoritate. Îl debarci pe Boulanger? Radicalii ne părăsesc şi nu mai ai guvern.

Cvadratura cercului! Caută să introduci un cerc într-un patrat sau invers, e imposibil. După o săptămână de cugetare, au ajuns de unde-au plecat, mofluzi cum nu se mai poate.

— Jules... Prefectul mi-a mai spus ceva... amuzant, slavă Domnului! ghici unde e generalul nostru astăzi? La Le Havre. Şi cu cine? Cu o cucoană!

— Cu doamna Pourpe?

— Poveste veche! De la o vreme smulge petalele unei margarete, contesa...

— Cum zici c-o cheamă?

— Bonnemains.

— Brava lui!

Cei doi cumetri erau gata să revină la interesele grave ale ţării, când domnul Rouvier fu introdus.

Se aşteptau să vadă un deputat gata să se dea bătut pentru a doua oară, când primiră un ministru în culmea fericirii:

— Afacerea e încheiată, exclamă. Am guvernul în buzunar.

Avea guvernul? Dar în majoritate?

Marseiezul, un fel de Emile Zola grăsuţ. Se explică.

— Mackau, de care tocmai m-am despărţit, mă va susţine. Îmi asigură o neutralitate binevoitoare.

Asta mai lipsea!

— la loc, zise Grévy, căruia îi pierise cheful.

Baronul de Mackau, şeful grupului regalist, nu se

bucura de favorurile Elyseului şi nimeni nu se gândise vreodată la o combinaţie în care domnii aceştia să aibă un rol.

Neutralitate binevoitoare! Vestea exploda ca o bilă la jocul de popice.

— Da, să şedem. Rouvier, eforturile dumitale merită să dea roade, dar aş vrea o explicaţie. Ce doreşte Mackau în schimb? Dar Cassagnac? Dar La Ferronay? Nu te voi sprijini fără o compensaţie. Dă-mi voie să-ţi amintesc cât Franţa mai este încă... republică.

— Iar parlamentul a ratificat exilul prinţilor, adăugă Freycinet.

— Domnule preşedinte, dragă prietene, nu sunt de ieri-de-alaltăieri şi doar nu mă angajam eu într-o treabă nechibzuită. Am promis doar să fiu mai puţin roşu decât predecesorul meu; în schimb, Mackau îmi aduce două sute de voturi!

Cu o mână oportunistă, Rouvier cântări pachetul.

— Împreună cu cele ale centrului, ele constituie un capital suficient, admise Grévy, dar cum să ne închipuim instituţiile noastre apărate de două sute de deputaţi aleşi pentru a le distruge? Prevăd de pe acum interpelarea lui Clemenceau. Va spune: „Acest sprijin face din dumneata ostatecul contelui de Paris”.

Freycinet supralicită:

— Prizonierul său. Cine va guverna? El sau dumneata?

— Eu. Dreapta, mustrată de Mackau, mă va lăsa în pace. Îmi va da votul de încredere

Nici aşa! Să te întovărăşeşti cu regaliştii ca să salvezi republica, cine-a mai văzut una ca asta!

— Ce părere ai, Freycinet? întrebă Grévy.

— Şovăi în faţa unei asemenea manevre.

— Cu Boulanger pe tuşă, o să avem bătaie de cap.

— Deci ai accepta?

— Cu moartea în suflet, domnule preşedinte.

— E un sfat?

— Nu există altă soluţie.

— Din păcate!

Din ianuarie 1875, de la amendamentul Henri Wallon, Franţa se afla la cel de-al 21-lea guvern.

— Rouvier…

— Domnule preşedinte?

— Ce soartă îi rezervi lui Boulanger? Ulcerat de-a nu mai fi ministru de război, acest candidat-dictator va unelti, va conspira. Cum să-l facem inofensiv?

— Îndepărtându-l. Ferron, căruia îi voi încredinţa succesiunea, îl va expedia într-o garnizoană de provincie.

— Bine. Redevenit simplu militar, să i se interzică de-a mai face politică. Şi… Ferron ăsta, cine e?

— Un general.

— Iar?

— Foarte republican. Îl detestă pe Boulanger.

— Aşa? De ce?

— Pentru că-i datorează avansarea.

— Şi găseşti că e frumos?

— Şi Boulanger a primit a doua stea din partea ducelui d’Aumale, pe care l-a exilat.

— Aşa e.

Dar curioasă morală.

— Şi pentru cabinetul dumitale? Pe cine propui?

— Pe Flourens la Afacerile Externe, pe Mazeau la Justiţie…

— Fie.

— Pe Barbey la Marină.

— Un radical! exclamă domnul preşedinte. Un radical îl părăseşte pe Clemenceau?

— Mi-a promis.

— Bravo.

Dar ce moravuri!

În schimb, cercul şi patratul coincideau acum, perfect îmbinate.

Rămaşi singuri, cei doi bătrâni nu se felicitară. După întoarcerea de la Le Havre, Boulanger va accepta oare să dispară, sau ne aflam în ajunul unui 18 Brumar?

Franţa toată
Îl va însoţi-n alai.

Dacă vorbele cântecului aveau să fie adevărate?

Neliniştiţi, amărâţi şi dezamăgiţi din cauza unei combinaţii contrare convingerilor lor, erau gata să se despartă când Charles, după o şovăire, abordă un alt subiect.

— Permite-mi, dragul meu, să-ţi strecor un cuvânt în legătură cu ginerele tău... Wilson exagerează...

— Cum aşa?

— Se slujeşte de parafa ta pentru a-şi timbra corespondenţa.

— Şi asta-i tot?

— O, nu! Să impui serviciilor publice hotărâri favorabile alegătorilor tăi mi se pare... abuziv... şi se zvoneşte că, datorită lui, comercianţii vor fi decoraţi... contra cost.

— Calomnie!

— Fă o anchetă.

— Dragul meu, Wilson publică un trust de ziare de cinci centime. Aşa încât, înţelegi, cei care scot ziare de trei parale sunt geloşi pe el. Îţi repet: calomnie şi clevetire.

— Te-am prevenit. Un scandal s-ar răsfrânge şi asupra ta, iar „Marianne” a noastră ar pătimi. Bună seara.

— Vii mâine?

— Da, Jules.

Rămas singur, Grévy, preocupat – nu aceste bârfeli îl îngrijorau, ci guvernul în gestaţie – se aşează iarăşi la birou să-şi rânduiască „bazarul”; îi sare în ochi o jucărie cu generalul „care cade mereu şi se ridică”, numită Cocorico şi însoţită de o notiţă publicitară:

„Se redresează energic de îndată ce cauţi s-o răstorni.

Toţi patrioţii noştri vor dori să aibă emblema Franţei republicane. Expediată franco şi bine ambalată, e de ajuns, pentru a o dobândi, să ne trimiteţi 1 franc 50”.

XVII

LA ORA ŞAPTE, LOUIS URCA DIN atelier în bucătărie, unde Jeanne călca; era acolo şi Papa Dulac căci, bolnav de-o săptămână, doctorul îl sfătuise să se odihnească.

Fără să scoată o vorbă, fără s-o privească pe soţia sa, luă o factură de pe bufet şi ieşi.

Ei îl auziră îndepărtându-se pe uliţă, apoi:

— Tot mai sunteţi supăraţi, zise bătrânul.

Nu ca o întrebare, ci ca o constatare: oare de câtă vreme lucrurile nu mai mergeau ca înainte? De ce să se certe pe chestiuni de politică? Doamne, un dram de bună-voinţă şi punctele de vedere ar trebui să se poată apropia!

— Fetiţo… trebuie să vă explicaţi.

— Dar nu facem decât asta.

— Atunci, zi ca el de câte ori se supără. Dealtfel, ginerele meu are dreptate: Boulanger e un pisălog.

— Ginerele tău nu se înşală niciodată! Din păcate, Guesde e de părerea mea.

— Nu Jules te-a luat de nevastă! Din încăpăţânare ai să-ţi distrugi căsnicia.

— Sunt îndreptăţită să am ideile mele.

— Păstrează-le pentru tine.

Obosit, capul îi căzu pe spătarul fotoliului; aşa încât Jeanne, gata să riposteze, se stăpâni.

Continuă, mai puţin agresivă.

— Acest diferend care ţi se pare stupid are mare

importanţă pentru noi. În afara casei, partidul reprezintă viaţa noastră, îi sacrificăm totul. Dacă o problemă... serioasă ne învrăjbeşte, ia proporţii şi duce la dispute... destul de grave, dar sunt sigură că-şi va înţelege greşeala.

— Fetiţo, încrede-te în experienţa mea. A iubi, înseamnă a fi singur... în doi. Într-o zi te vei păcăli crezând că ai avut dreptate. Ia dă-mi pipa din America.

— Doctorul ţi-a interzis să fumezi.

— Am poftă.

— Suge o bomboană.

Papa Dulac îşi ridică cascheta pe frunte şi-o urmări, îndărătnică, luând rufe dintr-un coş.

— Dă-mi-o numaidecât. Vreau s-o ţin în mână.

Rece şi goală, păstra încă mireasma de miere.

La ora şapte şi zece, în cabinetul de lucru al generalului, câţiva intimi strânşi la un loc îl aşteptau: Laguerre, Naquet, Darrieu, colonelul Iung. Boulanger întârzia să apară.

Încă puţin şi va pierde, la gare de Lyon, trenul pentru Clermont-Ferrand şi nimeni nu îndrăznea să se ducă să-i spună: „Grăbeşte-te”, căci fiecare ştia că „minunata creatură” numită Marguerite se afla în dormitorul lui.

Naquet, pitic din naştere şi promotor, împreună cu Roger, al legii divorţului, întrebă:

— Turturelele noastre tot mai sunt în pat?

Se făcură glume. De la o vreme, această dragoste înflăcărată nu mai era un secret: Bouboule se arăta plin de ardoare.

— Domnilor, zise Roger, îmi place formula pe care-o foloseşte Rochefort în articolul său din *L’Intransigeant:* „Ferron a luat în fine o hotărâre energică: îl deportează pe Boulanger în provincie.”

După Laguerre, guvernul se temea de un nou 14 iulie.

— Aşa încât să sărbătorim astăzi ziua noastră

naţională, preciză Naquet. Priviţi piaţa Palais-Royal unde se adună tot Parisul. Aţi observat vreun serviciu de ordine? Poliţia ţine să arate că înfierează această măsură odioasă, lung... iartă-mă, domnule colonel, ce-ar fi să arunci o privire în sanctuarul lor?

— Ba să mă ierţi! Aş fi pus în disponibilitate.

— Un lucru mă miră, îi încredinţă Roger lui Laguerre: lipsa din mijlocul nostru a lui Clemenceau. După tine, ce înseamnă asta?

— Căsnicia noastră se răceşte.

— Glumeşti?

— Ba deloc. Generalul ar deveni prea popular şi lipsa lui de republicanism începe să-i sperie pe radicali.

— Dacă aceştia îl părăsesc, niciun partid nu-l va mai susţine.

— Crezi că mai e necesar ca deputaţii să aprobe sau să dezaprobe? Ascultă...

Din piaţă, cu ochii îndreptaţi spre ei, mulţimea nerăbdătoare îl cerea.

— Prieteni, zise Naquet, chiar dacă e ocupat, trebuie să-l smulgem din braţele Margaretei. Franţa se enervează!

La orele şapte şi douăsprezece minute, în jachetă neagră şi pantaloni reiaţi, cu jobenul sub braţ, Boulanger apare, cu ochii roşii, epuizat de o scenă de adio în care doamna de Bonnemains se lăsase pradă hohotelor de plâns şi leşinului; strânge mâinile celor din jur asemenea unui văduv la ieşirea din cimitir.

— Vă mulţumesc că aţi venit. Vă mulţumesc.

„Condoleanţele mele, gândeşte Roger care-şi primeşte partea. Dar să ne grăbim. Ai să-ţi revezi puicuţa.”

Pe scară, din treaptă în treaptă, douăzeci de slujitori şi cameriste, dezolaţi şi ei, formează un şir de bocitori.

E sfâşietor. Afară, iau loc în căleşti, în timp ce zece mii de fanatici, recunoscându-l, îl înconjură:

Trompeta nu va tace
Când El se va şi-ntoarce.

Iung se aşază alături de „El”, ceilalţi se îngrămădesc într-o birjă.

Dar El nu va pleca...

Caii se lovesc de un zid de cetăţeni, se cabrează, nechează, un zid, care strigă:

Dar El nu va pleca!

Să ne-nţelegem: cum să te întorci mâine dacă te împiedică s-o ştergi astăzi? Colonelul, om cu dare de mână, caută să parlamenteze; câţiva ignoranţi îl iau drept generalul şi-l aclamă:

„Trăiască Boulanger!”

În realitate, cele două trăsuri sunt înecate în marea masă de oameni, precum viespile în dulceaţă. Dar mulţimea se arată rezonabilă, se dă deoparte, face loc şi cortegiul înaintează încet pe strada Rivoli, unde e primit cu aceleaşi strigăte şi aceleaşi cântece. Lume cocoţată pe grilaje, pe felinare, copii agăţaţi de roţi, vor să întârzie această fugă glorioasă, în timp ce, prin portieră, Boulanger împarte saluturi în chip de bacşiş.

— O, de ce nu defilăm prin faţa Elyseului, declară Naquet. Ne-ar auzi şi Grévy! Ieri exilatul nostru era omul pe care poporul îl cerea la guvern. Acum este cel care va distruge regimul.

La şapte cincizeci şi cinci, Louis pe care manifestaţia populară îl atrage, soseşte la Gare de Lyon, odată cu cele

două trăsuri. La pas, pe străzi şi bulevarde, acestea au traversat piaţa Republicii şi pretutindeni au cules acelaşi entuziasm. Dar asta n-a fost nimic. Aici mulţimea se striveşte, se înăbuşă, e un delir, strigătele nu mai contenesc, văzduhul se umple de ovaţii care se propagă până departe. Parisul e aici, superb, ameninţător, Parisul baricadelor. Parisul zilelor de sărbătoare:

Franţa toată îl va însoţi-n alai.

Venit de departe, cântecul umple văzduhul, apoi se rostogoleşte din nou cu furie. Caii sunt deshămaţi; prima trăsură luată cu asalt; un agent – totuşi – îl trage pe Boulanger care se zbate şi zboară, de pe un umăr pe altul, spre gară.

Iung a dispărut, Roger, Laguerre, Naquet îşi pierd generalul căruia câţiva îndrăzneţi i-au şterpelit jobenul şi şi-l împart.

Impiegaţii izbutesc să închidă poarta dar, forţată, aceasta cedează: mulţimea năvăleşte, aleargă, caută pe peroane şi pe şine o haină neagră invizibilă.

„Boulanger, Boulanger, Boulanger!”

Unde-o fi?

„Cetăţeni, prieteni, burghezi, patrioţi…”

Cine vorbeşte?

Şi Déroulède coboară pe treptele unui compartiment:

„Francezi! Risipiţi-vă! Jur că generalul se va întoarce!”

I se răspunde cu: „Jos Grévy!” „Moarte guvernului!” „Vrem demisia!” care se pierd într-un imens „Trăiască Boulanger!”

„Prieteni…”

Încă puţin şi aceştia, prost crescuţi, i-ar răspunde la mai închide pliscul! „Ei stăruie, pretind ca „celălalt” să apară.

Dând din coate, călcând lumea pe picioare, Louis se

strecoară şi-şi găseşte un loc bun. Cum să descoperi printre aceşti gălăgioşi pe provocatorii guvernului? Mişună peste tot.

Déroulède dispare, mai bine zis intră din nou în compartimentul gol pentru a ieşi pe partea cealaltă. Oare Bouboule a spălat putina?

Exact. Uite-l colo, sărind peste şine, trece peste o barieră, cade, se ridică şi, împreună cu şeful gării, fuge iar spre o locomotivă ce pufăie de zor. S-o luăm din loc! Dar mulţimea o împresoară pe barosană, se agaţă de roţi, îi asaltează tenderul, i se culcă dinainte. Ori nu pleacă, ori o pornim cu toţii spre Auvergne. Brăzdăm locomotiva PTM 132 cu placarde, cu afişe multicolore pe care scrie „Nu va pleca”. Barosana fluieră, pufăie, scoate aburi, înaintează trei centimetri şi se opreşte, căci nimeni nu se desprinde.

Laguerre apare. L-a pierdut pe Roger, care l-a pierdut pe Naquet şi s-a pierdut, şi pe el în această maree de echinox.

— Domnule general, strigă, dojeniţi mulţimea, să vă lase să plecaţi!

Nu va pleca.

— Haideţi domnilor, generalul suferă din cauza căldurii.

Nu va pleca.

— Domnule general, daţi ordine!

Degeaba vorbeşte. Aşezat pe o grămadă de cărbune, transpirat, amorf, Boulanger gâfâie, cere un pahar de bere. Oftează: „Oh, Marguerite”, scoţându-şi o fărâmă de cărbune din ochi.

— Bine, atunci hai să ne întoarcem la Hôtel du Louvre, zice Laguerre.

Ingenioasă hotărâre. Guvernul n-are decât să-i asigure comandantului corpului 13 o călătorie demnă de rangul său.

Prea târziu. Două sute de poliţişti sub comanda lui Lepine, secretarul Prefecturii de poliţie, îşi fac apariţia, mătură liniile, eliberează locomotiva, pe scurt degajează

convoiul care se poate urni.

Fidelilor ţinuţi la distanţă nu le mai rămâne decât să înceapă o Marseieză, privind cum dispare panaşul cenuşiu şi lanterna roşie. A plecat!

La ora zece treizeci, în fundătura Ronsière, Jeanne, îngrijorată de întârzierea soţului ei, îl aude întorcându-se, dar el rămâne în tipografie în loc să vină la ea.

De multă vreme abia vorbeau şi numai despre fleacuri; cearta lor lua o întorsătură neplăcută. Zi ca el, o sfătuia Papa Dulac. La ce-ţi foloseşte că ai dreptate?

Era aşa de simplu însă când, de obicei, îşi împărtăşeau totul? Şi când acest compromis, bazat pe-o minciună, putea să-i atragă lui Louis grave dezamăgiri? Membru al Comitetului naţional colectivist, n-avea decât o alternativă: să se supună sau să demisioneze şi din clipa aceea, ce acţiune să ducă singur, în afara partidului? Cum să-l îndemne ea pe o cale ineficace după cinci ani de muncă în comun şi fără să creadă în temeiul poziţiei sale?

„Afacerea Boulanger îţi stă în drum ca o zi de miercuri, glumea Lafargue. Sari peste obstacol. Apoi săptămâna va zbura până duminică.”

O duminică nesigură; Jeanne se temea de ea şi-şi zise: „Să mai căutăm să ne explicăm; îl iubesc atâta”, apoi coborî.

Louis nu ridică ochii, cufundat în lectura ziarului.

— Hai la cină.

— Nu.

— De ce?

— A trecut ora mesei.

— Dacă vii aşa târziu.

— Şi-apoi n-am încasat nici factura şi nu mi-a plăcut nici ceea ce-am văzut.

Mormăia, prost dispus.

— Povesteşte.

— Inutil.

— Dă-mi jurnalul, domnule Intransigent.

I-l luă, îl împături, apoi îngenunche în faţa lui.

— Am fost tare neliniştită.

Dintr-o privire, Louis observă că soţia lui plânsese.

— Ţi-ai şi văzut soţul la spital, călcat de trăsură.

— Mă tem de-un accident de fiecare dată când întârzii.

— Prostuţo.

O mână a Jeannei se odihnea pe genunchii lui, o mână blândă şi rece, cu vinele albăstrui şi ei se gândi:

„Ce obosită poate fi o mână!”

— Povesteşte-mi, Louis.

— Bine. Dar mai întâi promite-mi că nu ne vom certa.

— Da. Dragule, îţi promit.

Ei încercă să-i descrie plecarea generalului şi scenele de frenezie care-i însoţiseră. În mulţime, spre stupoarea lui, se numărau mai multe bluze de muncitori decât straie de burghezi. Ataşamentul faţă de Boulanger şi-l manifestase mai ales poporul: te-ai fi crezut într-o zi de mobilizare, de chemare sub arme şi această unanimitate căpăta un aspect de plebiscit. Aveam noi, colectiviştii, să continuăm a nega evidenţa? Era dovedit că ţara se angaja într-o dictatură.

— În faţa pasivităţii partidului, cer o schimbare a poziţiei sale.

De asta se temea şi Jeanne. Dar poate că după această răzmeriţă şi Guesde avea să se răzgândească. Aşa încât zise:

— Mi se pare că o explicaţie sinceră e necesară. Confruntaţi-vă punctele de vedere.

Apoi prudentă:.

Adoptaţi o tactică în comun. Roagă-l pe Lafargue sa fie de faţă. Te stimează mult.

Apoi abilă:

— Cred că temerile tale sunt serioase

Şi supusă... deocamdată:

— Eu te voi susţine.

În Noua-Caledonie, Jeanne cedase. În problema întoarcerii lor acasă, fără a renunţa să obţină ceea ce i se părea înţelept. Astăzi, alţii o vor ajuta, dacă prietenii lor socoteau că e cazul să păstreze o atitudine pasivă la adresa boulangismului.

— Atunci eşti de acord?

— Bineînţeles…

— Ce mai rumegi?

— A, nimic. Nici măcar un fir de iarbă. Mi-e foame!

— Prostule. Vino să mănânci.

Louis mângâie cu tandreţe mâna soţiei sale.

XVIII

LA ÎNCEPUTUL LUI SEPTEMBRIE, ei doi, Lafargue şi Guesde se întâlniră la cafeneaua Soufflot. Pe stradă, Jeanne îl sfătuise să vorbească potolit.

Se instalară în jurul unei mese în sala din fund, ea pe banchetă alături de soţul ei.

— Ei, ce s-a întâmplat? întrebă Guesde, bătăios. Mă mir de tine...

Dar Lafargue îl întrerupse.

— N-am venit aici să ne certăm. Louis are nişte rezerve asupra atitudinii Comitetului naţional cu privire la boulangism. E dreptul lui. Să-l ascultăm... ca tovarăşi şi să-i răspundem tot la fel. Vorbeşte, băiete.

— Iată. Inutil să vă amintesc evenimentele care s-au încheiat... provizoriu... cu plecarea din Gare de Lyon. S-a început cu gherete tricolore, se va sfârşi cu o lovitură de stat. Ne îndreptăm, spre un regim dictatorial, încuviinţat de clasa muncitoare care ar trebui să fie contra. Care-i explicaţia? De ce francezii, la intervale regulate, aşteaptă salvarea din partea unui om şi-a unui guvern personal? Napoleon, întâiul apoi al treilea (Badinguet), Boulanger. Şi de fiecare dată militari! Istoria se repetă. Toţi vor pace şi se aruncă în braţele unui salvator care-i duce la război. Aşa e poporul, dar noi ce facem ca să-l luminăm? Partidul rămâne simplu spectator sau mai curând se felicită pentru necazurile pe care Boulanger le pricinuieşte regimului; partidul declară: „Odată ajuns la Elysée, Boulanger va deveni protectorul nostru!” Aţi mai văzut un

general să iubească proletarii? Şi, fie vorba între noi, pe vremea Comunei, a fost şi el în cârdăşie cu Galliffet împotriva ruşilor. Frumos certificat! Guesde…

Jeanne îl împinse cu cotul, să nu se ambaleze.

— Te rog, Guesde, să adoptăm altă poziţie. Mijloacele noastre sunt reduse, de acord, dar e un motiv în plus să privim lucrurile în faţă. Să declanşăm o campanie de mitinguri, să arătăm muncitorilor cât sunt de naivi, să barăm drumul Cezarilor. Nu înţeleg. A lăsa lucrurile în voia lor este contrar liniei partidului, contrar principiilor noastre şi dacă voi mizaţi pe cartea Boulanger…

Louis se opri, căutând cuvinte care, fără să fie prea jignitoare, să-i exprime gândul.

— …nu mai sunteţi socialişti.

„Cât e de leal şi cinstit”, se gândi Jeanne.

— Ce răspunzi, Guesde? întrebă Lafargue.

— Da. Deschid focul în faţa acestui tir de baraj, dar susţine-mă! Sunt sigur, Darrieu, că te înşeli. Sperietoarea noastră, generalul, n-are stofă de conspirator, nici chiar de aventurier cu arma-n mână. Dacă ar fi vrut, după întâmplarea din Gare de Lyon, Boulanger ar fi dormit la Hôtel du Louvre. Deşi partizanii l-au încurajat, a luat trenul… spre Auvergne! Se va întoarce? Poate. Dar greşeşti comparându-l cu Badinguet, care era susţinut de proprietari. El nu, ai spus-o: muncitorii îl susţin. Ne aflăm în faţa unei mişcări populare; îţi repet: populare, care poate îmbrăca o formă socială dacă o lăsăm să se dezvolte. Tactica mea este să mă servesc de acest „vânător al celor roşii”. Evident că agitaţia boulangistă anunţă o revoluţie şi propun s-o ajutăm până la un punct, dincolo de care ne vom descotorosi de individ. E rândul tău, Lafargue.

Prietenos, Paul continuă:

— Sunt de părerea ta. Boulanger este sământă de scandal şi se opune parlamentarilor burghezi, inclusiv lui Clemenceau care, fricos, ar fi gata să-l renege. Boulanger

e un revoluţionar sprijinit de popor. A merge împotriva curentului ne-ar despărţi de muncitori. E de dorit? E frumos să ai dreptate, dragul meu, dar singur? Ţine-ţi mitingurile, dar nu va veni nimeni. Şi mai am o idee. Dacă un general revanşard împinge la război, cu-atât mai bine. În timp de război, guvernul înarmează proletarii, iar proletarii cu noua puşcă Lebel la umăr, înţelegi ce înseamnă? Te asigur: Boulanger la putere ne va fi foarte util.

Se aşternu tăcerea. Jeanne îl privea pe Louis, care-şi examina fundul paharului, părând să caute argumente. Discuţia nu degenera într-o dispută, aşa cum se temuse. Fiecare vorbea cumpănit, fără să ridice glasul. Rămânea de ştiut cine judeca bine: ei sau el. Poziţia soţului ei era mai idealistă: cea a lui Guesde şi Paul mai practică, ţinea cont mai mult de conjunctura actuală. Numai desfăşurarea evenimentelor va face parte dreaptă, dar până atunci cum să găseşti un teren de înţelegere? Căci el, la fel de îndârjit ca şi ei, nu era dispus să cedeze o iotă, cum îl cunoştea. Ca dovadă:

— Remarc, zise Louis, o contradicţie în afirmaţiile voastre. După Guesde, îl vom susţine pe Boulanger până la un punct. După Paul, ar fi bine să-l vedem la putere. Puneţi-vă de acord. În primul caz: până la un punct. Până la revoluţie! Crezi aşadar că majoritatea francezilor doresc revoluţia? Doresc câteva reforme, de acord, dar cu menţinerea capitalismului. Când paralele lor vor fi ameninţate, se vor coaliza împotriva noastră, alături de generalul lor. În al doilea caz: ceasul în care partidul nostru îşi va schimba politica va suna prea târziu dacă Boulanger va fi deja stăpânul ţării, căci noi nu vom mai conta. Refuz ambele strategii, de vreme ce, oricum, voi ascuţiţi o sabie care ne va tăia capul. Adaug, Paul, că a-ţi imagina un război având ca rezultat înarmarea internaţionaliştilor este naiv. Războiul va înarma soldaţi. Cea mai măruntă mişcare revoluţionară va fi socotită o

trădare a Patriei şi drapelul tricolor va servi drept legătură tovarăşilor noştri. Nu drapelul roşu.

Discuţia lua o întorsătură neplăcută.

Louis continuă pe un ton mai categoric:

— Când poporul se înşală, înţeleg să-i dau o explicaţie, chiar dacă lucrez împotrivă curentului. La ce altceva aş fi bun, vă întreb?

Oprindu-se asupra acestui semn de întrebare, căută încuviinţarea Jeannei care, cu capul plecat, îşi netezea o cută a mânecii – vru să continue şi renunţă.

— Aveţi cuvântul.

— Lafargue?

— Dă-i drumul.

— Bine, făcu Guesde. E uşor, Darrieu, să adopţi o asemenea atitudine, întemeiată pe principii şi nu pe realitate. De la Londra, Engels ne-ar vorbi la fel ca tine, căci din spatele biroului său, „directorul nostru de conştiinţă" aplică socialismul în teorie. Eu doresc să menţin cu orice preţ contactul cu muncitorii. Când un muncitor ne părăseşte, pierdem un alegător. Şi fii drept. Mă cunoşti. Oricare-ar fi evoluţia evenimentelor, voi rămâne în opoziţie.

— Şi unde vezi tu că mai suntem în opoziţie?

— O, începi să mă enervezi! Ţii neapărat să mănâncî astăzi carne de şobolan la puşcărie: Guesde preferă să se bată mâine pe baricade.

— Putem avea, continuă Lafargue, concepţii diferite asupra modului de-a acţiona. Dar din spirit de disciplina faţă de partid, îţi cerem, Louis, să renunţi la concepţia ta.

Se aşternu iarăşi tăcerea, încărcată de-o furtună care n-avea să izbucnească: verdictul nu îngăduia nicio alternativă. Iar acuzatorul, devenit acuzat, trebuia să se supună sau…

„Ce le răspunzi?" întreba Jeanne din ochi.

O dorinţă nebunească o cuprinse să-l îmbrăţişeze văzându-l atât de sumbru şi descurajat.

El îşi amintea întâlnirea cu Marx: „Darrieu, când vei fi militant, să nu întreprinzi niciodată o acţiune fracţionară: serveşte cauza noastră, chiar dacă se împotriveşte înclinărilor dumitale de intelectual”.

Dar bătrânul spusese mai înainte: „Lupta îndârjită a maselor, chiar atunci când e o luptă disperată, pregăteşte lupte viitoare: orice teorie care pătrunde în sufletul maselor capătă forţă materială. Astfel Comuna din Paris...”

Guesde şi Lafargue ignorau această forţă capabilă să trezească poporul şi să-l conducă la luptă. Ideea de a-l susţine pe Boulanger „până la un punct” era o recunoaştere a neputinţei lor, politica lor, o trădare. El nu-i va urma.

— Dezacordul nostru e total, încheie el. N-am izbutit să vă conving, aşa încât îmi dau demisia din Consiliul naţional.

— Cum ţi-e voia! Aliază-te cu centriştii! Ironiza Guesde.

Louis se stăpâni din nou,

— Vino, Jeanne.

Şi azvârli douăzeci de bani pe masă. Niciunul din ceilalţi doi nu avea cu ce plăti consumaţia.

Paul care, dezamăgit şi trist, îi privea plecând, oftă

— Partea proastă e că Engels îi va da dreptate!

Străbătură, tăcuţi, străzile pustii şi cum în drumul lor dădură peste o ladă de gunoi, Louis îi trase o lovitură de picior trimâţând-o drept în mijlocul drumului.

— „Aliază-te cu centriştii!” Ticălosul! Şi tu nu spui nimic? Poate că eşti de partea lui!

— Nuu!

— Atunci vorbeşte! Ce-aştepţi?

— Mă gândesc. Ţi-ai explicat bine poziţia, foarte cinstită e drept dar, într-un fel, nici ei nu greşesc.

— Jeanne!

— După ce v-am ascultat, sunt... şovăielnică.

— Bravo! Şovăi între soţul tău, foarte cinstit şi doi combinagii care judecă fals şi acumulează contradicţii. Cu părere de rău, trebuie să-ţi delimitezi poziţia. Ori facem front comun, ori voi trage de aici concluziile mele.

Prea multă vreme stăpânită, mânia lui se revărsa asupra Jeannei care dealtfel i-o trezise: chiar dacă Guesde şi Lafargue adoptau o poziţie demnă de apărat, nu era momentul s-o spună.

— Dragă, nu te supăra. Prietenii noştri…

— Nu mai sunt prietenii noştri.

— Lasă, nu te aprinde. Convinşi că fac bine ce fac, se înşală şi evenimentele vor face parte dreaptă, dar crezi că e cazul să le trânteşti uşa?

— Dacă aş rămâne în Consiliul naţional, înseamnă că sunt de acord cu ei.

— Vei putea să votezi contra.

— Ca apoi, singur cu părerea mea, să mă supun! O dată pentru totdeauna, refuz. Într-o chestiune de detaliu, militantul trebuie să se încline. Dar nu într-o problemă atât de importantă care îl angajează într-o…

Şovăi să rostească un cuvânt mare, tragedie, de care însă ceilalţi ar fi râs.

— …care-i angajează onoarea. Regret, Jeanne, că-mi propui aşa ceva. Viaţa noastră nu se potriveşte cu asemenea tocmeală.

— De unde-ai mai scos-o şi pe-ăsta? Teamă mi-e ca într-o zi să nu-ţi muşti degetele că ai stricat totul când nimeni nu-şi va mai aminti de general. Interesul tău…

Louis explodă:

— Niciodată în şaptesprezece ani nu m-am gândit la interesul meu. Când am aderat la Comună, am făcut-o din interes? Am putrezit la Numbo; i-am oferit 75000 de franci lui Guesde şi sunt sărac şi colectivist din interes? Singurul meu beneficiu este de-a duce o existenţă conformă cu ideile mele. Deci, nici *o* tranzacţie nu va avea loc, cu sau fără sprijinul… şi voia ta.

— De ce aceasta amenințare? Exagerezi! Hotărârea îți aparține și o accept.

— Dar n-o aprobi, după ce-ai promis să mă susții.

— M-au tulburat.

— Asta e. Îmi acorzi o notă bună la purtare, în schimb ei au dreptate.

— Ei bine, da! Foștii tăi... prieteni văd bine iar ai mei nu umblă cu capu-n nori.

La rândul ei, Jeanne mergea mai departe decât ar fi trebuit.

Față-n față, exasperați, continuau să bată câmpii când domnul azvârli în obrazul doamnei palma care de fapt îi revenea lui Guesde.

— Te salut, zise Louis. Întoarce-te la tine acasă. Eu plec pentru totdeauna.

XIX

LA PARIS, CURTEA DE CONTURI, arsă în timpul Comunei, rămânea singurul martor al acestei epoci. Aici îşi aflase Louis refugiu. În „palatul” său, se adăposteau mai mulţi vagabonzi, ca nişte troglodiţi, iar în „camera” lui, o hrubă fără ferestre şi fără uşi, trei zeiţe de Chasseriau cu carnea fadă şi decolorată se coşcoveau pe plafon. Lipsa de confort a odăilor era înlocuită de o grădină pe care şaisprezece ani de părăsire o transformaseră în pârloagă, într-un mărăciniş de unde ţâşneau iepuri. Aici îşi aveau cuibul numeroase păsări.

O reşedinţă istorică, închiriată pe gratis. Nu departe Sena curgea verde sau albastră, dar tânguitoare, pe când vara se sfârşea văzând cu ochii. Băiatul trimis acasă adusese schimburi; şi cum nicio scrisoare nu însoţea cererea niciun mesaj nu însoţi pachetul. A pretinde că domnul se simţea fericit era exagerat. Supărarea nu-i trecea; pacifist integral, palma expediată doamnei îl apăsa: adio manglier, taifasuri şi chiar dispute pentru care ce n-ar fi dat acum, adio partid, muncă şi, cu 37, 36, 35 de franci în buzunar, oaspetele Curţii de conturi îşi făcea socotelile: bilanţul, aproape nul.

Viaţa lui se înfăţişa pe potriva acestei ruine în care, calcinate, câteva ziduri mai rămâneau în picioare. Omul nostru se întorcea mereu la Cernîşevski: Ce-i de făcut? Instalat pe un taluz la umbra a ceea ce odinioară fusese o alee mărginită de carpeni, Louis medita. Să ceară restul

de moştenire şi să plece în America? Ce-ar mai râde Roger! Să caute de lucru în altă tipografie? Era uşor! Să se sinucidă? N-ar fi prea vesel!...

„Dacă m-aş duce să-i vând lui Chaville ceasul? Unde să-l găsesc pe Sidoux, ciracul meu?”

Ce idee, căci şi dracul şi îngerul erau probabil în vacanţă, ca toată lumea... în afară de Jeanne, iar aceasta...

„M-a dezamăgit rău de tot. De luni de zile nu mai gândeam la fel. Perfid propusă, întâlnirea de la cafeneaua Soufflot avea drept scop să-mi forţeze mâna. Cum să-i iert o asemenea trădare, cum?”

Reproşul, amărăciunea, ciuda îşi făceau loc în sufletul lui.

— Louis.

Pe nesimţite, căci paşii i se înfundau în iarba înaltă, Jeanne se apropiase de el.

Cu chipul palid, îl imploră:

— Te rog, întoarce-te acasă. Tata e pe moarte.

Ridicându-se dintr-o dată, o privi buimac.

— Tata e pe moarte?

— Nu mă mai cunoaşte.

— Ce zice doctorul?

— Că e foarte, foarte grav.

— O...

Imobili, nu se slăbeau din ochi, răscoliţi până în adâncul fiinţei lor.

— Sigur, Jeannette, vin.

— Eşti bun.

Biet chip luminat de-un zâmbet.

Vecina care-l veghea se retrase. Ar fi fost un sfârşit calm şi senin, un vis negru pe care nimic nu l-ar mai fi luminat, dacă Papa Dulac nu şi-ar fi mişcat întruna capul de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta, ca o legănare, ca o pendulă care cadenţează secundele. Bătrân şi copil în acelaşi timp, albă fiinţă chircită, Papa

Dulac bătea la o poartă ce refuza încă să se deschidă: politicos, ca să intre, îşi scosese cascheta.

Astfel bietul om va trece dintr-o încăpere în alta şi de la zgomot la tăcere. Pe perete, fotografia soţiei sale. Jeanne zise:

— Nu suferă.

Din stradă străbăteau râsete de copii. Cineva strigă

„Mai tăceţi, dracilor. Domnul Dulac se odihneşte”.

În curând va fi adevărat, dar pentru moment muribundul căuta o ieşire. Louis se gândea: „Sosesc prea târziu; ţi-am pricinuit atâta supărare şi cât mă iubeai; pipa noastră din spumă e pe noptieră; Guesde va veni la înmormântare; eu îţi voi tipări anunţul mortuar… decedat la 19 septembrie 1887; pipa noastră de spumă; am ajuns prea târziu; nici flori nici coroane; şi totuşi te iubeam atât…”

— Papa Dulac…

Reluă mai tare:

— Papa Dulac…

Deodată pendula se opri în echilibru, între cele două urcuşuri, atinsă poate de această chemare, apoi căzu iar, de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga, în căutarea-i disperată.

Jeanne îngenuncheată lângă pat, el în picioare alături de ea căutau un nou semn de înţelegere, dar zadarnic. Un „nu” repetat continua; merge, merge, dar nu se mai opreşte? Capul înnebunit ar putea să se îndârjească aşa ore întregi sau să încremenească deodată.

— Stai jos, dragă.

— Papa Dulac…

Jeanne îşi sprijini obrazul de mâna lui Louis, i-o mângâie şi gestul acesta părea că vrea să şteargă pata ce rămăsese acolo.

XX

„Eastbourne, 5 octombrie 1887..

DRAGA LOUIS DARRIEU,
SCRISOAREA DUMITALE MI-A PAR-vanic pe malul mării, ceea ce explică faptul că-ţi răspund cu întârziere. E sigur că atitudinea pe care un militant conştient trebuie s-o adopte în faţa boulangismului ridică probleme şi bine-ai făcut că mi-ai scris. Poate-ai fi făcut şi mai bine dacă m-ai fi consultat înainte de a părăsi Comitetul naţional, dar înţeleg că n-ai vrut să ai aerul că-l învinuieşti pe Lafargue în faţa mea.

Iată ce concluzie trag din conflictul în care vă aflaţi. După cum vei vedea, îţi dau dreptate asupra acestui punct. Argumentele lui Paul şi Guesde cu privire la Boulanger sunt injurioase la adresa francezilor. Ei afirmă că ne aflăm în prezenţa unei mişcări populare, nepericuloase însă, pentru că Boulanger e un nătărău. Dar ce popor e acela care e în stare de-o mişcare populară în favoarea unui nătărău? Ce explicaţie s-ar putea da? Adică în Franţa lumea bâjbâie în parlamentarism o vreme, după care cere un guvern personal. B. se prezintă. Iată salvatorul mult aşteptat. Cu alte cuvinte, francezii sunt în aşa fel făcuţi, încât adevăratele lor nevoi *cer un regim bonapartist, în timp ce* iluziile lor idealiste *sunt republicane*

Pe legea mea, dacă socialiştii nu văd altă ieşire decât

un guvern personal sau un guvern parlamentar burghez, mai bine să renunţăm de-a mai găsi o cale! Aş vrea ca prietenii noştri să-şi deschidă o a treia cale, una reală, în afara acestei false dileme bună pentru filistini vulgari. Pretenţia şovină, potrivit căreia istoria lumii se va rezolva odată cu redobândirea Alsaciei de către Franţa, iar până atunci nu mai e loc pentru niciun alt eveniment, a aflat prea multă crezare la voi. Şi cum B. se identifică cu această pretenţie admisă de toţi politicienii, B. este puternic, redutabil. Socotesc aşadar că Lafargue şi Guesde greşesc privind boulangisrnul cu simpatie şi regret refuzul lor de a lua o poziţie de luptă la adresa lui.

Dar să-ţi dai demisia din Comitetul naţional? Nu, dragă Darrieu. Partidul socialist nu cuprinde încă majoritatea muncitorilor. Dar e acesta un motiv să cedeze în faţa acestei majorităţi? La fel şi dumneata, de ce să preferi tăcerea unui dialog menit să-i lumineze pe tovarăşii dumitale?

Schimbă-ţi hotărârea. Pe de altă parte, caută să nu iei cuvântul în mediile muncitoreşti, căci un militant nu poate moralmente să apere idei pe care nu le împărtăşeşte.

Sunt convins că în acest moment Boulanger doreşte să fie dat uitării, dar vom auzi în curând vorbindu-se despre el, iar Comitetul naţional va fi constrâns *să-şi revizuiască poziţia.*

Fii prezent când va sosi ceasul. Vei fi avut dreptate. Aceasta te va despăgubi pentru sacrificarea amorului propriu pe care îţi sugerez s-o consimţi, sfat înţelept dat dealtfel şi de soţia duniitale, chiar dacă ea se înşală asupra caracterului inofensiv sau trecător al crizei actuale.

Ştim că în Franţa, sub această formă sau sub o alta mai puţin afişată, cezarismul rămâne în continuare ameninţător.

Al dumitale foarte cordial
Friedrich Engels.”

PARTEA A DOUA

XXI

— ÎN TIMPUL PRÂNZULUI, TATA ne-a istorisit ceva oribil, îi spuse Sidoux lui Louis pe drum. Închipuie-ţi că Panama importă negri din Jamaica şi-i plăteşte cu 75 de franci pe cap de om, unui negustor de sclavi. Apoi, o lună mai târziu, negrii declară: „Ne întoarcem acasă”. Nici vorbă. Ei rămân pe loc, iar negustorul îi revinde companiei.

— Nu mă miră. Dar taică-tu ce zicea?

— „Panama se ruinează. Casa de bani e goală. Iarăşi trebuie să împrumutăm.”

— Dar mama?

— E la pat c-o indigestie.

— Dar Mado?

— Fetele n-au niciodată păreri.

— Dar fratele tău?

— Frédéric face bancuri: „După mine, Panama, dacă nu mai are bani în casă, nu va avea niciodată apă în canal”.

— Ştie el ce ştie. Dar Sidoux?

— Mucles! Aştept să aflu părerea majorităţii, şi-apoi să te ţii tărăboi!

Lui Louis îi plăcea să-l audă raportându-i discuţiile din familie, căci constata de fiecare dată ce potrivite erau reacţiile elevului său.

— Să-ţi povestesc despre vizita pe care am primit-o ieri. Un domn Laoué debarcă în fundătura Ronsière şi-mi cere să-i tipăresc o scrisoare prin care să informeze directorii de ospicii din Panama că le poate livra oricâte

coşciuge doresc, la preţul de 60 până la 100 de piaştri.

— Ce lepădătură! Şi ce i-ai răspuns?

— I-am arătat uşa.

— Bine-ai făcut. Şi-acum unde ne ducem?

— Să ne întâlnim cu prietenul meu, inspectorul Chaville.

— Te ai bine cu copoii? Mare ticălos eşti, unchiule.

— Aşteaptă întrevederea noastră şi să fii politicos. Sper, tinere, că ai meditat asupra capitolului doi din *Capitalul.*

— O, îţi atrag atenţia că nu sunt de acord cu Karl Marx în mai multe privinţe.

— N-o să afle, îţi făgăduiesc.

În urma lor, pe Quai de Jemmapes, un pilot de vas ridică podul de lemn.

— Sidoux, în timpul Comunei, am locuit în fundul acestei curţi, la un institutor.

— Ravon.

— De unde ştii?

— De la mătuşa mea.

— Vorbiţi adeseori de mine?

— Se întâmplă.

— Şi ce-ţi spune?

— Că uneori îţi petreci vacanţa la zdup... şi că-i pare rău; dar că după ce Boulanger îşi va frânge gâtul, totul va intra în normal.

— Boulanger nu-şi va frânge gâtul, ne va rupe nouă picioarele şi cu-atât mai rău pentru aceia care sunt prea proşti să înţeleagă.

La „Cele trei Lulele”, prietenul Chaville aştepta, consumând cel de-al doilea coniac dublu.

— Bună, Momo.

— Bună, Loulou.

— Ţi-l prezint pe nepotul meu.

— Încântat.

Evident, nici nu-i păsa.

Sidoux socoti că inspectorul, viclean şi scârbos, avea buzunarele pline de cătuşe. Un tip căruia era mai bine să nu-i întinzi mâna. Şi unde mai pui că puţea a apă de violete.

— Soţia mea mi-a transmis mesajul tău, începu Louis. Deşi la partid sunt în hibernare...

— Adevărat..

— Eşti la curent?

— Sunt de la poliţie

„Asta se simte de la o postă”, gândi Sidoux, care-şi comandă un pernod

— Jupâne, două siropuri de rodie. Nu bem alcool, rectifică Louis. Aşadar, cu toate că hibernez, dacă ai ceva excepţional...

— Pentru început, Momo ţi-aduce un cadou.

— Cât mă costă?

— Mă superi. Iată informaţiile pe care mi le-ai cerut despre Nanette. Citesc: „Milliardet, Anne Lucienne, căsătorită cu Maurelier, născută la Paris la 8 mai 1860. Domiciliul actual, strada Eliets, 4 bis, Fourmies (Nord). S-a căsătorit la 9 septembrie 1882 cu Maurelier, Joseph Francois, muncitor la fabrica de sticlă Jacquot, născut la Fourmies la 14 mai 1859. Este mama unui copil: Émile. Milliardet Anne Lucienne n-are cazier judiciar. Chaville se opri din citit.

— În rezumat, o familie simpatică. Dar atenţie... Continui: „Maurelier, Joseph Francois, din părinţi necunoscuţi, trezorierul sindicatului sticlarilor din Fourmies, este socialist. Nu merge la biserică. Colaborator la ziarul *Le Courrier.* Nu are cazier judiciar”. Chaville îşi împături hârtia,

— Sau cel puţin nu are încă! Ia, Loulou. Nu-i nevoie să-ţi spun că e confidenţial.

— Aşa, pe degeaba?

— Plăcerea mea! Sunt generos. Cât priveşte restul, nu-i aşa de simplu.

După aperitiv, atacă felul principal. Momo spuse în şoaptă, să nu fie auzit de cârciumar:

— Dar mai întâi vreau să ştiu, nepotul tău e discret?

— O da, domnule Chaville,

— Păi tăticu' e deputat! Aşa că, mucles, nu? Şi-acum uite care-i povestea.

Toată lumea povestea astăzi.

— La 2 septembrie, un domn X face o vizită prefectului Gragnon, şi-l spune: „Sunt un patriot. Faceţi percheziţie la doamna Y, pe strada...; deţine planuri de mobilizare. Nu vă spun mai mult." „Bine, răspunde prefectul. Dar ne trebuie un pretext." „Îl avem, zise X. Doamna Y face comerţ cu decoraţii. Desemnaţi un inspector inteligent care să se prezinte la doamna Y; verificaţi depoziţia mea şi iată pretextul: vom scotoci."

— Inspectorul inteligent...

— ...sunteţi dumneavoastră, exclama Sidoux.

— Ai ghicit.

— Urmarea?

— Răbdare, Loulou. Doamna Y mă primeşte, enormă, boită, o adevărată codoaşă. Îi expun cererea mea, ca un timid, nu prea înstărit şi care vrea referinţe. Referinţe? Îmi dă cu ghiotura. Împărţitorii de decoraţii sunt generalul T, generalul C, mare grangur şi... să-l păstrăm pe ultimul pentru desert. Îi arăt mandatul de percheziţie, scotocesc peste tot, o îmbarc pe cucoană...

— Formidabil, subliniază Sidoux. Dar planurile de mobilizare le-aţi găsit?

— Nu, dar doamna se ocupa nici mai mult nici mai puţin decât cu traficarea Legiunii de Onoare.

Doi generali prevaricatori ar fi constituit, pe timpuri, un pont grozav. Dar Louis nu mai colabora la *Le Socialiste.* Să cumpere fotocopiile raportului lui Gragnon către ministrul Rouvier l-ar fi obligat să-şi reia vechea activitate. Şi, în fine, ce legătură aveau aceste dezvăluiri cu Boulanger? Numai descoperirea unui mijloc de a-l

discredita pe general – motiv pentru care şi venise la „Cele trei Lulele” – ar fi justificat o cheltuială atât de mare.

— Da. Zise el, da. Povestea ta e... amuzantă... Dă-mi nume.

— Dacă le plăteşti!

— Nu prea sunt bine căptuşit.

— Nu eşti căptuşit! După ce că te las să adulmeci coşul meu cu trufandale înaintea tuturor ziariştilor din Paris! Haide, Loulou, că mă dezamăgeşti.

— M-am retras.

— N-ai decât să te înhami iar.

— Nici vorbă. Doar dacă-mi vinzi ceva în legătură cu Boulanger.

Chaville simţi probabil că nu era vorba de un târg obişnuit: cumpărătorul se eschiva, încă puţin şi afacerea cădea baltă.

— Îţi precizez: X, Y reprezintă peştele mărunt. Personajul important, caidul se numeşte... Wilson

— El...

— Da, el...

— Drace! Chiar el...!

— Care? întrebă Sidoux, socotindu-se frustrat.

Louis, căruia îi lăsa gura apă, şopti:

— Wilson e ginerele preşedintelui Republicii.

Ceea ce schimba totul.

— Crezi, continuă Momo, că bomba mea va face zarvă mare când va exploda într-un articol semnat „Tovarăşul Darrieu”? Ştiţi, fratele deputatului boulangist; crezi că papa Grévy va fi şifonat din cauza asta?

— Tot ce se poate... Vrei 50 de franci pentru documentul tău?

— 50 de franci! Glumetule!

— 75? 100?

— Mucalitule!

— Cât atunci?

— Niciun chior!

— Nu-nţeleg.

Ce urmărea această lipitoare? Inocent, candid de cerea palme, Chaville privea pe fereastră. Apoi spuse cu nepăsare:

— Vreau... să-mi recuperez ceapa.

— Ceapa?

Luat prin surprindere, Louis bâigui:

— Tot... tot nu-nţeleg.

— Nu fă pe prostul! Mi l-ai şterpelit acum trei ani. Nu te-ai fi înroşit ca sfecla, dacă n-ar fi adevărat!

— Mi l-a dat mama în... ’68!

— Ce-are una cu alta? Din ’71, ticăia în buzunarul meu. În materie de bunuri mobile, posesiunea echivalează cu titlul de proprietate.

— Ei bine, acuma îl posedă el, remarcă Sidoux plin de logică. Nu tu.

— Închide pliscul. Loulou, ţin la tic-tac-ul ăsta; tu doreşti raportul: să facem schimb.

— Te vei păcăli. Ceasul meu e stricat. Nu mai merge. Dă-l încoace să-l ascult,

— Fii atent, unchiule.

Avertismentul i-a adus lui Sidoux o lovitură de picior pe sub masă, din partea lui Momo.

A-l acuza pe Wilson, pe bază de probe, ar provoca un scandal răsunător, dar ceasul reprezenta o amintire atât de preţioasă... Să-i epateze pe Guesde şi Lafargue, ce satisfacţie pentru amorul lui propriu! Dar să se supună pretenţiei lui Chaville echivala cu o capitulare la câmp deschis. Louis şovăia: „Să cedez? Să-l păstrez?”

Cercetând hârtiile întinse în faţa lui, Momo porni din nou la atac.

— La doamna Y, zisă individa Limouzin, din strada Wagram, 32, am găsit ceva nemaipomenit. Ascultă: „Dragă prietenă, dacă-mi faci favoarea să vii la mine, căci şi dumneata îţi iubeşti patria, îţi voi mulţumi pentru

bunătatea inimii dumitale”. Semnată Thibaudin, fost ministru de război... în cârdăşie cu Wilson. Pricepi? Nu putea să-i refuze nimic. Celălalt chipiu, e Caffarel, sub-şef de stat-major, prieten cu Boulanger. A mărturisit tot: cincizeci de mioace o Legiune de Onoare. Pus în disponibilitate pentru „greşeală împotriva onoarei”! Nici mai mult nici mai puţin. Să-ţi mai spun că acolo sus toţi speră să muşamalizeze afacerea?... Ceasul meu?

Sidoux propuse:

— Nu-l vreţi mai bine pe-al meu?

Dar nu-i de aur.

— E totuşi de argint,

— Aş pierde. Dinamita mea, Loulou, cere un mic sacrificiu. Pricepi? Îl iau chiar paralizat de ambele ace.

Cu părere de rău, Louis desfăcu lanţul: ceasul era cald de la căldura trupului său şi în timp ce Chaville îl punea în buzunar, se gândi: „Cum să i-l iau înapoi?”.

Mătuşica îi aştepta.

— Ai găsit ceva interesant? îl întrebă ea pe soţul ei

— Ceva formidabil, Dar am ieşit cam păgubit.

— Rău de tot?

— Ai să hotărăşti dacă merita.

Povesti întrevederea şi pe măsură ce înainta, pe chipul Jeannei se citea tot mai mult îngrijorarea; ascultă, scoţând câte un „o” sau un „nu se poate”.

Louis putea crede că o indignare colectivistă justifica această emoţie; la auzul preţului plătit o tăcere grea se aşternu.

— Găseşti că e prea scump?

— Bietul de tine!

— De ce? M-am întors fără ceas... dar încărcat cu dinamită.

— Da’ de unde! Inspectorul tău este un... un... Ce mai, te-a dus!

— Cum adică m-a dus?

— *Le XIX-e Siècle* relatează toată povestea cu decoraţiile. Uite: „Legiunea de Onoare la mezat”.

— Glumeşti?

— Aş avea haz!

El citi, împănând articolul cu vorbe grele, apoi oftă:

— Chaville le vânduse deja pontul!

— Evident!

— Să te înveţi minte să mai faci negoţ cu poliţaii, remarcă Sidoux, logic ca întotdeauna.

Toţi trei se priviră, consternaţi: nici urmă de ceas, în schimb sacul plin cu explozibil sărise deja în aer.

Şi toţi trei izbucniră în râs.

În fundătura Ronsière, se veseleau pentru prima oară de la moartea lui Papa Dulac.

XXII

OMUL STINGE LANTERNA, DES-chide fereastra, încalecă peste balustrada balconului – nu mai are vârsta scărilor de mătase – şi coboară în grădină pe scara de lemn sprijinită de faţadă. O noapte neagră de capă şi spadă, cu vânt ce face să geamă crengile arborilor dezgoliţi. Cincizeci şi şapte de paşi spre nord. Aici, la nord-est, traversează peluza, ocoleşte bradul; drumul duce drept la un zid pe care-l escaladează şi aterizează într-o uliţă.

— Totul a mers bine? întreabă umbra care aşteaptă.

— Ca pe roate. Unde mi-e calul?

— Îl ţin de căpăstru.

— Apropie-te. Ce beznă!

Omul caută scara şi sare în şa.

— Drum bun.

Umbra respectuoasă nu îndrăzneşte să adauge: „Noroc în dragoste!”, în timp ce călăreţul se îndepărtează. Când la trap, când la galop, zboară spre iubita inimii lui, până la intrarea în oraşul Royat. Acolo, pe diferite poteci, se caţără spre hanul adormit unde la o fereastră o lumină veghează.

Marie Quinton, „Frumoasa Morăriţă”, aşteaptă în prag, cu lanterna în mână. Îl primeşte pe necunoscut, nu pune nicio întrebare, aşa cum era stabilit şi-l conduce spre o încăpere.

Uşa se deschide şi se închide. Marie aude două strigăte

şi vede două trupuri înlănţuite căci, pentru a-şi crede mai bine urechilor, şi-a lipit un ochi de broasca uşii.

— Georges!

— Marguerite!

„Mi-am închipuit eu, se gândeşte hangiţa. E viteazul nostru general Boulanger.”

Acesta a căzut în genunchi în faţa „încântătoarei fiinţe”, o îmbrăţişează, o strânge, se pierde în cutele unei rochii de casă împodobită cu dantele de Valenciennes: emoţionat, nu poate vorbi, râde, plânge în timp ce ea se agaţă de el, pierită şi suspinând.

Covoare, mobile rustice tapisate cu creton împodobesc odaia în care patul, discret încă, se ascunde îndărătul perdelelor; un foc de toamnă o încălzeşte, zece buchete de garoafe roşii o parfumează.

Ferron, nătăfleţule, îţi închipuiai cumva că vestitul comandant al corpului XIII de armată doarme liniştit la Clermont-Ferrand? Nici gând, domnule ministru: Bouboule a sărit zidul, Bouboule şi-a semnat singur biletul de voie.

— Lasă-mă să-mi trag sufletul, gâfâie Margot. Mă înăbuş. Nu-mi ceri noutăţi de la Paris. Georges?

— Dar mi-ai adus?

— Multe.

Din acelea pe care ziarele le ignoră, căci doamna de Bonnemains are agenţii ei plătiţi.

— Am aflat că Wilson varsă 40000 de franci Tezaurului.

— Despăgubire pentru faptul că a folosit pecetea socrului?

— Da, şi se instalează în Avenue d’Iena.

— Tot la tata-socru. Reşedinţa trebuie să fi costat un milion!

— Trăsurile de la Elysée au transportat lăzi peste lăzi.

— Decoraţii, fără îndoială!

— O, Georges, încetează, te rog. Nu mă laşi să mă concentrez. Ce spuneam? A, da: individa Limouzin mărturiseşte judecătorului de instrucţie că Wilson i-a

oferit daruri la botezul fiicei sale, că generalul Thibaud îi scria bileţele de amor... La ordinul ministrului de interne, anumite documente compromiţătoare au fost scoase din dosare. Unde te duci?

— Turbez.

Bouboule măsoară odaia, se învârteşte.

— Când mă gândesc că presa centristă caută să mă implice în toate porcăriile astea! O, dar şi eu am ponegrit-o în interviul meu pentru *Le Matin.* „Acuzându-mă, minţiţi! Ministrul de război, decât să îndrepte ancheta asupra unui om onorabil – adică eu – ar face mai bine să nu mai întârzie fabricarea puştii Lebel." I-am dat gata! Rezultatul: Franţa află cu stupefacţie că generalul ei Boulanger e trimis la arest, ca un simplu soldat!

Dezolată, ea întinde braţele.

— Vino la mine!

— Dragostea mea!

— Cât mă bucur că nu eşti la Paris! zice ea.

— De ce?

— Eşti al meu cu-adevărat?

Cuvinte ce temperează curiozitatea exploratorului. Unii prieteni, piticul Naqupt de exemplu, bârfitori sau geloşi, insinuează că doamna de Bonnemains, prea informată, ar putea fi agentă a puterii. De neconceput! Şi totuşi... după parada de la 14 iulie şi în ajunul plecării în Auvergne, sau cu alte prilejuri, nu l-a sfătuit ea să se retragă, să dispară? „Fii al meu, doar al meu."

Aşadar o mângâie, o îmbrăţişează, dar distrat.

— Cine ţi-a dat informaţiile? o întreabă.

— Darrieu, Laguerre. Aleargă mereu săracii, în căutare de zvonuri. A, îl cunoşti pe Alfred Capus?

— Alfred Capus?

— Scriitorul. E foarte spiritual. Zilele trecute se afla la doamna de Carnavet; se apropie de mine şi-mi spune la ureche: „Altădată erai decorat şi mulţumit. Astăzi nu eşti decorat decât... dacă-i mulţumeşti tu pe ei!" Nu râzi?

— Te privesc.

— Mă doreşti?

— Cu disperare.

Margot spioană în solda ministerului? Niciodată: refuză doar să-l împartă pe Georges al ei cu Franţa. Asta-i tot şi e înduioşător. Totuşi să lăsăm giugiulelile pentru mai târziu.

— Fac o colecţie nemaipomenită, anunţă Bouboule.

La fel ca preşedintele Grévy, are şi el colecţia lui de mărunţişuri privitoare la locatarul palatului Elysée.

— La alegere. Vrei cântece? *Domnul ginerele meu?* Sau acesta, pe care Bouboule îl fredonează bătând măsura:

Rău e ginere să ai!

Vocea calda intonează corect. Urmează apoi un anunţ apărută în *L'Intransigeant,* care le stârneşte hohote de râs.

„După ce-a făcut avere,
Preşedinte republică vinde
Proprietate:
Apă, gaz, decoraţii la fiecare etaj."

Şi ce gravuri! (Bouboule se prăpădeşte după gravuri.) Una mai cu seamă îi reprezintă pe Grévy şi Wilson la sfârşitul mesei: tata-socru fumează o havană; ginerele se întoarce către chelnerul care-i aduce nota şi, drept plată, îi întinde marele cordon al Legiunii de Onoare. Dar ce zici de legendă! „Dă-mi restul!"

— O găselniţă!

Margot se apleacă pe umărul lui Bouboule, care continuă:

— Tu mi-l citezi pe Capus al tău, eu îţi citez o frază din ziarul lui Rochefort. Ascultă:

„Să ni-l închipuim pe domnul Grévy răspunzând

ambasadorilor străini care-i cer noutăţi despre ginerele lui: «Sunteţi foarte amabili; e bine, am fost să-l vizitez la închisoare şi i-am dus cârnaţi»”.

Acest mezel le aminteşte puiul rece, o sticlă de şampanie şi câteva prăjituri care-i aşteaptă. Aşa încât se ospătează, drăgălindu-se. Mai târziu trec la chestiuni practice.

— Şi divorţul tău, domnule general?

— Ce să mai vorbim! Doamna Boulanger refuză.

— De vreme ce s-a instalat la Versailles, poţi intenta acţiune pentru părăsirea domiciliului conjugal.

— Ei, asta ar fi prea de tot! Şi-apoi papa se va burzului.

— Pius VII a anulat căsătoria lui Napoleon.

— Napoleon semnase concordatul.

Margot dorea atât de mult să-l ia de bărbat! Dar, din păcate, unită cu domnul de Bonnemains prin legăturile indestructibile ale Bisericii, Leon XIII sigur nu va rupe acest contract, după cum n-a rupt nici altele, pentru ca doi ştrengari legaţi prin adulter să se poată recăsători. Sau, prudent, Sfântul Părinte va aştepta sosirea lui Bouboule la Elysée.

Mănâncă fără poftă.

— Ţi-e foame? Mie nu.

— M-aş lipsi bucuros de desert, răspunde el.

Cu sau fără binecuvântarea pontificală, Bouboule se ridică de la masă şi se îndreaptă spre ea, deşi nimic nu-i zoreşte.

XXIII

ÎN ACEASTA DUMINICA DE NOIEMbrie 1887, familia lui Roger Darrieu, dispersată, prânzea în oraş. Primul contingent: Mado şi Frédéric, invitaţi de doamna de Carnavet, nu-l vor lua pe fratele lor, deoarece colectivistul refuzase să se ghiftuiască la o burgheză, de unde mânia tatii. Al doilea contingent: mama şi Sidoux vor lua aer, chipurile, în Bois de Vincennes, dar se vor ospăta acasă la tipograf, preludiu la împăcarea sperată de Lucile. De unde ignoranţa dar bucuria tatii, liber să meargă să ciugulească în tovărăşia Blanchei: al treilea contingent.

De câteva luni, Frédéric dorea să-l cunoască pe autorul *Insulei focilor,* faţă de care nutrea o admiraţie măsurată. Pe Mado în schimb n-o interesa beletristica.

...Dar vei întâlni acolo, în strada Varenne, o fată foarte simpatică; îi promisese tatăl ei, perspectivă care-i stârnea curiozitatea.

În sufrageria doamnei Carnavet, o masă de epocă, Ludovic XIII. Valetul serveşte puiul duminical după moda englezească, pe feţe de masă mici. Pahare de baccarat. Argintărie grea şi veselă de Wedgwood.

Domnişoara Violette, soră cu Rose şi Blanche, e delicioasă. Încă nu poartă părul ridicat. Rochie de catifea galbenă, guler de dantelă. Intimidată, nu spune nimic, la fel ca Mado. Aceasta poartă o rochie-verde fistic, puţin vulgară. Gazda înnoieşte o fustă nouă, din care i se

zăreşte glezna. Boleroul e o îndrăzneală.

— Aşadar, ai citit eseurile mele, i se adresează Eusèbe Mergin lui Frédéric, cu două degete la tâmplă. Te-au interesat?

— Le-am admirat. Spiritul dumneavoastră răzvrătit se înrudeşte cu concepţia mea de viaţă.

„Concepţia mea de viaţă”, o la-la! Tânărul acesta foloseşte un vocabular savant pentru vârsta lui.

— Da, le citesc şi le adnotez. Aveţi un stil atât de caustic! Pe unde trece pana dumneavoastră, denunţă, acuză societatea în care trăim.

Eusèbe încuviinţă:

— M-ai înţeles bine: focile insulei mele sunt francezii. Firea lor scapă – aşa mi se pare – până acum progreselor civilizaţiei şi cred că, pentru a-şi atinge scopul, arma cea mai potrivită e ironia. O critică prea virulentă ar fi lipsită de eficacitate.

— Totuşi…

Există un „totuşi”!

— Totuşi, maestre, aveţi prea multă încredere în ceea ce ne poate aduce socialismul.

— Aştept.

— După mine, această doctrină e la fel de înşelătoare ca şi egotismul lui Barres.

— Ce vorbeşti!

Eusèbe aprecia mai puţin rezervele asupra „doctrinei sale”.

— Daţi-mi voie să vă explic, maestre.

— Mai întâi serveşte pui, propuse doamna de Carnavet; la şaisprezece ani, trebuie să-ţi faci muşchi. Pune-ţi şervetul, Violette. Ce spuneai, Frédéric?

Că, în acest regim visat de domnul Guesde, lumea scumpă colectiviştilor ar semăna cu o cazarmă, sau cu o societate anonimă a bunăstării împărţită pe mici acţiuni. Fiecare ar avea-o pe-a sa care i-ar asigura o părticică din mediocritatea generală.

— Unde vezi tu că fac front comun cu colectiviştii? se miră Mergin. Cred că burghezia se întemeiază pe nedreptate, ipocrizie, că slujeşte interesele unei false elite în detrimentul maselor. Asupra regimului ideal, nu mă pronunţ.

— Sub regimul actual, nimeni nu vă împiedică să scrieţi cărţi frumoase.

— Aş dori să fie şi folositoare.

— De aceea cădeţi într-un fel de… protestantism politic.

Invitatul, minor, devenea agasant.

— Maestre, cunoaşteţi vorba lui Lassalle care m-a ajutat să înţeleg socialismul? „Să-l facem pe muncitor să priceapă cât e de nenorocit.” Cu alte cuvinte, muncitorul şi-ar ignora nenorocirea. Concluzia: omul care-şi ignoră nenorocirea nu poate fi nenorocit.

Inteligenţa precoce a lui Frédéric uimea. Eusèbe se aştepta să întâlnească un ţângău mut de admiraţie; când colo dădea peste un cusurgiu lipsit de generozitate.

— Greşeşti, interveni Rose, limitând opera lui Mergin doar la *Insula focilor; Fântâna albastră, Memoriile unui silf* sunt cărţi pline de spirit, de fantezie. Îţi plac?

— Mult. Am oroare de retorica unora ca Leconte de Lisle sau de romanele sociale ce curg şuvoi de sub pana lui Zola. Îmi place anticul modern. Poemele mele sunt simboliste. Vi le voi da să le citiţi.

— Le vom răsfoi cu plăcere, „confrate dragă”, zise Eusèbe care, în timp ce aşternea pentru mucosul ăsta o dedicaţie pe prima pagină a *Răspântiei fermecate,* se gândea

„Mai pune-ţi pofta-n cui!”

Frédéric reluă

— Noi nu suntem ca Alexandru, maestre. Alexandru a tăiat nodul gordian, pe când dibaci ar fi fost să-l desfacă. Nu-i aşa, maestre?

Maestre-n sus, maestre-n jos, îl scotea din fire până la

urmă. Rose căută să schimbe discuţia.

— Să-ţi spun o mare noutate. Mergin îşi va prezenta candidatura la Academie.

— Doamnă, Chateaubriand spunea…

Ce anume, nu s-a aflat niciodată. Trezindu-se în fine, Mado exclamă:

— O, ecleruri cu şocolată!

În fundătura Ronsière, masa e acoperită cu o faţă de masă în carouri, paharele de curând cumpărate sunt asortate. „Dar n-avem vază în care să punem minunatul dumneavoastră buchet”, spusese Jeanne, încurcată şi fericită totodată. L-a aranjat într-o găleată, în faţa ferestrei. Lucile voia să aducă prăjituri. Sidoux avusese ideea daliilor roşii.

Meniul: rosbif, cartofi prăjiţi şi salată. Vin de Bordeaux. Toaletele nu veneau de la o mare casă de modă. Doamna Roger, în castaniu închis. Cetăţeana Louis, în violet închis. Stingherea la început s-a risipit repede.

— Băiatul meu, Louis, ţine mult la dumneata.

După două minute, toţi se tutuiesc. Conversaţia se leagă în jurul copiilor, al viitorului lor.

— Trei de-aceeaşi vârstă, se plânge Lucile. Daţi-vă seama! Şase picioare de încălţat, şi nicio pereche pe care s-o mai foloseşti. Apoi dentistul, vacanţele! O, ce scumpă e viaţa! Încotro ne îndreptăm?

— Spre colectivism.

— Sidoux, ai promis că nu vom discuta politică.

— Nu e politică, sunt probleme sociale; nu, unchiule?

Unchiul încuviinţează.

— Cumnată, mă uimeşti: când cineva are, ca Roger, o reşedinţă pe strada Bellechasse, trebuie să fie uşor s-o scoţi la capăt la sfârşitul lunii.

Te înşeli. La noi, banii dispar ca prin minune.

— Câţi servitori aveţi de hrănit?

— Bucătăreasa, camerista şi vizitiul. Adică patru.

— Trei, mamă!

— Şi au nişte pretenţii: duminica liberă, o după-amiază în fiecare săptămână; în curând vor cere şi concediu, aşa cum au pornit-o.

— Şi voi vă luaţi vacanţă. De ce să nu-şi ia şi ei? îi propuse blând Jeanne Lucilei care-i răspunse:

— Ai dreptate: de ce nu şi ei? N-ar mai fi socialişti.

— Îţi facem o impresie atât de fioroasă?

— Sunteţi foarte, foarte drăguţi, adorabili... dar de-aici şi până să votez cu domnul Guesde!

— Mamă, femeile nu votează!

— Cu-atât mai bine! Roger mi-a explicat cu de-amănuntul, eu citesc *Le Figaro* şi problemele noastre... sociale îmi sunt cunoscute.

— Zău! se interesă Louis care-şi ascundea euforia. Şi care e punctul tău de vedere?

Îndrăzneaţă, Lucile se porni pe o pantă abruptă. În ciuda hotărârii ei de-a vorbi numai despre familie.

— Vreţi egalitate. E frumos să nu mai fie săraci. Dar vă întreb: dacă toată lumea ajunge bogată, cine mai munceşte? Nimeni! Dar în afaceri ce-o să se întâmple? Uzinei fără patron, fără un cap care să gândească. Nu-i mai rămân decât să închidă porţile!

— Dar vorba e: are dreptul gânditorul tău să-şi însuteasscă beneficiile?

— El aduce banii!

— În societatea colectivistă, statul va deveni proprietarul uzinei. Vom suprima capitalul particular.

— În cazul acesta, eu mă voi retrage la ţară. Voi creşte găini şi voi trăi din rentă. Sidoux, nu-ţi şterge farfuria cu pâine. Capitalul mi-l păstrez. Tata l-a câştigat. E drept ca eu să profit de el.

— Vei fi expropriată.

— Jeanne! Atunci mă sinucid.

— Până atunci, mai vrei cartofi prăjiţi?

— Sunt crocanţi. Cum îi faci?

— În ulei cu untură.

— Cu-atât mai rău pentru ficatul meu. Hai să vă povestesc ceva. Într-o zi, grădinarul lui Rothschild... îl cunoaşteţi?

— Pe grădinar sau pe Rothschild?

— Ce caraghios e cumnatul-meu! Aşadar, grădinarul vine la stăpânul său şi exclamă: „Vreau partea mea.” „Ce parte?” întreabă Rothschild. „Partea mea din averea dumneavoastră”, răspunde grădinarul. „De ce să ţi-o dau?” întreabă Rothschild. „Pentru că sunt colectivist.” „Foarte bine, răspunde Rothschild. Suntem treizeci de milioane de francezi. Iată.” Îşi scoate portmoneul şi-i oferă... douăzeci de bani.

— În locul mătuşii, nu ţi-aş mai servi decât o bucăţică de cartof prăjit, declară Sidoux. Istorioara ta n-are niciun haz.

Lucile era cam grea de cap, altminteri femeie de treabă şi, fără îndoială, la nevoie, ar fi de partea celor asupriţi, se gândi Louis.

— Treizeci de milioane de cartofi prăjiţi ca ăştia, ca să-mi scot pârleala, făcu Lucile. Iertaţi-mă, dar sunt capitalistă. Bine, hai să fim serioşi.

Un angajament care promitea.

— Când veniţi la noi la masă? Familia noastră dezbinată mă mâhneşte. Am fost certată cu mama pentru un motiv mai grav decât lupta de clasă. Mai târziu, am iertat-o. Ne scriem. Mai întâi, am să-l trag pe Roger de urechi. Când te va vedea, te va îmbrăţişa.

— Şi despre ce vom vorbi fără să ne certăm?

— Despre nimic. E aşa de uşor. Vor fi de faţă gemenii, câinele! Dealtfel, bărbatul meu mi-a spus: „Mai am o sticlă de Pauliac 1848, anul naşterii lui Zuzu”.

— Care Zuzu?

— Soţul tău, Jeanne, şi doamna Darrieu îi ziceau lui Roger Zozo.

— Nu ştiam.

— Zozo şi Zuzu erau peştii noştri roşii, povesti Louis. Numele lor ne-au rămas. Doi peşti roşii pe care într-o zi i-am înecat în closet! În ce priveşte întâlnirea pe care ne-o propui, nu mă prea entuziasmează!

Dezamăgită, Lucile se întoarse către gazdă care sosea cu tava. Împăcarea mult dorită nu va avea loc. În schimb:

— Desertul meu preferat! exclamă ea. Ecleruri cu şocolată!

La Vefour, un separeu. Lustră de Boemia. Sala mare cu vedere spre grădină ar fi mai veselă, dar nu e bine să ne afişăm. Blanche poartă o rochie de moar cenuşiu, cu bluza încheiată până la baza gâtului. Toaletă discretă. Singura fantezie e o pălărie cu boruri mari, legată sub bărbie, tot cenuşie şi împodobită cu o orhidee. În paharul cu picior şi-a pus evantaiul. Un *face-à-main* zace pe masă.

Chelnerul aduce prepeliţe. Roger, fiu de viticultor, a comandat un vin Saint-Emilion 1870, an bun, pentru vin în tot cazul. Vorbeşte întruna. Desigur, nimic nu-l obligă pe Grévy să demisioneze; nicio lege nu prevede că un preşedinte mâhnit din cauza unui ginere prevaricator trebuie să dea bir cu fugiţii; dar bătrânul pişicher se agaţă de fotoliul său de ţi se face silă. Rouvier e, la pământ. Ce succesor să fie chemat? Freycinet, prieten cu Jules Grévy, Goblet, Ribot, Clemenceau, Brisson refuză să constituie un minister. Deci Grévy va fi silit să se cărăbănească. Şi-atunci, pe cine să aleagă preşedinte al republicii cele două adunări? Pe Freycinet, pe Floquet, pe Ferry? Pe vremuri îi aveam pe cei trei J. Astăzi îi avem pe cei trei F. Ferry-Tonkin, îţi dai seama, omul care... dar Blanche e distrată. Politica o plictiseşte; ar dori să vorbească despre altceva la separeu şi – s-avem iertare – ori că numele lor încep cu J ori cu F, domnii ăştia nu sunt decât nişte nătărăi.

— Un guvern Boulanger, continuă Roger, ar întruni adeziunea ţării. Dar în parlamentul nostru, n-ar găsi nicio

majoritate. Impasul e total şi…

Iar afacerea Wilson, iar afacerea Panama! Ce tot spune Roger?

— Ia te uită la perechea aceea. Sunt căsătoriţi dar ştii de ce?

— Nu.

— Pentru că soţul, verifică nota de plată.

Ea se dezmeticeşte, îşi netezeşte cutele şi redevine blândă. „Când îţi dai osteneala, poţi fi tare amuzant!”

— Să alegem desertul, propuse Roger.

Blanche examinează meniul şi se hotărăşte pentru un ecler cu şocolată.

— O, îmi pare rău, zice chelnerul: eclerurile s-au terminat.

Champ-de-Mars, fundaţiile turnului Eiffel. Cu cele patru gheare înfipte în gropile lor, insecta uriaşă începe sa se înalţe, să crească. Mulţimea discută, admiră, se minunează.

Violette şi Mado merg în faţă; Frédéric a oferit braţul doamnei de Carnavet.

— Doamnă, am văzut o machetă a acestei construcţii, îmi permit să vă spun că o găsesc urâtă chiar mai înainte de-a se fi născut.

— Da? Mie mi se pare îndrăzneaţă.

— Cu cele opt mii cinci sute de tone ale sale, va fi mai uşoară decât prostul gust al francezilor.

— N-ai pic de indulgenţă; să mergem în pas cu vremea.

— Vă mărturiseam adineauri înclinarea mea pentru anticul modern.

— Iartă-mă, uitasem.

— Doamnă, pana visătoare a poetului va cântări întotdeauna mai greu decât un turn… pentru turişti.

— Eu nădăjduiesc că Parisul nu-l va demonta la terminarea Expoziţiei, răspunse Rose, exasperată. După plecarea vizitatorilor, mă voi duce să-l ascult, singur în

bătaia vântului şi inutil, deci necesar, ca o muzică frumoasă.

Răspunde. Te imit, emfaticule.

— Doamnă...

Violetei îi plăceau florile, broderia, pensionul, un vals frumos de Offenbach, de exemplu: anul viitor, va merge în Anglia, în ţinutul Hampshire, să-şi termine studiile; pe când lui Mado îi plăcea să danseze, să picteze în acuarelă şi-i mai plăcea şi un băiat, mare secret destăinuit fără întârziere.

— Un băiat? Când l-ai cunoscut?

— Astă-vară, la Cabourg.

— Te-a sărutat vreodată?

— Da.

— Unde?

— La dune.

— Bine. Dar... pe buze?

— O, nu! şi Mado îşi arată obrazul. Aici.

— Ce imprudenţă, Doamne!

— Doar nu-ţi închipui că aşa se fac copiii! Dealtfel, Jérôme de Bresles e foarte bine crescut. E un baron.

După Violette, un baron trebuia să aibă cel puţin cincizeci de ani, favoriţi şi monoclu.

— Prostuţo! A fost de curând admis la Saint-Cyr.

— Şi vă căsătoriţi!

— Mă socotesc legată... pe viaţă.

— Eu mă voi mărita cu un lord.

— Jérôme îi detestă pe englezi; ar însemna să ne certăm. Mărită-te cu fratele meu.

— Frédéric mă intimidează.

— Mai am unul. Din păcate, e... colectivist.

Ce-o fi însemnând cuvântul acesta? O infirmitate sau o boală incurabilă? În faţa figurii scârbite a viitoarei soţii de ofiţer, Violette întrebă:

— Dar se îngrijeşte?

— Ascultaţi-le cum râd! zise doamna de Carnavet. Sora ta mi se pare foarte plăcută. Tu ce părere ai de sora mea?

— Iertaţi-mă. Dar am oroare de fetele tinere. Numai o femeie ar putea să-mi deschidă inima, o femeie...

Pe care într-o altă viaţa
Am mai văzul-o poate şi mi-o amintesc,

— Gérard de Nerval.

— Ce cultivată sunteţi, doamnă! O, cea mai mare dorinţă a mea este să mă invitaţi la primirile dumneavoastră de miercuri. L-aş întâlni astfel pe maestrul, v-aş auzi vorbind, aş...

— Tata ţi-ar da voie? Ai teme de făcut, lecţii de învăţat.

Doamnă...

— Fii bun, dă-mi braţul. Mă tem că eşti puţin cam tânăr ca să te ţii de vizite.

Pe Sena, sirena unui remorcher sfâşie văzduhul.

— Ce zgomotos e Parisul, doamnă! Omul aleargă asurzit într-o larmă continuă şi de-aceea n-auzim niciodată cum trece timpul, care se depărtează, în picioarele goale.

Rose îl privi surprinsă. De cine era? Poate că de el, la urma urmelor!

Strigă:

— Violette, Mado, ne întoarcem acasă să luăm o gustare. Au mai rămas ecleruri cu şocolată.

XXIV

JURNALUL LUI ROGER

26 noiembrie 1887.

DE NOUA ZILE BLANCHE AŞteaptă scadenţa! O întârziere care ne îngrijorează. Mă şi văd tată pentru a cincea oară...

27 noiembrie 1887.

„Sunt neclintit ca o stâncă, afirmă Grévy. Nu-mi tăiaţi voi. Mie capul.” Nici capul nici lista civilă.

Dar, incapabil să-l înlocuiască pe Rouvier, cum ar putea să se menţină? Toţi cei chemaţi s-au recuzat. După-amiază, pe când treceam prin faţa palatului Elysée, vânzătorii ambulanţi cântau: „Rău e ginere să ai.”

28 noiembrie... sau 29? 1887.

În zorii zilei.

Partidele de centru, şi radicalii au făcut totul pentru ca „tata-socru” să iasă din joc, iar acum fac tot felul de combinaţii pentru ca „tata socru” să rămână: teama lor e să nu-l vadă pe Ferry-Tonkin ales preşedinte al Republicii, cu sprijinul dreptei. După miezul nopţii mă duc la restaurantul Drouant, locul nostru de întâlnire, şi mă întreb: tata-socru va fi oare salvat în extremis? Îi vom

oferi guvernul acela intruvabil? Sau îi vom cere să-şi dea demisia? Sunt de faţă Granet, Laissant, Mayer, Laguerre, Rochefort, Déroulède şi eu mine. Curând, însoţit de Boulanger în permisie la Paris, soseşte Clemenceau. Se prefac a se fi împăcat...

Se serveşte supeul. Se examinează situaţia. Clemenceau propune să se constituie un guvern Freycinet (iar!), în care ar intra şi Boulanger şi Floquet, preşedintele Camerei. Bună idee. Acţiunile lui „tata-socru" sunt în creştere. Deşi ora e târzie, Rochefort şi Mayer vor cere acordul lui Floquet, în timp ce Déroulède şi Laissant procedează la fel cu Freycinet.

Aşteptare. Întoarcerea delegaţiilor care dau raportul.

Da, Floquet se teme ca şi noi de pericolul Ferry şi, pentru a-l evita, sugerează un mijloc foarte simplu: „Alegeţi-mă!"

Nu, Freycinet nu primeşte. „De ce să accept preşedinţia Consiliului, răspunde, când în curând voi fi în măsură s-o ofer? Alegeţi-mă."

Acţiunile lui tata-socru sunt în scădere. Totuşi *trebuie* să-l păstrăm la Elysée. Încolţit, va accepta orice formaţie, chiar aceea în care va figura generalul. Propun ca Boulanger şi Clemenceau să formeze noul guvern. Ne vom întâlni mâine, la cină, la Laguerre.

30 noiembrie 1887.

Supă. Ştiucă. Potârniche (dar vinul meu roşu de Bordeaux e mai bun), apoi discuţii în fum de havană. Clemenceau refuză alianţa pe care Boulanger e gata s-o încheie. Nicio îndoială, se teme de eventualul său tovarăş. Apoi tratative din care rezultă că singurul mijloc pentru a întârzia plecarea lui Grévy ar fi... să se dea vacanţă deputaţilor. Eu le atrag atenţia că fără parlament şi fără guvern s-ar stârni un scandal. Laissant vorbeşte de un guvern Andrieux. Fie! Prietenul nostru se duce după el, în

lipsa lui, elaborăm un program guvernamental minimal, căci fostul prefect de poliţie nu trebuie să aibă nici o idee în această privinţă: votarea celui de-al doisprezecelea guvern provizoriu, apărarea instituţiilor... şi amânarea deschiderii camerelor! „Ce facem în cazul în care Camerele ne refuză încrederea? întreabă Boulanger. Acţionăm? Piaţa Beauvau este un loc ce nu poate fi apărat; zece soldaţi l-ar ridica pe ministrul de interne din patul său.”

Aceste vorbe sunt ca un duş rece. Soseşte Andrieux, e de acord cu totul, cu absolut totul; dar de general, nici vorbă. Nu-l vrea. Deci Grévy va trebui să demisioneze şi acţiunile lui scad la zero.

„Am o întâlnire, zice Boulanger plin de amărăciune, dar mă întorc.”

După ce pleacă, trăncănim; toţi ne întrebăm în legătură cu alegerile prezidenţiale care vor hotărî pentru centru sau pentru dreapta. Trece o oră. Întoarcerea lui Boulanger înviorat mă miră. Aşa încât plec cel dintâi şi-l descos pe Justin, vizitiul lui. Aflu (contra unei piese de cinci franci) că a fost la contele de Martimprey, pe bulevardul Haussmann. Martimprey? Regalist notoriu... Oare generalul unelteşte şi cu unii şi cu alţii? Oricum, nu sunt încă ministru.

2 decembrie 1887.

Grévy a părăsit Elyseul... iar soacră-mea s-a întors din Portugalia. Cele două evenimente nu sunt egale ca importanţă, admit, numai că cel de-al doilea îmi complică grozav existenţa. Joséphine se instalează la noi, în strada Bellechasse, schimbată, pocăită: nicio bijuterie, nicio leţcaie: mai mare mila s-o priveşti: ce de riduri, cum îi atârnă pielea! Şi când te gândeşti că în ’71 era gata-gata să mă culc cu ea! Pare-se că un anume Pedro ar fi dat bir cu fugiţii, lucru de-nţeles. Lucile e la înălţime. Lucile are

un stomac de fier, dar o inimă de aur.

Cinez la Blanche. E furioasă şi-mi face reproşuri. Ceea ce până la urmă mi se pare jignitor.

3 decembrie 1887.

„Să votăm pentru cel mai prost”, mi-a spus Clemenceau.

Şi Sadi Carnot e ales preşedinte al Republicii.

5 decembrie 1887.

În timpul mesei, îi spun Joséphinei, foarte politicos dealtfel: „De acord, Pedro al dumitale s-a purtat urât; dar aş dori să nu se mai etaleze toate aceste rufe murdare în faţa fiicei mele. Fii o bunică înţeleaptă, aşezată. Ar fi cazul să afişezi vârsta pe care o ai”.

Frământă nervos cocoloaşe de pâine pe faţa de masă şi smiorcăie. Deodată mă întreabă:

— Dar cu moştenirea soţului meu ce se aude? Îmi datorezi bani.

— Cine? Eu?

— Da. Dumneata.

— Ia stai puţin! Succesiunea e lichidată de doisprezece ani!

— Fac opoziţie!

— Du-te la dracu!

— Vai de mine!

Copiii fac haz. Eu mă gândesc ce bucuros m-aş duce la Porto cu Blanche când se va ridica din pat, acum că Joséphine a plecat de-acolo. Ni se aduc castronaşe pentru clătit degetele (e dorinţa Lucilei) şi ne ridicăm de la masă. Între două uşi, soacră-mea îmi taie calea ca să-mi spună: „întotdeauna ai fost un porc”.

Şi când te gândeşti că nici n-am atins-o!

12 decembrie 1887.

Baronul de Reinach vine la mine în legătură cu afacerea Panama: vizită cordială şi interesată. Subiectul conversaţiei: împrumutul cu tragere la sorţi. Casele de bani sunt goale – e firesc – iar casele de economii nu mai au căutare. Prin urmare, statul trebuie să garanteze următoarea emisiune. Cum Pierre Thirard e în acelaşi timp preşedinte de consiliu şi ministru de finanţe, eu ar trebui să mă fac luntre şi punte ca proiectul să treacă, după ce va fi discutat în comisie.

Dar în momentul de faţă când clanul Boulanger scormoneşte îndeaproape afacerea Panama, sunt mult, mult mai puţin dispus să particip la viitorul sindicat de control şi-l las să înţeleagă acest lucru.

Ca să mă dispună, baronul mă informează că Lesseps şi Eiffel au semnat un contract care angajează compania pe o cale nouă. Ei! numele lui Eiffel n-a fost aruncat la întâmplare. Mare constructor, mare francez, va încasa pentru colaborarea sa... 35 de milioane. Inutil să mai spunem că şi alţii vor avea de încasat dacă se vor dovedi oameni înţelegători.

Îl conduc până la scară.

— Aveţi un ascensor. Frumos, domnule deputat, observă Reinach. E nou?

— Nou-nouţ.

Dar nu adaug: „Dar m-am căptuşit şi cu o soacră”.

Ne despărţim prieteni buni. Nu contează, voi fi foarte prudent.

20 decembrie 1887.

Am impresia că Boulanger se va întâlni în curând cu prinţul Napoleon la vila Prangins, reşedinţa prinţului din împrejurimile Genevei... Cum vine asta? Joacă pe cartea republicană, regalistă sau imperială? Nu mai înţeleg.

XXV

— CÂND PLECI LA AUXERRE? ÎNtrebă Louis, ducând la gură ceaşca de cafea.

— Abia diseară.

— Şi te întorci mâine?

— Da. Nu-mi place să te las prea mult singur.

Jeanne îl urmări ungând o tartină cu unt şi oferindu-i-o. Odinioară, ar fi adăugat: „Mi-ar place să vin cu tine” sau „Să nu te oboseşti”. Acum încuviinţa din cap şi, cu gândul în altă parte, uita şi întrebarea şi răspunsul: aceste deplasări în provincie nu-l mai interesau, fără a mai pune la socoteală că politica în fundătura Ronsière era un subiect interzis.

— Mă duc să fac piaţa, zise ea, după o tăcere. Câte ceasuri sunt?

— Mai multe. Ceasul cu cuc e înainte, deşteptătorul rămâne în urmă. De când amicul Chaville mi-a furat ceasul. Alerg să prind timpul din urmă.

— Ar trebui să-ţi cumperi altul.

— Niciunul n-ar înlocui ceasul mamii.

Ea se gândi: „Chiar dacă ţi l-aş oferi eu?” dar nu îndrăzni să-i propună de teama unui refuz.

După ce-şi îmbrăcă vechiul palton Samaritaine 1883 – „îţi mai aduci aminte?”, – îl sărută pe frunte; altădată l-ar fi sărutat pe buze.

— Vrei să mănânci şuncă?

— Orice. Dar nu uita că vine şi Sidoux la masă. E joi şi Lucile mi-l împrumută.

Afară Jeanne porni în grabă, pe caldarâmul desfundat pe care o ploaie de martie îl făcea lunecos; soarele nu va străluci nici astăzi; în zadar se întoarse de la colţul străzii, cu ochii ridicaţi spre una din ferestrele salonului, dorind ca Louis s-o privească, să se uite după ea... ca altădată.

Moartea lui Papa Dulac nu-i împăcase decât pe jumătate căci, după ce înduioşările şi lacrimile trecuseră, cauza neînţelegerii lor dăinuia. Indiferent şi de un calm exasperant, soţul ei, ca un taur bolnav de daltonism, refuza orice discuţie. Crezuse la început că rezerva lui se va topi, că în fine discuţiile şi disputele lor vor reînvia, căci în general această cobe se frământa mult. Dar trecuseră luni şi Louis evita să citească ziarele „în familie", nu comenta nici un eveniment, blând, politicos, nepăsător, un ipocrit, ce mai, şi dovada: de sus îl aud perorând, tunând şi fulgerând împotriva lui Boulanger, în tovărăşia lui Sidoux, în timpul unor interminabile conciliabule.

— Doamna ce doreşte?

— Şase felii de şuncă.

Sidoux ăsta o sâcâia. Vizitele „discipolului" căpătau o importanţă excesivă, „maestrul" nu-şi descreţea fruntea decât atunci, iar dacă ea cobora în atelier, tăceau amândoi sau nu-i vorbeau decât de fleacuri.

Geloasă pe un puşti? Ba nu. Ba da. Nepotul lor căruia începuseră să-i crească tuleiele, care prefera acum atelierul odăilor de sus şi lecţiile unchiului bunătăţilor pregătite de mătuşă, îi luase de fapt locul; era – marxist ortodox – confidentul supremelor adevăruri, în timp ce ea trebuia să se mulţumească cu istorii cu clienţi, facturi şi mii de atenţii care să nu-ţi dea niciun prilej să te plângi. Am un soţ bun, ireproşabil, însufleţit de nişte simţăminte care aduc a dragoste, după cum zloata aminteşte zăpada.

Adesea, când nu se ştia iscodit, Louis părea trist... Să-l atragă, să-l strângă la piept, să plângă, să-i declare că-l

iubeşte, ar fi fost firesc în alte împrejurări, dar după aceea ar fi trebuit să se explice, să se refere la motivele divorţului lor spiritual şi...

— Ce brânză mă sfătuiţi să iau?

— Un camembert, cel mai bun dintre toate: Camembert Boulanger. 60% materii grase şi moale, să vedeţi. E preferatul gospodinelor.

— Daţi-mi mai bine două sute de grame de şvaiţer

Poate că brânza propusă nu era proastă dar mai bine ca portretul generalului să nu le intre în casă. Pe de alta parte, să caute tocmai sursa conflictului lor o tulbura pe Jeanne, care nu se mai simţea sigură de poziţie. Alegerile legislative din 26 februarie aduseseră 50000 de voturi bonapartiste unui Boulanger ineligibil! Guesde comentase acest rezultat, zicând: „Acest nou succes ar putea avea aerul unei mişcări plebiscitare necontrolabile”.

Ar fi trebuit să-i povestesc lui Louis conversaţia noastră?

Să mărturisesc: „Poate că ne-am înşelat?” N-ar fi fost, uşor. Deoarece amorul şi amorul-propriu nu fac casă bună. Ea dorea să-l revadă pe Guesde, să mai stea de vorbă cu el şi se bucură de această idee:

O, de s-ar întoarce timpurile de odinioară!...

În acelaşi moment, Louis culegea textul unui catalog pentru femei econoame. Nu se mai vedea, aşa încât aprinsese lampa agăţată de grindă şi, ca să-şi cruţe ochii, îşi pusese viziera verde de celuloid, moştenire de la Papa Dulac. În fundătura Ronsière ploaia cădea atât de monoton, încât nu se mai auzea.

Iar gândurile îi zburau. O soţie iubitoare, curajoasa, incapabilă să se intereseze de un alt bărbat, o soţie fără cusur, poate fi necredincioasă, îşi repeta Louis. „Formam un cuplu perfect, linii paralele, ziceai tu, împreunate totuşi prin inimă, trup, prin spirit. Inima însemna prietenie; trupul, dragoste. Ambele se îmbinau într-un

singur mod de a vedea şi de-a gândi.”

Atâtea lucruri pot motiva o ruptură: străinul venit să se amestece în viaţa noastră, problemele de bani, plictiseala; de ce nu şi un dezacord în păreri.

„Nu sunt gelos pe nimeni, dar am impresia că sunt înşelat când Jeanne urmează sfaturi pe care eu le dezaprob. Nu înţelege oare că încăpăţânarea ei ne desparte? Exista o soluţie: să încetăm orice activitate politică. Dar nu, tu refuzi, ţii cu orice preţ să arăţi că ai avut dreptate. Şi totuşi…”

Un abur acoperea geamul ud de ploaie. Sidoux întârzia. Se aplecă din nou peste căsuţele cu litere. Niciodată nu va mai fi ca la Numbo. Un val de tristeţe îl năpădi.

Descurajat de ploaie, Sidoux n-avea să vină. Louis hotărî să urce la cină fără să-l mai aştepte când, în locul nepotului, Guesde deschise uşa, precedat de vijelie şi urmat de umbrelă.

— Te deranjez?

— Nu.

— Ce mai faci?

— Dar tu?

— Tot cu bronşita mea…

De la cearta lor la cafeneaua Soufflot nu se mai aflaseră singuri. După ce-şi lăsă scurta pe un scaun, Guesde, care arăta foarte prost, se duse să-şi încălzească spatele la foc. Bietul om! Sigur că trăgea pe dracu’ de coadă!

— Vizita mea te miră?

— Puţin.

— Ştii că am debutat aici înainte de război. Dulac a fost… patronul meu! După înmormântare, am vrut să-ţi cer voie să revăd locurile, casa, dar… eram certaţi.

Privirea i se plimbă de la ceasul cu cuc la matriţă.

— Uite, îmi amintesc ziua când Delescluze a trecut pe-aici şi şi-a gravat iniţialele pe perete şi eu pe-ale mele

alături...

Într-adevăr, patru litere rămâneau vizibile pe tencuiala înnegrită, dar cum... în septembrie ’87 eram certaţi şi în martie ’88 nu mai suntem?

— Vrei să vizitezi şi locuinţa? întrebă Louis.

— Imediat. Dar unde e soţia ta?

— În bucătărie.

— Cheam-o dacă nu te superi. Aş vrea să asiste la discuţia noastră.

— De ce?

— O priveşte şi pe ea.

— Bine.

Acest pelerinaj sentimental anunţa altceva.

Jeanne coborî, se opri pe ultima treaptă a spiralei, şovăitoare, apoi se duse să-l îmbrăţişeze pe Guesde.

— De când n-ai mai fost pe la noi!

— Aşa e, de prea mult timp. În fine... iată-mă.

— Sunt... suntem bucuroşi de vizita ta. Nu, Louis?

— Îţi răspund îndată.

Jules îşi examina botinele – trebuiau numaidecât repingelite – şi începu printr-o întrebare:

— Citeşti ziarele?

— Puţin. Evenimentele nu mă prea interesează.

— Glumeşti! Pariez pe-o mie de franci că viitoarele alegeri te interesează.

— Şi dac-am să câştig?

— Nu mi-e teamă. Dar linişteşte-te, nu vin să-ţi cer bani. În schimb, oferă-mi nişte tutun. Mi-am uitat punga.

„N-ai nici cu ce să-ţi cumperi un pachet”, îşi zise Jeanne după ce-i aduse borcanul de gresie al lui Papa Dulac. Îl invită apoi să ia loc, iar ea rămase în picioare în spatele lui Louis fără însă a îndrăzni să aşeze o mână pe umărul lui, să nu-şi dea el seama că tremură.

— Despre ce e vorba?

— Vreau să-ţi vorbesc de Boulanger.

— Ia te uită!

În umbra confesionalului, judecătorul se fereşte; judecătorul lui Jules îl fixa în plină lumină, ca un inchizitor.

— Boulanger devine... periculos.

— Bravul democrat?

— Dacă stau să mă gândesc, îl pun în acelaşi sac cu Clemenceau şi compania. Toată banda lor trebuie ţintuita la stâlpul infamiei.

— Şi ce te-a făcut să-ţi schimbi părerea?

— O mulţime de lucruri. Recentele sale discursuri anti-parlamentare, protectorii săi bonapartişti şi regalişti, faptul că Sadi Carnot l-a eliberat din armată. Poate acum să înceapă o carieră politică şi se va prezenta la 8 aprilie în Dordogne, cu sprijinul dreptei.

— Dar credeam că ne vom servi de el... până în ziua în care, cu un bobârnac, Guesde şi Lafargue îl vor elimina

— N-ai decât să fii ironic; e dreptul tău. Pe de altă parte, observ cum descreşte numărul aderenţilor noştri: o hemoragie înspăimântătoare. Câteva luni încă şi nu va mai exista partid. Aşa încât... recunosc că m-am înşelat.

Îi venea greu să mărturisească. Îşi scoase ochelarii, îi şterse cu o batistă nu prea curată şi, fixându-l pe Louis cu ochii săi mari de miop, aşteptă. Răspunsul veni într-un târziu.

— Ei bine, Jules... Cinstea ta mă emoţionează. Să uităm tot.

— Îţi mulţumesc!

— Iar eu, dragul meu, murmură Jeanne... te rog să mă ierţi.

— Între noi doi, e altceva. Vom sta de vorbă mai târziu.

Tonul era mai puţin împăciuitor. Această schimbare de atitudine faţă de general deschidea perspective. Care? Adesea Jules se arăta şiret: trebuia să-şi precizeze atitudinea.

— De vreme ce ne ameninţă primejdia, cum propui să-i facem faţă?

— Să nu ne mai ascundem după degete. În timpul

campaniei electorale vom recomanda: nici sprijin, nici abţinere.

— De acord.

— Continuarea luptei de clasă.

— De acord.

— Vom dezgropa revendicările noastre nesatisfăcute: ameliorarea condiţiilor de viaţă, salariile, locuinţele etc. şi vom depolitiza alegerile. Eu...

— Nu sunt de acord.

— Louis!

— Alegerile sunt întotdeauna politice. Muncitorul va trebui să se pronunţe împotriva a două forme de opresiune în favoarea candidatului său marxist... şi in-ter-na-ţio-na-list. Programul tău de îndestulare este insuficient.

— Dacă vrei să abaţi proletariatul de la boulangism, nu-i răni sentimentele patriotice.

— Nu sper să înving. Pretind doar fidelitate absolută faţă de principiile noastre.

— Fii serios, Louis, marea familie in-ter-na-ţio-na-listă poate să mai aştepte.

— Pân-o face plopu’ pere.

— O, mă plictiseşti!

— Repetă!

— Jeannette, n-am mai întâlnit asemenea catâr!

— Jeanne, nu te amesteca.

Se ridicaseră, ameninţători, ridicoli şi ea, cuprinsă de ameţeală, abia avu timp să se aşeze.

— Ce ai?

— Nimic, Louis, nimic.

— Nevesti-ti i s-a făcut rău. Dă-i ceva de băut.

— Mi s-a făcut rău? Nici gând... E prea cald în atelier... asta-i.

Gata să izbucnească, cearta se îndepărta, graţie acestei diversiuni; fraţii învrăjbiţi, răspunzători de incident şi spăşiţi, semnară o pace provizorie.

— Nu vrei să-ţi reiei locul în Comitetul naţional, tipografiile?

— ...Ba da.

— Dar te avertizez: dată fiind firea ta insuportabilă, ne vom ciondăni.

— În chestia asta, poţi conta pe mine. Dar până atunci, rămâi la noi la masă.

— Aş fi rămas bucuros, dar soţia mea e bolnavă. Mă duc să mă ocup de copii.

Guesde îşi îmbrăcă scurta, strânse mâna tovarăşului regăsit şi apropiindu-se de Jeannette, o sărută zgomotos pe obraz. Apoi dispăru în vânt şi-n ploaie.

„Te rog să mă ierţi.” Ce să-i mai spună? Ce altceva să-i ceară? Era atât de umilă, sprijinită de perete, cu ochii plecaţi, ca să-şi ascundă lacrimile.

Adesea, la mânie, arunci o vorbă de prisos pe care apoi ţi-o reproşezi. Adesea, într-o străfulgerare, presimţi bunătatea închisă într-o tăcere, pe care niciun reproş nu va veni s-o întunece.

El o luă de mână şi-i mângâie obrazul, gest tandru pe care ea îl făcuse acum cinci luni, în faţa lui Papa Dulac în agonie.

XXVI

ÎN AJUN, BLANCHE ÎI SPUSESE: „După şedinţă vino la mine, Roger. Adu icre negre şi vom face un ospăţ de îndrăgostiţi”. El făgăduise, dar băgase de seamă că de când scăpase de grija sarcinii, iubita lui nutrea pofte într-adevăr extravagante.

Aşa încât, în dimineaţa aceea, sub lustrele Companiei universale a Canalului interoceanic, câteva sute de acţionari ascultau raportul debitat de Ferdinand de Lesseps, un bătrânel care vorbea poticnindu-se... la fel ca afacerea Panama.

Puţine figuri cunoscute. Patru-cinci ziarişti. Baïhaut, fostul ministru. Nu departe, amicul Jacques de Reinach care, nervos, îşi sugea măciulia de fildeş a bastonului. Pe-acelaşi rând, Cornelius Hertz, rotofei, cu ochii bulbucaţi, ca de peşte.

— Dragi colaboratori (aşa le zicea Lesseps), am satisfacţia să vă anunţ: canalul va fi terminat înainte de 1890; va avea nouă ecluze, fiecare de 18 metri pe 180, deschise pentru marea navigaţie şi...

...Şi nimeni nu se mira. Totuşi anul trecut, scumpul nostru preşedinte prevăzuse terminarea unui canal de nivel pentru anul 1889.

Cornelius Hertz, ce om ciudat... I se zice „doctorul”, dar doctor în ce? se întreba Roger. În anticamera Adunării Deputaţilor, e ca la el acasă; om de afaceri (?), prieten cu Clemenceau (!), se insinuează printr-o reţea de relaţii, se

îndreaptă cu paşi repezi spre putere; avea oricând uşa deschisă la Papa Grévy când acesta mai sălăşluia la Elysée. Sigur Reinach îl detestă. Pe mine mă îngrijorează, cu toată Legiunea lui de Onoare. Ce rol joacă în secret doctorul ăsta? German naturalizat american, vorbeşte limba noastră ca un docher spaniol. Am impresia că baronul se cam teme de el...

Lesseps, după ce-şi lăudase marfa, după ce solicitase Camerelor votarea unui împrumut cu tragere la sorţi, se prevală de câteva certificate pe care i le acordaseră mai multe somităţi din lumea politică.

„Îl citez pe senatorul Renault: «O clientelă de oameni modeşti s-a grupat în jurul ilustrului fondator al canalului Panama. Nouă, patrioţilor ne creşte inima de bucurie!» Deputatul Bogeriau: «Operă naţională, canalul Panama trebuie să polarizeze simpatia reprezentanţilor poporului.» Ministrul Baïhaut: «Printr-un vot al aleşilor săi, Franţa va...»„

Roger ştia că după ce se va obţine autorizaţia Parlamentului, cinci milioane vor cădea în buzunarul acestor domni: Comisia de studiu va culege două, *Le Petit Journal* 10000 de franci, Le *Gaulois* 10000, *Le Figaro* 40000. Şi deodată se alarmă. Panama ţinea, poate, contabilitatea şperţurilor pe care le dădea. De Lesseps şi banda lui puteau să-l compromită dacă afacerea continua să se degradeze.

Deoarece Blanche poftea icre negre, se îndreptă încet spre ieşire, dar ajuns în curte, auzi voci care se sfădeau îndărătul lui.

— Greşeşti, îi spunea baronul de Reinach lui Cornelius Hertz, greşeşti, dragul meu.

— Am memorie bună, răspundea acesta.

— Dar care te trădează.

— Ba deloc.

Roger grăbi pasul şi era gata să dispară când Reinach îl ajunse din urmă:

— Eşti cu trăsura?

— Da, e-aici.

Hertz protestă:

— Discuţia noastră nu s-a terminat. Te rog să rămâi.

— Se înşală, Darrieu: nu mai avem nimic să ne spunem.

— Aşa? Te-am rugat... Acum îţi ordon să mă asculţi.

— Locul e rău ales. Acţionarii ar putea să ne audă.

— Şi ţi-e teamă? Mie nu.

Stânjenit şi doritor să se eschiveze, Roger şovăia. Bancherul se agăţase de braţul lui. Ce însemna asta?

— Domnilor, vă cedez bucuros trăsura; eu plec pe jos.

— Un martor nu-mi displace, lansă Cornelius, încordat. Să ne urcăm. Pe strada Valois, birjar.

Şi după ce-i împinse în interior, ca un agent care conduce doi hoţomani la Mazas, atacă numaidecât:

— Judecă şi dumneata, domnule deputat. Am făcut nenumărate demersuri pentru a-l ajuta pe Reinach şi canalul Panama, eforturi ale căror onorarii au fost fixate, de comun acord, la zece milioane. Or, ce-am încasat? Cinci? Trei? Un milion? Nu. Şase sute de mii de bieţi franci. Eşti de acord că, atunci când intermediarul oficial al lui Lesseps îşi dă cuvântul de onoare *în scris,* trebuie să şi-l ţină?

— E o acuzare gravă, baroane.

— E o calomnie, Darrieu. În schimb, Hertz s-a angajat să-mi restituie sume uriaşe împrumutate fără dobândă.

— Impostorule! Nicio centimă n-a ieşit din buzunarul tău... în afară de 600000 de franci. Eşti mesagerul însărcinat de companie să-mi plăteşti ce mi se datorează. Dar ai subtilizat banii care-mi aparţin.

— În fine, zise Roger, când există promisiuni, chitanţe, oamenii de bună credinţă se înţeleg.

— Foarte adevărat. Eu, Reinach, zic să precizăm: cu ocazia proiectului iniţial al împrumutului cu tragere la sorţi, în 1886, Lesseps a pus la dispoziţia mea câteva milioane care să faciliteze votarea legii. Aceasta a fost

respinsă. Deci, Cornelius, făgăduielile tale n-au fost ţinute şi cele 600000 de franci reprezintă un cadou. A cere mai mult e... nedelicat.

— Trişorule! Munca mea de atragere a parlamentarilor a fost îndeplinită.

— Prost.

— Repetă!

Apoplectic, Hertz era gata să-l ia de gât. Roger interveni.

— Fără scandal, domnilor. Discutaţi liniştit.

— Cum să discuţi liniştit cu un bancher făţarnic şi mincinos, care pretinde că mi-a împrumutat „sume enorme fără dobândă”? Iată adevărul. Când Reinach are datorii, face apel la ajutorul meu şi eu îmi cer partea. E normal. Dar cum recunoştinţa îi stă pe suflet, voi aştepta mâine un cec de cinci milioane.! sau îl declar falit.

— Ce tot spui, Cornelius! Să mă declari falit! Exagerezi.

— Îţi trimit portăreii la revărsatul zorilor. Ai înţeles?

O ameninţare care îşi produse efectul. Bietul Jacques holbă ochii, îngrijorat, vru să răspundă şi renunţă. Nicio îndoială, celălalt era mai tare.

Hertz continuă:

— Să nu intrăm în amănunte, domnule deputat, dar să ştii că dosarul lui e zdrobitor: afacerea Lebel, şi cea a căii ferate din sud, şi cea a consorţiului terenurilor care au fost vândute Ministerului de Război, şi cea a frânelor cu aer comprimat, şi cea a istmului Corint, şi cele pe care nu mi le mai amintesc acum, în care prietenul dumitale mi-a căzut în gheare. Voi da totul, totul pe faţă.

Se întoarse către Reinach:

— Ori plăteşti ori sari în aer. Dar mai întâi, cere-mi iertare.

— O!

— În genunchi.

— O fi prietenul meu în ghearele dumitale, dar e în trăsura mea, interveni Roger, judecător, martor şi

proprietar. Nu pot admite...

— În genunchi!

— Cum? Şi eu?

— Nu. El.

Episod neprevăzut, baronul se execută de bine de rău apoi, după ce se aşează:

— N-am vrut să te rănesc. Totuşi, cinci milioane! De unde să le găsesc dacă nu-mi acorzi un răgaz?

— Recunoşti aşadar că-mi datorezi această sumă.

— Da... Numai că n-o am.

— Când posezi un castel, teren de vânătoare şi amantă, beneficiezi şi de credit. Ipotechează-ţi relaţiile.

— O să afle tot Parisul.

— Puţin îmi pasă.

— Foarte bine. Iar tu n-ai să capeţi o centimă. Amână-mă şi-ţi deschid sertarele.

— Ce sertare?

Probabil că Reinach avea mai multe. Scheuna:

— Domnule Hertz, voi spune tot ce ştiu despre rolul dumitale în societatea de microtelefoane, comisioanele pe care le-ai încasat în timpul războiului la Tonkin; voi vorbi despre mârşăviile dumitale la Creditul funciar; voi aduce dovezi; te voi dezonora, şantajistule.

— Hoţule!

— Spionule!

Se luară la bătaie. Trăsura se clătina. Roger deschise portiera şi sări pe trotuar,

— Unde pleci? strigă Hertz.

— Mă duc să cumpăr icre negre.

După masă. Când se întoarse acasă, Roger îl întrebă pe vizitiu;

— Ce-ai făcut cu ei?

— I-am lăsat la Banca Franţei.

— În ce stare?

— Excelentă.

Lucas, obişnuit cu casele mari şi locatarii lor, nu se arăta deloc surprins.

— Cei doi domni discutau cordial. Păreau foarte buni prieteni.

XXVII

DUSĂ PE GÂNDURI ÎN DIMINEAŢA aceea. Frumoasa Morăriţă nu-şi putea fixa atenţia asupra cărţii de bucate şi, ciulind urechea, îi asculta vorbind în odaia lor.

Nu era ciudat? În mod firesc, Marie Quinton ar fi trebuit să se simtă mai curând atrasă de militarul – bărbat frumos, cuceritor – al cărui chip, a cărui voce, mersul marţial impresionau; dar nu, Marie o prefera pe aristocrată, generalul părându-i-se o adevărată ciubotă.

În luna octombrie, spionându-l prin gaura cheii, ascultase amuzată declaraţiile domnului. Intri, bineînţeles, după ce ai ciocănit şi-l găseşti drăgălind-o pe doamna; trage cu ochiul la bluza descheiată sau cântă cât îl ţine gura: „Seara, după revistă”.

E frumos? Clienţii se comportă fiecare în felul său, dar când te pretinzi idolul francezilor, un dram de demnitate e de dorit.

„Ea, blândă, rezervată, deloc mândră, pare atât de bună... Am înţeles din capul locului cu cine am de-a face, când i-am desfăcut valizele: ce ţesături fine, ce lenjerie, ce cămăşi de noapte, la fel de migălite ca o rochie! Când a venit a doua oară, totul era nou, toalete primăvăratice, în culori vesele, verzi ca jadul sau corai. Pe doamna da, o văd pe-un tron, dar pe domnul niciodată; ceea ce nu mă împiedică să ţin la el, sau mai bine zis să-mi fie milă de el, dar tot purtându-le de grijă, o să mi se ardă mâncarea. Ce fel de hangiţă oi mai fi şi eu?”

La acest semn de întrebare, Marie auzi o trăsură urcând povârnişul. Firmin, de la Mesageriile Blanchon, livra garoafe roşii şi violete pe care un horticultor din Nisa le trimitea zilnic să le împodobească apartamentul: cinsprezece-douăzeci de buchete, pe care hangiţa le aranja în toate încăperile, în dormitor, în salon, până şi în cabinetul de toaletă.

— Se strică vremea, declară Firmin. Încă puţin şi se porneşte ploaia. Îmi semnezi chitanţa?

— Poftim, ţi-am semnat-o.

— Rămâi sănătoasă, că mă grăbesc.

— Cale bună!

Într-adevăr, cerul se acoperea de nori negri. Răpăiala stropi zarzavaturile din grădină dar îl va indispune pe domnul care ţinea s-o conducă pe doamna la gară, unde avea să se urce în expresul Clermond-Paris de la ora nouă.

„Vezi să nu răceşti! Eşti atât de gingaşă! Pune-ţi ceva la gât”, şi dă-i şi dă-i!

„În locul doamnei, l-aş găsi tare plicticos pe domnul, deşi, ca să fiu dreaptă, are o vorbă aleasă şi m-a făcut să plâng ieri, în timp ce serveam cina: o raţă la cuptor.”

„Margot, pleci smulgându-mi inima cu piept cu tot. O, lasă-mă să te urmez! Iubitul tău se prăpădeşte departe de tine, Jojo al tău ar fi gata să renunţe la onoruri şi glorie pentru un singur sărut de-al tău.”

„Ea” îl asculta, visătoare. Iar eu îmi spuneam: „Cum, generalul nostru, răzbunătorul nostru, se ascunde în fustele unei fiinţe atât de minunate ca Doamna, dar e îngrijorător: de Alsacia şi Lorena a uitat?”

O uşă se deschide sus. Margot mă cheamă:

— Frumoasă Morăriţă, vrei să vii să-mi strângi corsetul?

Căci doamna se enervase, iar el, stângaci, se încurcase în şireturi.

— O, bărbaţii, mormăi Marie, toţi sunt la fel: nu se pricep decât să te dezbrace, îmbrăcatul e treaba

subretelor!

Pe scaun, un sac de călătorie era gata legat. Boulanger scoase un suspin, suspinul marilor despărţiri.

— Margot…

Şi cum iubita se ocupa mai mult de lenjeria ei decât de el, mai scoase un „Margot” sfâşietor.

— Georges?

— De ce nu te-ai întoarce cu trenul de noapte?

— Cu trenul de noapte? Ce idee! Nu pot s-o şterg de lângă ambasadorul Angliei în toiul mesei!

— Gândeşte-te. Rămân singur.

— Cu Marie, care te-va răsfăţa. Marie, mi-ai promis.

— Îi gătesc chiftele.

Zadarnic: generalul declară că nu va pune gura pe mâncare.

— Ce nebun eşti! mai bine spune-ţi ce bine o să fie când ne-om îmbrăţişa mâine seară.

— Mă simt foarte, foarte rău. Am ameţeli.

Viclean şi îndărătnic, se întinse pe pat, sperând s-o înduplece.

Dar ea îl cunoştea.

— Vino la gară sau rămâi. Eu am plecat. Mănuşile, poşeta. Aşa, acum sunt gata.

— Să ne grăbim, doamnă, eu duc bagajul jos. Trăsura vă aşteaptă, dar expresul nu, începură să coboare treptele, urmate de tristul Jojo care bolborosea cuvinte nedesluşite. În prag, doamna de Bonnemains îşi ridică voaleta şi-o îmbrăţişă pe frumoasa şi buna Morăriţă.

— Ai grijă de el. E un copil.

Furtuna nu conteni toată ziua. Pe ploaie şi vânt, Boulanger, care nu era în apele lui, se întoarse în faptul serii.

La han îl aşteptau şi focul, şi garoafele roşii, şi violetele, ba chiar şi Marie care, din bucătărie, îl auzi văitându-se şi urcă îndată. Îl găsi prăbuşit într-un fotoliu.

— Domnule!

Gemetele se opriră, dar ochiul drept o fixa buimac, în timp ce stângul clipea des.

— Vreţi să chem un doctor?

Era limpede, se anunţa un atac: trebuia să i se ia sânge. Dar cine o să aibă grijă în lipsa ei? Hotelul era pustiu. Zgâlţâit şi pălmuit, domnul îşi veni în fire plângând şi gemând.

— Vă simţiţi mai bine? îl întrebă ea.

În loc de răspuns, se auziră câteva hohote.

— Haideţi, fiţi înţelept! „Doamna nu lipseşte decât douăzeci şi patru de ore. Şi nici măcar atât! Urmaţi sfatul meu: beţi un ceai de mac şi veţi dormi ca un general viteaz în ajunul bătăliei.

— Să dorm!

Pompa amorsată se irită puţin câte puţin.

— Să dorm!... să dorm singur... în odaia *ei...* n-am să pot niciodată.

— Să vă fac patul în altă parte.

— Îmi propui să schimb camera! Eu vreau s-o aştept aici, printre florile care-mi vorbesc de ea, printre aceşti obiecte, aceste amintiri! Vreau să fiu santinela dragostei noastre, vreau...

— Şi după o noapte de nesomn veţi fi tare sprinţar! Bine, mă duc să-mi aduc împletitura.

General sau santinelă, doamna avea dreptate: era un copil bolnav pe care nu trebuia să-l contrariezi. Frumoasa Morăriţă se întoarse şi se aşeză la gura focului, dinainte resemnată.

— Deschideţi-vă inima. Sunt bună la suflet, pot să vă înţeleg şi mai omorâm câteva ceasuri.

El se tângui:

— De când o cunosc pe Marguerite... nu mă mai cunosc pe mine. Înainte de-a o întâlni... o, nu vreau s-o învinuiesc pe doamna Boulanger, soţie fără cusur şi mama copiilor mei; dar eram atât de puţin făcuţi unul pentru altul. Ea e

austeră, frigidă, bătrână fără să fi fost tânără. N-am avut de la ea nici răsfăţ, nici tandreţe, niciodată vreuna din acele atenţii care fac scumpă o prezenţă feminină, în timp ce eu simt nevoia de a iubi, de a mângâia... într-un cuvânt, am fost silit să caut în altă parte am început să umblu după fuste; treceam de la brune la blonde şi, cum toate erau searbede, niciuna nu m-a îmbătat cu parfumul ei.

Sensibilă la poveştile sentimentale, Frumoasa Morăriţă se miră încă o dată ce bine vorbea domnul.

— Niciuna. Şi cu-atât mai rău, cu cât mă apropiam de vârsta la care urma să trec în rezervă. Atunci un trăsnet m-a lovit: simţurile mi-au renăscut, însetate, înnebunite. M-am ataşat de Marguerite; am idolatrizat-o tot mai mult. Nu mai trăiam decât pentru ea şi prin ea.

Pe această temă, modulă numeroase variante. Când era proprietatea ei, Antonius la picioarele Cleopatrei când, mai modest, căţelul ei şi, ridicându-se deodată, îşi duse o mână la inimă, iar cu cealaltă ridicată spre cer:

— Închipuie-ţi, minune! Ea intră, îmi întinde un pistol şi-mi ordonă să-mi trag un glonte în tâmplă: poc. Eu ascult ca un soldat prost fără să întreb de ce.

— Vai, vai! O sinucidere în hanul meu! Ce poveste! protestă Marie. Dar doamna are mult prea multă judecată ca să vă ceară una ca asta. Doamna vă adoră.

— Mai spune o dată, de o sută, de o mie de ori.

— O dată e de ajuns. Să vă spun mai degrabă ce confidenţe mi-a făcut dânsa anul trecut când aţi fost... consemnat! „Închipuie-ţi că eram duşmana generalului. Monstrul! Imposibil să iau ceaiul la prietenii mei, să cinez în oraş fără să aud rostindu-i-se numele. Şi măcar dacă numele acesta ar fi sunat bine! Generalul Boulanger[9]! De ce nu generalul Băcanu sau generalul Măcelaru! Şi-apoi îi detest pe republicani. Dar adevăratul motiv al mâniei mele este că într-o dimineaţă, în timp ce călăream în Bois

[9] Boulanger — brutar (fr.) (n.tr.)

de Boulogne, ne-am încrucişat şi el mi-a făcut cu ochiul.”

Înseninat, Bouboule se amuză.

— Prima noastră privire! zise.

— Pe care doamna a înţeles-o greşit.

— Fluviul Amour începe cu o picătură de apă.

„Mai târziu i-am iertat tot, a continuat doamna. Tot. În ce priveşte numele, nu e mai ridicol decât altele.”

— Divină creatură!

— Ascultaţi-o. De la Paris, ea vă roagă: „Odihneşte-te, dragul, meu. Dormi”.

— Eşti îndărătnică.

— Încercaţi.

— Aş vrea dar... pe locul ei şi cu capul în perna ei. Copilul se liniştise când Marie se retrase.

XXVIII

ÎN IUNIE, PE LA ORELE NOUA, ÎNtunericul se lasă agale şi, după ce treci de Rond-Point des Champs-Elysées, te găseşti departe de luminile oraşului, în tăcere şi tihnă. Trecătorii sunt rari căci te afli aproape afară din Paris.

Fostul general coborâse totuşi perdelele portierelor pentru ca nimeni să nu-l poată recunoaşte, poruncise vizitiului să mâne repede până când pătrunseră în curtea unei reşedinţe ale cărei porţi se închiseră îndată în urma trăsurii anonime.

Un servitor îl aştepta pe oaspete ca să-l conducă în faţa ducesei Marie d'Uzès, născută Rochechouart-Mortemart, de zece ani văduva lui Emmanuel de Crussol, prim pair al Franţei. Domnul să-l odihnească în pace; neconsolatei consoarte îi rămăseseră castele, herghelii, colecţii şi cincizeci de milioane; o femeie plină de calităţi.

Boulanger o mai întâlnise. În seara aceea, întrevederea tainică se desfăşura în casa ei.

— Dacă domnul binevoieşte să mă urmeze…

Străbătură mai multe saloane mobilate în stilul mai multor Ludovici; pe pereţi, strămoşi de epocă, tapiserii de aur şi de mătase. Floarea de crin, ca o pecete, le autentifica. Bouboule se simţea intrând în marele secol al lui Ludovic al XIV-lea. Ea îl aştepta în budoar; se ridică, îi întinse mâna să i-o sărute, apoi îi oferi fotoliul de lângă berjera ei.

— Luaţi loc. Ce serviţi? Un ceai de verbină, un sirop sau

mai degrabă un lichior?

Purta o rochie neagră, dar deloc austeră, căci era împodobită cu panglici şi dantele.

— Generale, vreau să vă întreb ceva: tot mai sunteţi proprietarul lui Tunis?

— Desigur.

— Ce frumuseţe de cal! Domnul de Kerbrech mi-a povestit că, înainte de a-l cumpăra, l-aţi pus să asculte răpăitul tobei ca să fiţi sigur că nu se va clinti la defilarea de la 14 iulie. E-adevărat?

— Mărturisesc că da. Închipuiţi-vă însă că Tunis m-a azvârlit din şa chiar sub nasul preşedintelui Grévy!

— Nu-mi vine să cred!

Privirile li se încrucişară.

Ducesa îl socotea bărbat frumos, atrăgător, cu ochi adânci.

Oare-şi cănea părul? Ansamblul era plăcut. Iar ei, gândea: „Nu ajungi nici la degetul cel mic al îngerului meu adorat”.

— Vă amintiţi, continuă doamna d’Uzès, de diferendul nostru? De prostia mea când mi-am închipuit că un ministru de război… republican… va interzice unor ofiţeri să participe la vânătorile mele? Dar pot fi iertată, căci nu vă cunoşteam. Domnul Dillon, omul dumneavoastră de încredere…

— Şi prietenul meu din copilărie.

— Da, domnul Dillon mi-a transmis, prin prietenii mei, că sentimentele dumneavoastră cu privire la pretendent ar fi… favorabile.

— Foarte exact. Cine iubeşte Franţa, tradiţiile şi onoarea ei se îndreaptă în mod firesc către exilatul de la Sheen-House.

— Mă bucur auzindu-vă vorbind astfel.

Iat-o că înghiţea deodată momeala, cârligul şi undiţa! În timp ce pe el minciuna aceasta nu-l angaja la nimic.

— Există din nenorocire, suspină doamna d’Uzès, două

obstacole care ne despart.

— Două obstacole?

— Primul e răspunderea dumneavoastră în exilul ducelui d'Aumale.

— O hotărâre tristă... care mi-a fost impusă.

— Şi condamnabilă?

— Da, doamnă. Puneţi-vă totuşi în situaţia în care mă aflam când a trebuit să iau această măsură... când...

— Fie. Să nu mai răscolim trecutul... cu-atât mai mult cu cât de curând ducele d'Aumale l-a dezmoştenit pe contele de Paris, lăsând academicienilor castelul de la Chantilly, o spoliere pe care familia mea n-o va uita curând. Interesul tronului este să se sprijine pe un general. Să fiţi dumneavoastră şi nu el. Dar să vorbim de articolul 7. O, articolul 7! Îl aprobaţi?

— Eu? Un rival al lui Jules Ferry? Niciodată! Nu sunt de acord cu laicizarea. Doresc ca iezuiţii să-şi recapete privilegiile. Înţeleg să apăr congregaţiile noastre.

— Mi-ar place să vă afişaţi mai mult convingerii religioase.

Tânără şi bigotă!

Ca s-o convingă. Boulanger îşi desfăcu un nasture al plastronului şi-i arătă crucea de aur pe care Margot i-o pusese la gât pentru orice împrejurare.

Treacă şi asta! Pioasă, credulă, entuziastă, doamna d'Uzès abia aştepta să creadă ceea ce dorea. Existau desigur numeroase temeri ca acţiunea să eşueze, dar şi o şansă ca oaspetele, ajuns la putere, să facă pe placul regalităţii merita să rişte, şi-apoi existau atâtea precedente! Henric al IV-lea l-a cumpărat pe Brissac; Ludovic al XVIII-lea a negociat cu Barras, apoi cu doi regicizi: răspopitul Talleyrand şi infamul Fouché. Iar ea n-avea nimic grav să-i reproşeze lui Boulanger... bărbat chipeş şi într-adevăr plin de farmec!

Ridicând glasul, rosti:

— Domnule general, cred că violenţa e necesară daca

vrem să schimbăm regimul. Veţi avea îndrăzneala să dizolvaţi partidele şi să redaţi ţării monarhia sa ereditară? Asta aştept de la dumneavoastră. Instinctul îmi spune, speră. Unindu-i în jurul numelui dumneavoastră, veţi face din francezi partizanii regelui.

Aceste cuvinte pătimaşe şi chibzuite dovedeau că frumuseţea şi îndărătnicia nu sunt incompatibile.

— Acesta e şi ţelul meu, doamnă.

Dar se feri să adauge:

„Franţa n-are nevoie decât de autoritate şi de un stăpân votat prin plebiscit în bună regulă. Şi-acela sunt eu. De prinţ moştenitor puţin îmi pasă, de vreme ce nu pot sa am copil de la Margot”.

Şi preciză:

— Da, acesta mi-e ţelul. Destinul unui George Monk, generalul englez care a restaurat dinastia Stuarzilor, mi se pare demn de invidiat. Îi voi reda coroana lui Philippe VII, dacă cerul mă ajută.

Era o aluzie la subsidiile pe care le sugerase Dillon. De la masa ei de scris, Marie profetiză:

— După ce se va întoarce, regele vă va îndeplini toate dorinţele. Veţi fi conetabil, şeful suprem al armatei. Până atunci, acceptaţi aceste modeste subsidii.

Pana de gâscă scârţâia pe hârtie.

„Cât? se gândea el. Cincizeci de mii de franci – o nimica toată! O sută de mii, mai mult ar tulbura apele. Trei sute de mii? Cu ce să-ţi uzi buzele, dar nu să bei pe săturate.”

Apriga femeie, intimidată, îi prezentă cecul.

— E de ajuns... pentru început? întrebă ea.

A dracului! Azvârlea trei milioane pe apa sâmbetei! Copleşit, Boulanger puse un genunchi pe pământ şi-i sărută încă o dată mâna, cea cu care semnase.

— Am completat cecul pe numele lui Arthur Meyer. Numele dumneavoastră nu trebuie să apară nicăieri. Credinciosul meu consilier va administra acest fond. Sunteţi de acord?

— Cu atât mai mult cu cât prietenii mei nu trebuie să aibă cunoştinţă de tratatul nostru de alianţă.

— Şi încă o condiţie: dacă aveţi şi alte pretenţii, nu vă adresaţi decât ducesei d'Uzès.

(Cu alte cuvinte, nu cumva să baţi la uşa prinţului Napoleon.)

— Vă făgăduiesc.

— În curând îl voi întâlni pe vărul meu. Ce să-i transmit?

— „Generalul Boulanger n-are decât un ţel: să-i unească pe francezi. Şi monarhia e singură capabilă să realizeze această împăcare."

— Perfect.

Radioasă, Marie umplu două pahare.

— Să închinăm şi să bem până la fund.

Băură, dar nu vedeau viitorul în aceeaşi culoare. Pentru ea, era alb, iar pentru el, tricolor.

— Arthur Meyer aşteaptă, alături. Vi-l trimit. Staţi de vorbă cu el.

— Bucuros. O, doamnă!

— Domnule general?

— Cum să vă mulţumesc? Da, cum?

— Ajutaţi-ne.

— Am jurat.

Întrevederea nu mai putea aduce nicio centimă în plus. Se înclină. În casa asta, până şi foşnetul rochiilor se îndepărta regal, dar pe masa de scris, alături de cec, veghea o cravaşă.

Viclean, veninos, scund, directorul ziarului *Le Gaulois* deschise uşa. Detaliu respingător: îşi sugea gingiile.

Doamna d'Uzès servi drept momeală.

— Excepţională femeie, începu Meyer, care îţi rămâne credincioasă la bine ca şi la rău. Generoasă, n-are ambiţii politice. Copiii ei sunt prea mici ca să ocupe o situaţie când vechiul regim se va restabili. Posedă tot: titlu, avere.

Şi spune pe drept cuvânt: „Pe unde păşesc eu poate păşi şi regele”. Ce motive o inspiră? Ataşamentul ei faţă de monarhie? Da, dar mai mult decât atât. Doamna d’Uzès este… ofensată în convingerile ei de abuzurile democraţiei şi probabil că v-a vorbit de articolul 7; doamna d’Uzès ar adera la o regalitate liberală, creştină şi tolerantă. Uite, să vă povestesc această anecdotă care-o caracterizează. Într-o zi, la căpătâiul unei femei sărmane, a întâlnit-o pe… ghiciţi pe cine? Pe Louise Michel.

— Pe anarhistă?

— Şi cele două vizitatoare s-au împrietenit. De-atunci, ducesa o ajută pe incendiatoare în operele ei de binefaceri şi din bunătate, ajută foşti comunarzi. Nu-i o admirabilă trăsătură de caracter?

Lui Boulanger puţin îi păsa. Dar încuviinţă.

— Ştiţi desigur că generozitatea ei s-a manifestat şi în ceea ce vă priveşte, domnule general. Cei 25000 de franci pentru alegerile din Aisne – unde aţi şi ieşit învingător – veneau din casete ei particulară.

— Nu!

— Domnul Dillon v-a ascuns acest fapt?

— Mi-a vorbit de un împrumut acordai de partidul regalist. Şi pe dată l-am refuzat… oficial.

— Acceptându-l pe sub mână.

— Ţinând seama de anumite convingeri care era mai prudent să rămână ascunse.

— Ca şi cei 200000 de franci pentru alegerile din nord?

— Exact.

— Ceea ce dovedeşte că, fără ştirea prietenilor dumneavoastră, v-aţi angajat pe calea unei alianţe aristocratice.

— Dacă nu, de ce-aş fi aici, domnule?

— Aşa îmi place să cred.

Era limpede aşadar că încă din luna aprilie, doamna d’Uzès plănuia să-l îmbarce pe galera regalistă.

— Şi precizez, făcu Boulanger: naivi, republicanii speră că voi realiza visul lor socialist; dar, îndată ce voi obţine o revizuire, voi lucra pentru restauraţie.

— Nu mă îndoiesc. Totuşi, partidul dumneavoastră republican ne îngrijorează.

— De ce? Din el face parte şi Dillon. Partidul meu se limitează la un paravan la adăpostul căruia manevrez.

— Îngăduiţi-mi să-l judec. Din el face parte şi Alfred Naquet. Individul care a scris: „Căsătoria e o instituţie tiranică, care atentează la libertatea omului; e de preferat concubinajul sau unirea liberă”, trece drept eminenţa dumneavoastră cenuşie. El vă compune discursurile.

Tot aici îl văd pe Roger Darrieu care, potrivit informaţiilor mele, s-ar fi murdărit în canalul Panama.

Iată-l pe Henri Rochefort, de la *L’Intransigeant.* Fost gentilom, provocator, calomniator şi republican îndârjit!

Iată-l şi pe Laguerre de la *La Presse.* Trădător înnăscut. Aventurier lipsit de scrupule. Valet al lui Cornelius Hertz!

Şi Mermeix, de la *Le Figaro.* Vândut celui care oferă mai mult. Se spune că dumneavoastră l-aţi cumpărat cu cinci franci. Se dă ca sigur că el ar fi viitorul dumneavoastră ministru de poliţie!

Ascultaţi-mă pe mine: rupeţi cu oamenii aceştia cărora le serviţi drept instrument,

— Nu mă zoriţi. Oamenii aceştia, buni sau răi, simt pulsul poporului, or obiectivul meu este să canalizez douăzeci de milioane de francezi înspre ecluza regalistă. Mai târziu, mă voi descotorosi… de aceşti oameni.

Nu era prost, Bouboule ăsta. Să-şi părăsească partidul, comitetul său! Să devină ostatecul regaliştilor, să scoată castanele din foc şi să se pomenească şezând pe-un taburet, în timp ce Monseniorul se va instala într-un fotoliu!

— Dragă domnule Meyer, când suveranul nostru legitim va reveni, eu mă voi face nevăzut şi, aşa cum îi cer şi doamnei d’Uzès, aveţi încredere în mine.

— Să studiem mai întâi bazele acordului nostru. Vom achita cheltuielile dumneavoastră cu ocazia viitoarelor alegeri parţiale. Una la mână. Nu veţi prezenta niciun candidat în departamentele în care ar avea şanse monarhiştii şi conservatorii. Două la mână.

— Normal. Dar până atunci...

— Vă ascult.

— Îmi trebuie bani.

Dillon îi întocmise un memoriu pe care Boulanger îl scoase din buzunar. Cinci rânduri, nu mai mult.

a. Datoriile partidului la 15 iunie 1888 – 70000 franci

b. Cheltuieli curente – 25000 franci

c. Subvenţii acordate unor ziare – 30000 franci

d. Neprevăzute – 50000 franci

Total 175000 franci

Urma o notă:

„Ar fi bine să se avanseze lunar aceeaşi sumă, în afara cheltuielilor electorale”.

— Aceeaşi sumă! exclamă Meyer. Dar pentru ce? Datoriile dumneavoastră vor fi anulate! Şi ce reprezintă punctul „Cheltuieli curente”? Dar neprevăzutele? 50000 de franci!

— Convocaţi-l pe Dillon. Staţi de vorbă cu ei. Din păcate, constat că începem campania pe picior greşit.

— În armată, se porneşte cu stângul, domnule general. La ducesa d’Uzès, se porneşte cu piciorul drept.

Ce să-i răspundă? Civilul deţinea totuşi artileria. Inutil să insiste.

Şi deodată Boulanger se simţi obosit, dezgustat la ideea că-şi trădează prietenii, că era gata s-o trădeze pe ducesă care nu voia să-l trădeze, în ciuda lui Meyer. Adevărat trădător de operetă.

— Da, convocaţi-l pe Dillon. Şi mai ales nu mă plictisiţi cu chestiuni sordide. Eu privesc mai sus şi mai departe. Noapte bună, domnule.

XXIX

JURNALUL LUI ROGER

12 decembrie 1888

CINA LA BOULANGER LA NOUA SA reşedinţă, pe strada Dumont-d'Urville, numărul 11 bis. Casa inconfortabilă miroase a vopsea. Mobile urâte Napoleon III. Pe pereţi cromolitografii gen „apus de soare". În timp ce-l aşteptăm pe general, Laguerre îmi spune: „Aceasta nu-i decât o locuinţă provizorie; va fi mai bine instalat după ce Parisul va reconstrui palatul Tuileries". Uriaşul Dillon, piticul Naquet, impetuosul Paul Déroulède sunt şi ei invitaţi. Mai târziu, Barres se va alătura statului major.

Ne punem întrebări: Cum deputatul Hue a decedat, Parisul va vota la 27 ianuarie. Se va prezenta Boulanger sau nu în faţa alegătorilor? Noi toţi sperăm într-un răspuns afirmativ, când Boulanger apare, foarte destins. Escapada lui în Auvergne cu doamna de Bonnemains i-a dat puteri.

Sufragerie glacială. Împodobită mai ales cu garoafe roşii şi cu violete; recunosc mâna celestei creaturi. Supă incoloră. Din capul locului, generalul ne deşteaptă buna dispoziţie.

„Domnilor, amintiţi-mi care este actualul preşedinte de consiliu. Defilează atâţia! Goblet? Rouvier? Sau Floquet?

Deloc subtil, Déroulède răspunde:

„Floquet.”

Noi râdem.

„Nu ştiu pe cine-mi va opune guvernul, continuă Boulanger, dacă voi mă sfătuiţi şi dacă accept să-mi depun candidatura. Când am aflat de moartea deputatului Hue, mare mi-a fost şovăiala. Să obţii plebiscitul în nord mi se pare uşor. Dar nu şi la Paris, şi eşecul ar fi grav. Luminează-mă, Darrieu.”

Acasă la Boulanger

— Da, domnule general, zise Roger, aceste alegeri parţiale se prezintă într-o lumină cu totul diferită. Până acum v-aţi ales terenul pe care să vă purtaţi bătăliile; astăzi Floquet, care şi-l impune pe-al său, socoteşte că la Paris, fief republican, veţi fi învins. Dar calculul său e greşit, deoarece puteţi conta pe masele populare.

— Să admitem. Este şi opinia dumitale, Laguerre?

— Da. Puterea actuală ignoră preocupările poporului, se izolează de el, îi nesocoteşte aspiraţiile. Promiteţi o scuturătură mare, concedierea guralivilor, incapabililor şi veţi învinge. Totuşi succesul prezis de Darrieu va fi în funcţie de mijloacele noastre. Mă întorc spre Dillon şi-l întreb: ai cu ce să întreprinzi o campanie electorală? Floquet dispune de fonduri secrete, în timp ce...

— ...ce noi suntem săraci, sublinie Naquet, bănuitor, cu piciorul de pui îndreptat spre trezorierul partidului.

— Săraci! De unde ai scos-o că suntem săraci? Casa mea de bani va face faţă tuturor nevoilor. Primesc în fiecare zi sume considerabile...

— ...care provin?

— ...de la prieteni necunoscuţi, din toată Franţa.

— Alegerile noastre din nord au costat două sute de mii de franci! Acestea vor fi mult mai oneroase.

Îndărătnic şi neîncrezător, piticul...

Continuarea Jurnalului lui Roger

...ar dori să cunoască această corespondenţă. Are îndoieli asupra provenienţei resurselor noastre? Statul-major nu-şi pune niciodată întrebarea: cine plăteşte? Apoi îl suportăm pe Paul Déroulède. El expune teoria „celor trei”. Grosso modo, ţara se compune din roşii (poporul), albi (regaliştii) şi albaştri (republicanii).

„Or, aceleaşi trei culori se alătură pe drapelul nostru, de unde deduc că Boulanger va uni cele trei partide... în trei săptămâni.” Mai puţin complexat, Laguerre îl întrerupe şi explică atitudinea pe care o vor adopta regaliştii. Vor sta deoparte. Îmi place formula: „Nu se vor comporta ca nişte emigranţi din interior”.

Dillon încuviinţează. Şi Naquet, dar atenţie...

Acasă la Boulanger

...zice el, „dacă interesul îi sileşte să lege momentan crinul de coada calului lui Boulanger, să veghem. Mişcarea noastră nu trebuie să fie o punte peste care să treacă monseniorul! Cer ca acest lucru să fie reafirmat, chiar cu preţul a câtorva mii de voturi.

Un servitor serveşte desertul. După ce iese:

— Să rezumăm, spune generalul. Deoarece sunteţi partizanii candidaturii mele, mă supun.

— Bravo!

— Mulţumesc, Déroulède. Floquet mă provoacă! Eu ridic mănuşa. Nimeni nu va mai îndrăzni să insinueze că Boulanger nu se prezintă decât acolo unde e sigur că va obţine plebiscitul. Dar să nu ne temem de cuvinte. Joc pe-o singură carte. În cazul în care voi fi bătut, îmi fac bagajele.

— Vei învinge.

— Da, Dillon. Sper. Pentru alegători, şi acest lucru cântăreşte greu, sunt în continuare generalul Revanşă.

Déroulède exultă:

— Redă-ne Alsacia şi Lorena, biete surori îndurerate; vei fi mai mult decât împărat, mai mult decât zeu: vei fi

Franţa.

— Domnilor, n-am nimic dintr-un aventurier, aşa încât mă voi impune prin mijloace legale, cu concursul tuturor patrioţilor.

— Georges, vei urma o cale dreaptă, o ştim, declara Dillon.

Naquet, în schimb, îşi rodea unghiile, convins doar pe jumătate: să vrei să seduci pe toată lumea: burghezi, preoţi, adepţi ai pretendentului şi popor, înseamnă să faci echilibristică pe sârmă.

Continuarea Jurnalului lui Roger.

Dillon arată cum va conduce campania electorală. Casa lui de bani trebuie să fie doldora. Crearea de comitete pe arondismente, afişe uriaşe, manifeste, portrete ale generalului împărţite trecătorilor, mitinguri cu fanfară în cartierele populare la ceasul când se iese din uzine. Vom provoca încăierări peste tot unde guvernul îşi va ţine reuniunile, încadraţi de partizani cu ciomege şi vână de bou. Vom ataca. Vom rămâne stăpâni pe situaţie. Parisul va cunoaşte douăzeci şi una de zile de răzmeriţă. Dacă va curge sânge, cu atât mai bine. Să nu ne temem nici de poliţie nici de armată: sunt boulangiste.

Îl ascult pe domnul conte doborându-l pe Floquet şi pe partizanii săi, strivindu-i în picioare, golindu-i de măruntaiele lor radicale. Încă trei luni şi Roger va dormi în Place Beauvau, la Ministerul de Interne, căci masacrul şi triumful vor impune alegeri generale. Ministerul meu este format. Boulanger, şeful guvernului, se întoarce în strada Saint-Dominique, la Ministerul de Război. Portofoliul Finanţelor i-l ofer lui Dillon, Ministerul de Externe lui Laguerre, eu îmi rezerv Afacerile Interne. Pe piticul nostru, unde să-l căpătuiesc? Poate la Justiţie!

Dar dacă mâncăm bătaie?

După o pară prea coaptă, ne ridicăm, veseli (în afară de Naquet), când Barres îşi face apariţia.

„Vă las cinci minute, anunţă generalul. Poftiţi în salon.”

Am înţeles. Se duce s-o informeze pe celesta creatură de rezultatul deliberărilor noastre.

Am citit cu interes *Sub ochii barbarilor* (Mergin detestă această carte) şi autorul ei mă fascinează. Acesta intră. Vorbeşte. Îndată se formează un cerc în jurul lui. Mi-ar place să repet spusele lui Barres fără să omit nimic:

„Un recent sondaj arată că la Asociaţia studenţilor parizieni. 1300 de înscrişi din 2000 sunt anti-boulangişti. Să ne ferim de universităţi! Cum se explică această lipsă de încredere la intelectuali? Tineretul nostru nu vede că boulangismul este o etapă în seria de eforturi ale francezilor pentru a se degaja de «parlamentarism», o otravă, o maladie ca...”

Acasă la Boulanger

— ...sifilisul, şi că verbalismul şi vacuitatea regimului ne intoxică de moarte. Răul zace în instituţiile noastre. La Adunare se discută despre căderea sau păstrarea Cabinetului, dar ce deputat majoritar şi-ar refuza votul unui ministru căruia îi solicită avantaje? Singurul remediu este separarea puterilor, lucru pe care Boulanger l-a înţeles. Adesea mă întreb. De unde vine audienţa sa la un număr atât de mare de oameni.? Cred, domnilor, că francezul are nevoie de o traducere plastică a simţămintelor sale. Aspiraţiile lui generoase îl fac să se identifice cu un singur om. Domnul Thiers a fost liberatorul, Gambetta meterezul republicii. Boulanger încarnează fără restricţii ideea noastră de patrie.

— Va reabilita panaşul, strigă Déroulède.

— Tăcere, ceru Darrieu. Ce spuneaţi?

— Că orice individ născut dintr-o anume rasă, pe un anume pământ, se manifestă păstrând legătura cu pământul morţilor săi. Nu sunteţi de acord, domnule Naquet?

— Ba da... Dar am citit într-unul din articolele

dumneavoastră că Boulanger ar fi… o stea consulară.

— E-un adevărat democrat.

— În ’52, acelaşi lucru se spunea şi despre Napoleon cel mic. Ştim unde ne-a dus ziua de 2 decembrie.

— Boulanger ne va scăpa de parlamentari.

— Ar putea să ne suprime libertăţile. Pe de altă parte, aud că la 27 ianuarie monarhiştii nu vor prezenta niciun candidat.

— Dar, domnule Naquet, interveni Dillon, la fel s-a întâmplat şi cu ocazia celor trei alegeri precedente.

— Nu-i surprinzător? Din vară, adversari, care până atunci ne urau, îl adoptă pe Boulanger. Ce familie! Cu ce i-a convins generalul? Cu o coroană?

— Domnule Naquet, vom culege noi voturile monarhiste…

Continuarea Jurnalului lui Roger.

…şi celesta creatură ni-l redă. Continuăm discuţia. Laguerre doreşte să ştie dacă, învingători, vom pătrunde la Elysée. Eu sunt împotrivă. Barres şi Déroulède ezită. Dillon tace. Naquet nu înlătură această eventualitate. O lovitură de stat „virtuoasă” s-ar justifica.

Satisfacţie personală: Boulanger împărtăşeşte părerea mea. Dealtfel s-a şi pronunţat:

„Angajez o revoluţie legală. Domnilor, după ora unsprezece eu mă culc. Mai lucrăm şi mâine”.

Şi, incident comic, Déroulède înaintează, îi oferă bastonul său de membru al Ligii, însoţit de un discurs în care vorbele a străpunge cu sabia, a spinteca, a trage în ţeapă şi altele se conjugă la toate timpurile.

XXX

— CÂND AVEŢI DE GÂND SĂ VĂ sculaţi?

Sidoux bătuse mult la uşa tipografiei: trei săptămâni de campanie electorală în favoarea tovarăşului Boule, cincizeci şi cinci de şedinţe, un ochi învineţit, obrazul sfârtecat şi de două ori extincţia vocii îi dăduse gata. În cămaşă de noapte, Louis, căscând mahmur, coborî să tragă zăvorul.

— Eşti nebun să ne trezeşti cu noaptea-n cap!

— Cum cu noaptea-n cap! Apune soarele!

— Ce vorbeşti! Şi încă nu m-am dus să votez!

Unchiul urcă din nou să se spele, făcu apăraie pe jos, o îmbrânci pe mătuşa, ceru cămaşă curată, cafea – dar nu mai e – unde mi-ai ascuns butonul de la guler? – nici nu l-am atins – curată nebunie! mănâncă ceva – aşteptaţi-mă aici – salutare şi-un pupic şi, pe când o luase la goană pe stradă, Sidoux, de la o fereastră, strigă: „Trăiască socialismul!”

Jeanne, într-un capot pe care înainte de Crăciun se hotărâse să-l cârpească, îşi contempla locuinţa prăfuită, hainele lăsate de-a valma pe scaune, un vraf de farfurii aplecate precum turnul din Pisa şi hotărî:

— Suntem depăşiţi de evenimente.

— Prânzeşti sau cinezi? întrebă Sidoux. Uite, ţi-am adus…

Şi îndepărtând diferite obiecte indezirabile, aşeză un pachet pe muşamaua mesei.

— Un măr îmi ajunge.

— Mătuşă, ai ochii încercănaţi şi eşti mult prea slabă. Dolofanele sunt la modă.

— Eşti expert! Doamne, ce obosită sunt!

— Mai întâi, am depăşit vârsta biberoanelor. Apoi nu-l mai invoca pe bunul Dumnezeu. E împotriva noastră şi-l votează pe Boulanger. După Louis, întotdeauna pesimist, câte voturi vom lua?

— Douăzeci şi cinci de mii, treizeci poate... Eu cred că putem spera mai mult.

— Iar eu dublul.

— Fii serios! Ce pronostichează tatăl tău?

— O, el! Prăpădeşte toate garoafele roşii din Paris pentru a le trimite doamnei de Bonnemains, ţiitoarea generalului.

— Dragă Sidoux, de câtva timp ai devenit foarte grosolan. Un băiat politicos nu rosteşte asemenea cuvinte.

Jeanne îi privea cu severitate. Această imagine a soţului ei, glumeţ, atât de tânăr şi în curând bărbat, îi plăcea... şi-l privea cu tandreţe.

— Ce tare ne-ar dezamăgi un eşec, spuse ea. Nu cer imposibilul, ci doar dovada că Louis a avut dreptate acum un an şi jumătate.

— Louis nu se înşală niciodată.

— Ştii, Guesde îl ascultă tot mai mult pe unchiul tău; Laura mi-a spus: el e conştiinţa partidului.

— Şeful.

— Nu exagera.

— Anticipez. Mătuşa ar face bine să se îmbrace.

— Bine. Mă duc.

După ce-a ieşit ea, Sidoux a pus pe şemineu cei doi franci pe care Lucile i-i dăduse pentru ziua de duminică. Doi franci însemna o friptură.

ora 7 jumătate

Clemenceau a stat de vorbă cu Floquet, la Ministerul de Interne. Preşedintele Consiliului de Miniştri e încrezător: toţi comisarii de poliţie din Paris prevăd o deruta boulangistă, în afara celui din arondismentul XVI care emite ipoteza unui balotaj. Sondajele dau 60% din voturi lui Jacques, candidatul guvernamental. Coaliţia centristă va izbândi în ciuda campaniei agresive şi scandaloase a generalului, în timpul căreia s-au cheltuit două milioane. Un succes logic. Belleville, Clignancourt, Charonne sunt suburbii republicane.

„Şi să admitem că mă înşel, adăugase ministrul; nu te teme. Saussier, guvernatorul militar, a luat măsuri de securitate: regimentul 76 ocupă gara Saint-Lazare, iar şcoala militară de la Joinville protejează Eliseul.”

„Armata va rămâne credincioasă? se întreabă Clemenceau, în drum spre ziar. Nu văd pe străzi nici serviciu de ordine, nici poliţie, nici gărzi republicane, văd în schimb o mulţime de boulangişti.”

Ziarul *La Justice,* pe picior de război, va scoate o ediţie specială de cum vor sosi primele ştiri. În biroul său, domnul director se închide împreună cu câţiva colaboratori. Le explică:

— Ne vom da seama de rezultatul scrutinului de îndată ce se va pronunţa un singur birou din suburbia roşie, căci acest rezultat, fie şi parţial, va reflecta opinia muncitorilor… şi muncitorul arbitrează alegerile.

Toţi fumează, cântăresc şansele lui Jacques, se enervează. Aproape imediat Internele anunţă:

Arondismentul VI. Biroul din strada Jacob: 1142 înscrişi, 937 sufragii exprimate. Au obţinut:

Boulanger 627 voturi (66,80%)

Jacques 261 voturi (27.56%)

Boulé 49 voturi (5,27%)

Arondismentul XVII, biroul din strada Prony, 943 înscrişi, 725 sufragii exprimate. Au obţinut:

Boulanger 589 voturi (67,46%)
Jacques 218 voturi (30,03%)
Boule 18 voturi (2,51%)

Aşadar generalul se află în frunte. Omul regimului depăşit. Sindicalistul rămâne departe în urmă, inexistent.

Impasibil, Clemenceau comentează:

— Cartierele noastre înstărite sunt anti-republicane. Îmi rezerv pronosticul pentru mai târziu.

Telefonul sună din nou şi se dau noi rezultate.

Arondismentul XVIII, biroul din strada Saules, 1599 înscrişi, 1357 sufragii exprimate. Au obţinut:

Boulanger 734 voturi (54,88%)
Jacques 401 voturi (30,55%)
Boule 187 voturi (14,57%)

Toţi se privesc, consternaţi. Bucata de hârtie trece din mână-n mână, unii se mai îndoiesc, dar fiecare simte că partida a pornit foarte prost.

— Spune-mi, îl întreabă Clemenceau pe secretarul lui, fost comunard, ţi-ai făcut stagiul de ocnaş la Numeea, nu?

— Da, şefule.

— Ei bine, ai să te întorci acolo cu mine împreună. Bouboule I ne va plăti biletul.

ora 8,30

În sala afumată de la „Iepurele vânător”. Biroul naţional, căruia i s-au alăturat responsabilii din cartier, începuse să facă mare zarvă: încrederea domnea şi, după câteva halbe de bere, succesul era dat ca sigur.

O, să ne-nţelegem! Nu suntem atât de naivi încât, să ne închipuim că burghezii vor vota pentru Boule, un zidar socialist, dar că vom pune mâna pe 30000 de voturi e posibil, ba chiar sigur; şi ce ne mai distrăm pe socoteala generalului şi a cumătrului Jacques! Umflaţii ăştia s-ar putea pomeni între două scaune, cu un balotaj în spate.

Militanţii gătiţi de sărbătoare, militanţii cu pălăriile pe

cap aveau un aer foarte caraghios, observa Sidoux, care îşi făcea intrarea la Internaţională. Jeanne i-l arătă pe Guesde, pe Lafargue. Dar el îl prefera pe unchiu, care şedea lângă telefon.

— Unchiul e distins... şi singurul curat.

— Obrăznicătură!

— Iar tu eşti mai frumoasă decât Laura.

— Da?

— Nu-mi place că e prea voinică.

La răstimpuri veselia creştea; la mese jucau cărţi şi tocmai când Guesde spunea:

„Ar fi cazul să mai primim veşti.

...suna telefonul.

Louis ridică receptorul, ascultă şi dădu rezultatele, răguşit. Speranţa se dezumflă ca un dirijabil prea încărcat. Boule a căzut la vot. Dar câte a avut?

Ici 89. Dincolo 102. Firimituri, grăunţe de nisip, în arondismentul XVI, zero. În suburbia Charonne 314. Oricum! Dar faţă de 7000! Muncitorii au votat pe Boulanger.

Jeanne îl privea pe soţul ei lipit de aparat, cu vocea tot mai gâtuită. Ea se opri din socotit. Sidoux, cu gura căscată, îşi încolăcea o meşă de păr în jurul degetului.

ora 8,45

Din suburbia Montmartre până la Tuileries, e ticsit de patrioţi. Imposibil să faci un pas. Dar în piaţa Madeleine e mai rău, niciun boulangist nu mai are loc, căci Boulanger cinează la Durand. În curând va apărea. Mulţimea scandează două cuvinte, mereu aceleaşi, se îmbrânceşte, puhoi viu, şi se repede să asalteze o poartă vajnic apărată de oamenii generalului. Mulţimea aclamă, mulţimea îl vrea pe „generalul Revanşă”.

Pe Rue Royale se afişează rezultatele. I-a ras de pe faţa pământului, cum ar spune Lucile. S-a săltat binişor, strigă Jérôme, viitor elev la Saint-Cyr; Jacques, rămas de căruţă,

se târăşte ca un olog în urma generalului, unii tropăie. Alţii se prăpădesc de râs şi cu toţii strigă: „Trăiască Boulanger!”

O sută douăzeci de mii de voturi contra optzeci şi cinci de mii, ce izbândă! Muncitori şi burghezi, soldaţi şi ofiţeri fraternizează. Ştrengarii Parisului se cocoaţă pe lampadare, un zdrenţăros cade în braţele unui bogătaş şi garoafe roşii zboară pe deasupra capetelor.

În faţa bisericii Madeleine, un locotenent, cu binoclul la ochi, îşi aşteaptă rândul să intre în istorie. Nu departe, domnul Lozé, prefectul poliţiei, nu-i lipsit de curaj: s-a aventurat până acolo, doritor să vadă ce întorsătură vor lua lucrurile; îl întâlneşte pe Mergin, îngrijorat:

— Dacă Boulanger porneşte asupra Elyseului, cine-l mai poate opri?

— Dumneata şi cu mine!

Dezgustat, Eusèbe se depărtează. O dată mai mult, se simte depăşit de ignoranţă şi mediocritate.

ora 9,35

Funcţionarilor săi de la Interne, boulangişti nemărturisiţi, Floquet le prezicea, către ora şapte: „Îmi veţi cere iertare că v-aţi îndoit de Republică şi în curând vă voi oferi şampanie”. Se înşelase; imbecilii săi de comisari nu prevăzuseră nimic şi scrutinul lua aspectul unui Waterloo guvernamental.

Linguşitorii, veniţi după noutăţi, se retrăgeau în vârful picioarelor, dar prietenii, din decenţă, nu îndrăzneau încă să părăsească această casă mortuară.

Ce să zică? Ce să-i telefoneze lui Sadi Carnot? Pe ce să se bizuie când, într-un Paris aproape răzvrătit, nici Elyseul nu mai e apărat?

— Ia spuneţi-mi, domnilor, întrebă Floquet, oare toată lumea de-aici, colaboratori, şefi de serviciu, portărei, au votat pentru Boulanger? Uite că s-au făcut nevăzuţi.

— Aveţi intenţia să întruniţi un consiliu de miniştri?

— Da... nu... Unde s-au ascuns miniştrii? Dar preşedintele Republicii? Ce face preşedintele?

— Îşi face socotelile.

Îngrijorarea creşte cu fiecare clipă, ca şi distanţa dintre Jacques şi general.

— Baricadaţi-vă, îndeamnă cel dintâi, Déroulède şi oamenii lui vor fi aici într-o clipă şi veţi fi prizonierul lor.

Excelentă idee, dar atunci Floquet, asediat, nu va mai putea evada! Şi dealtfel e prea târziu, căci inamicul pătrunde în citadelă. Se aude zgomot dinspre piaţa Beauvau, toţi aleargă, înarmaţi cu umbrele şi descoperă un ziarist beat mort, care ciocneşte de unul singur.

ora 9,15

La Durând, la toate etajele se zbiară, se chefuieşte, în afara unui salon pe care şi l-a rezervat doamna d'Uzès. Doamna d'Uzès cinează. Ce bucurie! Oare Boulanger ăsta e o investiţie sigură? Aşa afirmă ducesa: mânzul nu-si va trăda grajdul; marchizul de Breteuil, prinţul de Tarent şi douăzeci de alte particule ezită: jocheul lor o dată ales ar putea s-o pornească la galop de unul singur.

În frac, cu o garoafă roşie la butonieră şi foarte calm, proaspătul deputat al Parisului s-a închis cu Dillon. Înfulecă stridii, apoi atacă o potârniche; acest succes prevăzut nu-l va face să-şi piardă capul cu una-cu două. Viitoare alegeri vor spune, dacă Sadi Carnot trebuie să-i cedeze locul.

— Să nu forţăm lucrurile. Pentru milioane de francezi, eu sunt reprezentantul ordinii; nu pot să ajung la putere aţâţând la dezordine. Nu eşti de aceeaşi părere?

— Ba da, Georges, să avem răbdare.

Dar ce înseamnă „să-i cedeze locul"? se întreabă Dillon. Şi-apoi: „Angajamentele tale faţă de pretendent ne angajează şi pe noi. Le vei respecta?"

O uşă se deschide mereu: Darrieu sau Laguerre sau Naquet anunţă succesul crescând al generalului. În

curând 185000 de voturi!

— Veţi vorbi mulţimii?

— Nu.

— Veţi da interviuri?

— Nu.

— Statul dumneavoastră major ar dori să vă vadă.

— Mai târziu.

Şi uşa se închide. Boulanger cere chelnerului să aducă fructe pentru doamna de Bonnemains, căci Margot, rezervată ca întotdeauna, se izolează într-un salon vecin. În coşul cu fructe depune un bilet pe care a aşternut în grabă: „Te ador” şi răspunsul: „Nu mă uita” îi smulge lacrimi.

Dillon continuă:

— Napoleon spunea: „Un om de acţiune acordă două treimi raţiunii şi cealaltă treime hazardului”. Ceasul hazardului a sunat. Acţionează. Ia o hotărâre.

ora 9,50, la Durand

Clienţii se înghesuie, se îngrămădesc, dau buzna. Comanzi un fel, e uşor; aştepţi, e normal; dar te enervezi, căci sunt puţini aleşi în această seară între seri şi cincizeci de mese protestează: învingători sau învinşi ar dori să se hrănească, ceea ce de fapt e întotdeauna esenţialul.

Vorbind zece limbi diferite, ziarişti, fotografii, aşezaţi pe scară, înghit câte ceva, în lipsă de general.

Discret, o sală adăposteşte statul-major, în care Laguerre repetă că o asemenea şansă de a ocupa Elyseul nu se va mai prezenta.

Dar Roger, deloc războinic, se îngrijorează:

— Vreţi să improvizaţi o revoluţie? Am prevăzut ceva? Nu suntem stăpâni nici pe porţile Parisului, nici pe căile ferate. Provincia ne va urma oare? Dar armata?

— Armata e de partea noastră.

— O, armata! Armata! se emoţionează Déroulède.

Deschide braţele, îi îmbrăţişează pe soldaţii nevăzuţi şi-i expediază pe urmele lui Sadi Carnot şi ale calabalâcului său ministerial care o ia la sănătoasa înspre Faubourg Saint-Honoré.

Tăcut până acum, Barres îi convinge că în politică oamenii puri sunt ineficienţi:

— Să îndrăznim. Să acţionăm, la adăpostul unor alegeri atât de elegante şi atât de tradiţional franceze.

Asupra unui punct cel puţin sunt de acord. Să bem a treia sticlă de şampanie.

ora 10,30

— Dacă m-aţi fi ascultat! exclamă Lafargue. Am fi putut revendica o fracţiune importantă din voturile pe care şi le adjudecă Boulanger. În schimb, ne lăsăm striviţi prosteşte. Apărem ca nişte caraghioşi.

Guesde protestează:

— Te înşeli, Paul. Acest triumf al generalului e triumful dreptei. Muncitorii nu trebuie să se alăture dreptei. Să ne întrebăm mai bine de ce mulţi dintre ei se mai amăgesc şi refuză lupta de clasă, programul nostru.

Dezamăgiţi, militanţii sunt numai urechi; un murmur aprobator se ridică în momentul când Louis adaugă:

— N-aş zice „Apărem ca nişte caraghioşi” când, lipsiţi de ziar şi de bani, ne-am bătut totuşi onorabil.

— Aşa se vorbeşte!

— Sidoux, Sidoux. Îl imploră Jeanne. Nu interveni!

— Dragul meu Darrieu, continuă Lafargue, mai slăbeşte-ne cu lecţiile tale de morală. Tu şi Jules sunteţi răspunzători de înfrângerea pe care-o suferim. Stăruiţi în ideea că socialiştii i-ar veni uşor de hac lui Boulanger. Dar...

Louis se ridică, îşi croieşte drum printre mese, strânge mâinile şi iese.

Înainte de-a se întoarce acasă, le propune o plimbare

pe marile bulevarde unde învălmăşeala patrioţilor începe să se domolească. E descurajant să aştepţi un general care nu catadicseşte să apară.

— Mă dor picioarele, suspină Jeanne.

— Mi-e foame, se plânge Sidoux.

— Şi mie mi-e foame şi pe mine mă dor picioarele, dar caut să nu mă vait,răspunde Luis, care examinează „termometrul" din rue Royale...

Boulanger: 190000 voturi

Jacques: 115000 voturi

Boule: 6500 voturi apoi ostentativ striveşte o garoafă roşie.

— Domnul nu e boulangist? îl întreabă şiret un locotenent cu binoclul pe nas.

— Nu. Tovarăşe.

— Ridică floarea aceea.

— Mai du-te dracului.

— Vagabondule!

— S-o ştergem, propune Jeanne, speriată. Vino, Sidoux.

Dar militarul nu-i lasă să scape aşa uşor; pretinde să i se ceară scuze.

— Altădată să ştiţi cu cine staţi de vorbă. Sunt locotenentul Dreyfus.

Boulanger 207000 de voturi, afişează tabelul.

Se aud ţipete, zarvă, apoi certăreţii sunt despărţiţi. De peste tot răzbate „Jos Carnot", „Moarte lui Floquet". În timp ce un batalion de boulangişti, experţi în ciomăgeală, se adună în piaţă.

— Să mergem! urlă cineva.

— Unde? Să benchetuim la Durand?

Nici vorbă! Mulţimea vrea, pe aria lampioanelor, să ocupe Elyseul.

ora 11,30

În Faubourg Saint-Honoré, Sadi Carnot măsoară biroul sub privirea consternată a miniştrilor. Înalt, sever,

perorează: Jacques al lor a fost scos din competiţie? Hai, sus inimile!

— Domnilor, dumneavoastră şi cu mine reprezentăm forţa conservatoare care adună diferitele părţi ale corpului social. Datoria noastră e să apărăm drepturile dobândite şi să le transmitem generaţiilor viitoare.

Bravo!

„Dar şcoala de la Joinville nu mai păzeşte Elyseul, se gândeşte Floquet, poliţiştii au şters-o, santinela va lăsa să treacă invadatorul fără să-i ceară explicaţii. E de ajuns ca Boulanger să bage capul pe uşă şi nu ne mai rămâne decât să ne ascundem în gaură de Şarpe.” Declară totuşi:.

— Domnul Lozé a primit ordin să-l aresteze pe general dacă încearcă să facă uz de violenţă.

Da, va face uz de violenţă aşa crede şi Peytral, ministrul de finanţe, şi repetă neîncetat: „Vom dormi la Mazas”.

Krantz, ministrul marinei, pluteşte.

Freycinet, ministrul de război, fără armată, îşi schimbă părerea de mai multe ori.

Ferrouillat, ministrul de justiţie, e de părere că avangarda boulangistă dă târcoale prin cartier.

Cutezător, Floquet e gata să aştepte uzurpatorul cu mâna pe Constituţie.

Şi deodată domnii aceştia încep să se înjure ca birjarii. Cine a vrut alegeri? Cine ar fi trebuit să prevadă votul muncitorilor? Cârdăşia boulangisto-regalistă? Trădarea clericilor? El. Tu. Ei. Asta-i bună!

Freycinet acuză. Ferrouillat şi Peytral caută să se dezvinovăţească. Krantz condamnă şi Floquet dă cu barda.

„Domnilor! Domnilor!... Liniştiţi-vă, ordonă preşedintele Republicii. E de la sine înţeles că mâine vă voi accepta demisia. Dar până atunci, puţină demnitate, vă rog, iar dacă, ferească Dumnezeu, Boulanger se îndreaptă spre

noi, să fugim pe strada Gabriel.”

Miezul nopţii

Rezultatele definitive:
Boulanger: 245136 voturi
Jacques: 162675 voturi
Boule: 17039 voturi

Ultimul buletin anunţând victoria se răspândeşte de la un etaj la altul, purtat de-un strigăt; roadele s-au copt, nu rămâne decât să le culegem; toată lumea se pregăteşte, căci Boulanger şi statul său major se adună într-o importantă conferinţă.

Déroulède ţâşneşte, electrizat.

— Domnule general, fiecare om urmează în viaţă două curbe, una ascendentă, care conduce spre lumină, cealaltă descendentă, spre întuneric. Dumneavoastră aţi atins punctul culminant. Veţi lăsa să treacă acest moment unic?

Îl apucă pe general de braţ, caută să-l atragă, dar el se desprinde:

— Şi dacă eşuez?

— Imposibil.

— Fie. Dar de ce să caut să pun mâna pe o putere pe care, peste şase luni, Franţa o va depune la picioarele mele? Scutiţi-mă vă rog de o lovitură de stat. Imperiul a murit la 2 decembrie.

— A mai trăit optsprezece ani după aceea!

Nefericită replică; mai abil, Laguerre rectifică:

— Nu se va trage niciun foc; v-aţi împrăştiat deja adversarii cu buletinele de vot. Cred de datoria proaspătului ales să asculte fără întârziere de alegătorii săi.

Datorie şi ascultare, era bine găsit. Argumentul prinde Naquet, care-l simte pe general slăbit, zguduit, adaugă:

— Ca şi Ludovic XIV, Republica ar putea să spună: „M-ai

lăsat să aştept!”

— Trebuie să mă mai gândesc, răspunde Boulanger care se îndepărtează şi se duce la Margot.

— Dacă trebuie să se gândească, nu va face nimic, remarcă Roger.

Aşezată lângă foc, învăluită în tristeţe. Margot răscoleşte cenuşa şi nu întoarce ochii la intrarea lui.

— Ce, plângi? Sufletul meu, viaţa mea, de ce această disperare?

— Vai!

— M-ai iubi mai mult învins?

— Aşa ai fi cu totul al meu.

Margot preferă elegia epopeii.

— Crezi că nu ştiu ce te-aduce? Vii să-mi spui adio.

— Adio! Dar ce-ţi închipui?

— Atâta glorie te va smulge de lângă mine. În curând, voi fi dată uitării. Altele mă vor înlocui.

— Niciodată!

— Georges, spre ce vor să te atragă prietenii tăi?

— Prietenii mei Îşi pierd vremea. Eu nu doresc decât să mă întorc în strada Dumont-d’Urville în patul tău, la tine.

Ea îl respinge.

— Franţa te cheamă.

— Ce vorbeşti! S-o ştergem pe scara de serviciu. Plecăm acasă.

Ascultătoare. Margot mai protestează de formă şi-l îmbrăţişează. Iubitul ei iese îmbujorat.

— Nu, domnilor. Ajunge pentru astăzi. Sunt istovit. Statul-major protestează. Laguerre încearcă să cadă la învoială.

— Mai lăsăm câteva ceasuri apoi, mâine, oamenii lui Déroulède vor ocupa Camera şi-i vor aresta pe deputaţii guvernamentali.

— Nici vorbă.

Se insistă.

— Nu vă sfătuiesc, ameninţă Boulanger, cerând trăsura. Eu o şterg, incognito, căci patrioţii ar putea să mă întoarcă spre Elysée.

Pe nesimţite, restaurantul s-a golit în timpul tratativelor. În piaţa Madeleine, o ariergardă se risipeşte.

Generalul se instalează, iar Déroulède sare în calea vizitiului. Când trăsura porneşte, se apleacă peste portieră, conjură şi stăruie ca învingătorul să învingă. Ceilalţi, descumpăniţi, privesc cum se ratează o ocazie.

— Teamă mi-e, zice Roger, că ne va lipsi votul hotărâtor: cel al doamnei de Bonnemains.

12,30 noaptea

— Lozé, prefectul de poliţie, aduce noutăţi. Sunt ceva mai bune. Boulanger e în drum spre casă. Miniştrii izbucnesc într-un uriaş hohot de râs; reconciliaţi, îşi strâng la piept portofoliile, se felicită şi, uitând spaima prin care au trecut, redevin curajoşi. Iar Sadi Carnot se instalează din nou în fotoliu.

12,30 noaptea în fundătura Ronsière

— E frig.

— Şi murdar, zice Jeanne, trecând degetul peste speteaza scaunului.

— Totul e urât în noaptea asta!

Louis priveşte în jur cu un aer dezolat, în timp ce ea îşi ridică fusta până la genunchi şi-şi desface ghetele.

— N-aş mai ieşi afară nici pentru o mie de voturi în plus.

— Vrei să ştii cum s-a terminat?

— Mai bine mă lipsesc!

El se lasă descurajat pe scaun şi spune:

— Dacă bărbaţii şi-ar putea îngădui să plângă, aş umple ochi ciubărul.

— Dă-i drumul! Tot am nevoie de apă pentru baie.

Plecaseră încrezători şi se întorceau învinşi, cu drapelul

colectivist în bernă, cu stomacul gol, într-o casă murdară.

— Mâine încep curăţenia mare.

— Mâine mă ocup de tipografie care e pe ducă. Să nu mai aud de politică până într-un an.

— Ce vorbeşti! Atunci de ce i-ai, dat întâlnire lui Guesde?

— Să examinăm situaţia partidului.

— Şi să continuaţi bătălia! Dragul meu, nu exagera. Câştigă ceva bani, dar nu prea mulţi. Eu voi fi foarte econoamă. Şi aş mai vrea…

Două lacrimi i se preling pe obraji, două lacrimi pe care ea caută să i le ascundă întorcându-şi faţa.

— Ce-ai mai vrea?

— …să mă ierţi cu-adevărat.

— Prostuţo. Am o nevastă tare bună. Fapt pe care nu-l observ decât atunci când sunt foarte trist.

— *Suntem* trişti.

— Da… ca două lacrimi.

Pe deasupra mesei, se prinseră de mâini şi tăcură timp îndelungat. Şi în cele din urmă:

— Să mergem la culcare, propune Louis. Cine doarme se cheamă c-a mâncat, dar mai întâi se încălzeşte.

— Ia te uită! Ce-i pachetul ăsta?

Şase ouă, o bucată de slănină, o jumătate de Bordeaux aduse de Sidoux şi despachetate în grabă au produs un adevărat iureş. Louis aprinse focul, Jeanne bătu omleta: în curând un miros de prăjeală le gâdilă nările.

— Pune masa.

— Destupă sticla.

— Unde e piperul?

— Ai văzut cei doi franci? Sidoux exagerează.

— Trăiască Sidoux!

Se ospătară, cu bărbia mânjită de grăsime.

— Cred că e vin din proprietatea mea. Gustă!

Terminară masa şi Jeanne rămase nemişcată; el adună un rest de tutun şi-şi aprinse pipa.

Ea suspină:

— A fost prea bun!

— A fost straşnic! În ciuda alegerilor pierdute, iată-mă gata să pornesc la atac şi mulţumit.

— Da, dragă. Suntem fericiţi.

XXXI

— O, DOMNULE GENERAL, CE mâini frumoase aveţi!

— Da, prinţesă. Dar ce-aţi spune dacă mi-aţi vedea picioarele!

Aplecat spre vecina sa de masă, Boulanger pândea succesul glumei. Dar doamna de Leon părea şocată.

„Toate sunt la fel, se gândi el. Când le curtezi însă, fac mai puţine mofturi.”

Cina pe care-o oferea doamna d’Uzès în cinstea noului deputat întrunea douăzeci şi patru de oaspeţi dintre care unul singur, generalul, nu se putea prevala de strămoşi cu blazon. Douăsprezece rochii somptuoase, primăvăratice, descopereau, umeri tineri sau deja ofiliţi şi, potrivit dorinţei exprimate, fiecare corsaj adăpostea o garoafă roşie.

În rest, inele, coliere, brăţări scânteietoare nu erau decât simple bijuterii.

Douăsprezece fracuri purtau decoraţiile meritate, unde, cum şi de ce?

Eleganţă rafinată: ce faţă de masă, ce serviciu! Şi ce bucate rare defilau prin faţa generalului!

La sosire, încântătoarea gazdă îi prezentă pe oaspeţi lui Boulanger, care pătrundea astfel oficial în lumea mare. Margot îl instruise: „Înclină-te, atinge mâna fără s-o săruţi, distant ca un rege faţă de curtezanii săi, cu aerul că-i cunoşti pe fiecare de când lumea, de la Ludovic cel Sfânt. Ei coboară din acest rege, până la care tu trebuie

să urci”.

Strălucitoare, doamna d’Uzès prezida. În jur, se vorbea în şoaptă despre El, în cuvinte defăimătoare, căci deşi general, domnul nu era decât un plebeu al cărui regalism inspira scepticism şi neîncredere.

Astfel, vicontele de la Rochefoucauld îi şoptea baroanei de Ward:

— Mojicul ăsta, care-şi linge degetele, intră prin efracţie în lumea noastră. Pe ziua de 3, ia cina la Vefour cu domnul Rachaud, farmacist pe bulevardul Haussmann, pentru a da garanţii republicanilor. Iar pe 7, cu noi. A doua oară, sigur a greşit adresa.

— Prietena mea, doamna de Carnavet, îl judeca foarte pertinent.

— Da, şi ce spune?

— „Multe figuri mari, impunătoare de departe, nu sunt făcute oare numai dintr-un panaş?”

— Eu îl definesc drept un „fanfaron vanitos”. Nu zâmbiţi. Marie, sărmană iluminată, o să vă întrebe de ce.

Iar contele de Fitz-James îi încredinţă la ureche baroanei de Maragues următoarea anecdotă savuroasă:

— Ghiciţi unde şi-a petrecut generalul, imediat după alegeri, vacanţa amoroasă?

— Habar n-am.

— La Royat... într-un han de comis-voiajori.

— Şi duduia cine era?

— Deşi franceză şi din mica nobilime, a fost ţiitoarea unui ofiţer prusac. Doamna de Bonnemains...

— Ascultaţi, dragi prieteni, exclamă Marie d’Uzès, ascultaţi. Domnule general, aş vrea să repetaţi ce-aţi spus adineaori. E-aşa de spiritual.

Boulanger, spre care se îndreptară toate privirile, zăbovi o clipă.

— Ştiţi că succesorul lui Floquet... tristul nostru Tirard, n-a inventat praful de puşcă. Şi ca să spunem lucrurilor pe nume... e un nătărău. Până şi Sadi Carnot a băgat de

seamă!

Un zâmbet acru trecu printre comeseni şi în timp ce Marie aplauda, vicontele de La Rochefoucauld îi şopti celeilalte vecine:

Da, e-o vorbă de duh, dar îi aparţine lui Rochefort. Ne plagiem servitorii.

— Aşa e, încuviinţă domnul de Caraman; Pietre Tirard e lipsit de anvergură, dar ministrul său de interne mi se pare redutabil.

— Da' de unde!

— Ba da, domnule general. Foarte. Şi feriţi-vă de el. Constans a obţinut din partea guvernului rechemarea ducelui d'Aumale, exilat de dumneavoastră.

— Probabil că vă bucuraţi.

— Îl vom primi cu braţele deschise, deşi această întoarcere provoacă o campanie de presă destul de penibilă.

Îngrijorată de tonul pe care-l lua conversaţia, doamna d'Uzès protestă:

— Ştiu! Galliffet a scris rudei mele: „N-ar fi greşeală mai mare pentru ţară şi pentru armată decât venirea la putere a generalului Boulanger". Imprudent personaj. Din ordinul regelui, Aumale n-a răspuns. Din stângăcie sau din ranchiună, vom face jocul guvernului?

— Dacă regele porunceşte, nu-mi rămâne decât să mă supun, Marie dragă, răspunse Caraman, un vorbăreţ incorigibil. Dar observ la Constans, mai autoritar decât Floquet, o voinţă de a-şi apăra republica lui periculoasă. Când Constans dizolvă Liga patrioţilor, îi cheamă pe conducătorii ei în faţa tribunalului corecţional şi cere să li se ridice imunitatea parlamentară pentru atentat la siguranţa statului, e îngrijorător. Aud că…

Se întoarse spre Boulanger:

— …că ministrul de interne aşteaptă prilejul să procedeze la fel şi cu dumneavoastră.

— Credeţi? La 21 ianuarie, am dovedit, în ciuda

insistenţelor lui Déroulède şi Laguerre, respectul meu... provizoriu faţă de instituţii.

— Un guvern lipsit de scrupule găseşte pretexte.

— Unde vreţi să bateţi?

— Nu sunt profet. Vă repet: feriţi-vă. Constans are autoritate.

— O, la, la!

Boulanger râdea cu poftă; dădu pe gât un pahar cu vin, apoi spuse:

— Am să-i trag un picior undeva ministrului dumneavoastră.

Doamna d'Uzès, şocată, aduse vorba despre expoziţia universală.

— S-o boicotăm, propuse ea: Sadi Carnot va avea îndrăzneala să inaugureze o placă pentru comemorarea Statelor-Generale.

Toţi căzură de acord. Această chermeză va fi ignorată de curţile europene. Niciun suveran nu va veni. Dar turnul? O sfidare a bunului-gust. Galeria lor de maşini? O oroare. Replica în miniatură a „Libertăţii luminând lumea"? Un simbol! Timp de şase luni vom emigra pe moşiile noastre, departe de mulţimea vulgară şi gălăgioasă.

La desert, doamna de Léon, care nu digerase piciorul generalului, îi spuse:

— Dacă Parisul se distrează, adio politică. În toiul plăcerilor, tare mă tem că te vor uita... în afară de unii, de la Ministerul de Interne.

— E o dorinţă, prinţesă?

— O, nu. Sunt regalistă, ca şi dumneata.

Doamna d'Uzès îl conduse pe general spre budoarul în care se întâlniseră cu şapte luni în urmă.

— Te-am lăsat fără cafea, dar vom bea un păhărel împreună. Uite, sticla te-aşteaptă.

Umplu cele două pahare şi-l privi pe Boulanger, aprinsă la faţă, cu nările fremătânde, detaliu care-l făcu pe

general să-şi spună: „Eşti nurlie. Dacă nu era Margot, ştiam eu ce să fac, dar aşa.

Oricum, Marie, femeie cinstită, nu râvnea decât poate la un sărut.

— Ce drum am străbătut din luna iunie, domnule general?

— Datorită cui?

— Stt! Fără mulţumiri. Victoria noastră răsplăteşte meritele dumitale. Doresc să stăm puţin de vorbă – chiar dacă oaspeţii mei ar cleveti – căci o problemă mă preocupă şi alta mă frământă.

— Aş vrea să vă liniştesc.

— Sunt liniştită… când mă aflu lângă dumneata.

Marie scoase o scrisoare din corsaj.

— Contele Dillon mă informează că ai trimis o scrisoare ţarului Rusiei, în care-i spui: „Sire, îndreptaţi-vă privirea asupra mea: sunt pe cale să distrug flagelul parlamentar; voi angaja lupta împotriva corupţiei; voi ridica o barieră în faţa doctrinelor pernicioase ale socialismului”.

— Ei şi?

— Aprob acest program… dar socoteşti că un supus al regelui nostru poate, fără să-i ceară părerea, să se adreseze unul suveran străin?

— Doamnă, când Dillon invită pentru mâine familia Rothschild de la Londra la Tuileries, îşi depăşeşte oare drepturile? Tot ca servitori ai regelui ne exprimăm.

— Sfătuieşte-te cu mine, rogu-te, ori de câte ori ai o problemă de politică externă, de case regale, de relaţii între familiile noastre… domnule conetabil.

Ea glumea, dar serios. Boulanger făgădui să fie mai circumspect şi cugetă:

„Wilhelm II îmi spune de pe acum: «Majestatea sa George I!» Şi-ţi închipui că o să cedez coroana vărului tău, cotoroanţo?”

— Eram sigură că ne vom înţelege, continuă doamna d’Uzès, plină de indulgenţă. Dar mai e ceva.

— Cu ce-am mai greşit?

— Scumpe prieten, contele Dillon mi-a mai vorbit şi de o eventualitate... surprinzătoare. După el, te gândeşti să... pleci la Bruxelles.

— O, nici vorbă! Nu sunteţi bine informată.

— N-am înţeles eu?

— Sigur că da! Guvernul speră să mă îndepărteze; înmulţeşte actele de provocare şi lasă să se înţeleagă că un dosar plin de calomnii mă va conduce în faţa înaltei Curţi, în acest context, Dillon a spus: „Refugiul tău va fi Belgia, dacă judecătorii stipendiaţi te vor urmări”. Refuzul meu a fost formal: nu mă voi exila.

— Îmi iei o piatră de pe inimă!

— Să fug! Să dezertez! Doamnă, zece răni căpătate pe zece câmpuri de bătălie dovedesc curajul meu. Acolo unde bătălia e în toi, Boulanger nu dă înapoi niciodată îşi ridică mâneca şi-i arătă o cicatrice.

— Îi spun Solferino.

Îşi desfăcu vesta, apoi cămaşa.

— Le spun Cochinchina, Champigny. Mai am şi altele.

— Ştiu.

Doar n-avea să i le-arate pe toate.

— Cuvântul dumitale mi-ajunge.

Marie întoarse capul şi-şi făcu vânt cu evantaiul, împodobit în acelaşi timp cu un crin şi cu o garoafă.

— Să nu-i lăsăm singuri pe invitaţi. Ţi-am rezervat o surpriză.

Toată floarea nobilimii din cartierul Saint-Germain se plictisea aşteptând sub trei candelabre sclipitoare. Această adunare vorbăreaţă tăcu în momentul când apăru ducesa urmată de Boulanger.

Saloanele erau cu adevărat regale şi păreau un Versailles în miniatură, cu oglinzile în care se reflectau fracuri şi rochii mătăsoase; între două şiruri tăcute, EL înainta.

Doamna d’Uzès face prezentările:

— Marchiza d’Albufera. Prinţul şi prinţesa de Polignac. Contesa de Montebello.

Titlurile poleite cu aur curg. Femeile se pleacă într-o reverenţă, bărbaţii se înclină, obsecvioşi. Alţii, dezamăgiţi, cer favoarea de-a fi numiţi.

— Marchizul şi marchiza de Bérulle. Contele d’Espouilles…

Toţi plonjează. Ar fi gata să se târască. Nobilimea Franţei, care îl ura pe Bonaparte, îl dispreţuieşte, îl invidiază, dar îl linguşeşte pe un Boulanger fără victorii şi fără glorie.

„Mi-e ruşine pentru ei, gândeşte la Rochefoucauld. Generalul ne va trăda. Dar un lucru mă consolează: mâine, la Elysée, miniştrii săi burghezi se vor arăta şi mai servili. Îi vor linge şi picioarele.”

XXXII

FIECARE DESCOPERĂ LUMEA CU propriii săi ochi.

La Blanche, trei evenimente esenţiale marcaseră ultimele douăsprezece luni: teama unei sarcini, întoarcerea şi noua plecare a soţului ei. Acum, liberă şi fără griji, îşi întorsese din nou privirile tandre spre Roger, care-o îngrijora de la sfârşitul lui ianuarie.

Rezultatul alegerii, ar fi trebuit să-l bucure. Or, iubitul ei îi vorbea numai de catastrofe. „Suntem la pământ, mârţoaga de republică, în loc să se lase condusă la abator, dă din copite, atacă, muşcă şi, nu peste mult, Carnot mă va trimite la Numbo. Doi ocnaşi în aceeaşi familie e prea mult, zău aşa!”

Blanche protesta. „Dramatizezi. O să se aranjeze. Ca de obicei, totul se va termina cu bine.”

El alinia date: pe 28 februarie, este dizolvată Liga. Pe 29, Constans îi acţionează în justiţie pe Déroulède şi pe Laguerre. Pe 1 aprilie, discuţii în legătură cu procedura la înalta Curte şi circulă un zvon: Boulanger ar putea fi arestat.

Nervos, Roger lipsea trei nopţi din două şi frica îi spori când Senatul îi ridică lui Naquet imunitatea parlamentară.

— Îmi vine şi mie rândul.

— Gândeşte-te, Roger. Ai aderat la Ligă? Nu. Ai publicat articole în genul lui Rochefort? Nu. L-ai descurajat pe Boulanger să atace Elyseul? Da. Deci temerile tale sunt nejustificate.

— Dar fac parte din statul lui major.

— Toată lumea ştie cât eşti de moderat.

— Aici ai dreptate. Thiers îmi repeta întruna…

— O, mai slăbeşte-mă cu Thiers al tău! A murit. Vrei să ştii părerea mea? Aranjează cu un ziarist guvernamental să-ţi ia un interviu în care să-ţi expui poziţia în trei puncte.

— De ce în trei puncte?

— Pentru că în două e prea puţin şi în patru prea mult.

— Scumpa mea…

— Dă impresia că eşti boulangist-republican… sau republican-boulangist. Faci parte din partidul ordinii şi nu precizezi din care. Fiecare să creadă ce poftеşte.

El o sărută.

— Ideile tale despre politică sunt ciudate. În fine, după ce voi scăpa de necazuri, vom face un voiaj frumos. Poţi să şi cumperi mersul trenurilor.

„Între timp tu plănuieşti s-o ştergi englezeşte”, se gândi Blanche.

Roger izbuti cu greu să-şi croiască un drum spre anticamera din strada Dumont-d’Urville, unde aşteptau donatorii şi postulanţii, veniţi să-l întâlnească pe general. Aşa era în fiecare zi. Primii aduceau agoniseala, ceilalţi cereau ajutoare şi Dillon, contabil avizat, îi punea pe toţi de acord. Dillon încasa. Contrar butoiului Danaidelor, butoiul lui Boulanger dădea întotdeauna pe-afară.

— Domnule deputat…

Omul, slab şi bubos, îi amintea de cineva.

— Mă prezint: Maurice Chaville. Nu mă mai cunoaşteţi? De când cu urmărirea aceea, când fratele dumneavoastră s-a întors din Noua-Caledonie.

— Da, da, acuma ştiu.

Un poliţist nepriceput care îl costase cinci sute de franci. Atenţie. Chiar când eşti partizanul ordinii, trebuie să te fereşti de copoi.

— Ce faci aici?

— Aştept de la ora opt să fiu primit! Nu puteţi să-mi obţineţi, o audienţă?

— În ce problemă?

— Aduc o informaţie... foarte confidenţială.

Chaville, care coborâse vocea, îşi luă aerul lui cel mai vâscos.

— Cum ai obţinut-o?

— Din simplă curiozitate. Lucrez... în piaţa Beauvau.

— Aşa?

Spionii lui Constans mişunau în strada Dumont-d'Urville, câte unul la fiecare uşă, zece pe etaj şi inspectorul se vedea cât de colo că e turnător. Totuşi mărturisea de unde vine...

— Notaţi că e pe gratis. Sunt boulangist.

Toţi pretindeau acelaşi lucru.

Se traseră deoparte.

— Vorbeşte.

— Fiind ieri în biroul domnului Demagny, şeful de cabinet, căruia îi făceam un raport, a trebuit să iasă o clipă. Examinez hârtiile de pe masa lui şi ce văd? Un mandat de arestare întocmit pe numele generalului!

— Un mandat de arestare?

— Nesemnat!

— Şi pe drept cuvânt! Numai un vot al Camerei îi poate ridica imunitatea.

— Dovadă că se gândesc s-o facă. Căutaţi aşadar ca generalul să mă primească repede.

— Va fi greu.

— Încercaţi. Aştept, îi întinse cartea de vizită.

— Respectele mele, domnule.

Provocator sau raliat cauzei lor,inspectorul Chaville avea o figură sinistră. Mai pesimist decât la sosire, Roger ceru sa fie anunţat.

Naquet şi Dillon se aflau deja la general care le citea şi recitea o notă a lui Loze adresată lui Constans, ministrul de interne, în care prefectul de poliţie scria:

„Suntem interesaţi să nu se răspândească în ziare că arestarea deputatului Boulanger e iminentă, chiar dacă nimeni nu se îndoieşte de ea; să nu se insinueze că fapte de o mare gravitate ar justifica această măsură, ca de exemplu, întrevederea sa cu prinţul Napoleon pe când fostul general comanda corpul 13 de armată; să nu se…”

— Iartă-mă, îl întrerupse Roger. Cine ţi-a dat-o?

— Unul din vizitatorii mei, funcţionar la Prefectură: domnul Desbordes.

— Astăzi ai fost de două ori informat „pe sub mână” de intenţiile guvernului. Ascultă ce discuţie am avut acum câteva clipe în anticamera dumitale.

După ce i-o relată, adăugă:

— Acest dublu avertisment e departe de-a fi dezinteresat. Ţi se atrage atenţia cu bună-ştiinţă prin intermediul unor agenţi provocatori şi se aşteaptă reacţia dumitale, ceea ce…

— …e un pas greşit, zise Naquet. Manevra aceasta grosolană nu merită nicio atenţie.

Puţin convins, Boulanger ciocănea cu creionul în birou. Era nervos.

— Ce părere ai, Dillon?

Acesta fu categoric:

— La Ministerul de Interne se urzeşte ceva. Dar ce? Procesul tău la Curtea cu Juri s-ar termina cu o achitare. Dar să lăsăm asta! Un proces la înalta Curte însă, în faţa unei jurisdicţii politice, ar duce la condamnarea ta. Aici, sunt formal. Ai prea mulţi duşmani în parlament. Aşa încât, te întreb dacă, în interesul partidului, n-ar trebui, să te pui la adăpost.

— Să mă pun la adăpost?

— Să pleci în străinătate. La Bruxelles de exemplu

— Iar îmi propui să fug?

— Te sfătuiesc să te retragi pentru un timp.

— Să dezertez, eu? E imposibil, imposibil.

— Domnule Dillon, exclamă Naquet, gândeşte-te.

Faptul că se sustrage crezi că va dezarma guvernul? Deloc. Tot ni s-ar intenta proces, dar un proces fără dezbatere în contradictoriu şi urmat de o condamnare justificată, de vreme ce acuzatul n-a îndrăznit să-şi înfrunte judecătorii.

— Gândiţi-vă, da, gândiţi-vă la situaţia noastră, părăsiţi de un inocent prezumat vinovat, făcu Roger, cuprins iar de spaimă. Oamenii care n-au nimic să-şi reproşeze nu dau bir cu fugiţii... ca nişte laşi, ci se bat. Dealtfel, ar fi grotesc să pleci. Aumale părăseşte Bruxelles-ul şi se întoarce la Paris. Boulanger părăseşte Parisul şi se exilează la Bruxelles! Dragul meu Dillon, ridicolul ucide.

— Dragul meu Darrieu, la puşcărie generalul poate fi asasinat.

Bouboule tresări;

— Aici exagerezi.

— Nu-l crezi pe Constans capabil de o crimă camuflată? Pleacă, Georges. Trebuie să mă însoţeşti.

— Căci o ştergeţi amândoi? le aruncă în faţă Roger, ieşit din fire. Şi cu casa de bani după voi!

— Asta-i bună! Doar nu vrei s-o faci cadou Republicii!

— Naquet! Domnule senator, fă ceva. Sunt stupefiat.

— Ai dreptate, Darrieu. Să punem răul înainte, domnule general: eşti arestat.

— Da, ar fi foarte dezagreabil.

— Dar cât de profitabil! De azi pe mâine, popularitatea ţi s-ar tripla. Zece zile ca cea de 21 ianuarie nu ţi-ar aduce atâţia alegători! Erai adversarul regimului? Vei deveni victima sa. Vom câştiga o victorie definitivă, dumneata, Laguerre, Darrieu, eu, în celulele noastre...

Să facă parte dintr-o listă de eroi nu-l entuziasma pe Roger peste măsură. Totuşi, ironiză:

— Zece milioane de francezi te vor urma până la Elysée, dar nu până în Belgia. Ce e şeful lor, soldat sau comis-voiajor? Rămâi!

Boulanger medita.

— Domnilor, îmi amân hotărârea. Argumentele dumneavoastră, egale ca importanţă, mă lasă perplex. Oricum, a da bir cu fugiţii ca un laş ar fi neplăcut.

— Iartă-mi această expresie, domnule general. Stupoarea...

— ...şi improvizaţia sunt răi sfătuitori, Darrieu. S-ar putea să rămân. S-ar putea să mă îndepărtez ca să împlinesc un act politic. În cazul acesta, consilierii mei... politici mă vor acoperi. Cred că ar trebui să-mi scrieţi: „Având în vedere atitudinea unor parlamentari vindicativi... nu... aflaţi la ananghie... gata de orice... chiar de un atentat asupra persoanei dumneavoastră, vă spunem: «părăsiţi Franţa... pentru un timp»”.

„Nu-ţi voi face niciodată această plăcere”, se pregătea să răspundă Roger, când îi veni ideea că ar putea fabrica un document din care să reiasă dorinţa lui de-a încuraja fuga generalului, ca să-l domolească.

Mai naiv sau la fel de viclean, Naquet încuviinţă.

— Dar dumneata, Darrieu? întrebă Boulanger.

— Vom redacta declaraţiile noastre în Cameră, azi după-amiază.

— Nu le voi folosi decât după matură chibzuinţă.

Şi insistă:

— În caz de extremă necesitate. Aveţi încredere în mine, dragi prieteni.

Înainte de ieşirea „dragilor prieteni”, generalul îl conduse pe Roger în nişa unei ferestre.

— Inspectorul acela de poliţie mai e aici? întrebă el.

— Fără îndoială.

— Am să-l primesc.

— Te-am avertizat. Omul e suspect.

— Voi fi cu băgare de seamă.

Din ce în ce mai bănuitor, Roger îi ajunse din urmă pe tovarăşii săi care plecau.

Raportul inspectorului Chaville

către domnul Constans, ministru
de interne. Paris, 2 aprilie 1889.

Potrivit instrucţiunilor mele, supraveghind după alegeri atitudinea fostului general Boulanger, am fost primit de el azi-dimineaţă, nu fără greutate, căci refuza de fiecare dată sau n-avea timp. O femeie numită Margot asista la întrevederea noastră. (În jur de patruzeci. Blondă. Corpolentă. Îmbrăcată cu gust.)

Îi explic pe dată ce mă aduce. Sunt în posesia unor informaţii asupra proiectelor ce se pregătesc la minister împotriva deputatului de Paris şi sunt fericit să-i fiu de folos deoarece sunt împotriva guvernului şi alături de el.

Amândoi îmi mulţumesc călduros.

Le arăt atunci copia mandatului de arestare, aşa cum m-a autorizat domnul Demagny, ceea ce produce efectul unei bombe. Fostul general e consternat. Aici adaug, pentru a întări:

„Chiar domnul Quesnay de Beaurepaire, care a dat în vileag afacerea Panama, va fi numit procuror şi cu el lucrurile vor merge repede. Veţi sfârşi la puşcărie”.

Numita Margot şi fostul general sunt gata să mă creadă.

La întrebarea mea: „Doriţi să fiţi informat dacă mai intervine ceva?” mi-a răspuns afirmativ. „De asta depinde viaţa mea. La Mazas voi fi asasinat.”

Atunci numita Margot exclamă:

„Diseară trebuia să cinăm la Laguerre. Contramandează. Vei dormi în strada…”

Şi-şi ia vorba înapoi. Înţeleg că doamna se teme de mine, căci e cea mai bănuitoare dintre ei doi. Eu încuviinţez: „Prefer să nu ştiu unde va dormi domnul general, în felul acesta, sunt mucles, cum se spune”.

Erau speriaţi de-a binelea. Fostul general îşi consultă agenda. „Am o mulţime de întâlniri pentru mâine. Ce să fac, să le anulez?”

„Ba deloc, zice ea. Ai trezi bănuieli.”

„Dar poate Constans îmi joacă un renghi cu acest mandat de arestare, zice el. M-aş face de râs!”

Aici mă supăr. Zic:

„Poliţia vă împresoară casa. Strada e barată de copoi. Credeţi că risc să-mi pierd pâinea pentru o nimica toată? Eu lucrez în numele unui ideal”.

Numită Margot îşi cere iertare, vrea să-mi dea punga ei, dar o refuz, bineînţeles. Stabilim data unei a doua întrevederi, la miezul nopţii, în faţa Operei.

La ora 7,53, eram de gardă pe strada La Perouse, ieşirea din spate a imobilului, sub o poartă, când, fostul general apare, cu pălăria de fetru trasă pe ochi. Urcă într-o birjă (nr. 3370). L-am urmat în altă birjă, pe strada Berry unde numita Margot îl aştepta. Împreună se duc în strada Retiro, garsoniera fostului general. Repede, ocolind grupul de case, mă postez în strada Boissy d’Anglas, sigur că vor fugi pe această ieşire cunoscută de poliţie. Flerul nu m-a înşelat. Au luat birja nr. 5984, eu m-am luat după ei, până la Gara de Nord.

Mi se pare că numita Margot a cumpărat acolo portocale sau ciocolată, fiind la pândă îndărătul unui chioşc, n-am putut să văd ce cumpără. Cuplul a plecat la Bruxelles cu expresul de ora 9,40.

Inspectorul Chaville, din brigada mondenă,
detaşat la Ministerul de Interne.

XXXIII

E FRUMOS. DUPĂ PREDAREA CIRcularelor în strada Richelieu, Louis îşi cumpără *La Justice,* apoi se instalează pe o bancă în parcul de la Palais-Royal. Fântâna arteziană susură obosită; câteva doici îşi leagănă cărucioarele; prima rândunică va sosi în curând iar frunzele moarte zburătăcesc, în timp ce tunul cel mic se pregăteşte să vestească ora amiezii.

Şi Boulanger? Prezenţa lui era semnalată la Londra unde hotelul Portland Palace îi rezervase un apartament. Secretari, valeţi, cameriste, interpreţi plus doamna de Bonnemains şi contele Dillon aveau să încarce nota.

Foarte monden, generalul luase cina luni la Randolf Churchill; duminică urma să asiste la un *garden-party* dat de prinţul de Welles în onoarea şahului Persiei şi până acum nu se plângea de exilul său.

Ziaristul încheia astfel: „De când Boulanger e la Londra, preţul garoafelor a crescut substanţial”.

Louis citea, când un bărbat s-a aşezat pe aceeaşi bancă. La început n-a prea dat importanţă personajului care ofta întruna, dar acesta bolborosi deodată nişte cuvinte de neînţeles urmate de un hohot de plâns.

— Nu vă simţiţi bine, domnule?

Se priviră.

„Jeanne, ghici cine stătea lângă mine? îi va povesti mai târziu soţul ei. Roger! Ne-am recunoscut imediat.”

Juri să nu-l mai vezi niciodată; apoi hazardul te conduce într-o grădină publică şi nouăsprezece ani de totală

dezbinare sunt daţi uitării, cu-atât mai mult cu cât fratele mai mare plânge pe umerii mezinului, încremenit. Nu putea să plece şi să-l lase.

— Ce ai?

Bucuria reîntâlnirii nu putea să justifice această emoţie.

— Răspunde. Mă sperii!

Corpolent, chel şi încărunţit, Roger căuta să se liniştească dar în zadar. Bâigui:

— Dacă ai şti!... Fiul meu... a murit!

— Care fiu? Sidoux?

— O, nu!

— Frédéric?

În disperarea lui, tatăl nu găsea surprinzător faptul că erau citaţi copiii săi „legitimi” şi repetă:

— O, nu! Micuţul se numea... Jacquot.

Urmă o lungă tăcere, în care lui Louis toată drama îi apăru crudă, vrednică de milă: fratele său pierduse copilul dintr-o altă legătură.

— Dacă-ţi face bine să vorbeşti, nu te jena, bătrâne.

— Îl iubeam atât de mult.

Din povestirea confuză, ieşi la iveală un copil bolnav, dar mai mult decât bolnav, inconştient şi diform, care vieţuia fără să existe, strâns în chingi de un scaun. Nu recunoştea pe nimeni. Era blând, liniştit, dar bătrân parcă. Îl ţinea ascuns. Numai Roger, care nu prea avea timp şi o guvernantă se ocupau de el. Prea multă muncă, prea multe griji. Dealtfel. Jacquot îi inspira teamă... sau mai degrabă milă.

— Luna trecută, a făcut o pneumonie. Ieri, i-a cedat inima... Îţi aminteşti pisica noastră?

— Follette?

— O mângâiam, o scărpinam, dar n-a tors niciodată... doar o dată... chiar înainte de a muri. Mama a spus: „Ascultaţi, ne mulţumeşte”. Ei bine, noaptea trecută, Jacquot a deschis ochii şi sunt sigur că... că băieţelul mi-a zâmbit.

„Viaţa, gândi Louis, îţi impune sau îţi oferă câte-un dar pentru a te consola, o legătură care nu se poate desface.”

— Ce noroc, zise el, că în nenorocirea ta ne-am întâlnit! Cui altcuiva puteai să-i vorbeşti de Follette?

— Da… până la urmă tot ne-am întâlnit.

Urmă o tăcere şi, Roger spuse încet:

— Să uităm trecutul, vrei? Dealtfel, am multe să-mi reproşez. Da. Da. Nu m-am purtat întotdeauna bine cu tine.

— Eşti fratele meu.

— Totuşi!

Şi mâinile lor se atinseră, stângace.

— Louis, dacă într-o zi v-aş invita la mine, pe tine şi pe soţia ta, aţi accepta?

Era aproape o rugăminte.

— Venim.

Tăcură din nou, nemaiavând mare lucru să-şi spună, apoi Roger se sculă.

— Hai… trebuie să mă întorc acasă. Lipsesc de-o săptămână. La revedere… Zuzu.

— Curaj, Zozo.

Îşi mai amintiră şi de peştii roşii. Louis îl privi îndepărtându-se pe sub arbori şi dispărând, singur.

XXXIV

ROCHIA ÎMPRUMUTATA DE LAURA

Lafargue era prea lungă, prea decoltată, prea largă. A fost nevoie să taie, să coasă, să calce. A trebuit să-şi cumpere o nouă pereche de botine, o pălărie, mănuşi. Cu îngăduinţă, poşeta putea să meargă.

— Niciodată n-o să arăt ca o doamnă.

— Cu atât mai bine, Jeanne. Nici eu nu mai semăn cu un domn. Ne potrivim. Dar te asigur că arăţi bine, o încredinţă Louis.

— Sunt intimidată.

— Pe Lucile o cunoşti. Fratele meu n-o să te mănânce. Lasă-l să ne prezinte familia, vorbeşte puţin şi mănâncă mult! Sidoux m-a anunţat că ne aşteaptă o tratăţie grozavă. Şi-o ultimă recomandare: evită orice aluzie politică. Mergem la ei, constrânşi, dar să căutăm să fim amabili.

— Crezi că bunica portugheză va fi de faţă?

— S-ar putea. Ea rămâne boulangistă, în ciuda ginerelui său, căci se pare că Roger e foarte „dezamăgit”.

— După spusele lui Sidoux al tău!

— Taci, Jeanne! Te iubesc.

— Asta nu ajunge. Vreau să mă iubeşti... în exclusivitate.

— Şi mai ce?

— Ştii tu ce.

În strada Bellechasse, Jeanne primi botezul ascensorului hidraulic. Ascensorul lui Roger era capitonat

cu mătase roz ca o bomboniera, cu un tabel de escaladare cu bumbi. Ea ceru să urce până la etajul cinci, apoi să coboare iar în pivniţă şi în fine urcă pe jos ca să admire vitraliile.

— Mi se par oribile.

— Ai început-o prost. Controlează-te.

— O, uite şi soneria electrică!

Examinară o fetişcană cu şort alb şi bonetă de dantelă.

— Poftiţi, poftiţi!

Lucile, care venea în fugă, se aruncă de gâtul lor, fericită dar îngrijorată:

— Nu cumva să vorbiţi politică!

— Nu te teme, zise Louis. Vom evita subiectele incendiare.

Roger se ridică dintr-un fotoliu, le ieşi înainte, sărutându-i pe obraz şi, după ce gheaţa se crăpă dacă nu se sparse, făcu prezentările.

— Mama soacră.

— Doamnă…

— Madeleine, fiica noastră.

— Domnişoară…

— Frédéric şi Simon.

— Salutare, exclamă cel din urmă. Sunt straşnic de mulţumit să vă cunosc.

Unchiul şi mătuşa îşi păstrară gravitatea. Cum Roger preciza:

— Sunt gemenii noştri…

Bunica Joséphine suspină:

— O adevărată calamitate!

Mai puţin zăpăcită ca de obicei, Lucile se întoarse către soţul ei şi-i spuse:

— Cea mai bună investiţie pe care ai făcut-o vreodată.

Se instalară în jurul unei măsuţe stil Ludovic XVI; abordară cu prudenţă subiecte confortabile, în afară de Madeleine (Mado) care păstra o tăcere neghioabă şi de Frédéric (Frédo), care-i privea de sus, neîncrezător în

această ramură cadetă incapabilă să înţeleagă un poet simbolist în faşă.

— Cumnată, ai o rochie frumoasă, remarcă Roger.

— O, să ştii că n-am făcut-o la Worth; croitoreasa mea locuieşte în fundătura Ronsière.

— N-are importanţă. Manechinul e fermecător.

În sinea lui însă îşi zicea:

„Cam prost făcută! Şi neapetisantă! Blanche ar spune că probabil «nu şi-a îmbogăţit coaforul». Fruntea, da... şi gura... o scăpare a naturii.”

Louis, care începuse să se plictisească, i se adresă lui Mado:

— Încă nu ţi-am auzit glasul. De ce nu spui nimic?

— Pentru că mi-e foame, unchiule.

În privinţa stomacului, semăna cu mama ei. Chipul tânăr şi proaspăt amintea de bunica Darrieu, a cărei fotografie la douăzeci de ani se afla pe cămin. Şi Louis se gândi: „Singura ta poză pe care-o am e în inimă”.

Pe scurt, conversaţia lâncezea când bona intră, împingând o masă pe rotile, cu trei etaje. Deasupra trona o cafetieră, ca o cloşcă cu pui: ceştile erau de porţelan fin. Mai jos, mii de bunătăţi dulci sau sărate, fistic, somon, ciocolată, rulade, îngheţate.

Lucie declară:

— La noi totul se pregăteşte cu unt şi...

(Modestă, nu adaugă: „Am pregătit totul, am uns tartinele şi le-am gustat chiar eu”.)

— ...vă servesc. Mado, draga mea, te rog oferă ceaiul.

Jeanne îşi puse ceaşca pe genunchi, cu grijă. I se oferi şi un şerveţel minuscul împăturit în evantai, aproape o batistă, pe care şi-l strecură în decolteul corsajului.

Roger îşi stăpâni un zâmbet. Privind scena printr-un *face-à-main,* Joséphine se ofuscă. Amuzat, Louis nu îndrăzni să spună; „la mai slăbiţi-mă cu fasoanele voastre...”

Atunci, foarte firesc, cu un gest distrat, ca şi cum s-ar fi

conformat obiceiurilor lor de oameni bogaţi şi bine crescuţi, Lucile îşi prinse pătratul de dantelă la rochie: proasta, proastă, dar bună la suflet.

— Oscar Wilde, remarcă poetul, pretinde că peisajele ajung să semene cu pânzele pictate de Renoir. Prăjiturile tale, mamă, sunt un tablou impresionist.

Bunica ironiza:

— Cel puţin se vede că sunt prăjituri. Arta trebuie să exprime Frumosul, să înnobileze Sufletul.

— Sufletul nu există.

— Ce oroare! Domnule Louis. Am doi nepoţi materialişti. Concepeţi una ca asta?

— Doamne Sfinte…

— Bag de seamă ca înainte chiar de a-mi răspunde, îl invocaţi, ceea ce înseamnă că sunteţi credincios, fără să vreţi.

— Ai nimerit-o! pufni Sidoux.

— O, ai un râs atât de vulgar!

— E sănătos şi tânăr, zise Roger.

— Da’ ce, eu sunt bătrână, ginere? Făcu ea dispreţuitoare.

Întrebarea rămase în aer. Şi cum nimeni nu sărea s-o liniştească pe văduva ieşită din uz, Jeanne riscă o diversiune:

— Aceste prăjituri delicioase sunt cu totul demne de un general!

Na! Bravo!

Bunica, ridicându-şi conciul în vânt şi împungând, cu arătătorul, ţâşni:

— Ce caută Boulanger aici? A fost vorba să nu discutăm politică.

— Cine discută politică?

— Ginere, am sesizat unele insinuări.

— Dar ce te face să crezi că generalul lor e neapărat Boulanger?

— Ginere, zece milioane de francezi votează pentru el.

— Să lăsăm…

— A, nu! Să punem o dată pentru totdeauna punctul pe „i”. Eu nu-mi schimb părerea de azi pe mâine ca un individ aci de faţă.

— Eu?

— Dumneata.

— Mamă, interveni Lucile. Fii calmă!

— Voi fi calmă când soţul tău va înceta să râdă.

— Eu râd? făcu Roger, luând asistenţa drept martor. Dar fiindcă mă provoci în mod perfid, am să contraatac: Boulanger este o puşlama şi un bădăran. N-am dreptate, Zuzu?

— De…

— E chiar un ticălos, hotărî Sidoux.

Zaiafetul degenera într-o dezordine parlamentară. Fiecare striga, se agita şi Joséphine apăru din naufragiu răsucind un nasture de la vestonul lui Louis:

— Fratele dumitale l-a susţinut pe Boulanger atâta vreme cât spera de la el o strapontină ministerială! Astăzi îl aplaudă pe Quesnay de Beaurepaire care-l urmăreşte pe general pentru înaltă trădare. Apoi, epuizând argumentele: Dacă acest Zozo nu mi-ar fi furat moştenirea, ce l-aş mai dezmoşteni!

Copiii se prăpădeau de râs.

— Ajunge!

Lucile, pe care cearta o consterna – ce reuniune de familie! – repetă:

— Ajunge! Te rog, mamă, lasă-ne în pace cu Quenelle de Beaurepaire al tău.

— Quesnay, dragă.

— Mă rog. Fie şi-aşa, numai lasă-ne o dată.

— Bine. Mă retrag!

Ieşi ciufulită, sub privirea amuzată sau stupefiată a combatanţilor. Tinerii Darrieu se distrau grozav. Erau la teatru, fără să-şi fi plătit biletul.

— Cale bună, zise Roger, stacojiu, conducându-şi

invitaţii către o vitrină din salon. Am închis aici câteva amintiri de-acasă de la Bordeaux. Priviţi.

Pe un fond de mătase, se afla ceaşca romantică pe care-o folosea tatăl lor, cercei de aur, două brăţări, un ceainic.

— Nu mi-l amintesc, zise Louis.

Lucile interveni:

— Poţi cumpăra unul la fel cu patruzeci de franci la *Bon Marché.* Ştii cine ni l-a dăruit la nunta noastră? Domnul Thiers. O!... Mi se pare că am spus o prostie.

Versaiezi şi comunarzi trecură peste aceasta imprudentă remarcă. Mişcat, Louis admira trusa de toaletă cu obiecte din sidef, care-i aparţinuse mamei, micul colier din opal pe care-l purta ca fată, când Roger zise deodată:

— Jeanne, nu vrei să-ţi alegi ceva?

— Eu?

— Mi-ar face plăcere. Cerceii... sau altă bijuterie?

— Pot să accept, Louis?

— Bineînţeles.

Ea se gândi, şovăind, apoi murmură:

— Aş prefera fotografia.

— Fotografia?

— Cea de pe cămin.

Roger şi Louis se retraseră, să stea de vorbă în birou.

— Ce caţă, nu?

— Doamna Bernard?

— Cine altcineva? Dacă fratele tău va sfârşi ghilotinat, să ştii de ce! Căci într-o bună zi, am s-o strâng de gât. Dar înainte, o bag la ospiciu. Înţelegi, am nevoie să mă reculeg. Sunt trist. Soacră-mea trebuie să miroasă ceva necurat cu nasul ei gelatinos. Mă caută peste tot... în timp ce nevastă-mea, care înţelege sau nu înţelege nimic... se arată înţelegătoare.

Chipul lui îşi regăsea suferinţa din parc.

— L-am înmormântat... La Père-Lachaise. Nu eram

decât Thérèse şi cu mine. Relaţiile dintre noi s-au răcit, dar un asemenea doliu te apropie. Voi continua s-o ajut, cu-atât mai mult cu cât i-a rămas o fetiţă. O, fii liniştit! Odile nu ţi-e nepoată. Şi n-am să-ţi înşir acum toate legăturile mele, foste sau prezente: Rose, Blanche!

Blanche, Odile, Rose, Thérèse, cum să te mai descurci printre atâtea reprezentante ale sexului slab, care sunt mamele şi care progeniturile?

— Îmi mai ascunzi şi altele? întrebă Louis care număra pe degete.

— Uimirea ta... mă miră! în romanul oricărei vieţi, există capitole.

— Există şi romane de dragoste cu două personaje.

— Te invidiez... şi te-nţeleg. Jeanne îmi place foarte mult. Bine! Să vorbim despre afaceri. Am nevoie de bani.

Împovărat de trei femei, trei copii şi trei menajuri, sunt un Cadet Roussel[10]. Aşa încât mă voi lansa în industria automobilului. Panhard şi Serpollet sunt simpli meseriaşi. Sistemele lor cu aburi n-au niciun viitor. Dar s-a realizat de curând o invenţie formidabilă. Pentru a circula, nu se va mai folosi cărbunele de lemn, ci benzina. De Dion-Bouton va produce într-un an şi jumătate motorul cu explozie. Un automobil doi cai-putere, patru roţi şi manivelă de pornire, care va face treizeci de kilometri pe oră! Îţi dai seama ce putem aştepta, noi comanditarii, de la această invenţie? „Doar nişte nebuni vor îndrăzni să conducă atât de repede”, vei obiecta. Dă-le o blană, o pereche de ochelari protectori şi-ţi garantez că automobilele noastre se vor vinde.

— Probabil că ai dreptate. Numai că spui: „Noi, comanditarii” şi „automobilele noastre”. De unde să iau eu capitalul?

— Dar via? Am cumpărător.

[10] Cântec popular francez, datând din 1792, în care eroul, Cadet Roussel, are trei cai, trei case, trei pălării, trei ochi frumoşi, trei papuci, trei feciori, trei fete, trei dulăi, trei pisici frumoase şi trei parale, care constituie toată averea lui. (n. tr.)

— Excelentă veste! Să ieşim din indiviziune. Dă-mi partea mea şi plaseaz-o pe-a ta.

— Se face! Dar tu nu vrei să te îmbogăţeşti?

— Eu îmi câştig viaţa. Ce să cer mai mult?

— Rente.

— Punându-i pe alţii să muncească?

— Louis, eşti incorigibil.

— Roger, eşti needucabil.

— Ai să mori în mizerie.

— Şi tu în şanţ.

Dar Darrieu, fratele mai mare, zbura deja cu trei mii pe oră spre chiverniseală.

Deschise un registru.

— Şi-acum să examinăm conturile de exploatare viticolă, an cu an. Din 1877, din cauza filoxerei…

Această istorie bordeleză nu prea promitea să fir veselă!

În salon, Lucile şi Jeanne îşi continuau conversaţia şi destăinuirile.

Prima zicea:

— Copiii protestează. De Paşti, ne întoarcem la Cabourg. Fără soţul meu. El trebuie… să se exileze pentru afacerile lui. Ce afaceri? Să nu mă-ntrebi! Mie îmi place grozav la Cabourg! Totuşi o croazieră m-ar tenta. O, Sicilia, Florenţa! Ai fost pe-acolo?

— Nu încă. Dar, ştii, Florenţa nu-i pe malul mării.

— Ia te uită! Eu aşa credeam. Oricum, călătoriile sunt atât de scumpe! Noi doi nu vom ieşi niciodată din Franţa.

Jeanne zâmbi:

— Eu am făcut ocolul lumii!

— Nu se poate!

— Am fost în Noua-Caledonie unde l-am întâlnit pe Louis al meu.

— Uitasem de Comună!

Biata cumnată cât trebuie să fi suferit printre sălbaticii

aceia! Şi ce mânca la Numbo? Fructe din insulă, brânză. Excelent regim. Dar brânza era la fel de bună cum e camembertul nostru? Nu?

— Atunci prefer să-mi petrec vacanţele în Normandia. Uite, sub jurământ, îţi fac o destăinuire. Nepoata ta e logodită. Natural, Mado e mult prea tânără pentru o logodnă oficială. Peste doi ani vom vedea. Tânărul se numeşte Jérôme de Bresles... cu o mică particulă.

— Numele acesta îmi spune ceva.

— E ofiţer.

Roger şi Louis îşi făcură apariţia.

Unde erau gemenii lui? întrebă tăticul. Ce copii prost crescuţi! După ce s-au ghiftuit, s-au îmbuibat cu bunătăţi, o şterg! Mama, împăciuitoare ca de obicei, dă lămuriri: băieţii pregătesc un examen. Mado... mă rog... Mado avea o uşoară indigestie.

— Iar! Fiica ta nu se poate abţine; nici tu, dealtfel. Ce, Jeanne, aţi plecat?

Trebuia. La tipografie era mult de lucru, chiar şi duminica.

Bine. Dar promiteau cu sfinţenie: familia se va întâlni din nou la toamnă. La plecare, s-au schimbat sărutări ca semnăturile în josul unui tratat apoi, grăbiţi să fugă, fără gând de întoarcere, de această anexă a capitalismului, colectiviştii ieşiră în stradă.

Sidoux dădu fuga.

— V-am pândit din bodegă. Ia spuneţi, v-aţi distrat, nu glumă!

— Cam aşa! Dar Zozo mi-a oferit un cadou frumos.

O fotografie a bunicii tale Darrieu.

— Eu, făcu Louis, aş fi ales cerceii.

— Mincinosule!

— Ţi-ar fi stat bine. Te şi vedeam cu ei.

— Dar pe mama o vom vedea amândoi.

— Sunt obligat să-ţi dau dreptate, mătuşă, declară Sidoux, împărţitor de note bune. Altă întrebare. Am o

idee. De vreme ce fraţii s-au împăcat, unchiul ar putea propune să mă ia la tipografie. Aş învăţa meseria. Îmi place.

— Ce zici, Jeanne?

— De ce nu?

— Dar te previn, fiule: va trebui să fii serios. Foarte.

— Îmi place când îmi spui fiule. Fără glumă, aş fi vrut să-mi fii tată.

Mişcat, Louis răspunse:

— Dacă aş fi fost tatăl tău, probabil că ne-am fi certat.

— Da’ de unde!

Copilul – şaptesprezece ani! – mergea între ei şi, mulţumiţi de-a fi în trei, tăceau.

Jeanne se gândi:

„Sidoux n-a spus: «Şi pe tine aş fi vrut să te am ca mamă». Cine-şi schimbă mama?”

XXXV

ÎN LOCUINŢA DE PE QUAI D’ORSAY, şase personaje căutau ceva.

Domnul de Bresles deschise uşa dinspre culoar şi strigă*:*

— Nu fi îngrijorată, Clotilde. Îndrăgostiţii noştri şed pe-o bancă, pe aleea Austerlitz. Sunt cu ochii pe ei.

Pe fereastra biroului său, îl vedea pe Jérôme şi pe logodnica lui, sau aproape logodnică, stând de vorbă şi ţinându-se de mână. Încântătoare această domnişoară, căreia nu-i lipsea decât un titlu pentru a fi nora ideală. Poate şi o zestre substanţială, dar Madeleine va deveni baroană, iar gemenii Darrieu aveau speranţe dinspre partea maternă.

După prânz, Cloclo găsi că e imprudent să-i lase singuri pe cei doi tineri foarte îndrăgostiţi.

— Plimbaţi-vă prin grădină, îi sfătuise.

(O nenorocire vine repede. Începe cu un sărut şi se termină pe un şezlong.)

„Eu, se gândea domnul de Bresles, aş avea încredere, doar Jérôme este elev la Saint-Cyr. Mi-a spus: «O respect şi-o voi respecta pe Mado până la căsătorie.» Cuvântul lui mi-ajunge. Fiul meu e un om de onoare.”

(Era un raţionament just, deşi a face dragoste cu femeia ta nu înseamnă numaidecât lipsă de respect.)

Liniştit, îşi părăsi postul de observaţie şi se întoarse să-şi continue epopeea *La Boulangeade,* alcătuită din o sută

douăzeci de părţi a câte douăsprezece versuri fiecare, în care era proslăvită viaţa generalului: naşterea, studiile, victoriile şi exilul impus de infama republică plebeiană.

Dintr-un foc – în unele zile inspiraţia îi da ghes – compuse partea a III-a, cea a prenumelor, căci mulţi francezi ignorau că Georges Boulanger se mai numea şi Jean-Marie. Amănunt lipsit de importanţă? Cine-ar putea susţine una ca asta?

Plin de râvnă, domnul de Bresles aşternea versurile pe hârtie, numărând cu grijă picioarele, de când un individ... dar să lăsăm... Viitorul unchi al lui Jérôme nu va mai pune piciorul în casa lui.

„Voi dedica această operă promoţiei Crimeea-Sevastopol, o promoţie a Imperiului. Ia te uită, Madeleine îşi suflă nasul. O avea guturai?”

Esenţialul consta în a îmbina în octosilabele sale spiritul religios cu sentimentul militar şi chiar în a aminti că societatea noastră se sprijină pe patru stâlpi, precum turnul Eiffel... („Acu’ şi Jérôme îşi suflă nasul: ar trebui să intre amândoi în casă.”)

Alte gânduri o preocupau însă pe Clotilde care broda în budoarul ei de la etajul întâi. Era bine să încurajeze această logodnă îndepărtată? Jérôme n-avea nici douăzeci şi trei de ani! Ce ştia despre viaţă la vârsta lui? Dar despre dragoste? Credea că iubeşte.

„Prea impulsivă, m-am înşelat de două ori: când m-am măritat cu domnul de Bresles şi când l-am înşelat cu monstrul acela de Chaville. La Cité des Roses, am fost fericită oare? Poate, dar aventura noastră nu mi-a lăsat decât amintiri amare... şi pe Mauricette. Sărmana copilă! Seamănă cu tatăl ei, asta se vede cale de-o poştă.”

Domnişoara Darrieu, tare prostuţă şi dintr-o familie liber-cugetătoare, nu făcea parte din lumea lor şi, mai ales, n-avea aceeaşi religie. „Voi cere cununie la biserică, botezul copiilor şi-aici domnul de Bresles mă va sprijini, aşa ramolit cum este. În fond, cum să descrii portretul

unui soţ ideal? Cel care, ziua, ca Philippe în anii ’65, ar fi autoritar, distins, ştiind să poarte uniforma şi care noaptea ar fi ca... haimanaua aceea de Chaville? Unde s-ar găsi o asemenea fiinţă? Şi încă o întrebare: a mai «cunoscut» Jérôme alte femei? Timiditatea lui în faţa Madeleinei mă sperie, căci lipsa de experienţă în noaptea nunţii provoacă cele mai mari stângăcii care cu greu se iartă..

— Philippe...

— Ce? Lucrez.

— Îi mai supraveghezi?

— Da.

— Şi ce fac?

— Îşi suflă nasul,

„Lustra noastră e murdară, spusese baroana. S-o cureţi după masă.”

Micuţă, durdulie, servitoarea lor Adeline se cocoţă pe o scară în salon. Fusta adunată şi prinsă cu ace de siguranţă îi dezveleşte pulpele viguroase. Înarmată cu o mătură, se-apucă să distrugă toate pânzele de păianjen. Muncă grea şi migăloasă.

Domnul de Bresles intră din întâmplare. Uşa a rămas deschisă. Covorul e gros. Cum stă cu spatele, fata nu poate nici să-l vadă, nici să-l audă mergând. El o admiră. „Ce crupă! Ce şolduri! Mi-amintesc de cantiniera Cassebitte, din regimentul 103 de linie, pe când ne aflam în garnizoană la Strasbourg, în 1844. Aceleaşi contururi, aceleaşi rotunjimi. Şi, când mă aplec, aceeaşi perspectivă. Grozav!”

Hipnotizat, generalul înaintează, repezindu-se cu o mână avidă şi apucătoare asupra prăzii.

— Mizerabile!

Adeline n-ar folosi această apostrofă corneliană. Atunei cine-a rostit-o? Cloclo!

— Mizerabile! Te legi de slujnice?

Să nege, să invoce o congestie cerebrală, un brusc acces de paludism contractat în Cochinchina ar fi inutil: prins cu mâţa-n sac, domnul de Bresles se face mic, mai mult mort decât viu.

— Şi ţie, lepădătură, nu ţi-e ruşine? Din astea-mi eşti? Te laşi pipăită fără să protestezi?

Ar fi fost zadarnic să tăgăduiască. Dar Adeline găseşte repede o scuză:

— De unde era să ştiu? Credeam că e domnişorul Jérôme, ca de obicei.

Pardoseala cedează, plafonul se prăbuşeşte şi Cloclo nu poate decât să poruncească:

— Ieşi!

„Fiul meu!... Soţul meu!... unul aproape logodit, celălalt terminat, fiecare aleargă după aceeaşi lepădătură. Mai bine se duceau la bordel!”

Cuvânt îngrozitor la o baroană. Dar doamna de Bresles, educată de Chaville, mai ştie şi altele şi se uşurează, copleşeşte, insultă şi acoperă cu imprecaţii pe-acest bătrân dezgustător care mai are îndrăzneala să-şi frizeze mustaţa.

Deodată urlă:

— Divorţăm! Nu mai pot trăi cu un general care mă înşală ziua în nămiaza mare, în faţa vitrinei cu decoraţii!

Atunci, înarmată cu mătura, Cloclo sparge geamul, apucă decoraţiile, Legiunea de Onoare, medaliile, colanele şi i le aruncă în obraz, pe când el dă bir cu fugiţii.

— Stai! Unde-alergi aşa? se miră Jérôme care înaintează cu prudenţă în hol.

— Mama ta a înnebunit.

— A înnebunit?

— Adeline a spus tot, ştrengarule.

Viitorul ofiţer s-a făcut alb ca varul.

— Doamne! Vorbeşte încet. Dacă te aude Mado?

— O, ştii, astăzi sunt bun. Te iert. Dar să nu mai faci,

căci Onoarea cere să...

— Îţi promit, tată... cu-atât mai mult cu cât... ea aşteaptă un copil.

— Adeline?

— Nu, Mado. Am plâns amândoi de bucurie. Gândeşte-te: copilul nostru!

E al şaselea personaj care caută ceva.

XXXVI

DE LA 28 MAI 1878, CLOCLO TRĂIA o adevărată tragedie. În Place de la Concorde, o plimba pe Mauricette când Chaville, la pândă îndărătul unui bazin, apăru, salută şi zise, ca la „brigada mondenă”:

— Baroană, avem de vorbit.

Ce voia? Să mai facă dragoste? Nu era aşa de prost. Avea femei cu carul, mai tinerele, mai bine făcute.

— Îmi cer tainul.

Ce să-i răspundă? Să refuze, să implore, să evoce zilele fericite de la Cité des Roses şi împrejurările în care a părăsit-o Momo? Mai degrabă înduioşai o stâncă.

— Pretenţiile mele sunt modeste: cincizeci de franci pe lună.

Dacă l-ar mai fi iubit, i-ar fi propus ea mai mult pentru o revenire, dar încăpuse pe mâinile abatelui Custine – infern şi damnaţiune – şi nu mai era decât mamă, soţie şi virtute. Dealtfel, Chaville, adipos, se anchiloza. O avertiză:

— Dacă laşi să treacă o scadenţă, îi povestesc totul generalului, cu probe convingătoare:

– umbrela doamnei n-a ajuns la mine din întâmplare;

– copilul dumitale, pe nume Mauricette, este fructul amorului nostru. Şi dealtfel seamănă cu tăticul ei;

– citeşte aşadar această scrisoare.

Dosarul, copleşitor, se anunţa cu tărăboi.

„Să ne gândim, îşi făcu socoteala Cloclo.

O umbrelă nu înseamnă mare lucru. Puteam s-o pierd

în omnibus.

Dar pe fiică-mea o cheamă Mauricette. E aproape o mărturisire.

Şi mai cu seamă, există scrisoarea.”

Îşi aminteşte foarte bine. Trei rânduri scrise la Cité des Roses înainte de-a pleca, lăsate pe masă, care spuneau cam aşa: „Te ador şi sunt a ta”, trei rânduri, vai, datate şi semnate „Adoratoarea ta”. Asta se şopteşte la ureche; zăpăcita n-ar fi trebuit niciodată s-o certifice printr-un act aproape notarial.

Dacă domnul de Bresles şi-ar fi aflat nenorocirea, ar fi putut să ceară o separare şi să obţină supravegherea copiilor.

— Eşti în mâna mea, făcu Chaville, documentat. Ori dau drumul bombei ori accepţi.

Cincizeci de franci, în fiecare lună, pe ziua de 28 – ţinând seama de anii bisecţi – vor fi vărsaţi la biserica Saint-Germain-l’Auxerrois, în faţa confesionalului părintelui Pamiraux. Nu se acceptă decât bani lichizi sau aur, bineînţeles.

— Şi să nu-mi vii cu zaharniţă, polonic sau solniţă care cer expertiză, tocmeli, căci afacerea rămâne fără discuţie riguros cinstită.

Aşa a început martiriul unei mame. Ciupea din banii de coşniţă, din banii pentru toalete, a vândut vreo zece obiecte, mai întâi dintre cele ascunse, apoi dintre cele aflate la vedere, a scuturat buzunarele domnului de Bresles – ceea ce era drept căci pentru a-l scuti de dezonoare, trebuia să contribuie şi el la cheltuieli – şi chiar a simulat o spargere pentru a-şi asigura un răgaz.

Philippe spunea:

— „Cum s-a scumpit viaţa!”

Cloclo se ferea să răspundă:

„Dar datoria noastră rămâne aceeaşi”.

Momo aprecia punctualitatea ei. Nu merse până acolo încât să-i ceară cadouri suplimentare, respecta acordul

dintre ei, până când…

— …Renta mea s-a devaluat. Deci un plus la beneficiu mi se pare echitabil.

Asta se întâmpla la Saint-Germain-l'Auxerrois, la 28 mai 1889. De obicei Momo încasa (după verificare), îi dădea o palmă peste fese, drept încurajare – gest odios într-un loc public şi mai ales într-o biserică – după care se despărţeau, ea clocotind de ură, el bine dispus.

Astăzi, şantajistul spusese: „să ne aşezăm", propunere care anunţa ceva nou.

— Un plus la beneficiu? Ce vrei să spui?

— Douăzeci de ludovici.

— Eşti nebun! De unde să iau atâta bănet?

Înţeleaptă întrebare, căci pe măsură ce lunile se scurgeau, recolta scădea iar dulapurile ei semănau cu palatele de pe scenă, reduse doar la faţadă.

— Descurcă-te.

— Maurice, fii rezonabil. În momentul de faţă, am cheltuieli enorme. Jérôme al meu se însoară.

— Ştiu.

— Mi-e imposibil să sustrag o centimă din cheltuielile casei. Trebuie să dăm recepţii, să oferim cadouri.

— Nu mă priveşte.

— Atunci poate vrei s-o retrag pe fiică-ta de la pension?

— Vreau douăzeci de ludovici.

— Mai rabdă câteva săptămâni. Dă-mi timp să mă dezmeticesc.

— Ascultă bine, baroană. Această căsătorie va avea loc pe 11 iunie. Dacă nu văd bănuţii pe 10, mă duc la bărbatu-tău şi în caz de refuz, îl informez pe Darrieu. Vor afla în ce familie riscă să intre domnişoara lor.

Momo ignora urgenţa nunţii. Ce contează! Cloclo nu putea decât să se teamă de un scandal şi de urmările pe care le-ar fi avut pentru ea, aşa încât lăsă să-i scape un: „Peşte!" indignat.

— Repetă!

— Peşte!

— Ca să te învăţ minte, ar trebui să-ţi ard vreo două! Dar, treacă de la mine! Hai, şterge-o, tărtăcuţă! Ne vedem pe 10. Să-mi aduci zestrea, că de nu, mă dezlănţui.

Ar fi în stare!

Abatele Pamiraux, consultat în grabă, îi recomandă, pe lângă douăzeci de rugăciuni (tot atâtea câţi ludovici), să evite scandalul care s-ar răsfrânge asupra ambelor familii onorabile sau, dacă „doamna baroană preferă, să se bizuie pe generozitatea muntelui de pietate mai curând decât pe cea a bunului Dumnezeu, care sigur nu va interveni într-o poveste de adulter.

Dar ce să mai amaneteze? Orice nou împrumut era irealizabil. Şi din nenorocire, şantajul pica tocmai la ceasul în care domnul de Bresles, convins că procedase greşit cu bona, îşi recunoştea vina faţă de o soţie care dăduse întotdeauna exemplu de virtute.

Iar Jérôme îi spunea:

— O mamă, sfântă mamă, vei fi modelul meu în viaţă.

Cu Chaville care-i stătea în cale, risca să distrugă o legendă. Abătută sau explorând sertarele goale, cu inima cât un purice, lăsa să treacă zilele; se şi vedea la 11 iunie când, în strada Bellechasse, printre coşuri de flori şi buchete, va exploda bomba pregătită de Momo al ei.

În fine, avu o inspiraţie.

„Trebuia să mă fi gândit.”

Cineva putea s-o scoată din încurcătură.

„E umilitor să-i cer ajutorul, dar un domn atât de simpatic se va lăsa fără îndoială înduioşat. Are idei liberale. Are inimă. A suferit din dragoste şi va înţelege disperarea mea. Dumnezeu nu-şi părăseşte niciodată creaturile etc…”

Demult, o birjă o condusese la Chaville. Cine ştie? O

altă birjă o va duce poate spre salvatorul ei.

În atelier, Louis citea cu glas tare:

„Doamna Bernard, domnul Darrieu, deputat de Bordeaux şi doamna au onoarea de a vă face cunoscută căsătoria nepoatei şi fiicei lor Madeleine cu domnul Jérôme de Bresles.

Şi vă roagă să asistaţi la slujba căsătoriei, care va fi celebrată la 11 iunie 1889, orele douăsprezece, la biserica Sainte-Clotilde.

Strada Bellechasse. Paris VII.”

Cealaltă invitaţie anunţa acelaşi lucru, dar cu Jérôme în frunte şi Mado la urmă.

După spusele lui Sidoux, surioara începea să ia proporţii.

— Veţi vedea născându-se copilaşul până-n Crăciun. Ar fi trebuit să-ţi comande invitaţiile.

Louis nu era de aceeaşi părere. El era exclus din ceremonial, deoarece ramura mezină refuza să meargă la biserică, iar la recepţie s-ar fi întâlnit cu domnul de Bresles. Rapsod şi duşman ireductibil.

— Aminteşte-ţi. L-am jignit.

— Ar trebui să trimitem un cadou, zise Jeanne.

— Grămezi de cutii, de sipete sosesc întruna, în strada Bellechasse, interveni Sidoux. Cleştele vostru de zahăr va trece neobservat. Păstraţi-vă bănuţii. Era gata să uit, tata mi-a spus să te anunţ că s-a vândut via. 63000 de franci. Îţi va scrie.

— Grozav!

21000 de franci reprezenta o presă nouă. Louis plănuia să-şi extindă activitatea ca să imprime manifestele partidului la preţul de cost şi, acum ca Sidoux îl ajuta, atelierul avea să devină o uzină colectivistă.

— Aştepţi pe cineva? întrebă Jeanne.

— Nu. De ce?

— A ciocănit... e o femeie.

Uşa cu geamul murdar o încadra vag pe vizitatoare.

— Urcaţi. Mă duc să văd ce vrea.

— Foarte bine. Sunt de prisos. Să-l lăsăm pe domnul...

Împreună, suiră pe scara în spirală, de unde Sidoux strigă:

— Eşti însurat, unchiule. Nu uita!

Neliniştea, speranţa, ruşinea şi prostia se zugrăveau în acelaşi timp pe chipul lui Cloclo. În plus, îşi sucise piciorul în fundătura Ronsière, adevărat „pericol public”, unde un birjar „impertinent” refuzase să-şi angajeze trăsura ultimei ei şanse.

— O! Ce surpriză! Doamna de Bresles!

Louis eliberă un scaun şi o rugă să ia loc.

— Nu mă aşteptam la vizita dumneavoastră.

Ce banalitate! Ea răspunse:

— Nici eu.

Ce prostie!

— Parc-aţi fi... cum să spun... suferindă.

— Mai rău.

— Lămuriţi-mă. Cu ce vă pot fi de folos? Domnul general e sănătos? Dar copiii? Cu nunta ce se aude? Şi...

Căuta s-o descoasă, dar baroana, împietrită, îl asculta fără să răspundă.

— Vreţi s-o chem pe soţia mea?

— În niciun caz.

— Atunci... vorbiţi, ce naiba!

Cloclo tresări, îşi împreună mâinile şi gemu:

— O, domnule! Dac-aţi şti!

— Vă rog! Nu vă sfiiţi. Poimâine vom face parte din aceeaşi familie.

— Am venit să mă destăinuiesc.

Şi spuse totul dintr-o răsuflare: Momo, scrisoarea, umbrela, plus cei douăzeci de ludovici fantomatici.

În faţa atâtor nenorociri, Louis, grav, încuviinţa,

compătimea, apoi conchise:

— E îngrozitor!

— Atroce! Ajutaţi-mă!

— Cum?

— Îl cunoaşteţi pe Chaville de când... eram vecini în timpul Comunei. Căutaţi-l. Să aştepte trei luni. Voi plăti.

— Nu-l văd acceptând... promisiunile dumneavoastră; în asemenea afaceri nimeni nu semnează poliţe.

— Domnule...

— Doamnă, puneţi-vă în locul meu. N-am sorţi de izbândă!

— Puneţi-vă şi dumneavoastră în locul meu. Sunt pierdută.

— Ei da!

— E înfiorător.

— Eu ce spuneam?

Se priveau, consternaţi dar nu în aceeaşi măsură, când Louis, care gândea: „proastă ca noaptea", întrezări o soluţie. „Aş putea percheziţiona locuinţa lui Momo de la Cité des Roses. Când? Mâine, când omul se va duce la Saint-Germain-l'Auxerrois după gologani. Drumul va fi liber. Iau umbrela, iau scrisoarea. El se întoarce furios, pus pe răzbunare dar, lipsit de probe, amuţeşte. Uşor de conceput. Mai greu de realizat. Va trebui să-mi procur un şperaclu, să lucrez repede, cu sânge rece. Ce va spune Jeanne? «Eşti prea bun, ca întotdeauna» sau «O iubeşti pe baroana asta!» Renunţ. Şi ce va zice Sidoux? «Unchiul s-a prostit de tot!»„

— Fie-vă milă! gemu Cloclo, cu ochii în lacrimi. Salvaţi-mă!

— Ei bine, accept. Să încercăm imposibilul. Dar uşuraţi-mi sarcina. Umbrela e agăţată în perete, asta ştiu. Dar unde să găsesc scrisoarea?

— Am scris-o pe pagina de gardă a... *Misterelor Parisului,* iar cartea am lăsat-o pe... pernă.

— În 1871! I-o fi schimbat locul.

— Evident...

Lacrimile mai conteniră, apoi se porniră iar.

— Voi căuta. Dar nu fiţi prea încrezătoare. Şi-acum ajunge, baroană, ajunge! Fiţi atentă. Mâine seară, voi trece la şapte şi jumătate prin faţa casei dumneavoastră. Aşteptaţi la fereastră. Dacă am eşuat, veţi înţelege, căci voi citi un ziar.

— Domnule Darrieu...

— Ne vom bucura... mai târziu... poate!

— Recunoştinţa mea va fi... veşnică, zise Cloclo care-şi sufla nasul. Dar aş vrea să vă rog...

— Ce mai e?

— Să nu-mi citiţi scrisoarea...

Mai liniştită, adoratoarea lui Momo îl sărută pe obraz înainte de plecare şi, urcând scara, Louis căuta să se convingă de blândeţea Jeannei.

Sidoux ţinea să-l însoţească; Louis a refuzat. Doi străini la Cité des Roses ar atrage prea mult atenţia şi expediţia comporta anumite riscuri.

Dar a doua zi, se pierdură minute preţioase. Chaville, care se afla prin oraş, se dusese desigur direct la biserică. Era periculos să aştepte peste ora 6,45, căci să urce, să descuie cu şperaclul şi să întreprindă cercetări îndelungi vor dura cine ştie cât?

„Mă duc.”

Curtea era pustie. La fel ca odinioară, un miros de prăjeală năpădea scara. Îndărătul uşilor închise se gătea. Louis bătu la intrarea lui Momo. Niciun răspuns.

„Nu cumva să aibă zăvor!”

Zgâlţâită, apoi luată cu binişorul, broasca cedă.

„Împing şi intru.”

Nimeni.

Aici domneau alte mirosuri, mai neplăcute şi peste tot dezordinea caracteristică lui Chaville, haine, lenjerie murdară, gunoi, patul mizerabil, sticle goale şi, primul obiectiv, umbrela, singură, pusă la locul ei.

Unde să găsească aici *Misterele Parisului*? Pe raft? Volumul era acolo, dar rupt: pagina de gardă lipsea!

„Am bănuit eu.”

În zadar scotoci Louis în sertare, pe fotoliu, pe pat, sub saltea, perdelele. Dădu jos ramele, întoarse un covor şi, după ce examină dulapul, crătiţile, cana de apă, descoperi sub nişte cârpe: „Ceasul! Ceasul meu!” Se odihnea de doi ani, precum frumoasa din pădurea adormită,

„Mă înduioşez mai târziu.” Şi-l vârî în buzunar.

Dar scrisoarea! Dar scrisoarea? Niciun colţişor al locuinţei n-a fost dat uitării. A explorat, a răscolit totul. Invizibilul refuza să apară iar dacă uşa cedase, „răvaşul” se încăpăţâna.

„Să ne luăm tălpăşiţa!”.

Clopotele de la Saint-Paul bătură jumătate. În curând Chaville va sosi; mai bine să nu se gândească: ce tevatură! Deci, dăduse greş. Totuşi, îşi recuperase ceasul, ce noroc! Luă umbrela, ieşi din odaia peste care se lăsa iarăşi praful şi, pe chei, se îndepărtă ca un hoţ mulţumit.

În fundătura Ronsière, Jeanne îl aştepta. Alergă să-l întâmpine.

— Ai întârziat faţă de orarul pe care ţi l-ai fixat. Începusem să mă îngrijorez.

— M-aş fi mirat să fie altfel.

— Totul a mers bine?

— Priveşte.

— Ceasul tău. O, cât sunt de bucuroasă! Unde l-ai găsit?

— Sub o grămadă de zdrenţe imunde. Dar tot nu merge.

— O să-l reparăm. Vino să te sărut, iubitule. Umbrela e în ziarul ăsta?

— Da. Dar scrisoarea nu e nicăieri.

Tocmai lucrul cel mai important.

— Ce vrei? Am căutat peste tot. Baroana care mă aştepta la fereastră ştie acum că am ratat şi va avea o noapte albă. Noi ne vom întâlni cu Sidoux mâine la douăsprezece, la cafeneaua de pe strada Bellechasse. Ne va aduce noutăţi.

În timpul mesei, Louis îi povesti în amănunt aventura, apoi evocară urmările acestui semi-eşec. O, căsătoria avea să se facă, dar într-o atmosferă de tensiune, mai ales dacă Roger primise şi el vizita lui Chaville, care era capabil, din răzbunare, să dea foc Parisului.

Va reuşi să identifice pe autorul delictului? Nu... şi da.

Nu, căci cum să şi-o închipuie pe baroană dându-i mână liberă lui Loulou? Da, căci furtul ceasului va deştepta bănuiala lui Momo. În concluzie, trebuia să fie prudent. Şi mereu o evocau pe „nefericita Cloclo” care naufragia după şaptesprezece ani de furtună.

Jeanne examină umbrela. Mânerul de fildeş îngălbenit, cu motivul negru grecesc, merita singur toată escapada.

— Cât eşti de frumoasă!

Şi-o puse pe braţ, luă o poză de cochetă, se plimbă prin odaie apoi se prezentă:

— Joséphine de Beauharnais.

— Ai un aer şmecher.

— Am un aer de viitoare împărătească!

Şi apăsă pe resort.

— Atenţie! Ai să rupi mătasea.

— Nu te teme!

Dar pe când Jeanne deschidea umbrela, încet, ca o floare mare, ofilită, scrisoarea lui Cloclo căzu la picioarele ei...

XXXVII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL FAmiliei Darrieu, căsătoria punea patru probleme.

Problema morală. Fiica lor, în vârstă de şaptesprezece ani, greşise. În această materie, mărturisirea n-o scăpa de ruşine, chiar dacă Jérôme era gata să repare totul fără întârziere. În ordine: promovat bunic înainte de-a avea un ginere, tăticul se supărase rău. Tineretul nostru de după război, petrecăreţ şi frivol, independent şi neţinând seama de părinţi, împingea Franţa către noi dezastre,. Joséphine insinuă că generaţia de la ’70 era mult mai licenţioasă, dar niciodată o domnişoară permanent supravegheată nu-şi pierduse virtutea. Fetiţa mamii tot n-o, să şi-o recapete, oftă Lucile, care tricota bluziţe roz şi bleu, pentru orice eventualitate.

Mado făgădui să fie castă până la 11 iunie şi să nu se rotunjească din cale-afară. Frédéric îi spunea: „Odată cu buchetul de mireasă, logodnicul tău o să-ţi ofere un leagăn.” Iar Sidoux: „Ai o cocoaşă de toată frumuseţea!”

Problema financiară: zestre, mobilă, apartament.

Cât priveşte zestrea, nicio para chioară. În privinţa mobilierului, se găsea berechet în casa lui Roger. Fericită, Lucile îi dădu pianul, mobilele grele, stânjenitoare, apoi bronzuri, covoare, lenjerie – de ce nu putea să le dea şi ascensorul! – soţii urmând să locuiască pe Quai d’Orsay.

Problema protocolară. Prânzul. Lista invitaţilor. Recepţia.

Ca martor al lui Jérôme, domnul de Bresles îl desemnă

pe vărul său, colonelul în retragere Vallombre.

Şi noi? Laguerre refuză, foarte sec, deoarece fostul lui prieten renega boulangismul. Eugene Mergin refuză, politicos. El nu intra într-o biserică decât pentru a-i admira vitraliile. „Sunt liber-cugetător."

Ca şi Roger dealtfel, dar fără ceremonie religioasă nu i se încheia căsătoria şi, pentru a o căpătui pe Mado, erau gata să facă orice. Solicitat, baronul de Reinach acceptă.

Dejun intim, urmat de o recepţie. Louis Darrieu şi soţia lui nu vor fi invitaţi, la cererea expresă a generalului. Punându-l la socoteală şi pe abatele Carcana, vor fi treisprezece la masă! Viclean, Sidoux se oferi să nu ia parte.

— Vei fi prezent, tună tatăl, chiar şi la biserică, de-ar trebui să te târăsc de ceafă.

Invitatul, lăsat la alegerea familiei de Bresles, s-a dovedit a fi o persoană cu totul neaşteptată pe care Roger dorea s-o refuze. Dar sub ce pretext? Odile era prietena preferată a Mauricettei; crescută şi ea la pension, nu se despărţeau niciodată. Era imposibil să obiecteze: „M-am culcat cu mama acestei fetiţe." Roger se supuse deci şi Odile, dăscălită, jură că va evita să pufnească în râs când îi va fi prezentată.

Recepţia. Trei sute de cunoştinţe din lumea politică, militară etc.

— Să fie oameni cu stare, căci bogaţii fac daruri frumoase, ceru bunica Joséphine.

Meniul.

— Nu ne ghiftui, o sfătui Roger pe Lucile. Un dejun simplu, burghez.

— Patru feluri?

— Nu. Două. Gustări şi pui.

— O, să nu fim meschini. Vreau pateu, friptură de viţel, homar.

— Şi pe urmă o cură la Vichy?

Fu silit să cedeze. Lucile, care n-ar capitula cu un gram,

acceptă cel mult discutarea unor eventuale amendamente.

— Şi bufetul?

— Adresează-te firmei „Potel şi Chabot”, o sfătui Roger. Îţi deschid un credit de douăzeci de franci de persoană.

— Doar nu-ţi închipui că am să cheltuiesc şaizeci de mii de franci… pentru nişte tartine?

— Douăzeci ori trei sute fac şase mii!

— Chiar şi-aşa e prea scump. Totul va fi pregătit acasă. Şi mai bine decât în altă parte.

De-a doua zi dimineaţă şi-a fixat cartierul general la bucătărie unde soseau imense pachete cu provizii, în timp ce un miros unic, dar greţos, se răspândea prin toate odăile. Mado se simţea rău.

La familia de Bresles, generalul moleşit şi Jérôme, oprimat, o găseau pe Cloclo într-o dispoziţie îngrijorătoare. Ba vorbea să se călugărească:

— Pentru că bărbatul tău a pus mâna pe servitoare? Haide, haide! O mâna paternă şi fără gând rău nu justifică asemenea hotărâre.

Ba vorbea să se sinucidă:

— Lasă, mamă, lasă! Tocmai când peste şase luni în familia noastră se va număra un viitor elev la Saint-Cyr!

Amândoi ignorau că la Saint-Germain-l’Auxerrois, Chaville avea s-o întrebe în curând:

„Ai bănuţii?”

„Nu…”

„Atunci mă duc să-l tapez pe încornoratul de bărbat-tu.”

Şi o va face. Ieri Cloclo apăra morala batjocorită, astăzi simţea apropiindu-se scadenţa şi în curând, acuzată de adulter, va primi atacul final. Pe 9 avusese loc întrevederea din fundătura Ronsière. Ziua de 10 se scursese febril. Salvată, va putea să respire în fine? Sau pierdută, se va teme şi de umbra ei?

Baroana îşi petrecu după-amiaza pe balcon, văzu lăsându-se amurgul şi la ora opt Louis apăru. Eşec!

Şi-acum Chaville va acţiona. Când? Unde? La primărie? La biserică? La masă? Oricare ar fi momentul, furtuna va izbucni şi, fără paratrăsnet cum era, Cloclo va fi lovită în moalele capului.

La Sainte-Clotilde (supremă ironie!), o mulţime de prieteni, de curioşi se îngrămădeau când cortegiul îşi făcu intrarea, după căsătoria civilă şi republicană. Mireasa era totuşi împodobită cu o coroniţă de flori de portocal.

La braţul lui Jérôme, Cloclo, mai mult moartă decât vie, înainta pe un covor frumos, căutându-l pe Momo şi nevăzându-l.

Nicio apariţie nu s-a produs. Canonicul Carcana a oficiat slujba, Jérôme şi Mado n-au spus nu, apoi şi-au schimbat inelele, Lucile a plâns, Roger a rămas impasibil, domnul de Bresles s-a rugat, Cloclo s-a prefăcut şi ultimul cuvânt i-a revenit lui Mendelssohn, nelipsit în asemenea momente.

În strada Bellechasse albul triumfa. Crini, trandafiri, bujori, liliac au întâmpinat invitaţii. Alte buchete soseau la fiecare sonerie, Cloclo se închina în sinea ei.

„E Chaville!” într-o tăcere deplină, acesta va citi scrisoarea semnată „Adoratoarea ta”. „Iar eu am să leşin…”

— Serviţi şampania, propuse mama. În faţa bufetului, se legau conversaţii.

Domnul de Vallorbe îi declară vărului său de Bresles:

— Fiica ta Marie-Louise a crescut.

— Da! Soţia mea îi spune Mauricette, mă întreb de ce… Iar cealaltă, Odile, e cea mai bună prietenă a ei.

— Am observat: la biserică se ţineau de mână.

— Ştiai că am început să scriu o epopee: *La Boulangeade?*

— Frumos, foarte frumos subiect. În versuri?

— Proza n-are aripi. Ascultă…

Mai încolo:

— Şi afacerea Panama?

— Dragă Darrieu, regreta Reinach, canalul Panama e ca mort. Dar mă tem de-o supărătoare redeschidere a afacerii. Plângerile depuse împotriva companiei curg puhoi. Mai curând sau mai târziu se vor solda cu o anchetă… cu un proces.

— Pe domnul de Lesseps nu-l va tulbura nimeni.

— Rămâne de văzut!

— E decorat cu marea cruce a Legiunii de Onoare! Foşti miniştri ca Rouvier, Baihaut nu se vor lăsa târâţi în justiţie.

— Foştii miniştri, deputaţii… (Reinach apăsă asupra acestui ultim cuvânt) şi-ar putea frânge gâtul în faţa unei adunări dornice de scandal. În momentul de faţă boulangismul îngrijorează mai puţin. După închiderea expoziţiei, de ce se vor mai ocupa? Centriştii şi radicalii nu se vor mai înţelege multă vreme; disputele dintre ei vor reîncepe şi afacerea Panama oferă un teren de primă mărime.

Sunt îngrijorat.

— Zău?

Un nor se ivea la orizont.

— Ai citit, continuă Roger, articolul lui Rochefort apărut în *L'Intransigeant* despre Quesnay de Beaurepaire?

— Încă nu.

— Câtă răutate, dar ce spirit!

— Sunt de acord, Darrieu. A-l cita pe Boulanger în faţa înaltei curţi mi se pare excesiv.

— De acord. Dar să fugă în Belgia! Nu l-aş fi crezul în stare de o asemenea laşitate.

— Cum vor vota alegătorii dumitale la sfârşitul lui septembrie? întrebă baronul ironic. Eşti destul de implicat.

— Să vedem. În altă ordine de idei, mă ocup de automobile. N-ai ceva fonduri de plasat?

— Trebuie mai întâi să mă debarasez de Cornelius Hertz. Îmi cere întruna bani.

— Şi-i dai?

— Din bunătate! În fine... din prudenţă... Spune-mi... delicioase cele două tinere de pe canapea. Cea brunetă e domnişoara de Bresles. Dar blonda?

— Prietena ei.

— Adorabilă. Încântătoare. Nu vrei să mă prezinţi?

Măgarul! Bancherul o lua pe Odile drept una din acele dansatoare de la Operă cu care avea el de-a face?

Frédéric îi atrase atenţia mamei lui:

— Priveşte. Doamna de Bresles bea de stinge.

Într-adevăr, Cloclo dăduse peste cap trei pahare de şampanie.

Obiceiul de-a trage la măsea data de la Cité des Roses, dar astăzi băutura era pentru ea un medicament care-i dădea curaj şi combativitate.

— Unde e fratele tău? se miră Lucile.

— Nu ştiu.

— Ar putea să ne ajute. Dar Mado?

— Mado îşi dă drumul la corset.

Aşa cum stabiliseră, Sidoux îi găsise pe unchiul şi pe mătuşa lui la cafeneaua de pe strada Bellechasse.

— Cloclo, începu el, n-a fost în apele ei toată dimineaţa; acum, îşi găseşte alinarea în tării.

În grabă îi explicară, îi arătară scrisoarea descoperită de Jeanne şi un pachet legat cu panglicuţă; îi dădură instrucţiuni: declaraţia de dragoste o va înmâna cu discreţie baroanei, iar umbrela i-o va oferi lui Mado din partea lor.

— Grăbeşte-te.

— Apoi, coboară din nou să ne dai raportul.

— Ai înţeles?

— Da, domnule, da, doamnă. Alerg. Sunteţi straşnici!

Pe scară, Sidoux, care citi în locul lor acest document istoric, îşi spunea:

„Eşti dată dracului! Scrii puţin dar bine!”

Sus, printre oaspeţi, pofta de mâncare le dădea ghes.

— Nu ne aşezăm la masă? întrebă tata.

Mama ceru un răgaz de câteva minute. Invitaţii fură conduşi spre camera de biliard unde se aflau darurile, în timp ce Sidoux îl adăuga pe cel al unchiului şi al mătuşii. Fiecare îl căuta pe-al său şi proceda la inventar:

Cinci zaharniţe, două salatiere, un serviciu de lichior (Reinach). Porţelanuri, bibelouri, pendule mici. Nouă vaze de cristal, o faţă de masă brodată (Joséphine), o oglindă (Frédéric), Biblia (Carcana), *Istoria Consulatului şi a Imperiului,* douăsprezece linguri, douăzeci şi patru de linguriţe, o scrumieră (Sidoux), trei lopăţele de tort. O sabie turcească (domnul de ’Vallombre), bomboniere, sosiere, tabachere, solniţe... şi, înrămată, o reproducere a „Graţiilor” lui Botticelli, aleasă de Odile şi Mauricette: trei tinere primăvăratice care-şi împreunează mâinile pe deasupra capului, vălurile uneia fiind destul de transparente ca să i se ghicească posteriorul.

— Cam îndrăzneaţă, zise canonicul.

„O aiurealã!” gândi Sidoux.

— De fapt, de cine e? întrebă Mado.

— Dar asta? N-aţi despachetat-o? se miră domnul de Reinach.

Afirmând că, ieri, cadoul acela nu era, mama îl deschise.

— Ia te uită, o umbrelă!

„Umbrela mea!” explodă Cloclo în tăcere.

Excesul de şampanie îi înşela vederea? „Umbrela mea”. Atunci înseamnă că Louis a izbutit s-o ia!

Admirată, examinată, toţi o apreciau fără excepţie, mai ales doamnele.

— Parcă-mi aduc aminte că aveam şi noi una la fel,

făcu domnul de Bresles într-o doară; în timpul infamei Comune, roşii ne-au furat-o. Ar fi nostim să fie aceeaşi.

— Tată, ai prea multă imaginaţie.

— Jérôme, am emis o ipoteză,

— Neverosimilă.

Cărui donator trebuia să i se mulţumească? Prinsă de mătasea umbrelei, o carte de vizită spunea: „Dragă Mado, dorim ca darul nostru să-ţi aducă mult soare. Jeanne şi Louis Darrieu”.

Dintr-o dată, generalul o aprecie mai puţin.

„Dar cum o fi ajuns în casa noastră?” se întreba Lucile.

Sidoux îi răspunse la ureche.

— O, ce nostim! zise ea. Draga de Jeanne, dragul de Louis, am dorit atâta să fie şi ei cu noi. Să le duci un coş plin de bunătăţi. Şi să le spui: „Cumnata voastră se gândeşte la voi şi vă iubeşte”. Nu uita: „Şi vă iubeşte”.

— Dă-i zor!

Mama se supuse. Acum era rândul lui Cloclo:

— Doamnă…

Trasă de mânecă, aceasta tresări.

— Vreţi să mă urmaţi, doamnă?

— Unde, Sidoux?

— În anticameră.

— Mă caută cineva?

Ea care începuse să respire uşurată, se albi acum la faţă, înnebunită.

— Liniştiţi-vă. Am scrisoarea dumneavoastră.

— Doamne! Cerul mi te trimite.

— Nu. Unchiul.

— Mulţumesc, mulţumesc. Simt că-mi vine rău…

Sfârşită, boţită, fericită şi jalnică, Cloclo bolborosea pe diferite note tot felul de interjecţii, apoi fu cuprinsă de-o îngrijorare: cu tot aerul lui nevinovat, ştia Sidoux ceva?

— Dar rămâne între noi, nu-i aşa? Îmi promiţi?

— Doamnă, aveţi încredere în mine. Voi fi discret, căci cunosc femeile şi viaţa lor, dar… să nu mai faci, baroană.

Louis purta coşul acoperit cu un şervet şi care conţinea merinde pentru îndestularea mai multor familii.

— Ce greu atârnă sticlele!

Şi ce sticle! De şampanie!

— O să ne cherchelim, zise Jeanne.

— Mie mi-e foame. Să mâncăm la iarbă verde. Dar unde? Hotărăşte!

Soarele de iunie dogorea; cerul era de cleştar.

— Ridic ochii şi mă cred la Numbo.

— Da, dragule. Dar coboară privirea să nu te împiedici. Propun parcul Luxembourg.

— Excelentă idee!

În faţa marelui bazin, au ales două scaune, faţă în faţă şi le-au apropiat pentru ca genunchii lor să formeze o măsuţă.

Trecători, studenţi, copii, câini se plimbau, stăteau de vorbă, se jucau sau ridicau lăbuţa sub privirile unui gardian.

— Jeannette, cu ce începem?

— Cum se cheamă grăunţele acelea negre?

— Caviar.

— Da? Îmi închipuiam eu.

Totuşi recunoştea că sunt destul de bune. Lucile fusese generoasă. Caviar, pateu şi somon, se ospătară cu de toate. Până atunci nimeni nu le dăduse atenţie, dar când un dop ţâşni zgomotos şi mesenii băură direct din sticlă, situaţia se schimbă. Tuturor li se făcu sete dar, la cea de-a doua sticlă, fiecare găsi că abuzau.

Louis era de părere că:

— Lucile e-o bucătăreasă pe cinste.

Jeanne era de părere că:

— Nu vom mânca nici jumătate. Să împărţim.

— Să nu obişnuim lumea prost, făcu ei. Vino, Bobby.

Bobby era o corcitură de caniş, cu un smoc în vârful cozii. Şi Bobby înghiţi la iuţeală caviar de douăzeci de

bani. Şi Azor... şi Bichon... veniră fuga. Lătrau, schelălăiau, se dondăneau şi-şi disputau, fioroşi, lacomi, merindele necunoscute în acest paradis al vieţuitoarelor cu patru labe.

— Te-ai făcut praf, băiete!

— Şi tu.

— O, eu mă simt foarte bine. Ţine, Medor.

Acesta, buldog bălos, adulmeca un pumn de bezele.

Uluiţi, spectatorii urmăreau împărţeala coşului către fraţii lor păroşi.

— Nu mai bea!

— Lasă-mă, Jeannette, lasă-mă!

Al treilea dop sări; şampania fu turnată în bazin. Lumea începu să protesteze în cele din urmă.

— Ce scandal!

— Există oameni care exagerează!

— Provocatori, doamnă!

— Beţivi, domnule!

— Eu chem poliţia.

— Ia ascultaţi, voi de acolo! exclamă gardianul care se îndrepta spre ei. Nu sunteţi în toate minţile?

— De ce? întreabă Louis.

— Ce-aveţi în sticla aceea? Răspundeţi.

— Şampanie.

— Şi aruncaţi şampania aşa?

— Eu o arunc? Ba deloc: le-o ofer peştilor!

XXXVIII

„2 mai 1890.

STIMATE FRIEDRICH ENGELS,

IARTĂ-MĂ CĂ RĂSPUND ABIA astăzi la scrisoarea dumitale din 16 aprilie: pregătirile de 1 mai mi-au luat mult timp. Eşti pesemne nerăbdător să afli, altfel decât din presa oficială, cum s-au petrecut lucrurile la noi. Poţi să te bucuri din toată inima.

La mijlocul lunii trecute, exodul burghezilor, curajoşi ca întotdeauna, a început. Fugeau din Paris, temându-se de-o răscoală, de-o revoluţie! Bursa s-a prăbuşit.

Apelul Comitetului naţional «Către muncitorii Franţei», tipărit la noua mea presă, a scos din minţi guvernul şi, bineînţeles, am întreţinut această. Îngrijorare generală prin mitinguri, afişe şi manifeste.

Ieri capitala ne-a oferit un spectacol ciudat. Închipuie-ţi două magazine din trei cu obloanele lăsate, bulevarde baricadate cu saci de nisip pentru ca dragonii să poată trage în «mulţimea noastră abjectă» cum zicea domnul Thiers şi deşi poliţiştii erau puzderie, noi manifestanţii să tot fi fost vreo sută de mii în piaţa Concorde.

De la înmormântarea lui Jules Vallès, nicio adunare populară n-a atins asemenea proporţii. Niciun moment manifestaţia nu şi-a pierdut caracterul pacific, în ciuda câtorva intervenţii ale poliţiei. A fost o sărbătoare veselă, dar disciplinată; imensul cortegiu s-a dispersat după ce

ne-am dus, cu Guesder să depunem la Cameră o petiţie în care se cerea reducerea orelor de muncă.

Floquet nu ne-a primit!

Dragă Engels, ziua aceasta mi-a lăsat o impresie foarte reconfortantă. Comuna, mişcare spontană, izolată, lipsită de teorie şi de conducere, purta în sine propria condamnare. Aici am demonstrat existenţa unei mişcări organizate care doreşte, care poate învinge; lozincile noastre au dovedit legăturile care unesc partidul cu masele muncitoare.

În toată Franţa a fost la fel.

Să mai vorbim de Boulanger? Asemenea personajului Humpty-Dumpty din cântec, ou mare şi putred rostogolit de pe zidul pe care s-a cocoţat, nimic nu mai poate să-i lipească la loc coaja, devenind din nou cum a fost. Înţelegem că, «certat cu doamna d'Uzès, doreşte să-şi refacă o virginitate republicană», dar aşa cum ne-ai scris – la care soţia mea şi cu mine am râs cu poftă – «pentru ca francezii să mai creadă în virginitatea lui, ar trebui să admită că a avut două»!

Boulangismul a murit. Singura mea teamă e ca un alt militar să nu pună iarăşi mâna pe putere, cu un alt prilej, căci ne vom putea dezbăra vreodată de acest flagel?

Se spune că doamna de Bonnemains e tuberculoasă. Aşa e? Se mai spune că cei doi se vor instala la Bruxelles. Să fie adevărat? Prefer să-l ştiu sub supravegherea dumitale!

Mă sfătuieşti să mă prezint la următoarele alegeri. Dar peste trei ani, unde voi fi mai util? Comitetul naţional are nevoie de-o conducere solidă. Voi lua o hotărâre... peste trei ani!

Da, Roger Darrieu e fratele meu. Fost susţinător al boulangismului, reales deputat de Bordeaux cu 39 de voturi ale majorităţii, pe baza unui program conservator şi progresist (?). Asemenea ridichilor, «suntem» roşu pe-afară şi alb pe dinăuntru! Faptul de-a fi fost colaboratorul

lui Thiers mai constituie şi azi o recomandare.

Mă inviţi la Londra. Mi-ar place să accept. Dar vai, trebuie să amân această călătorie! Tipografia merge bine, dar beneficiile noastre capitaliste sunt absorbite de un colectivism vorace şi mereu în criză de bani. Nepotul meu, fiul celui de mai sus, mă ajută mult. Îl formez, lucru necesar căci altfel ar aluneca repede pe panta anarhismului.

Al dumitale devotat,
Louis Darrieu.”

PARTEA A TREIA

XXXIX

AŞEZAŢI ALĂTURI ÎN TRENUL DE Fourmies, Lafargue şi Louis discutau. Relaţiile lor se amelioraseră după fuga lui Boulanger. Nici încăpăţânat, nici ranchiunos, Paul admitea că făcuse o greşeală sfătuind partidul să joace pe cartea generalului.

Mai politicos decât Guesde, mai cultivat, se pricepea la fel de bine la literatură ca şi la filosofie. Abordaseră probleme sociale şi călătoria continua, plăcută.

Paul îi vorbise mult despre Engels. Activitatea bătrânului era uimitoare: conducea Internaţionala, cerceta în fiecare dimineaţă douăsprezece ziare engleze, germane sau franceze, răspundea la nenumărate scrisori, primea vizite, scria articole şi totuşi îşi consacra cea mai mare parte a timpului publicării *Capitalului,* rămas neterminat.

— Ca fizic, e un Tamerlan înveşmântat în straie moderne! Nu poţi să-ţi imaginezi generozitatea lui. Ţi-am mai spus: când puşculiţa noastră e goală, îi scriem. Imediat ne trimite zece, douăzeci, de lire sterline... pe care-le primim ca pe nişte nobili oaspeţi străini!

Louis asculta, dus pe gânduri.

„A-l fi cunoscut pe Marx, chiar bătrân, a-l cunoaşte pe Engels, ce privilegiu! Toată viaţa mea va rămâne legată de ei, pe plan ideologic, dar întâlnirea cu Mimile, cu Ferraud, în 1871, m-a marcat hotărâtor. Dacă n-aş fi cunoscut sărăcia lor şi încrederea pe care mi-au dovedit-

o, aş fi devenit oare ceea ce sunt? Ei m-au făcut să înţeleg... ce e prietenia. Nicio teorie nu va înlocui căldura omenească pe care mi-o oferea comisionarul meu analfabet şi ajutorul meu de brutar înmormântat sub un manglier...

Cum să-i explice toate acestea lui Paul? Ar spune: «Iată un militant care, acordă mai multă importanţă unor bieţi muncitori decât conducătorilor noştri colectivişti». N-ar greşi... şi totuşi!”

— Ce te frământă? întrebă Lafargue.

— Mă întreb dacă Nanette mă va recunoaşte. Mă aşteaptă la gară. Îl va ţine de mână pe băieţelul ei.

Relaţiile voastre datează de pe vremea Comunei?

— Relaţiile noastre! Locuiam într-un imobil de raport de pe Quai de Jemmapes. Cu un etaj mai jos locuia Milliardet. Un om tare cumsecade. Fetiţa urca de multe ori la mine. O învăţam să citească. Era o elevă slabă.

— Sau tu erai un profesor slab.

— Tot ce se poate. Lecţiile se sfârşeau pe genunchii mei şi-i spuneam poveşti născocite de mine.

— Şi locuieşte la Fourmies?

— Soţul ei lucrează la sticlărie. Maurelier. Îl cunoşti?

— Nu.

Lafargue mai participase la un miting în oraş dar nu-şi amintea decât de Culine, propagandistul local al partidului. Veneau împreună aici căci a doua zi, 1 Mai 1891, o reprezentaţie de teatru şi mai multe discursuri urmau să închidă marea sărbătoare populară. Louis, care trebuia să vorbească şi el, profitase de ocazie ca s-o întâlnească pe Nanette.

— Ce-ar fi să te pun la curent cu situaţia? Propuse Paul. Fourmies numără 16000 de locuitori, dintre care şaptezeci şi cinci la sută muncitori. Da, există o sticlărie, dar activitatea principală o constituie filaturile, repartizate în douăzeci şi cinci de uzine. La o mare întreprindere, „Jacquot”, sunt folosite mai multe femei şi mai mulţi copii

decât bărbaţi. Înţelegi? Plătiţi mai prost, trudesc douăsprezece ore pe zi. Patronii găsesc mii de pretexte ca să le scadă din salariu, le dau amenzi sau refuză să respecte pauza de lucru. N-ai să mă crezi! Un muncitor a fost penalizat numai pentru că nu şi-a scos cizmele înainte de-a intra în atelier! Până acum, nu există niciun sindicat al colectiviştilor. Dar patronatul îşi are sindicatul său, unde aderenţii găsesc un biliard, o biblie, provizii ieftine, iar cotizaţiile la ce servesc? La cumpărarea de titluri de bursă.

— Ei nu, că exagerezi!

— Trebuie să fii prezent la toate reuniunile, să te rogi împreună cu ceilalţi, să asculţi predica preotului.

Îşi desfăcu servieta:

— Ascultă ce scrie ziarul din Fourmies, organ al industriaşilor, în legătură cu 1 Mai: „Cât ne-ar fi plăcut însă o revenire la vechiul obicei ce reunea personalul fiecărei întreprinderi şi cu toţii s-ar fi veselit din toată inima!”

— Paul!

— „Contramaiştri, patroni participau la serbare. Se distrau, se dansa în familie, ceea ce era mai bine decât să se uite cruciş unul la altul, ca astăzi.”

— Sunt de acord cu ziaristul tău. Calicii care se prind în horă sunt mai puţin primejdioşi decât proletarii care cântă *Carmaniola.*

În discursurile lor, Lafargue va trata despre aspectul social, iar Louis va explica muncitorilor caracterul internaţional al acestei manifestaţii ce comemora greva de la uzinele Mac Cormick din Chicago, muncitorii împuşcaţi de poliţie şi alţi opt spânzuraţi de un tribunal.

Trenul încetini, trecu printre căsuţe vechi, înconjurate de grădini şi intră în gară unde, foarte îndatoritori, jandarmii veniseră să-i întâmpine.

— Sunt înarmaţi, remarcă Louis. Eu înnoptez la „relaţiile” mele. Dar tu?

— La Culine. Ne întâlnim mâine, la zece, la cafeneaua din faţa bisericii.

— Ne-am înţeles.

Aproape de ieşire, o tânără, îmbrăcată de sărbătoare, cu un băieţel agăţat de fusta ei, examina călătorii. Louis se apropie de ea:

— Tu eşti Nanette?

Ea zâmbi, liniştită în fine.

— Bună ziua, Nanette!

— Bună ziua, domnule Berbeleac!

Ce însemna acest cuvânt bizar?

— Cum mi-ai spus?

— La Cité des Roses, îmi spuneaţi povestea unui sat în pantă unde totul se rostogolea pe jos şi unde găinile purtau pantaloni.

— Ce idee!

— Asta ca să nu li se spargă ouăle şi să se facă omletă.

— Evident. Dar nu-ţi spuneam o „poveste” ci o „istorioară”.

— Vă amintiţi?

— Şi pe-atunci mă tutuiai.

— Sigur. Pot să vă tutuiesc şi-acum?

— Trebuie. Iată-l aşadar pe Émile. Salut, tovarăşe. Să te îmbrăţişez.

Louis se aplecă, sărută copilul şi căpătă în schimb un pupic lipicios, căci Émile îşi luase gustarea de după-masă. Bucălat, semăna cu Mimile, în miniatură. O melancolie plăcută îl cuprinse.

— Circulaţi, vă rog.

Un jandarm îi împingea spre ieşire.

— Îţi dai seama? şopti Nanette. Se interzice staţionarea! De ce s-or fi temând indivizii ăştia?

În oraş, alţi reprezentanţi ai ordinii patrulau. Amurgul se lăsa; ajunseră pe strada Eliets, la doi paşi de primărie, fără a fi interpelaţi, deşi un străin atrăgea imediat atenţia.

Chaville şi-o fi şi redactat raportul!

— Am ajuns.

Căsuţa, lustruită, frecată, strălucea; bucătăria şi spălătoria ocupau un mic parter.

— Camera ta e la etaj.

— Pun rămăşag că mi-o cedaţi pe-a voastră.

— Şi ce dacă? Trec înainte. Fii cuminte, Émile.

Odaia dădea spre grădina de zarzavat unde morcovii şi prazul erau în floare. Pe pat era întinsă o cuvertură viu colorată; mai văzu dulapul, ulciorul alb şi ligheanul pentru spălat; două scaune pentru o singură persoană, un adevărat lux. Pe perete, Louis examina fotografia în care figurau la loc de cinste Juliette şi Mimile în ziua căsătoriei lor, ea înfloritoare, el timid şi stânjenit în costumul de zile mari.

— Mai ’71. Mai ’91. Exact douăzeci de ani. L-am iubit mult pe tatăl tău.

— Şi eu.

Înduioşarea ei s-a oprit aici. Nanette avea un soţ, un copil şi, ca fiecare, bucurii şi necazuri.

— Ăsta e Joseph al meu. Cum ţi se pare?

— Foarte simpatic.

A afirma mai mult ar fi însemnat să mintă, dar dintre ei doi, Maurelier părea totuşi mai bine făcut.

— Trebuie să se întoarcă. Uzina închide la ora şase. Eu cobor jos să pregătesc cina. Tu te speli?

— Sunt chiar aşa de murdar?

— Ai cărbune pe nas.

Şi şugubeaţă, ieşi.

Să coboare jos! „Vorbeşti şi scrii la fel de prost”, gândi Louis pe când îşi desfăcea valiza. Biletul prins cu un ac de gămălie de cămaşa de noapte zicea: „Noapte bună. Întoarce-te repede”. Potrivit obiceiului, Jeannette va găsi şi ea o depeşă pe pernă.

Maurelier Joseph va primi ţigări, Maurelier Émile un automobil ultimul model, Nanette va înnoi şase batiste.

Femeia urcă din nou.

— Îţi las o cană cu apă caldă în faţa uşii, îl anunţă.

— Îţi mulţumesc. Eşti foarte drăguţă.

La fel făcea şi Mimile la Cité des Roses... acum douăzeci de ani. Şi iarăşi Louis examină fotografia, visător, căci în aceste portrete vechi morţii sunt întotdeauna tineri.

— Găina e în cinstea ta. De obicei, seara nu mâncăm decât cartofi. Vinul roşu sau supa sunt rare. Iar la sfârşitul lunii, Nanette numără fiecare bănuţ. Trebuie să achite chiria, înţelegi? Întotdeauna ducem lipsă de câte ceva: e mai bine să nu fii lacom, bolnav sau să suferi de frig. Muncitorul nu capătă decât modestul lui salariu şi dacă nevasta îţi stă acasă ca să se ocupe de copii, mizeria e la uşă.

Nanette lucra la o uzină: „La Sans-Pareille", în timp ce pe Émile îl lăsau la călugăriţe, care-l catehizau; seara, Maurelier îndrepta ceea ce ele îi vârâseră în cap peste zi.

„Suntem obligaţi să ne trimitem copiii la ucenicie la doisprezece ani. Or, la vârsta asta, ar trebui să ţină cartea în mână. Deci învăţătură zero! Prea multă ştiinţă îndârjeşte spiritele! Şi aici, patronul şi preotul se înţeleg de minune."

Dar Nanette, demnă urmaşă a lui Mimile, socotea că oleacă de religie nu strică.

— În legătură cu patronii, continuă Maurelier, uite ce-au împărţit prin ateliere. Un manifest! Bagă bine de seamă. Mâine ştii ce vor apăra? Onoarea lor! Intruşii, spun ei, caută să ruineze industriile noastre şi împing muncitorii spre şomaj. Chipurile, nicăieri muncitorii nu sunt atât de bine plătiţi ca la Fourmies. Ai timp să-i crezi? Au afişat şi o pancartă: greva va fi reprimată cu severitate,

— Aşa e peste tot, zise Louis.

— La noi, Bernier, primarul, a chemat soldaţii din Avesnes.

— Eşti sigur?

— Trei companii bine înarmate. Şi-au instalat tabăra în faţa bisericii.

— În cazul ăsta, veţi rămâne acasă, hotărî Nanette.

— Vorbeşti prostii! Eu sunt consemnat.

Louis încuviinţă.

— Are dreptate. Nu vom da înapoi. Dar îţi făgăduiesc că manifestaţia se va desfăşura fără încăierări.

— Ăştia caută ceartă cu lumânarea.

Joseph se aprinse:

— Aşadar te laşi păgubaşă?

— A, nu! Dar mi-e teamă.

Ca o cloşcă grijulie, îşi luă puiul pe genunchi ca să-l ocrotească de patroni, de soldaţi, de viaţă şi de tot.

Serviră prăjitura.

— Scrii în ziarul local? întrebă invitatul.

— Se ştie asta la Paris?

— Aş vrea să-ţi citesc articolele. Despre ce e vorba în ele?

Interogatoriul îl dezamăgi. Maurelier nu se ocupa decât de problemele care aveau legătură cu mijloacele de trai. Cerea ziua de muncă de opt ore, abrogarea amenzilor, a profiturilor necinstite, găsea că Boulanger, prietenul muncitorilor, era mai bun decât Sadi Carnot, murdarul burghez milionar. Ce diferenţă există între colectivism şi posibilism? Niciuna. Toţi proletarii sunt muncitori, iar patronii lor nişte trândavi. Trist orizont limitat la Fourmies pe care Louis renunţă să-l lumineze, cu atât mai mult cu cât în casă lumea se retrăgea devreme. Până şi lampa începea să fumege.

Nanette, care căsca, întrebă:

— Nu sunteţi obosiţi?

— Foarte. Să ne culcăm.

— Voi spăla mâine vasele, în timp ce voi vă veţi ţine de pozne.

Sus, două saltele împrumutate de un vecin încadrau,

pătuţul băiatului şi, prin uşa deschisă, Louis, care ura noapte bună gazdelor sale, îl zări pe Émile pregătindu-se de culcare.

— Intră, zise Nanette. Sărută-l.

Era o cursă. „Istorioara” mult aşteptată va fi ascultată de toată familia.

— Ce istorioară? Berbeleac?

— O ştie.

— Tom Degeţel? Barbă-Albastră?

— Uite, plânge! Născoceşte ceva cum făceai şi pentru mine.

— Bine... Să începem...

Reputaţia lui era în joc, dar capul mai gol ca oricând.

— Erau odată... într-un sat... nişte ţărani tare cumsecade, tata, mama, băieţelul lor... Mimile... şi César, un bătrân măgăruş, aproape orb. Foarte sărac, tata îşi cultiva grădina de zarzavat. Mama căzu bolnavă. Puţin, nu tare. Doctorul spuse: trebuie să mănânce carne. Dar carnea costa mult şi tata avu o idee: „Să-l vindem pe César măcelarului, care va face din el cârnaţi”. Discutară, se înţelege, asupra preţului urmând ca Mimile să-l conducă pe César la Fourmies într-o zi de târg.

— Nu-mi place istorioara ta, zise Émile, ca un demn fiu al tatălui său ce era.

— Ai răbdare. Deci, plecă. Pe drum, o fetiţă se plimba cu o capră. Ea propuse: „îmi dai măgăruşul şi în schimb o capeţi pe Biquette.” Mimile se gândi. „Să fim deştepţi. Dacă accept, César nu va muri. Iar Biquette ne va da lapte şi brânză.” Încheie târgul, apoi îşi continuă drumul pentru a-l înştiinţa pe măcelar, când întâlni o fermiera care ducea o raţă. O nouă propunere şi un nou schimb, căci din această pasăre, mama va face un pateu. Dealtfel Biquette mirosea urât. Iată-l la Fourmies, în oraşul plin de negustori, de cumpărători. Ce zgomot! Şi cum măcăia răţoiul ţinut de capătul unei funii!

„— Ei, prietene!”

„— M-aţi strigat, domnule?”

„— Nu vrei să cumperi un bilet de loterie?” zise omul.

Mimile răspunse:

„— Nu sunt aşa de prost.”

„— Ascultă, nătărăule: toate biletele mele sunt câştigătoare, toate. Peste cinci minute, vei câştiga o avere.”

„— Dar n-am bani.”

„— Ai o raţă... jumulită şi bătrână. Ţi-o iau în schimbul unui bilet. „

Nanette interveni:

— Sper că Mimile a refuzat.

— Să refuze o avere pentru o raţă! Pune-te în locul lui. Acest schimb reprezenta poate 40000 de fripturi.

— Exagerezi, protestă Joseph.

— Să zicem 40.

— Cam riscant!

— Ăsta era Mimile... care se duce la măcelar, măcelarul îl ceartă, iar el aşteaptă până la tragerea loteriei.

— Şi?

— A câştigat o vacă. Vă închipuiţi cum s-a întors acasă, călare pe-o vacă!

— Şi mama s-a vindecat? întrebă Émile.

— Imediat. Era atât de mândră şi de mulţumită.

Copilul se gândi, apoi oftă:

— Ce păcat că n-a venit acasă şi cu César, cu Biquette şi cu raţa.

După ce se întoarse în camera lui, nu prea convins că această aventură se înscria într-o perspectivă colectivistă, Louis îşi făcu toaleta, probabil cu oarecare zgomot, căci îndărătul zidului subţire, Nanette, pe jumătate adormită, se miră.

— Auzi, Joseph? Se spală.

— Da, aud.

— Şi ţi se pare normal?

— Aşa o fi la parizienii ăştia!

A te spăla în altă zi decât sâmbăta i se părea... bizar.

Piaţa principală aducea destul de bine cu un decor de teatru. Jos, e Strada Mare de unde, pe două scări unite printr-o balustradă, spectatorul poate urca pe scenă. Aici, de o parte, primăria, biserica în depărtare iar, de cealaltă parte, o ulicioară cu câteva case bătrâneşti străbătute de un fel de culoar ce dă în strada Eliets. În dimineaţa aceea, în ziua de 1 Mai, la Dupont: „Servim de-ale gurii la orice oră” şi la „Roza de aur”, figuranţii în uniformă roşie se cinstesc. Aşteaptă să se ridice cortina.

Mai departe, Chapus, comandantul regimentului 145 de linie, îşi desăvârşeşte planul, în timp ce Mergerin, preotul satului, îi cere soldaţi pentru a ocroti casa Domnului.

De adversar, nici urmă.

Lafargue şi Culine, însoţiţi de Louis, găsiră mai încolo o cafenea mai puţin războinică.

— Ţi-l prezint pe prietenul nostru, zise Paul.

Tânăr încă, energic, Culine, fost zuav la Constantine, refuzase să tragă asupra algerienilor cu prilejul unei încăierări şi se alesese cu zece ani de închisoare „pentru dezertare în prezenţa rebelilor înarmaţi”; acum conducea „Regimentul 89 de proletari”. Şi el se mira. Patronii tremurau, dar de ce? Doar nu li se cerea decât să primească o delegaţie la primărie, care îşi va prezenta foarte politicos revendicările, apoi serbarea se va desfăşura între muncitori: defilare, discursuri şi discuţii pe grupuri. Pentru ce trebuiau mobilizate trei companii?

— Simplul fapt că ne silesc să intrăm în grevă îi exasperează. Pierd bani. Dar noi? O zi fără plată înseamnă o zi fără pâine.

— Câţi manifestanţi crezi că vor fi? întrebă Louis.

— O mie trei sute, o mie patru sute, dacă femeile nu rămân pe-acasă, Tovarăşii noştri din Vignehaies au făgăduit şi ei să vină. Va fi lume multă.

— Lafargue. Şi cu mine ce facem?

Încă nimic. Defilarea e prevăzută pentru ora; cinci. Până atunci plimbaţi-vă... sau mergeţi la slujbă.

— E o idee.

Lăsaţi de capul lor, cei doi parizieni hoinăriră prin Fourmies; în orăşel continua să domnească liniştea. Câţiva comercianţi abia îşi deschideau uşa. Alţii, mai prudent stăteau ferecaţi.

— Văd mai mulţi poliţişti decât oameni cinstiţi, observa Louis.

Totuşi în faţa uzinei „La Sans-Pareille" greviştii soseau, supravegheaţi de şase jandarmi călare, dintre care un gradat, care proteja uzina, sarcină uşoară căci nimeni nu era agresiv, ci dimpotrivă, toată lumea bine dispusă. Ţinuţi la distanţă de grilajul închis, aceşti muncitori, şovăind în privinţa atitudinii ce trebuia adoptată, deliberară, apoi un om înaintă. Ce voia? Să-i înmâneze directorului jalba.

— După aceea, plecăm.

— Directorul lipseşte, zise subofiţerul.

— Dar trăsura lui e-n curte.

— Şi el în călătorie.

— L-am văzut intrând.

— Lasă gura! Întoarce-te de unde-ai venit, derbedeule!

— O, vă rog, să fim politicoşi.

— Să nu mai aud o vorbă, că te arestez.

— Mă arestaţi!

Căci era de la sine înţeles că trebuia să le vorbeşti frumos acestor indivizi care au dreptul să te tutuiască, ba chiar să te înşface pentru o vizită şi-un petic de hârtie!

Louis interveni:

— Domnule jandarm, înmânaţi dumneavoastră petiţia patronului. Să evităm gâlceava.

— Poate cauţi tu pricină?

— Suntem blânzi ca nişte mieluşei.

— Da. Mieluşei roşii. Ia luaţi-o din loc!

— Bagă de seamă. Sunt înarmaţi, zise Lafargue.

— Să sărim peste grilaj, strigă cineva.

Şi „bravii” jandarmi, înfricoşaţi, dădură pinteni cailor, lovind cu sabia în stânga şi-n dreapta şi urmărindu-i pe „laşii” proletari care-o luau la fugă.

Bilanţ: câteva răni pe obraz şi trei arestaţi.

— Ziua începe bine, n-am ce spune, constată Lafargue, după ce se văzură teferi. Nu eşti rănit?

— Nu. Dar tu, Paul?

— Abia îmi trag sufletul.

— Eu mi l-am pierdut.

Scăpaţi ca prin urechile acului, se duseră să vadă dacă nu aveau loc şi alte înfruntări, dar curând sună ora prânzului. Fourmies îşi relua aerul duminical. O singură ştire trecea din poartă-n poartă: „Saulon, Marvilie şi Van Cleef au fost arestaţi”.

Conduşi la primărie, aceştia aveau să flămânzească.

La 4,30, în timp ce coloana plănuită străbate orăşelul, fără să se fi dat vreun consemn, câţiva exaltaţi încearcă să răzbată în piaţa unde două baraje, ridicate de o parte şi de alta a bisericii, îi opresc. În plus, Chapus şi-a dispus trupa în aşa fel, încât să se interzică în acelaşi timp accesul la biserică şi la primărie pe scările ce dau în Strada Mare.

Idee nefericită: în centrul dispozitivului, sub protecţia soldaţilor, comandantul a încadrat o companie de jandarmi. Jandarmii ar trebui să asigure ordinea. Fiecare cu meseria lui.

Chapus e încrezător: trei duzini de muncitori, cu mâinile goale, faţă-n faţă cu trei sute de militari înarmaţi cu puşti Lebel – ultima invenţie! – nu vor întreprinde nimic. Totuşi Bernier, primar poltron, şi Mergerin, preot fricos, se baricadează la domiciliu, să nu-i nimerească, Doamne fereşte, vreo murătură. Soseşte subprefectul Isaac, care aduce o veste bună. „Nu vă lăsaţi. În curând vă sosesc întăriri. Un regiment va ocupa Fourmies.” De

ce? „Pentru că după «groaznica» ciocnire din faţă de la «Sans-Pareille», explică Bernier, riscăm să nu facem faţă.”

Numai că cele trei duzini se înmulţesc puţin câte puţin. Se dublează, se triplează, devin, tot mai nervoase, îndrăznesc să ridice un steag roşu şi scandează:

„Îi vrem, îi vrem, îi vrem
Pe oamenii noştri îi vrem.”

Chapus ordonă să se încarce puştile.

Ca şi de dimineaţă, Louis încearcă să parlamenteze. Păşeşte în faţă. Chapus trage în aer. Ameninţarea se întoarce împotriva lui, căci o ploaie de pietre se porneşte şi cade peste reprezentanţii ordinei pitiţi care pe unde.

Maurelier răcneşte:

— La primărie!

Alţii continuă:

— Să-i eliberăm!

Nu mai puteau fi reţinuţi. Cei din urmă împing, cei din frunte se avântă; primul rând de soldaţi şovăie, e gata să cedeze: fără somaţia reglementară, o salvă explodează. Care se prăbuşesc, care fug într-un vacarm înspăimântător.

Dar această rafală nu-i de ajuns. Soldaţii continuă să tragă la întâmplare, doboară, calcă peste cei care sunt deja morţi şi-i omoară pe cei care caută să scape. Pătrund la Dupont, la „Roza de Aur”, îşi descarcă armele asupra femeilor, asupra unui copil: aceştia se zvârcolesc pe jos, se răsucesc, apoi încremenesc.

Louis aleargă spre strada Eliets. Un glonte îl atinge. În prag, Nanette, îngrozită, strigă:

— Eşti rănit?

— La umăr, aşa cred,

Şi Maurelier închide uşa în urma lui. Sângele şiroieşte pe dalele de piatră.

În biroul primarului, Isaac, subprefectul, Chapus, maiorul, Mergerin, preotul şi gazda Bernier s-au strâns la un loc în jurul unei gustări improvizate – emoţiile te lihnesc – deşi, plictisiţi şi tăcuţi, îşi fac socotelile. Unsprezece morţi în două secunde, fără a mai vorbi de răniţi, era mult.

— Ce va spune ministrul meu de interne? Ce va spune colonelul? Dar episcopul? O, ce vor spune cetăţenii mei?

Chapus rezolvă cu o remarcă profesională:

— Puşca noastră Lebel este o armă extraordinară. Ar străpunge dintr-un singur foc mai mulţi prusaci.

Dar acest condiţional nu putea să şteargă prezentul; victoria avea un gust amar. Isaac răspunse:

— Eroarea este că aţi experimentat-o pe nişte compatrioţi. Dragul meu Bernier. Ţin să exonerez guvernul de orice răspundere. Rămâne un fapt că regimentul 145 a fost trimis la cererea expresă a municipalităţii dumneavoastră, doritoare să producă un efect moral. Insist: amoral.

— O, pardon, pardon. Domnule subprefect, regimentul 145 avea ca misiune să menţină ordinea.

— Jandarmii dumneavoastră erau de ajuns. Nu, armata nu este în serviciul unei clase privilegiate. Ea reprezintă naţiunea republicană şi democratică. Dealtfel, găsesc regretabil că, atunci când lucrurile s-au agravat, aţi rămas la primărie... din prea multă prudenţă.

Bernier protestă:

— Tocmai îi dojeneam pe manifestanţi de la o fereastră. E vina mea dacă apelurile mele la calm n-au fost auzite?

— Trebuia să te arunci între cele două tabere.

— Tocmai mă pregăteam când Chapus a deschis un foc infernal! Şi tare-aş vrea să ştiu pentru ce? Domnule maior, această mică încăierare justifica un asemenea masacru? Unsprezece morţi! V-aţi pierdut capul!

— Oamenii mei s-au apărat.

— Atacaţi cu pietre! Regulamentul prevede o somaţie.

— Nu şi într-o luptă corp la corp.

— Totuşi! Cât exces de zel!

— Suntem scârbiţi, încheie subprefectul.

Căci noi, civilii, socoteam că militarul nu s-a arătat la nălţimea misiunii sale şi şi-a pierdut cumpătul.

— Slavă Domnului, declară Mergerin, am putut binecuvânta în extremis mai mulţi din acei nefericiţi care şi-au dat sufletul ca nişte buni creştini. E o consolare şi…

Un secretar intră.

— Domnule primar…

— Ce vrei?

— Să vă informez că după ce-am verificat, nu sunt decât nouă morţi în loc de unsprezece.

— Eşti sigur?

— Absolut.

— Poate că ceilalţi doi au dispărut.

— Imposibil! în nebunia care-a fost, m-oi fi înşelat. Iertaţi-mă.

— Bine… Acuma lasă-ne. Voi aviza.

Mulţumiţi, tăiară care două beţişoare, care două cruciuliţe de pe tăbliţele lor, scăderea bucurând inimile lor sensibile şi fiecare deveni puţin mai optimist.

Isaac trase concluziile:

— Sigur, Bernier, consider că astăzi era de datoria dumitale să aperi instituţiile noastre împotriva aţâţărilor şi exceselor unor agitatori fără scrupule. Pe de altă parte, domnule maior, armata a fost silită să-şi apere onoarea. Ameninţată, ea a răspuns, deoarece un glonţ tras din mulţime v-a pus în legitimă apărare.

— Un glonţ?

— Da, părinte. Şi de data asta, mulţumiţi-i lui Dumnezeu pentru că i-a cruţat pe soldaţii noştri.

Chapus prinse din zbor scuza oferită:

— Am auzit… glonţul, dar nu-i acuzaţi pe francezi.

Fourmies e plin de belgieni care-şi închipuie că aici sunt în Congo şi vor să dicteze şi la noi.

Să omori belgieni nu era deloc acelaşi lucru, conveni şi Mergerin. În ce-l priveşte pe Bernier, împăcat cu măcelul, ceru de urgenţă regimentele făgăduite de la Mourmelon. A doua zi puteau să se teamă de o grevă mai odioasă, mai agresivă; vedeau de pe acum uzinele în flăcări.

— Domnule subprefect, mâine...

— Va trebui să îngropaţi nouă coşciuge, domnule primar. Gândiţi-vă. Funeraliile riscă să provoace alte incidente.

— O revoluţie!

Voi fi prezent, zise Chapus. Aveţi încredere! Îmi cunosc meseria!

Şi din nou optimismul le dispăru. Doliul care va cuprinde întreg oraşul mâniat se vestea roşu.

Bernier va face elogiul victimelor? Nu. Adjunctul său? Nici el. Atunci cine? Dacă municipalitatea refuză, se vor găsi spirite binevoitoare care să i-o reproşeze.

— Dumneavoastră aţi fi singurul indicat, părinte.

— Eu, domnule primar? Eu?

— De vreme ce le-aţi dat binecuvântarea, fiţi logic şi mergeţi până la capăt.

— O, nu refuz niciodată să fac o rugăciune.

— O rugăciune ar fi totuşi ceva, recunoscu Isaac.

— Dar cum să aduc mângâiere familiilor unor muncitori dacă nu acceptă să fie mai puţin ostili faţă de Biserică?

— Părinte, zise subprefectul, cred că având în vedere curajul de care aţi dat dovadă ajutând nişte muribunzi... cu riscul vieţii... guvernul va accepta desigur propunerea mea. Vă va acorda...

— O subvenţie?

— Nu. Legiunea de Onoare.

— Auzi ce baftă! suspină Chapus.

De când aştepta el bareta asta roşie!

— Voi telefona episcopului meu, făgădui Mergerin,

modest şi fericit, începând să aprindă lumânările în biserică.

Ce funeralii frumoase vor fi!

Maiorul şi Isaac îşi luară rămas bun, primul grăbit să ajungă la Avesnes, iar Chapus să-şi inspecteze trupele. Ieşiră din birou. La parter, o santinelă interzicea intrarea în sala de căsătorii, dar lor li se îngădui numaidecât să pătrundă înăuntru. Acolo, sub privirea frumoasei Marianne, statuia ce simbolizează Franţa, se odihneau nouă trupuri întinse umăr la umăr, acoperite cu o prelată prea scurtă; nouă cadavre învăluite într-o tăcere de gheaţă. Domnul subprefect salută cu jobenul. Maiorul luă poziţie de drepţi. Totuşi acest minut de reculegere nu dură decât câteva secunde, căci Chapus se miră:

— Ia te uită! N-am numărat decât opt!

— Opt!

— Priviţi. Sunt şaisprezece ghete, ori am eu orbul găinilor!

Celălalt făcu socoteala de la stânga la dreapta şi de la dreapta la stânga.

— Ai dreptate.

Un total puţin îmbucurător, dar mai uşor de justificat. Apoi Isaac, ridicând prelata, exclamă:

— Doamne Dumnezeule! E un copil!

Cenuşiu, palid, copilul, a cărui mână strângea un titirez, îl privea, fără să vadă.

— Înţeleg, explică ofiţerul. Picioarele nu erau aliniate.

XL

ÎNTINSĂ PE PAT, JEANNE DESCHISE ziarul şi-i spuse lui Louis:

— Ia te uită, Mergerin al tău a fost numit...

— Numit ce?

— Canonic onorific de Cambrai... pentru că a intervenit vitejeşte între soldaţi şi grevişti.

— Glumeşti?

— Deloc. Ba chiar ţinea crucifixul în mână. Scrie aici. Şi eu cred ce spun ziarele. Dar tu cu scepticismul tău...

— O, nu mă enerva! Bietul tău soţ e foarte bolnav.

Pe perete, foaia de temperatură indica 37,3 şi Louis urma să se scoale a doua zi.

Întoarcerea de la Fourmies într-o căruţă care-l dusese, noaptea, până la Avesnes fusese anevoioasă. De-acolo a putut să ia trenul. Aventura se încheiase în fundătura Ronsière unde-l aşteptau un scalpel, pachete de vată, bandaje, Sidoux, alb ca varul înainte şi în timpul operaţiei şi
Jeanne care, în rolul de infirmieră, nu contenea să plângă, poate tocmai fiindcă totul mersese bine.

— Cicatricea de pe umăr nici n-o să se vadă, zise Louis după ce glontele fusese extras.

— Data viitoare, o să-ţi explodeze sub nas un obuz de 75, îl necăji nepotul. Mă întreb dacă eşti om în toată firea.

Convalescenţa lăsa amintiri plăcute; toţi îl îngrijeau, îl răsfăţau şi dacă, printr-o telegramă, Engels îi adresa doar felicitări, Lucile trimise, prin comisionarul ei personal,

coşuri cu bunătăţi.

Când Louis, încă la pat dar voios, dori să ştie, cum mergea tipografia, Jeanne răspunse:

— Nepotul tău îi scrie papei.

Îl inspirase recenta enciclică „De Rerum Novarum” şi, lansat în ziaristică, Sidoux îşi concepea răspunsul pe un colţ de masă.

Temându-se de vreo ispravă a nepotului, unchiul şi mătuşa tremurau cu anticipaţie, căci Biserica apostolică şi romană... avea să se prăbuşească sub lovitură lui de graţie. În fine, epistola, înmânată lui Louis, citită şi adnotată de acesta, se lăfăia pe pat.

— Lasă ziarul şi ascultă-mă.

— Ce-a ieşit? O catastrofă?

— Mai mică decât m-am aşteptat. În cele trei pagini, o ia razna doar pe ici-pe colo.

— Câte pagini spui?

— Trei şi cu urmare în numărul viitor.

Veghind-o pe iubita lui, Boulanger visa: „Cu obloanele închise, cu perdelele trase, camera noastră, abia luminată de-o candelă, e un mormânt, a cărui lespede pecetluită nu se va mai deschide. Afară e soare, freamăt, dar viaţa se îndepărtează tot mai mult, de parcă-şi dă ultima suflare. Buchetul de garoafe şi-a pierdut conturul, cercul de lumină s-a îngustat, candela s-a stins”.

— Margot!

Repetă „Margot”, înspăimântat.

— Ce ai? murmură ea cu vocea stinsă.

— Îmi spuneam...

— Ce... dragostea mea?

Doctorul Fourmont îi recomandase: „Să nu vă arătaţi niciodată îngrijorat în faţa ei, altfel moralul doamnei de Bonnemains va suferi. Repetaţi-i: «Eşti mai bine, ai să te vindeci.» „

— Îmi spuneam că vom petrece convalescenţa ta la

Hotelul Castanilor.

— Unde?

— La Frumoasa noastră Morariţă.

Ea căută să înţeleagă, să-şi amintească…

— Suferi?

— Puţin.

Cum învăţase şi ea să mintă, Margot ştia că Georges se pierde repede cu firea.

— Ia-ţi medicamentul. E timpul.

Dozele i se dublau, i se triplau, acum că tuberculina îşi pierdea din eficacitate; durerea ceda lăsând-o să aţipească.

— Nu mă părăsi.

— Stau lângă tine.

Boulanger îi luă mâna descarnată, osoasă, cu vene negre, uscate. Un inel prea larg pe care i-l oferise demult îi alunecă pe deget. „Spui că e o verighetă; în schimb, eu am portretul tău în şevalieră.” Respiraţia ei era fierbinte. Burta umflată, hidropică, era victima unui cancer, guzgan lacom şi scurmător care, pornind de la intestin, progresa de la un organ la altul.

Dar ei nu ştiau.

Doctorul Fourmont repeta:

— Să tratăm pleurezia Jugulată, totul se va aranja.

Georges îi urmărea respiraţia sacadată. Aerul îi gâlgâia în plămâni asemenea unui lichid înainte de-a fi expectorat. Părul încărunţit i se lipea de frunte..

— Sunt aici.

O apăsare a mâinii îi răspunse. Cum se întâmplase? Nu înţelegea, reflecta. O gripă contractată la Londra, neîngrijită, devenită o pleurezie la Jersey, pe care doctorul o diagnosticase „bronşită acută”. Incapabilul!

„Părea că te întremezi. Făceam plimbări frumoase în trăsură. Tu insistai: «Hai să vizităm Franţa.» De pe faleza înaltă, o zăream la orizont şi, cum eu plângeam, hohoteai şi tu, înfrigurată; eu căutam să te încălzesc cuprinzându-

te în braţe. Trebuia să mai rămânem? Să plecăm? Marea pustie te enerva, «plictisul mării», cum spuneai tu...

«Chiar alături de mine?»

Iar la Bruxelles, ce dezastru! Cu obloanele închise, cu perdelele trase, jilavă şi toridă, casa noastră nu-i un mormânt, ci o etuvă în care te stingi... din vina mea?"

De ce din vina lui?

Scheletică, îmbibată de tuberculina cu puteri afrodisiace, doamna de Bonnemains se îmbrăca în fiecare zi cu rochii somptuoase, căci voia să mai placă încă, să fie iubită, dorită. Purta bijuterii, dantele, se parfuma.

Infirmiera, de curând angajată, intră şi şopti:

— Domnii au sosit. Vă aşteaptă în salon.

— Nu pot să-i primesc.

— Nu puteţi primi o celebritate care vine de la Paris pentru consultaţie? Fiţi rezonabil.

Blândă dar autoritară, îl împinse spre uşă.

Erau trei: Paulain Mery, Déroulède care-l însoţise pe profesor în timpul călătoriei, şi Fourmont, medicul curant. Şi aici, perdelele atrase dădeau încăperii un aer de cameră mortuară, dar fără flori, în afară de trei-patru buchete ofilite: Margot nu mai cobora.

Mery, prieten cu Boulanger, rosti câteva banalităţi, constată starea jalnică a celui de-al doilea bolnav şi stărui să-l examineze îndată pe celălalt.

— Arată-mi drumul, confrate dragă. Să urcăm.

Aşteptarea a fost lungă.

— Domnule general, sunt dezolat că doamna de Bonnemains nu se simte mai bine.

— Da, Déroulède... am atâtea griji. Se va însănătoşi. Dar e de lungă, de foarte lungă durată. Vizita dumitale mă îmbărbătează.

— Sunt credincios generalului meu Revanşă.

— Îţi mulţumesc. Vezi dumneata, atacurile adversarilor mei au afectat-o serios. Mă adoră...

Şi ochii i se umplură de lacrimi.

Dar Popol nu venise pentru asta.

— O, situaţia ar putea să se schimbe, zise el. Aş zice chiar: ne îndreptăm spre o criză a regimului atât de gravă, încât, dacă ştim s-o exploatăm, te va sălta din nou în şa. Să mă explic...

Boulanger, care nu asculta decât cu o ureche, tresări. „Te va sălta din nou în şa” îi trezi un ecou.

— Ştii că-l mai am pe Tunis? Mă urmează pretutindeni. Suntem ruinaţi, dar n-are importanţă! Voi păstra acest cal până la moartea mea.

— Până la moartea lui! Domnule general, un viitor minunat ţi se deschide, căci Panama va fi scandalul secolului. Citeşte ultimul dosar pe care ţi-l aduc.

— Să citesc? Un dosar întreg!

— Ia măcar cunoştinţă de nota anexată.

— Mai târziu. Ochelarii mi-au rămas sus.

— Îi voi înlocui. Înainte ca proiectul de împrumuturi cu tragere la sorţi să fie respins, s-a distribuit de către baronul de Reinach, care acţiona în numele lui Lesseps, un milion trei sute patruzeci de mii de franci unor oameni politici. Pe de altă parte, Floquet a încasat două sute cincizeci de mii de franci în 1888 pentru a subvenţiona campania sa electorală dusă împotriva dumitale. Mai multe foi guvernamentale au fost stipendiate. Banii, aurul curgeau gârlă. Reinach, trezorierul, cumpăra deputaţii anti-boulangişti, plătea douăzeci de ludovici pentru o conştiinţă... Ce spui?

— Că în timpul acesta biata Margot îşi lichida întreaga ei avere pentru a susţine cauza noastră. Déroulède, de la Jersey ea purta corespondenţă, fără ştirea mea, cu un notar şi mai făcea rost de câţiva bănuţi care ne-au permis să supravieţuim. Ca să mă cruţe, folosea drept cutie de scrisori cozonacul pe care cofetarul îl lăsa la bucătărie. Sărmana, cât îi plăcea cozonacul!

— Va mai mânca.

— Să te-audă Dumnezeu!

După ce-l încredinţă că aşa va fi, Popol reînnodă firele.

— Trebuie să te întorci la Paris, Prezenţa dumitale e in-dis-pen-sa-bi-lă.

— Îţi dai seama ce-mi ceri? S-o părăsesc pe Margot! În starea ei! În starea mea!

— Franţa te cheamă.

— Dar nu şi foştii mei prieteni. S-au răzgândit. Şi-au schimbat părerea, au trecut în tabăra cealaltă: Darrieu, Naquet, în fine, Laguerre. Toţi.

— Darrieu n-a fost niciodată foarte ferm.

— Asta aşa e.

— Trebuia să deschidem bine ochii în privinţa lui „Laquet” şi „Naguerre”, glumi Déroulède. Dar nu-i nimic, mişcarea noastră, domnule general, se va reînnoi complet, apoi îşi va făuri destinul, cu câteva condiţii: fără arivişti, fără trădători printre noi. Şi pot să adaug? Fără compromisuri. Ai comis şi dumneata o greşeală.

— Eu?

— Articolele lui Mermeix din *Le Figaro* au dezvăluit legăturile dumitale cu doamna d’Uzès.

— Am fost la ea… la masă!

— Ca şef al partidului republican, i-ai dat anumite garanţii.

— Eroare! Calomnie! Nicio clipă între mine şi ducesă n-a fost vorba de restabilirea regalităţii. „Culisele boulangismului” sunt un păienjeniş de minciuni.

— Să admitem…

— Îţi dau cuvântul meu de onoare.

— Atunci te cred.

— Şi-apoi, ce infamie să fiu învinuit că am sustras trei milioane de la o femeie!

Boulanger o pornise în galop şi nimic nu-l mai putea opri.

— Politica mea se rezumă astfel: nici regalist, nici om de centru, vreau să-mi apropii extrema stângă socialistă şi revoluţionară. Drumul meu trece printre baricade.

Drapelul meu e roşu.

— Să nu ne ambalăm. Să te împaci cu extrema stângă mi se pare abil, dar stindardul nostru rămâne tot naţionalist... şi tricolor.

— Nu e nicio contradicţie.

— Citeşte-l pe Karl Marx.

— Iar să citesc! Eu îmi urmez instinctul. Şi dealtfel doamna de Thebes mi-a ghicit în cărţi. Anul 1891 va fi hotărâtor, căci...

1891... Margot... Bruxelles... Margot... pleurezia...

— O, dacă moare, mă sinucid!

Descumpănit, se prăbuşi într-un fotoliu, bolborosi cuvinte neînţelese. Şi începu din nou să plângă.

„Să te omori! gândea negociatorul. Ca un biet sublocotenent care-şi trage un glonte în tâmplă de dragul unei cuconiţe... te-ai umple de ridicol; şi nouă, ultimilor tăi partizani, lipsiţi de idolul nostru, nu ne-ar mai rămâne decât să tragem oblonul. Să-l păstrăm pe Boulanger, căci alţii vor exploata afacerea Panama în alte scopuri decât boulangismul.”

— Domnule general... te rog, ascultă-mă. Şi răspunde-mi la întrebare. Doamna de Bonnemains e catolică practicantă, nu-i aşa?

— Da...

— N-ar admite aşadar să atentezi la viaţa dumitale.

— Aşa spune ea.

— Trebuie s-o asculţi. Să presupunem... că moartea vă va despărţi. Singura dumitale şansă de-a o regăsi este să trăieşti.

— Mi-o cere adesea.

— Atunci, cum să te gândeşti să dispari când, pe deasupra, aveţi aceeaşi religie, când...

Boulanger îl întrerupse:

— Vorbesc şi eu... mă las pradă disperării. Dar mai întâi, îţi repet, o vom salva. Şi-apoi, dacă se va întâmpla o nenorocire... voi fi tare... voi fi rezonabil.

Se auzeau paşi. Déroulède întrebă:

— Când continuăm discuţia?

— …mâine…

— Paisprezece Iulie! E de bun augur.

Paulain Méry intră, urmat de Fourmont. Erau gravi. Ca şi cum n-ar fi vrut să abuzeze de timpul generalului, primul declară:

— Am examinat-o pe doamna de Bonnemains, care prezintă…

— Eu mă retrag, zise Déroulède. Totul merge bine?

— În ansamblu, da.

— Bravo.

Şi discret, ieşi.

— Nu-mi ascundeţi nimic! Cum o găsiţi? întrebă Boulanger.

— Bolnava noastră trece printr-o perioadă grea… destul de serioasă… dar confratele meu şi cu mine socotim că faza critică e depăşită.

— Da?

— Pleurezia se resoarbe, continuă el. Mi-am dat seama ascultând-o. În schimb, constat nereguli în regiunea abdominală.

Vorbe vagi, imprecise…

— Vreţi să spuneţi că suferă de o… iritare a intestinului?

— De un ulcer.

— Şi-atunci… operaţia se impune?

— Să nu ne grăbim, dragă prietene. Medicina mai întâi. Chirurgia la urmă, dacă ar fi necesar. Nu cred că vom ajunge acolo. Nu, propun un tratament de probă cu un medicament nou: injecţii subcutanate cu gaiacol. Ce părere ai, doctore?

Îşi jucau bine rolul, hotărâseră deja între ei că o intervenţie era inutilă şi n-aveau de gând decât să administreze doamnei de Bonnemains doze masive de morfină. Fourmont încuviinţă:

— Gaiacolul face minuni.

Şi durerile atenuate îi vor crea lui Boulanger iluzia unei întremări. Toată lumea ştie: când pacientul îţi scapă, îngrijeşti familia.

— Trebuie să mănânce, nu? Slăbiciunea ei mă îngrijorează.

— N-o contrariaţi. Natura va hotărî. Recomand, natural, repaus absolut. Şi fără tuberculină, care e un excitant. Ce altceva? Deschideţi larg ferestrele. Întunericul deprimă. O bună stare morală aduce vindecarea.

Ce să-i mai spună? Ce să mai adauge la lista minciunilor? Nici măcar o reţetă. O va scrie Fourmont. Şi-apoi era grăbit să plece, îi era foame; îi era cald... şi ce aer în casa asta!

Cât priveşte onorariu va vedea mai târziu.

Boulanger îl conduse până la ieşire.

— Crezi, profesore, că ne vom putea întoarce curând în Franţa?

— Vă gândiţi să vă întoarceţi?

— Pentru convalescenţa ei.

— De ce nu? Să spunem peste-o lună... şase săptămâni.

Pe strada Montoyer, scăldată în soare, cei doi medici grăbiră pasul.

Mery conchise:

— Se va întoarce poate... dar singur.

— Doamna a adormit, şopti infirmiera. Vă las locul.

Georges o aşteptă să iasă, apoi examină faţa lividă.

„«Doamna a adormit!» Femeie bună, dar lipsită de subtilitate: doamna se preface, căci orice altă prezenţă o indispune...”

Încet, cu greu, Margot ridică mâna, ceea ce voia să spună: „Te-ai întors. Ştiu”.

Se aşează lângă ea şi pândi următorul semn care să-i dovedească luciditatea. La drept vorbind, vizita lui Mery îl liniştea. „La sfârşitul lui august, începutul lui septembrie,

totul nu va mai fi decât un vis urât... şi Auvergne toamna... focul de lemne la Frumoasa Morăriţă... felurile gustoase... patul nostru cald. Nu ne vom mai despărţi niciodată... Iar tu, răutăcioaso, vei râde că m-ai făcut să plâng atâta!”

— Méry e foarte optimist...

O mişcare a pleoapelor îi dădu de înţeles că a auzit; două pleoape viorii în paloarea osoasă a feţii şi pe care întunericul le adâncea şi mai mult.

— Ai să te însănătoşeşti.

O, dar ce iluzii absurde îşi făcuse! Candela se stinse. „Suntem închişi într-un mormânt... Morţii pot să se vadă? Doar viii te privesc."

— Georges...

— Scumpa mea?

Se aplecă spre ea. Însufleţită de dragoste, făcu un efort pentru a rosti cuvinte venite de foarte departe.

— Vorbeşte, iubita mea...

— Te voi...

Şi, înainte de-a păli şi mai tare, Margot murmură

— Te aştept.

XLI

MERGIN RĂMÂNEA ÎN FIECARE miercuri în strada Varenne, după recepţia dată de doamna de Carnavet, care se mândrea cu el în faţa invitaţilor. Era mai comod să nu se întoarcă acasă pe vreme rea şi astfel, întâlnirile lor, la zile fixe dar depărtate, rămâneau pătimaşe. Se înţelegeau bine, călătoreau împreună vara: în Grecia, Egipt, Italia şi totul ar fi fost perfect dacă operele lui remarcabile şi relaţiile cultivate cu răbdare î-ar fi deschis porţile Academiei. Dar va veni şi asta.

— Trebuie să scrii un roman, îl sfătuia Rose. Sunt sigură că o acţiune petrecută la Veneţia ar avea succes,

— Mai degrabă la Roma.

Şi ideea prindea viaţă în faţa focului din şemineu; Eusèbe medita în halat, în timp ce ea curăţa scrumierele; o femeie măritată, un amant, plimbări pe Aventin în grădiniţa cu portocali, de unde se zăreşte uriaşul dom al catedralei Sfântul Petru.

Răbdătoare – să nu-l întrerupă pe Maestru – îşi vedea de treburile ei.

— Ce faci?

— Îmi rânduiesc scrisorile din ultima săptămână.

— Sunt şi unele interesante?

— Avem veşti de la Frédéric.

— Avem? Cui îi sunt adresate?

— Mie…

— Deci, ai veşti. Mi-ar place să ştiu ce-ţi scrie finul tău.

Căci repeta bucuros: „Cum e tatăl, e şi fiul. Mă tem de familia Darrieu”.

„Lille. Cazarma La Citadelle.
12 octombrie 1892,

Doamnă,

Cunoaşteţi…”

— Mă întreb de ce se adresează cu un simplu „doamnă” unei persoane în casa căreia este primit adesea? remarcă Eusèbe.

— Cum vrei să înceapă? „Dragă Rosette”?

— „Doamnă” ’ mi se pare sec. Dar continuă.

„Cunoaşteţi oraşul Lille? E, dezolant şi cât de groaznic pentru un, soldat exilat! Când te gândeşti că acum opt zile mă aflam în strada Varenne, unde vă priveam, frumoasă, cultivată şi-atât de graţioasă; vă urmăream trecând prin salon şi-mi spuneam: «O singură calitate şi e mult, dar toate la un loc, sunt un adevărat miracol» ".

— Hm… făcu Eusèbe.

„Şi Maestrul…”

— Să trec mai departe?

— Să vedem mai întâi.

„…Ce om extraordinar! Cultura, inteligenţa lui mă farmecă de fiecare dată. În locul lui Candide, eu l-aş fi implorat pe autorul *Fântânii albastre* să fie grădinarul meu.”

— Să mai citesc o dată?

— Continuă.

— Dar…

— Continuă, Rose.

— Bine. Tu ai vrut-o.

„Va intra la Academie? N-am curajul să i-o doresc. Să vrei să intri, de ce? Fontenelle spunea:

De suntem treizeci şi nouă, ei toţi ne proslăvesc.

De suntem patruzeci, toţi ne batjocoresc.

Maestrul e deasupra acestor mici vanităţi. Doamnă, iar eu aş prefera să nu se coboare niciodată până la ele.”

— De ce se amestecă? mormăi Eusèbe.

— Frédéric are douăzeci şi doi de ani. La vârsta lui, toţi sunt nişte răzvrătiţi. O, dar scrisoarea mea te indispune. O las deoparte.

— În loc s-o distrugi.

— Distruge-o tu.

— Drept cine mă iei? La patruzeci şi şapte de ani, sunt în stare să răspund. Continuă.

„Doamnă, să vă mărturisesc că sora dumneavoastră îmi place mai puţin decât dumneavoastră? Frumoasă, desigur, destul de picantă, dar nu spune îndeajuns unui suflet sensibil.”

— Admite, zise ea, că ultima frază e bine întoarsă.

— Papà se ţine cu Blanche. Eu m-aş abţine s-o critic pe eventuala mamă vitregă.

— Urmează câteva observaţii asupra cunoscuţilor noştri, nimic mai mult. Sar.

„Simon şi cu mine locuim în aceeaşi cameră. Nu puteţi să vă închipuiţi gemeni mai deosebiţi ca noi! El e fericit că e soldat: are prieteni, le ţine cursuri de marxism (ce oroare!) şi-i tutuieşte, în timp ce finul dumneavoastră profită de fiecare clipă ca să uite acest episod militar. Suntem doi fii ai aceleiaşi mame. Dar unul e socialist, iar celălalt – cine ştie? – poet.

Dragă Doamnă…”

— O văzurăm şi pe-asta, remarcă Eusèbe.

„E toamnă? Anotimpul în care planta îşi află rădăcină iar ciocârlia se cufundă în somn? Ieri, am ridicat o frunză veştedă din curte. Mâine vor cădea fulgi de zăpadă, dar

înseamnă asta că va fi iarnă? Meditez în afara timpului, departe de dumneavoastră şi de Maestrul.”

— Monstrul.

— Priveşte: „şi de Maestrul.”

— Frédéric scrie frumuşel: suntem de acord.

„Scumpă Doamnă…”

— Se cam avântă!

„… fie înarmat cu o mătură infamă, fie curăţind cartofi, am izbutit totuşi să compun câteva versuri: refugiul meu. Pot să le supun judecăţii dumneavoastră? Le veţi aprecia? Un sonet nu vă va pune răbdarea la grea încercare?”

Poftim, citeşte tu, zise ea.

„Iubire, adio. Culorile mele se schimbă
Din albastru în negru… etc.”

Grăbindu-se către lovitura de graţie, Eusèbe dădu peste acest alexandrin:

„Miresmei rozei mele eu credincios rămân.”

Uimit, exclamă:

— Şi mai pretinzi că Frédéric nu e nebun după tine?

— Ai o imaginaţie bogată,

— Sunt subtil. Dacă scria roză cu majusculă, totul devenea cât se poate de limpede. Dacă ar scrie „floarea mea”, de pildă, ar rămâne vag, anonim. Dar ce îndrăzneală, să precizeze!

— Ei bine, eu n-am făcut nicio apropiere. Mă las în voia visării…

— Şi-ţi spui vorbe dulci.

— Dacă şi rozele-au ajuns să-şi spună vorbe dulci, nu mai avem ce vorbi… Ascultă sfârşitul înainte de-a judeca.

„Sper s-o revăd în curând pe cealaltă soră a dumneavoastră care pare să fi devenit, după cum îmi făgăduiţi, încântătoare şi prerafaelită. Violette: prenume

parfumat! Ne vom simpatiza oare? Aş vrea, dar amintiţi-vă, doamnă, că o pasăre are două aripi.”

— Să ard scrisoarea?

— Nu, căci apoi mi-ai reproşa.

Dus pe gânduri, Eusèbe adăugă:

— Sărman copil. Nu prea-l văd împăcat cu sine însuşi. Cât despre noi...

— Spune...

— ...simt cum înfocarea-mi trece de la roz la negru. Să mergem la culcare, doamnă.

XLII

LA 4 NOIEMBRIE 1892, ÎNTR-O CAfenea din apropierea Palatului de Justiţie, Roger îl aştepta pe Reinach pe care domnul Pinet, consilier la Curtea de Apel, însărcinat cu anchetarea cazului Panama, îl interoga.

„Însoţeşte-mă, îl implorase baronul. Sunt bolnav. Mă lasă inima.”

Care din doi tremura mai tare? Unul se temea să nu fie arestat. Cel de-al doilea că evreul va da nume, ca să iasă din încurcătură sau dacă nu, ca să tragă împreună cu el o mână de parlamentari.

„Încă cinci minute şi, dacă nu soseşte, plec.”

Cum lua cina la Rose cu... Quesnay de Beaurepaire, Roger era grăbit.

O, ziarul ăsta al lui Drumont, *La Libre Parole!* De unde obţinea Micros informaţiile lui despre „Dedesubturile afacerii Panama”? reluate de foile avide de scandal: *La Cocarde*, *L’Intransigeant;* pe care Déroulède le comenta pe culoarele Adunării Deputaţilor. Până şi strada era amestecată! Vânzătorii ambulanţi îşi plasau ultima cantonetă:

Deputaţii noştri sunt ca nişte pepeni...

De ce ca nişte pepeni? Păi sigur! pentru că trebuie să încerci o sută ca să găseşti unul bun. Deputaţii noştri sunt

putrezi, vânduţi, cumpăraţi. La canal cu ei! La puşcărie, la Mazas!

„Merge prost!”

Micros, denunţătorul, scria la 6 septembrie:

„Domnul de Lesseps este academician, dar ilustrul for este prea puţin îngrijorat văzând pe unul din membrii săi condamnat pentru abuz de încredere”.

Şi pe 10: „Cui acorda el favoruri? Unei bande întregi de vulturi, de oameni politici, asigurându-şi astfel concursul lor, unei camarile de servitori dubioşi...”

Şi pe 14: „Când Panama întâlneşte un recalcitrant, operaţiile încep. Reinach porneşte la atac, fie în Cameră, fie la domiciliul deputaţilor”.

Iar pe 19...

Roger cunoştea pe dinafară fiecare articol: redactat împotriva lui, fiecare îl desemna. Picătură înecată în acest ocean de gunoaie, se simţea vizat la fiecare rând.

Doamne sfinte, ce-i dezvăluia Reinach inchizitorului său? Martorul lui Mado! Un prieten. Un trădător?... „care-mi repetă neîncetat: «Suntem pierduţi.» Aşa să fie? Na, că e bună! N-am semnat nicio chitanţă. N-am încasat decât cecuri la purtător. Dar un cec lasă urme, aşa încât...”

— Băiete, fă-mi plata!

Neinspirată vorbă: acum el trebuia să plătească.

Baronul apare în fine, atât de uriaş în blana lui, încât ceilalţi consumatori şi-au întrerupt conversaţia.

— Vino, geme el. E teribil, e atroce!

O gorilă cu o haită pe urmele lui, poliţişti, judecători şi 780000 de acţionari. Pe cheiurile întunecoase, se opreşte, clătinându-se.

— Suntem pierduţi.

— Explică-te.

— E îngrozitor.

— Bine, bine. Dar ce voia Pinet să ştie?

— Totul. M-a hărţuit cu întrebările. Ştii că mă pricep la

cifre. Dar auzindu-l, confundam, amestecam, mă zăpăceam. De ce-au încasat Wertheim şi Gompertz 110000 de franci în 1883? Dar baronul de Montagnac douăzeci de ludovici? Dar Amscel? Cum puteam să mă descurc în tot acest ghiveci? Principiul meu este: fără contabilitate. El care posedă o listă de membri ai sindicatului de control, cere justificări…

— Şi i le-ai dat?

— Cu ţârâita. Căci nu poţi să faci întruna pe copilul nevinovat. Dar sunt lucruri şi mai grave! O, Doamne! Figurez pe tabel cu trei milioane! Greu de spus: „Domnule, aflu acum de la dumneavoastră”.

— Şi ce-ai răspuns?

— Că am fost agentul benevol al canalului Panama.

— Şi te-a crezut?

— Bineînţeles că nu.

„M-a dat de gol”, gândi Roger.

Şi continuă, mai mult mort decât viu:

— Domnul acela nu s-a mulţumit desigur cu vagi informaţii. A cerut precizări?

I-am răspuns: „Nu voi vorbi decât în faţa avocatului meu”.

Asta-l mai liniştea. Deodată Reinach strigă:

— Cine asmute ziariştii? Hertz. Cine îşi scuipă veninul în auzul lui Pinet? Hertz. Îşi închipuie că am vrut să-l asasinez! Deunăzi, cu ocazia unei scene îngrozitoare, m-a tratat de câine, de slugă; m-a tras de barbă! Darrieu, injuria supremă pentru un evreu este să fie tras de barbă!

— Şi-l laşi în pace?

— Cornelius este mai puternic decât mine.

— Plăteşte-ţi datoriile. Cornelius te va lăsa în pace.

— Ce datorii? De zece ani, tot ce curge din butoiul meu îl umple pe-al lui. Nesătul, mă jupoaie, mă face să sângerez, îmi ia caimacul!

Roger căuta să-l liniştească.

— Dragul meu, te ascult şi nu înţeleg motivul

îngrijorării dumitale. Un judecător îţi pune întrebări...

— Mă torturează!

— Fie. Dar în calitate de martor. Eşti arestat?

— Sunt inculpat pentru deturnare de fonduri. Ceea ce mă va costa scump. Sau spun tot ce ştiu.

— Ai îndrăzni?

— Pune-te în locul meu. N-am niciun chef să merg la galere.

Roger se şi vedea vâslind.

— Dragă baroane, îţi dau un sfat: nu precipita lucrurile. Du-te la Rouvier: ministrul nostru de finanţe îl poate influenţa pe colegul său de la Ministerul de Justiţie, care la rându-i va putea înfrâna zelul unui magistrat prea curios.

— Uiţi că procurorul general Quesnay de Beaurepaire a hotărât urmărirea împotriva celor doi Lesseps, tatăl şi fiul, a lui Eiffel şi împotriva administratorilor canalului Panama? Instrucţia pornită nu se va mai opri. Beaurepaire este un om feroce! Iar Pinet un îngeraş pe lângă el.

— Du-te la Rouvier. Îi va conveni oare să dai pe faţă rufele murdare în timpul unui nou interogatoriu?

— Sigur că nu!

— Atunci cere să-l vezi.

— Peste câteva zile. Mai întâi plec la Nisa. Am nevoie să mă distrez... să beau şampanie...

Perspectiva unor chefuri îi ridica moralul.

„Ce personaj vâscos! îşi spunea Roger. Gras dar flasc, corupt şi corupător, rău dar servil, mi-e silă de tine şi puţin îmi lipseşte să nu te trag de barbă.”

— Îţi mulţumesc că m-ai însoţit, Darrieu. Ce prieten eşti! Să ne îmbrăţişăm!

Se strânseră în braţe. În ceaţa care urca de pe Sena, Reinach se îndepărtă. Iar el se gândea: „Deputaţii noştri sunt ca nişte pepeni”.

Roger socotise că e mai bine să nu-l informeze de dineul, foarte intim, pe care Rose îl dădea în strada

Varenne şi unde îl va întâlni pe Quesnay de Beaurepaire. Bănuitor, baronul s-ar fi temut, nu fără motiv, că Darrieu va încerca, între două pahare, să scape basma curată pe seama lui.

Draga de Rose, credincioasă trecutului, izbutise să învingă scrupulele domnului procuror general, căci: „Vom fi doar câţiva intimi, iar domnul deputat de Bordeaux cunoaşte bine unele detalii privind afacerea Panama, care vă vor interesa”.

Poate că domnul procuror general cunoştea altele despre domnul deputat. Totuşi un contact direct le-ar permite să se înţeleagă mai bine.

Blanchette, gripată, rămăsese acasă; Mergin stătuse bosumflat tot timpul mesei. „Nu mi-au plăcut niciodată judecătorii şi rareori vinovaţii”, declarase indulgentei lui inspiratoare.

Un punct de vedere pe care era gata să-l apere, dar care sigur nu ducea la Academie.

Fie la Palatul de Justiţie, fie în robă, fie în frac, într-un salon, Quesnay de Beaurepaire prezida, onctuos şi solemn. Nobil, asemeni lui Job din *Burgravii* lui Hugo, era un individ rece, care-şi făcea tot timpul probleme de conştiinţă, într-un cuvânt, un pisălog. Nicio stavilă nu se punea în calea frazelor lui preţioase.

Quesnay, după Lucile „Quenelle” („Chifteluţă”), avea o idee fixă: anarhiştii.

— Ministrul meu Ricard ar vrea să se ridice. Grilaje de fier de jur împrejurul Ministerului de Justiţie, pentru a-l proteja. De câte ori mă duc la el, pătrund într-o fortăreaţă! Mă primeşte cu pistolul pe masă. Eu, umil magistrat, de îndată ce aud de un atentat, alerg, cu preţul vieţii. El, baricadat, se teme de un al doilea Ravachol care ar putea să apară şi să-l asasineze.

— Ravachol! Povestiţi-mi cum l-aţi arestat, întrebă Roger, molipsit şi el.

— Nu citiţi ziarele?

— Ba da. Dar auzită din gura dumneavoastră, relatarea ar fi un privilegiu.

— Ştiţi că Ravachol s-a ascuns într-un imobil din L'Ile Saint-Denis. Deşi gloanţele şuierau pe la urechea mea, m-am pus în fruntea câtorva agenţi hotărâţi, am sărit pe fereastră şi l-am dezarmat pe criminal. Or, dacă oamenii mei ar fi pătruns pe uşă, o bombă ar fi explodat!

— Vă datorează viaţa.

— Da, doamnă.

Mergin tuşi.

— Credeam că l-a arestat comisarul Atthalain.

— Nu, domnule. Dar modestia îmi cerea să rămân în umbră în faţa unui subaltern.

— Vom spune şi altora, zise Roger.

Orgolios de când cu procesul Boulanger şi amestecat în toate sosurile guvernamentale, Quesnay nu era din cale-afară de agreabil. Emise câteva fraze bine ticluite în legătură cu rolul său în acţiunea intentată împotriva generalului, la înalta Curte, dintre care una:

— Am stăruit pe lângă judecători să se arate implacabili, dar ei nu m-au ascultat. Totuşi, cum zicea Kant: „Locul politicii e la picioarele moralei".

Mergin, în schimb, se gândea:

„Înainte de-a fi procuror general, semnai cu pseudonimul «Lucie Harpin» articole deşucheate în *La Vie Parisienne.* Vorba lui Montaigne: «Prin câtă abjecţie îşi atinge ambiţiosul scopul urmărit!»„

Şi, ca un adevărat Darrieu, Roger îşi spunea: „Panama la picioarele lui Quesnay de Beaurepaire, ce pacoste!"

Atunci un îngrijorător adevăr îi scăpă vajnicului slujitor al zeiţei Temis:

— Uneori consult *Codul.* Dar întotdeauna îmi consult conştiinţa.

Într-un cuvânt, nu mai era scăpare. Un curajos ca el nu face decât să viseze fapte măreţe; până la desert, Roger îşi rumegă spaimele.

Trecură în fumoar. Rose poseda arta de a se face nevăzută...

— Vă las puţin, atâta cât să fumaţi un trabuc..

Plină de naturaleţe, îl luă şi pe Eusèbe. Căci se întoarse după trei minute:

— Te cheamă Charpentier la telefon.

— Editorul meu! În toiul nopţii?

— E urgent!

Privirea iubitei adăugă: „Nu mai face pe prostul. Vino”.

Cei doi invitaţi puteau acum să se joace în voie de-a hoţul şi vardistul.

— Aşadar, începu Quesnay, sunteţi prieten cu Reinach.

— Prieten!? Ne cunoaştem.

— Baronul a fost martorul de căsătorie al fiicei dumneavoastră.

Ştia şi asta? Cotrobăise deci prin registrele primăriei!

— Reinach este o cunoştinţă.

— Spune-mi cu cine te-nsoţeşti ca să-ţi spun cine eşti! O, glumeam.

Îl luase cu binişorul; o cărămidă în cap la început, după care urma puşcăria!

— Domnule deputat, afacerea Panama a ridicat în faţa conştiinţei mele de om cinstit cea mai gravă dintre probleme: cea a patriotismului. Sunt magistrat, dar francez, înainte de toate. Afacerea Panama, acest dezastru naţional, m-a bulversat. O, ar fi deplorabil ca străinii să exploateze acest scandal împotriva noastră! Dar cum să-l evităm? Învinuirile care apasă asupra atâtor parlamentari sunt grele...

— Punctul meu de vedere e altul. Eu...

— Nu mă întrerupeţi. În luna iunie, m-am retras la ţară să studiez raportul Flory asupra activităţilor mărturisite şi... secrete ale afacerii Panama. Mă cutremur şi-acum! Reţinând împotriva administratorilor fapte calificate de lege drept nereguli financiare, am optat pentru urmărirea pe cale administrativă.

— Dar...

— Nu mă întrerupeţi. Şi urmăriţi evoluţia gândirii mele, o gândire care împinge scrupulele până la extrem. După vacanţă, întors la Paris, l-am întâlnit pe preşedintele Republicii. Conversaţia noastră m-a umplut de îndoială. Domnul Sadi Carnot, de obicei rece şi rezervat, mi-a deschis sufletul. „Lesseps nu e de rea-credinţă, mi-a spus. E impetuos, desigur, imprudent, a săvârşit fapte supărătoare, dar fără intenţia de a face rău. Îţi dai seama, dragă prietene, îţi dai seama de importanţa evenimentelor pentru un om, pe deasupra şi bun francez?”

Roger se fofilă:

— Foarte adevărat.

— Şi, pentru a încheia, preşedintele m-a încredinţat că se opune urmăririi: o Panama judiciară riscă să degenereze într-o Panama politică. M-am gândit. Era evident că partidele vor exploata afacerea, că vechea gâlceavă între centrişti şi radicali odată declanşată, boulangiştii, virtuoşi ca întotdeauna...

Aici, privirea lui Quesnay îl mângâie pe Roger.

— ...ar profita pentru a isca un scandal în piaţa publică, prilej pentru un nou asalt împotriva statului.

— Foarte-adevărat. Foarte-adevărat. Totuşi nu confundaţi boulangiştii şi foştii boulangişti.

— Ştiu. Închipuiţi-vă dilema în care m-am aflat după această întrevedere la Elysée. Rolul meu era să demasc cât mai multe lichele, dar în acelaşi timp doream să apăr instituţiile noastre. Ei bine, Quesnay de Beaurepaire socoteşte că un fiu nu-şi poate condamna mama.

— Mama?

— Franţa. Totul e chestiune de interpretare, nu? Dacă în actele comise de Lesseps nu se recunoaşte un caracter fraudulos, acestea nu constituie infracţiuni. Ne aflăm în prezenţa unor cvasi-delicte, nuanţă capitală. Sancţiunea nu va antrena nici închisoare, nici amendă. În schimb,

victimele vor obţine despăgubiri.

„Oho! gândi Roger, care vedea mijind zorile. Pricep: tribunalul civil în locul tribunalului corecţional, ar fi o scamatorie grozavă. Cât priveşte despăgubirile, domnilor acţionari: o să aşteptaţi voi mult şi bine!”

Încuviinţă.

— Într-adevăr, de ce să cereţi o pedeapsă platonică împotriva unui octogenar căzut în mintea copiilor? Mai bine să-i constrângeţi familia să restituie economiile atâtor oameni săraci.

— Da. Înclin spre această soluţie. Voi opta pentru o acţiune civilă în daune.

„Uf! Pinet n-avea decât să-şi închidă dosarul. Înmormântare clasa întâi după care, în fine, va putea respira uşurat.”

— Mai serviţi un trabuc, domnule procuror.

— Cu plăcere.

Îl aprinse cu grijă ca pe-o adevărată delicatesă, urmări cu privirea norul de fum ce se risipea şi continuă:

— Domnule Darrieu, mi s-a raportat un detaliu amuzant. Când Reinach voia să cumpere un parlamentar, nu-i oferea bilete de bancă. Nu, ar fi fost grosolan. Îi trimitea o cutie de havane şi, sub ţigări, ghiciţi ce găsea mizerabilul?

— Nu, nu ştiu…

— Un cec!

— Un cec? De necrezut!

— Dar adevărat.

Şi iată cum îi dădu „Quenelle” peste nas lui Roger, căci dacă era ticălos, nu era prost.

XLIII

O SĂPTĂMÂNĂ MAI TÂRZIU, REInach se întoarce de la Nisa. Orizontul, deja sumbru, s-a întunecat şi mai mult, căci *La Cocarde* a lui Ducret, acuzându-l în fiecare seară, cere arestarea lui. Cine, îndărătul acestui ziar, conduce asaltul împotriva lui? Hertz desigur. Numai Cornelius poate fi atât de bine informat. Ştie tot despre Panama.

A doua zi, 19 noiembrie, un anume Delahaye, deputat boulangist, va interpela guvernul cu privire la ritmul lent al justiţiei în clarificarea problemei. Dar ce e mai grav, Ricard, ministrul de justiţie, şi-a convins colegii să intre în acţiune. Şi ultimă lovitură a sorţii, Quesnay de Beaurepaire – cu toate că o scrisoare călduţă a lui Roger Darrieu îl încredinţase de bunele intenţii ale teribilului procuror – va fi constrâns să asculte de ministrul său. Avea să expedieze, aşadar, citaţiile.

O nenorocire!

Baronul speră să obţină din partea guvernului respingerea interpelării, şi determinarea lui Ricard să renunţe la deschiderea acţiunii publice. Dar pentru această, Hertz trebuie să tacă. Va accepta?

„Nu prea am ce să-i promit. Clemenceau ar putea să-l potolească. Sau Rouvier? Dar vor dori oare?”

Tristă întoarcere. Noaptea ceţoasă învăluie totul, expresul încetineşte, trece printr-o suburbie murdară, apoi se opreşte: Parisul.

Reinach iese din gară.

— Cumpăraţi *La Cocarde*! strigă un vânzător de ziare.

Zeci de mâini se întind şi-şi smulg ziarul, pe a cărui primă pagină se etalează, pe patru coloane: *Von Reinach, hoţ şi spion!*

Mai mulţi urlă:

— Un putregai!

— Un vândut!

— Să fie înhăţat!

„Prietenul nostru Delahaye, scrie Ducret, îl va denunţa la Adunarea Deputaţilor pe acest mizerabil, ahtiat după bani, pe cei tocmiţi de el, toată această pleavă de parlamentari care au traficat.”

— Să spună tot ce ştie, baronul!

— Oameni ca ăsta trebuie împuşcaţi!

— Nu vor îndrăzni.

— Atunci, domnule, îţi făgăduiesc o revoluţie.

— Cumpăraţi *La Cocarde*!

Şi mânia lor creşte, trece de la un grup la altul, îl face pe Reinach să se dea înapoi. Se aruncă într-o birjă.

„Sunt pierdut.”

Rămâne de văzut…

O sută cincizeci de deputaţi, miniştri, douăzeci de ziare cu influenţa lor, bancheri cu casele lor de bani ridică un bloc solid, înalt cât un munte, pe care dinamita domnului Delahaye nu-l va zdruncina cu una-cu două. Muntele nu va sări în aer; căci odată cu el ar exploda şi regimul, ceea ce desigur Quesnay de Beaurepaire, omul cu conştiinţa şi mâinile curate, nu ar dori. Bineînţeles că nu. Să se prăbuşească ordinea sa morală în valurile de abjecţie declanşate de un limbut? Niciodată!

Ai dreptate, baroane, minusculă pietricică din piramida burgheză. Sacrificiul tău ar deschide o breşă prin care ar izbucni avalanşa. Odihneşte-te aşadar în voie, în ciuda coşmarelor tale; mâine, republica ta care veghează, enormă şi bine sudată, va impune tăcerea acuzatorului

tău.

Neuilly, acasă la Rouvier.

— Hertz face pe bolnavul, zice Reinach. Refuză să mă vadă. Să mergem la el. Vă jur, domnule Rouvier, că pentru mine e o chestiune de viaţă sau de moarte.

— De ce să merg şi eu? întreabă prudentul ministru de finanţe.

— Ca să înceteze o dată campania lui de delaţiuni. Ştiţi să-l convingeţi.

— Sunt gata să fac acest demers – oricât de grav ar putea să pară – cu o condiţie.

— Pe care o accept.

— Să nu mă înţelegeţi greşit. Cer un martor: pe domnul Clemenceau. Împreună, vom căuta să vă salvăm.

Minte. Lui Rouvier puţin îi pasă de Reinach, dar se teme de dezvăluirile din *La Cocarde.* Numele lui figurează pe lista lui Hertz, un criminal, informat de Clemenceau, căruia imbecilul de baron i-a mărturisit acum doi ani tot ce ştia.

„Numai Clemenceau e în stare să oprească o afacere scandaloasă în care sunt implicat”, îşi spune.

Duelul nu pune faţă-n faţă doar doi bancheri veroşi. Peste capetele lor, se înfruntă radicalii şi centriştii.

— Vă voi primi după-amiază la minister, după şedinţa Camerei şi vom merge împreună acasă la domnul Clemenceau. Să nu ne pierdem speranţa!

Niciunul nici celălalt nu e liniştit: ce se va întâmpla la Adunarea Deputaţilor? Interpelarea lui Delahaye, dacă nu va fi amânată, riscă să declanşeze un incendiu. Reinach, apoplectic, cu privirea rătăcită, se şterge pe frunte şi repetă:

— Este pentru mine o chestiune de viaţă sau de moarte.

Nu se gândeşte decât la el, bineînţeles. Şi Rouvier:

„Cum să scap cu fata curată fără să-mi pierd

portofoliul?”

Palatul de Justiţie
Cabinetul procurorului general.

Austerul Quesnay de Beaurepaire meditează:

„Deoarece opinia publică mă obligă, deoarece Ministerul de Justiţie îmi ordonă, voi asculta numai de conştiinţa mea. Niciun republican nu-mi va reproşa că am tergiversat; căci am vrut, departe de furtunile care se vestesc, să abat corabia panameză în apele mai liniştite ale unui port. Dar Dumnezeu mi-e martor că, sclav al legii, o aplic. Acum, domnule ministru de interne, Émile Loubet, asumaţi-vă răspunderea împreună cu guvernul dumneavoastră.”

Îşi luă tocul şi scrise:

„Paris, 19 noiembrie 1892.
ora 2 noaptea.

Domnule ministru de justiţie,

Am onoarea să vă informez că astăzi îi voi cita pe domnii Ferdinand de Lesseps, Charles de Lesseps, Fontane, Cottu, Eiffel şi Reinach să compară joi, 24 noiembrie, în faţa primei camere a Curţii de Apel, care se constituie ca instanţă corecţională, – sub învinuirea de escrocherie, abuz de încredere şi complicitate.

Trimit citaţiile la ora 5.”

Astfel Ricard, ministrul său, obţine un ultim răgaz pentru a reflecta la scandalul ce ar putea izbucni.

Mai rămâne o datorie de împlinit: Reinach, Joseph, ginerele şi nepotul susnumitului Jacques, îi este prieten. Va trebui ca Joseph să înghită această şopârlă, dar se pot şterge urmele.

„Sâmbătă 19 noiembrie.

Dragă prietene,

Vreau să-ţi aduc la cunoştinţă cu mare strângere de inimă, şi pe această cale, trista veste care-ţi va parveni astă-seară sau mâine dimineaţă. Citaţiile în afacerea Panama vor fi lansate şi cuprind numele unei persoane care ţi-e foarte apropiată. Probabil că ea te-a şi informat, deoarece la 4 noiembrie, domnul consilier Pinet, anchetatorul, l-a inculpat în interogatoriul său.

Te rog să mă crezi, sunt dezolat şi nicio altă datorie îndeplinită sub ochii mei, la parchetul meu, nu m-a costat vreodată atât de scump.

Acelaşi prieten dintotdeauna,
J. Q. De Beaurepaire."

Dacă citaţiile nu sunt oprite de Ricard, această scrisoare va ajunge la destinaţie, dar domnul procuror general tot mai doreşte ca ministrul de justiţie să-i ofere prilejul să-şi manifeste şi cealaltă conştiinţă de magistrat.

La Cameră. Ora 2.30

Rouvier, care traversează sala Laocoon, îl zăreşte pe Clemenceau aşezat pe o banchetă şi se apropie.

— L-am întâlnit pe baronul de Reinach. M-a speriat. E într-o stare morală deplorabilă.

— O, înţeleg!

— Putem să-l ajutăm să iasă din acest impas?

— În ce fel, domnule ministru? Afacerea capătă o asemenea importanţă?! Suntem depăşiţi.

Cei doi bărbaţi se măsoară din ochi:

„Oare Clemenceau se pregăteşte încă o dată să răstoarne un guvern din care nu face parte?",

„Ce aşteaptă Rouvier de la mine?"

— Ai de gând să declanşezi o criză care va pune

regimul în pericol? Colegul nostru Delahaye va cere să se facă lumină asupra afacerii Panama. Îl vei ajuta?

— Să luăm întrebările pe rând, răspunse Clemenceau. Cred că e greu să se evite interpelarea lui. Dar curăţirea acestor grajduri prezintă riscuri la care trebuie să ne gândim. O sută cincizeci de deputaţi convocaţi pe banca acuzării e mult... foarte mult...

Aşadar amândoi se tem de destăinuirile făcute de partidele lor. Acordul se încheie. „Să evităm dezbaterea de o parte şi de alta şi să amânăm interpelarea pentru o dată ulterioară.”

— În ceea ce-l priveşte pe Reinach, continuă Clemenceau, rolul lui nefast riscă să-i atragă mari neplăceri, domnule ministru. Colegii dumneavoastră rămân ostili urmăririi judiciare?

— Sunt împărţiţi. Loubet, Ribot, susţinuţi de Sadi Carnot, ar prefera s-o evite. Ministrul de justiţie e hotărât s-o continue.

— Un imprudent pe care am să-l iau eu la refec. Din păcate, asupra ziarului lui Ducret n-am nicio putere.

— Dar asupra lui Hertz?

— Poate... cu toate că... Bună ziua, Darrieu.

Acesta era extrem de nervos. De opt zile, l-au înnebunit ziarele. Fără îndoială, n-a găsit în *La Cocarde* decât numele unor deputaţi legaţi de emisiunea cu tragere la sorţi, dar dacă ziaristul are de gând să caute până în 1883, scandalul ameninţă să-l atingă şi pe el.

— Ştiţi că Floquet va face o declaraţie senzaţională? zise el.

— O declaraţie? în ce problemă? se miră Clemenceau.

— Va recunoaşte că a încasat 300000 de franci de la societatea Panama cu prilejul alegerilor împotriva lui Boulanger.

— M-ar mira.

Că i-a încasat? Sigur că nu. Ci că o mărturiseşte.

— Mă duc repede să-i vorbesc. Domnule ministru, vă

rog să fiţi la ora şase la mine acasă, în strada Clement-Marot. Îmi veţi expune doleanţele protejatului dumneavoastră.

Şi Clemenceau dispare.

— Am început-o prost, se plânge Roger, căutând o încurajare în ochii lui Rouvier.

— Dimpotrivă, prietene. Totul se va aranja. Fii liniştit.

Şi se îndepărtează, întrebându-se: „Nu cumva oi fi şi tu unul din profitorii cecurilor? Înseamnă că suntem cam multişori”.

Parlamentarii se îndreaptă spre locurile lor. Vinovaţi şi inocenţi aşteaptă cu sufletul la gură. Floquet prezidează, cu părul alb, cu chipul răvăşit. Cu un glas bătăios, atacă:

— Ordinea de zi prevede discutarea interpelărilor legate de afacerea Panama. Înainte de a da cuvântul domnului Delahaye, afirm în faţa Camerei că, în împrejurările despre care a fost vorba, nu numai că n-am exercitat nicio presiune asupra cuiva, dar n-am cerut nimic, n-am primit nimic şi n-am distribuit nimic.

„Ce tupeu”, se gândeşte Roger.

În afară de boulangişti, toţi ţin la Floquet. El şi Constans l-au doborât pe general. El a salvat Republica. Un ropot de aplauze întâmpină acest scurt discurs, ropot în care se unesc radicali şi centrişti.

Ricard, straşnic dojenit de Clemenceau, profită. Se urcă la tribună:

— La ora actuală, instanţa e prinsă cu citaţiile ce urmează să fie emise de domnul procuror general al Curţii de Apel din Paris. Sunt în imposibilitate să răspund interpelărilor.

Ceea ce înseamnă: „Pentru moment, bat în retragere”.

Iar Delahaye se poate duce să bea un păhărel.

Roger răsuflă uşurat…

Prost din fire, dar alarmat de declaraţia ambiguă a ministrului de justiţie, Loubet scrie în grabă un bilet pentru Quesnay de Beaurepaire: „Nu lua nicio hotărâre

înainte de-a mă vedea. Mă întorc la Ministerul de Interne. Te aştept acolo”.

Rezistă bine Muntele, deşi tremură, la temelie: privirea ghiceşte, presimte unele fisuri.

Ora 5. Ministerul de Finanţe,

Rouvier îl găseşte pe Reinach, prăbuşit chiar în fotoliul ministerial. O fi avut o criză? Abia vorbeşte. Veştile de la Cameră îl interesează, dar îi privesc în primul rând pe alţii, nu pe el. Un singur lucru contează:

— Voi fi arestat? L-aţi convins pe Ricard să întârzie expedierea citaţiilor? Nu? Atunci sunt pierdut.

Trei vorbe pe care le rosteşte pentru a zecea oară astăzi, înspăimântat.

— Curaj, baroane. Convingerea mea rămâne că Loubet îl va influenţa pe Quesnay de Beaurepaire. Mergem în strada Clement-Marot.

Într-adevăr, domnul ministru face imposibilul, fără vreun interes personal. Aşadar, Rouvier apucă acest pachet gelatinos şi greoi şi-l târăşte sub privirile nedumerite ale uşierilor săi.

Clemenceau îi ascultă fără entuziasm.

— Doriţi să întreprind un demers pe lângă Hertz. Nu va avea însă niciun rezultat. Dar fiindcă insistaţi, să mergem la el în strada Henri-Martin.

Într-adevăr, şeful partidului radical se arată foarte datorilor.

— Prefer să-i vorbesc mai întâi între patru ochi. Aşteptaţi cinci minute, apoi urcaţi şi dumneavoastră, spune el, în timp ce trăsura opreşte în faţa somptuoasei locuinţe.

Sus în birou:

— Dragă prietene…

— Dragă domnule deputat… Ce vânt te-aduce?

— Cel vestitor de furtună.

Escrocul-şantajist zâmbi. Cu-atât mai bine dacă

Reinach declară: „Sunt pierdut”. Să plătească!

— Uită o clipă de el, domnule Hertz, şi nu-i spune lui Rouvier că eu ţi-am furnizat informaţiile în legătură cu Panama. Ţin să-l menajez deoarece situaţia cere multă prudenţă. Ai răbdare. Gândeşte-te. Apoi, de azi în trei luni, vom strivi acest centru corupt.

— Dar ce, fac eu dezvăluiri presei? Ştii cine este la originea scandalului: Constans. Da, fostul ministru de interne…

Mincinosul. Sunt înţeleşi: Hertz vrea să dea lovitura de graţie unui debitor terminat, iar Constans caută să răstoarne guvernul pentru a redeveni ministru.

Ce moravuri!

Clemenceau e dezgustat. Nu se-arată, dar ce om cinstit!

Sunt introduşi ceilalţi doi vizitatori. Intră Reinach, urmat de Rouvier. Dintr-o dată, gemând şi gâfâind, perspectiva unei explicaţii cu Cornelius l-a galvanizat. „Te implor, plâng, fac apel la clemenţa ta, bătrâne prieten, iubite frate, să ne îmbrăţişăm. De ce această vrăjmăşie?”. Îşi frânge mâinile şi izbucneşte în plâns.

— Da’ răspunde o dată!

— Prea târziu.

— Accept condiţiile tale. Sunt la cheremul tău.

— Prea târziu.

— Eşti coreligionarul meu!

— Du-te dracului.

— Fie-ţi milă!

— Prea târziu. Acum un an, aş fi acceptat şase milioane ca să ştergem totul cu buretele. Adu-mi-i acum.

— N-am de unde să iau nici zece, nici măcar cinci mii de franci. Dă-mi un răgaz. Jur de faţă cu martori…

— Atunci du-te pe copcă.

— Haimana!

— Pramatie!

Se insultă, ţipă, tremură. Ceilalţi îi despart. Hertz e livid

şi Reinach verde.

Cortină.

30 de secunde mai târziu. În faţa casei.

— Să ne oprim, declară Rouvier. Am făcut dovada bunăvoinţei şi neputinţei noastre. Mă las în voia evenimentelor.

Cu alte cuvinte: „Descurcă-te. Fiecare pentru sine”.

Clemenceau îl priveşte pe când se îndepărtează şi se gândeşte: „Mori de frică şi-ţi iei tălpăşiţa; dar *La Cocarde* te va ajunge din urmă”.

Sprijinit de un felinar, baronul se înăbuşă, cu jobenul într-o parte; seamănă cu un chefliu care a depăşit măsura.

— Sus inima, zise Clemenceau. Haide la Constans!

Reinach se lasă urcat într-o birjă.

— Strada des Écuries d’Artois, 35. Şi dă bice cailor!

Ce devotat e domnul preşedinte al grupului radical atunci când face supremul efort pentru a apăra un hoţ de închisoarea corecţională.

Pe drum:

— Sunt pierdut, repetă Reinach.

Iar? Dar e o manie!

— Nu te mai văita şi păstrează-ţi cumpătul că mă supăr, să ştii.

Lasă trăsura să-i aştepte, sună şi cer să fie anunţaţi.

Întrevederea începe cu stângul! Aflând că e bănuit de Clemenceau ca autor al divulgărilor din *La Cocarde,* Constans protestează, cu mâna pe inimă.

— N-aş face una ca asta. Mă cunoşti doar.

Tocmai că-l prea cunoştea: arivist, combinagiu şi sforar ca nimeni altul. Apoi situaţia se degradează, căci intervine Reinach:

— Aveţi destulă influenţă asupra unui ziar de după-amiază pentru a-l împiedica să mă dezonoreze.

— Sunteţi dezonorat.

— Oo!

— Dealtfel, acest ziar atacă şi pe unii colegi ai mei radicali. Credeţi că aş tolera una ca asta dacă mi-ar sta în putere să-i impun tăcerea?

— Nu-mi rămâne atunci decât pistolul.

— Şantaj! Nu vă mai reţin.

Prăbuşit pe canapea, Reinach se sufocă, îşi smulge cravata de la gât, gulerul tare, simulează o criză de nervi... sau poate că o şi are. Clemenceau îl zgâlţâie, celălalt scoate un horcăit, se ridică. Dar e gata să cadă iar.

— Constans! Vezi în ce stare e nenorocitul ăsta. Hai, încearcă să faci ceva!

— Nu... nu pot... Dar domnul de Reinach e bogat! N-are decât să-l caute pe Ducret şi să-l cumpere.

— Bogat? Vă înşelaţi, bolboroseşte baronul. Eu bogat? N-am nicio leţcaie. N-am nici cu ce să-mi plătesc trăsura.

— Dacă e numai atâta, îţi împrumut eu.

Şi generos, scoate din buzunarul vestei cinci franci, pe care celălalt îi ia.

Pe trotuar.

Nu le mai rămânea decât să se despartă. Ce alt demers să mai întreprindă? Zarurile fuseseră aruncate.

„Cumpăraţi *La Cocarde,* cumpăraţi *La Cocarde*!”

A apărut ediţia a cincea, care publică ultimele ştiri despre Panama, sub dublul titlu: *Floquet minte la Cameră* şi *Urmărirea deschisă împotriva lui Reinach.* Aşadar Loubet n-a putut să-l convingă pe Quesnay de Beaurepaire; citaţiile se răspândesc în tot Parisul.

— Mă abandonezi! oftează baronul.

— Mă întorc acasă, căci am invitaţi la cină, răspunde Clemenceau, căutând să scape.

Îi aruncă un os:

— Mâine, vom reexamina situaţia.

— Mâine, voi fi mort.

— Hai, lasă prostiile. Ia o doză serioasă de somnifer şi dormi. Bine, îţi cedez trăsura.

Se subînţelege: „Cheltuielile mărunte le las în seama dumitale, iar cei cinci franci îţi rămân neatinşi”.

Reinach trece pe la ginerele şi nepotul său. Acesta, informat de procurorul general, îl ia în primire de la uşă:

— Eşti ruşinea familiei. Ne-ai făcut de râs. Din cauza ta pierd o ambasadă. Cum îndrăzneşti să te prezinţi în faţa noastră, fără cravată, fără guler, ca un borfaş? Puşcăria te mănâncă şi de fapt asta-i tot ce meriţi.

De ce nu ghilotina? în felul acesta, ar scăpa de el.

— Ascultă, Joseph...

— Taci. Că eşti hoţ, mai treacă-meargă, dar să te laşi prins? Fraierule!

Din fericire copiii s-au culcat; nu vor auzi în ce mod e tratat bunicul lor.

În schimb doamna Joseph Reinach dă buzna, isterică:

— Sper că n-ai venit să te ascunzi la noi: ia-o din loc.

— Fetiţa tatii...

— Fetiţa ta nu te mai cunoaşte.

— Ba te cunoaştem prea bine, rectifică soţul ei.

În ceasul al doisprezecelea, în faţa îndoliatei cu coasa, sunt în stare să-i refuze un păhărel cu rom şi ultima ţigară. Baronul strecoară totuşi o vorbă.

— Dacă Joseph i-ar telefona lui Quesnay de Beaurepaire? Chiar o fi fost trimisă citaţia mea? O să mă certaţi pe urmă.

Ideea pare pertinentă. Joseph îl cheamă pe domnul procuror general, care explică:

— Loubet m-a primit la Ministerul de Interne. Refuzând să răspundă el de oprirea urmăririlor, doreşte să-mi asum eu această răspundere şi să mă opun ministrului meu. Puteam să accept? Eu, magistrat integru, aveam să părăsesc drumul cel drept? Loubet insistă: „Vei deschide o rană prin care va curge sânge curat republican”.

— Şi?

— Am răspuns: „Decât să-mi trădez conştiinţa, mai bine îmi dau demisia”.

— Şi?

— N-a acceptat-o.

— Ce înseamnă asta?

— Ceea ce te-am înştiinţat prin scrisoare.

— Bine... mă rog... vai!

— Dragă prietene, am luat asupră-mi să ordon ca citaţiile să fie înmânate direct interesaţilor şi nu servitorilor. Aşa încât, pentru moment, valeţii nu vor afla nimic despre aceste drame familiale.

— Sunteţi foarte, foarte omenos, domnule procuror general. Vă mulţumesc.

Şi aşază receptorul în furcă.

— Le-a expediat? întreabă doamna.

— ...Da...

— Repede, telefonează prietenilor tăi politici. Avertizează-i. Să fie atenţi.

— Asta înseamnă cel puţin patruzeci de telefoane! Mi le vei rambursa, zise Joseph întorcându-se către socrul lui.

Dar Reinach se făcuse nevăzut.

Muntele trezit în bubuituri înăbuşite se fisurează. Toată greutatea apasă într-o parte, cedează puţin câte puţin, asemenea unui baraj cu digurile solicitate. Se va prăbuşi. Fără grabă, greoi şi moale, începe să se prăvale, încet, apoi tot mai repede şi, valuri-valuri, se transformă într-o mare de lavă.

„Cumpăraţi *La Cocarde.* Cumpăraţi *La Cocarde!”*

„Ieri la miezul nopţii, baronul de Reinach, după ce s-a întors la reşedinţa sa din strada Murillo, s-a sinucis. În oraş circulă zvonuri că ar fi sucombat unui atac providenţial. Dar nu-i decât o glumă. Omul acesta laş şi hăituit, omul acesta părăsit de toţi, care spunea întruna, de patruzeci şi opt de ore: «Sunt pierdut», a ales moartea

pentru a evita să compară în faţa instanţei corecţionale.”

Cine-l va regreta? Nimeni. Nu va avea nici flori, nici coroane. Nici măcar un pumn de ţărână.

XLIV

ÎN APARTAMENTUL DIN BULEVARDUL Haussmann, acasă la Blanche, mobilele stil Ludovic XVI distonau în mod vădit cu trofeele aduse din Africa de soţul ei; păşeai pe blănuri de tigru; la tot pasul dădeai de păsări împăiate iar, în vitrină, printre medalii, ceşti, miniaturi, se lăfăia punctul de atracţie al tezaurului: un corn de rinocer.

În acest amurg, în faţa unei ceşti de ceai, Violette, de curând întoarsă din Anglia, stătea de vorbă cu sora ei.

Palidă, vaporoasă, dădea impresia că ar avea nevoie de mai multă friptură în sânge. Şi atât de pură…

„Dar eu n-aş fi prea sigură, se gândea Blanche. Ştii doar că pe bărbaţi îi aprinde şi focul şi răceala, o răceală deghizată. Inocenţa îi stârneşte şi caută atunci să devasteze, să pustiască totul.”

— Acum că te-ai întors la Paris, ce-ai de gând să faci? Ţi-ar place să locuieşti la Rose, în strada Varenne?

— Da… şi nu. Nu prea-mi plac recepţiile, dineurile. Sunt o singuratică. John spunea: „o plantă de acvariu”.

— Dar în acvariu există şi peşti.

— Care însă nu vorbesc! Ar fi trebuit să intru la mănăstire, să mă rog în dangătul clopotelor…

Visătoare, privea pe fereastră sfârşitul unei zile de toamnă.

— John a încercat…

— E iubitul tău?

— Vezi răul pretutindeni! E un pastor.

— Căruia îi spui John!

— Iar soţiei lui, Mary, deoarece am locuit patru ani sub acoperişul lor. Ai uitat?

— Şi ce încerca John?

— Să mă convertească la protestantism.

— Surioară, ieşi repede din paradisul tău pierdut, mărită-te, fă copii. Vei avea griji, în schimb nu vei mai avea timp să te gândeşti la prostii. Ce, pleci?

— Am oră la croitoreasă.

— Aşa? Bine. Alege-ţi rochii frumoase. Eşti îmbrăcată prost, ca o predicatoare! Şi-apoi, mănâncă mai multe cotlete în sânge. Te găsesc cam... limfatică.

Se îmbrăţişară.

— Soţul tău e tot la vânătoare în Zanzibar?

— Da.

— Sărmanul Raoul!

— Ba deloc. Sărmana de mine. El se distrează.

Violette, care se ţinea deoparte, se aplecă.

— O, ce obiect curios în vitrina ta!

— E un corn de rinocer.

Ia te uită, niciodată nu mi-aş fi închipuit!

Avea aerul simandicos al unei *lady* care n-ar pune mâna pe un asemenea obiect pentru nimic în lume.

— Bine, am plecat.

Din anticameră se auziră paşi.

— Aştepţi pe cineva?

— Pe domnul Darrieu.

— Nu-l cunosc.

Dar umbra unui zâmbet i se ivi pe buze: vizitatorul avea cheia apartamentului.

Intră grăbit, cu o servietă sub braţ, descompus la faţă, livid şi se opri uimit în faţa vizitatoarei.

— Ţi-o prezint pe sora mea... abia întoarsă din Anglia. Violette, iată un foarte bun prieten: Roger Darrieu.

— Domnule...

— Bună ziua, domnişoară. Dumneavoastră v-aţi întors

din Anglia, iar eu mă pregătesc să plec în scurt timp.

— Cum, se miră Blanche, pleci în voiaj?

— Am să-ţi explic eu.

Tulburat, se aşează şi ceru un ceai.

— Sau mai bine un coniac. Repede. Sunt la pământ. Iubita lui se îndreptă spre oficiu. Dintre cei doi rămaşi, cine va începe conversaţia?

— Domnule, sper să vă revăd în curând…

— Şi eu. Dar spuneţi-mi, engleza e foarte grea?

— Te obişnuieşti.

— Eu nu cunosc decât cuvintele: *Yes, No.* Şi altceva? Dacă aş avea timp, m-aţi învăţa dumneavoastră, căci vă găsesc foarte… foarte…

— „Atrăgătoare”?

— Exact. Ne înţelegem. O, ce complicată e viaţa!

— Vă ocupaţi… de afaceri, fără îndoială.

— Da. Sunt deputat. În fine, mă ocup şi de automobile. Şi dădu peste cap paharul pe care i-l adusese Blanche.

— Vă las, spuse surioara, simţindu-se de prisos.

— Telefonează diseară, draga mea.

— Negreşit. Nu mă conduce. Drum bun. Domnule… şi la dus şi la întors.

— Mulţumesc, domnişoară Violette.

— Miss Violet!

Ea îi întinse două degete făcând o uşoară reverenţă pe care el o susţinu. Dar după ce fata ieşi, Blanche strigă indignată:

— Nu ţi-e ruşine? Să te prezinţi astfel! Să mă tutuieşti în faţa unei copile! Şi să bei alcool la ora ceaiului!

— Ştii că…

— Ce s-a întâmplat?

— S-a zis cu noi!

— Iar!

— Mai mult ca niciodată. Delabaye a vorbit.

— Am bănuit eu, zise Blanche.

— Nu mi-am imaginat un asemenea discurs. Ascultă: se

suie la tribună, acuză, denunţă...

— Pe cine?

— Pe nimeni. Pe toată lumea. Ceilalţi strigă: „Nume! Vrem nume!” Dar boulangistul acesta refuză să le dea şi cere o comisie de anchetă, căci: „Văd aici două categorii de oameni: cei care au încasat şi cei care n-au încasat".

— Ai fi putut adăuga: „Şi cei care ar fi dorit să încaseze”.

— Nu puteam să spun. O, ce şedinţă îngrozitoare, ce scandal, o adevărată încăierare! Delahaye refuză orice nume. Camera îi pretinde. Floquet urlă: „Citaţi nume!” Déroulède latră: „Doar le cunoaşteţi!”

— Şi tu?

— Eram mort de frică.

— Bineînţeles; totuşi, de vreme ce acuzatorul tău a rămas mut, care-i noutatea?

— Comisia de anchetă. După trei ore de şedinţă, de insulte şi de injurii, a fost votată.

Aşa cum umbla, lovindu-se de mobile, Roger părea că fuge de un judecător, cu mâna întinsă, care-l desemna vindictei publice.

— Opreşte-te, îl rugă Blanche. Să ne gândim. Pentru început...

— ...o să mai beau un coniac.

— Nici vorbă. Vrei să-mi răspunzi, fără ocolişuri? Cât ai primit de la societatea Panama?

— Două sute de ludovici.

— Numai atât? Reinach lucra în stil mare. Patru milioane meritau să faci negustorie. În treacăt fie spus, mă mir că justiţia l-a urmărit pe inventatorul procentului de 3% amortizabil. Dar justiţia avea motivele sale. Pe când cele două sute de ludovici ai tăi sunt gunoi.

— Care nu-mi va purta noroc, te încredinţez!

— Îţi închipui că această comisie de anchetă va scormoni peste tot? Şi-apoi mi-ai spus de-atâtea ori: „N-am semnat nicio hârtie”.

— Am primit cecuri,

— La purtător!

— Mai întâi caută să înţelegi…

— Căci sunt proastă?

Roger, care era gata să spună „da”, se răzgândi.

— Nu ştii ce şiret era baronul nostru. După câte aflu, pe talonul fiecărui cec trecea iniţialele beneficiarului. „E.A.” înseamnă Emmanuel Arène, „M.R.” Maurice Rouvier, „M.F.”… monseniorul Freppel.

— Un episcop! Foarte bine. Cu cât sunt compromişi mai mulţi oameni de vază, cu-atât rişti mai puţin.

— O, lasă gluma! Vom fi târâţi cu toţii într-o mocirlă îngrozitoare.

— Din care veţi ieşi albi ca neaua, ţi-o promite Blanche a ta.

— Parcă o aud pe Lucile îndrugând verzi şi uscate.

— Mulţumesc! Atunci, descurcă-te. O să-ţi trimit ouă tari la puşcărie.

Şi cu întârziere, îi veni o idee:

— Ai de gând… să te refugiezi… în Anglia?

— Poate…

— Mincinosule! I-ai spus Violettei. Zău aşa! Te porţi ca Boulanger! Un personaj căruia îi reproşai că dă bir cu fugiţii, ca ultimul mişel!

— Doamna ar prefera să fiu citat în faţa instanţei corecţionale? Sau să-mi pun capăt zilelor ca Boulanger?

— Oo! generalul tău a murit din dragoste, la cimitirul din Ixelles. Dar să-ţi atârni ştreangul de gât pentru patruzeci de mii de franci! R.D., mi-e milă de tine.

Dezgustată, Blanche se împiedica la rândul ei de mobile.

— Dar te previn: dezertează, acoperă-te de ridicol şi între noi doi totul s-a sfârşit.

— Bine.

— Cum bine? Doreşti să rupem?

— Vreau să-mi apăr pielea… să fiu dat uitării… eu…

tu...

Se bâlbâia, asuda, se ştergea. Oare se cuvenea să-l dăscălească şi să-l convingă să nu plece? Renunţând, îi aruncă, dispreţuitoare:

— Du-te. M-am săturat de tine, afaceristule, fricosule! Dar mai întâi dă-mi cheia! Şi dispari din faţa ochilor mei!

Roger se execută, grăbit s-o şteargă, schiţă un jalnic „la revedere” şi se năpusti spre uşă.

„Afacerist, fricos, ei bine da, o să-mi apăr pielea!”

Căci comisia de anchetă porni în căutarea lui.

„S-a zis cu mine! îşi repeta Roger. Voi fi demascat. Ca să nu mai vorbim de iniţialele mele marcate cu fierul roşu pe trei cutii de trabucuri!”

Sigur, Delahaye, băgăciosul ăla, îl bănuia că face parte din sindicatul de control, de vreme ce în timpul discursului îl cântărea cu privirea, având aerul că spune: „Pe tine, băiete, n-am să te scap” şi, de câteva zile, înţelesese după unele semnale că poliţia asculta convorbirile lui telefonice; libertatea lui depindea de un fir de aţă. Şi, judecând după umbrelă, mustăţi şi pălăria cu borul moale, ar fi jurat că numeroşi poliţişti îl urmăreau – iată-l de pildă pe acela, pitit îndărătul unei vespasiene pe bulevardul Haussmann.

— Birjar, la gara de nord. Repede!

O trăsură, cu perdeluţele trase, îl va duce până acolo – prima etapă spre Anglia.

Ca toţi aceia care doresc să treacă neobservaţi, îşi schimbase vocea şi-şi trăsese pălăria pe ochi. „Ciudat client, îşi spunea pesemne vizitiul. Pare cam suspect.”

Cel puţin aşa îşi închipuia Roger după felul în care acesta îi răspunsese:

— Bine, domnule.

Începu lungul calvar de pe strada La Fayette, plină de agenţi care mai rău încurcau circulaţia. Şi ei se întrebau probabil: „Cine-o fi în trăsura aceea? Doi îndrăgostiţi? Ori nişte anarhişti?”

Mai bine să ridice perdeluţele. Dar să se retragă în fundul birjei ca să nu fie identificat. Căci de! un deputat, fie el şi de Bordeaux, e remarcat la Paris.

„De ce nu sunt un necunoscut? Nimeni nu mi-ar da atenţie.” Bine gândit. Numai că unui simplu particular, de Lesseps nu i-ar fi oferit niciodată trei cutii cu havane.

— Aproape am ajuns, domnule. Unde să trag? La trenurile locale sau la marile linii?

— La trenurile locale.

Întrebarea era cu tâlc. Doar nu era să cadă într-o cursă atât de grosolană.

„Plătesc, mă depărtez, îi induc în eroare pe urmăritorii mei, mă întorc şi-mi cumpăr biletul.”

Dar ce să vezi! Pe individul vâscos, cu privirea şireată care privea lung la călători, îl ştia din 1883, când îi ceruse să-l fileze pe Louis, apoi, mai târziu, când îl întâlnise în anticamera lui Boulanger. Individul nu era altul decât inspectorul Chaville, redutabil sticlete al Ministerului de Interne. Supraveghea gara! Avea să-l acosteze?

Slavă domnului, nu arestezi un parlamentar înainte de a-i fi ridicat imunitatea. Dar îl poţi semnala la frontieră, ceea ce îl va obliga să facă îndată cale-ntoarsă. Şi mâine ziarele vor anunţa pe patru coloane: Darrieu-Panama... omul cu greutate... care în curând nu va mai cântări nimic.

„Trebuie să renunţ şi să mă pierd repede în mulţimea anonimă a navetiştilor. Acum, unde să găsesc un azil. Dacă plecarea s-a dovedit primejdioasă? Rose de Carnavet? Mă va refuza, căci Eusèbe al ei mă ţine la distanţă.”

„Laguerre? Suntem certaţi.”

„Thérèse, în amintirea lui Jacquot? Portăreasa imobilului ar putea fi înţeleasă cu poliţia”.

„Armata Salvării?”

Parisul numără două milioane de locuitori şi nu-i un suflet caritabil care să-l ascundă.

Rămânea hotelul, unde trebuia să completeze o fişă ori în aceste condiţii, mai bine să înnopteze în strada Bellechasse, soluţie provizorie dar temerară, deci exclusă. Atunci? Atunci? Rătăcind la întâmplare pe străzi, Roger grăbi pasul pe malul Senei, Sena înecaţilor care sunt pescuiţi în zori. Un orologiu municipal arăta ora nouă şi *treisprezece.* O pisică neagră îi tăie calea. Semne rele. Era gata să renunţe, să abdice, când îl străfulgera o idee:

„Fratele meu!”

Ideea, ciudată în primul moment, nu era absurdă. La Ministerul de Interne, nimeni n-ar bănui refugiul unui capitalist în bârlogul obscur şi sărăcăcios al unui revoluţionar.

Va accepta Louis să-l adăpostească? Semn de întrebare. Oricum, o stinghereală, mai bine zis o teribilă umilinţă, îl aştepta. Fratele mai mare, până atunci conştiinţa familiei, deputat, ofiţer al Legiunii de Onoare, va fi judecat şi dispreţuit de mezin, fost ocnaş. Şi încă de faţă cu Jeanne! Iar Sidoux, care-şi făcea serviciul militar, ar afla repede potlogăriile tatălui! Ce să facă? N-avea nicio altă ieşire.

Fundătura Ronsière era cufundată în beznă, în afară de-o fereastră de la etajul casei lui Louis. Oare cum să dea de ştire fără să atragă atenţia vecinilor? Să ciocănească la intrare? Să rişte şi să-l strige? Se încumetă:

— Louis…

Era surd băiatul ăsta? repetă, mai tare:

— Louis…

În fine! Perdelele se mişcară, apoi fereastra se deschise. O umbră se aplecă, întrebând:

— Cine e?

Roger şopti:

— Eu sunt, Zozo.

— Zozo?

— Fratele tău.

— Dar... ce cauţi aici?

— Trebuie să-ţi vorbesc.

— La ora asta? Eşti nebun? Treci mâine.

— Nu, nu se poate. Acum.

Tăcerea se prelungea. În fine se auzi:

— Bine, cobor,

dar fără entuziasm. Iar călcase cu stângul.

În atelier, o strângere de mână indiferentă din partea lui Louis şi caldă din partea lui Roger.

— Urmează-mă.

Începură să urce scara în spirală; Louis, care ţinea în mână o lumânare, mormăi:

— Aici n-avem nici gaz lampant, nici ascensor. Uită-te pe unde calci.

Pe palier, Jeanne, îmbrăcată într-un capot albastru cu floricele, îşi ceru scuze.

— Astăzi am făcut spălătură mare: bucătăria e plină.

Într-adevăr, rufele erau puse pe frânghii întinse peste tot. Pe culoarul strâmt, printre cearşafuri şi cămăşi – trebuia să te apleci, să te ridici şi iarăşi să te ghemuieşti – îşi croiră drum spre o încăpere cât o chilie care, servind drept birou, avea să slujească acum drept confesional.

— la loc.

Roger ezită. O lampă cu ulei îi lumina chipul. Louis se miră:

— Nu prea pari în apele tale.

— Nici nu sunt! Am păţit o poveste urâtă.

— Spune! Te ascultăm.

La drept vorbind, această vizită neaşteptată promitea să devină interesantă. Dar fratele lui îl privea speriat. Se frământa.

— Cu ce să încep? întrebă el cu tonul plângăreţ al unui cerşetor cu o liotă de copii ofticoşi pe cap.

— Cu începutul, zise Louis, umplându-şi pipa.

Urmară suspine, vorbe fără şir, destăinuiri despre Panama şi ispitele ei.

— O, dacă aş fi putut să prevăd! Angrenajul fatal m-a înghiţit până în ziua când, într-o supremă tresărire, am refuzat cea de-a patra cutie cu havane. Chestie de demnitate, mă-nţelegi. Şi deodată, talonul cecurilor încasate a ieşit la iveală. Voi fi arestat. Un Darrieu la închisoare! Îmi vei spune: „A mai fost unul la Numbo.” Aşa e, dar tu ai suferit pentru un nobil ideal. Dragii mei, nu îndrăznesc să mă întorc în strada Bellechasse. Scumpii mei dragi, ascundeţi-mă.

Încântat, Louis abia se stăpânea. Jeanne râdea pe ascuns şi subliniau fiecare frază a nefericitului Roger cu „la te uită! Nu se poate! Nu, zău!” Fratele şi cumnata, vârâţi fără voie în afacerea canalului, găseau că era o istorie de pomină.

Totuşi când veni vorba să-l ascundă, tresăriră. Să-i ofere un pat, să-i gătească şi să-i suporte prezenţa, depăşea orice închipuire. Roger drăguţul de el greşea adresa.

— Să ne gândim, zise Louis. Dacă dispari, eventualii tăi judecători îşi vor închipui că-ţi recunoşti vinovăţia chiar înainte de-a fi acuzat. În locul tău, i-aş înfrunta, ca licheaua de Clemenceau. După sinuciderea lui Reinach, şi-a cumpărat o panama, ca pentru a-şi avertiza colegii „Incriminaţi-mă şi vă scot din pălărie o sută cincizeci de nume”, în concluzie, nimeni nu se va atinge de tine.

— Vai, vai!

— Niciun vai! Deputaţii noştri mai izbesc cu copita, dar niciun parlamentar nu doreşte să ucidă turma.

— Uiţi comisia aceea de anchetă.

— O bagatelă.

— Un tribunal de inchiziţie.

— Pariem? Peste şase luni, afacerea Panama e îngropată.

— Până atunci, risc puşcăria.

— Glumeşti! Tu nu eşti decât vioara a doua. Un biet profitor.

Jeanne supralicită:

— Domnule Zozo. Vei scăpa basma curată din ciurul lor.

Amândoi veneau cu completări, bucuroşi să-l zdrobească pe acest năpăstuit..

Vexat pe de o parte, deloc convins pe de alta, Roger protesta. Nimic nu-i va schimba părerea. Încercuit, asaltat, scăpat ca prin minune din ghearele lui Chaville, le cerea, nu, îi implora să fie milostivi.

Cum să-l alunge din casă? Era dealtfel istovit, stors de puteri şi începuse chiar să-şi desfacă şireturile.

— Fie, capitulă Louis obosit. Te primim până mâine.

— O lună, nu se poate?

— Nu. În zori o iei din loc.

— După ce vei mânca, preciză Jeanne, care avea simţul ospitalităţii. Vei dormi pe divan. Dragă Louis, dă-i o cămaşă de noapte de-a ta.

Şi preîntâmpinând un răspuns incert:

— Mă duc să-ţi fac patul, Roger.

Acesta îi mulţumi călduros şi nu îndrăzni să-i spună: „Mi-e foame chiar de pe-acum”, căci nu trebuia să abuzeze din prima seară.

Ea aduse pături, cearşafuri. Iar Louis rândui cum se pricepu mai bine rufăria care atârna, transformând locuinţa lor într-un adevărat labirint.

Roger îl urmărea pas cu pas, inspecta, se mira: „O, ce mici sunt odăile! Nici covoare, nici tablouri! Ce, n-aveţi salon? Dar baia, unde e baia?”

— N-aveţi sală de baie?

— Folosim bucătăria.

— De unde vine apa caldă?

— De la robinetul de apă rece. Dar nu te teme. Am să-ţi pun o oală cu apă la foc.

— Duci o viaţă modestă, frăţioare. Fă economii... o mie de franci şi vei avea confort.

— Nu se poate!

El avea zece în portofel. Apoi, visător:

— La mine, servitorii ar da bir cu fugiţii dacă mansarda ar fi atât de prost mobilată.

— Motiv în plus ca să nu te eternizezi în uliţa noastră.

— O, nu vreau să vă critic. Mă mulţumesc să constat. Eşti un adevărat socialist. Jos pălăria!

— Poate vrei să spui jos panamaua. Poţi să te culci. Noapte bună, zise Jeanne care isprăvise de aranjat patul. Noapte bună, repetă pe un ton „distins”, gen „arondismentul şaisprezece”; înainte de-a dispărea, Roger scoase un oftat adânc şi convingător.

Aşezat pe pat, cu mâinile pe genunchi, Louis o privea pe Jeanne pieptănându-şi părul. Deodată izbucni:

— Îmi vine să turbez. Trebuia să-l aruncăm pe poltronul ăsta pe fereastră.

— Vorbeşte mai încet.

— Că doar nu mi-o fi ruşine. Tâlharul! Pleavă a societăţii! Halal deputat! Două undeva, asta merită. Şi tu râzi! Îţi arde de glume.

— Chiar deloc.

— Ba da, după ce te-ai pretat la mondenităţi şi la sclifoseli intolerabile.

— Nu mai spune! Dragă Louis, de fapt ceea ce se întâmplă e numai şi numai din vina ta.

— Cum din vina mea?

— N-aveai decât să te arăţi mai energic şi să nu transformi casa noastră într-un han de bandiţi.

— E fratele meu, totuşi…

— Fost boulangist şi un escroc nenorocit.

— O, te rog! Să nu te-audă.

— Să facă bine să plece. Abia aştept. Mi-ajunge un Darrieu.

Trecură treizeci de secunde. Lungit, Louis se întorsese cu spatele, prefăcându-se neînţeles şi zdrobit de oboseală şi de neînţelegere – lasă, o să-l roage ea să se arate

mărinimos! – când Jeanne îi atinse umărul. Mai trecură treizeci de secunde şi ea îl mângâie sfioasă.

— Mă iubeşti?

— Nu sunt sigur.

Sub acoperişul lor, afacerea Panama nu va duce la divorţ. Cugetare profundă: nu există dragoste fără certuri şi fără împăcări.

— Dragul meu...

— Ce e?

— Ai auzit? Invitatul nostru bate la uşă.

— Ce pisălog!

— Du-te să vezi ce vrea.

Prefăcându-se că doarme, Louis mormăi:

— Ce mai este?

— Trebuie să-ţi vorbesc, răspunse o voce disperată.

— Nici nu mă gândesc. Culcă-te. Lasă-ne în pace.

— Te rog să mă crezi că e ceva foarte urgent. Grăbeşte-te.

Hotărât să-l strângă de gât, Louis sări din pat. Se năpusti la uşă unde Roger era gata să se prăbuşească.

Fratele mai mare îngăimă:

— Sunt pierdut.

— Şi ne scoli din somn ca să ne-o repeţi?

— Nu. Nu. A apărut altceva.

— De zece minute? Fundătura o fi plină de sticleţi care vin să te aresteze în toiul nopţii?

— Lasă gluma. Situaţia e foarte gravă, căci am comis o prostie de neiertat.

— Nu te cred. Ce prostie?

— Mi-am uitat jurnalul la amanta mea.

— *Le Figaro*?

Da’ de unde! Memoriile mele, în care povestesc totul despre Panama, despre rolul meu. Despre dedesubturile afacerii.

— Doamna ţi le va restitui.

— Crezi? Ne-am despărţit definitiv chiar azi după-masă.

Îi descrise scena cu Blanche furibundă care-l urmărea în cele patru colţuri ale salonului, făcându-l albie de porci.

— Luasem servieta s-o duc cu mine în Anglia dar, în zăpăceală, am lăsat-o pe-o măsuţa. Acum se află în ghearele acelei fiinţe care mă urăşte.

— Dramatizezi! Ce te face să crezi că metresa ta îţi va juca un renghi?

— S-o fi văzut! Se va răzbuna, sigur se va răzbuna.

— Cum?

— Există atâtea ziare care caută să mă discrediteze.

Şi Roger suspină:

— Sunt... pierdut...

înainte de-a se prăbuşi pe un scaun.

Ocazia era prea frumoasă. Ba serios, ba în glumă, Louis comentă evenimentul.

— Cunoşteam, deplângeam norocul tău, frăţioare. Dar nu te ştiam atât de nătărău, încât să dai istoria secretă a boulangismului pe mâna unei muieruşte. Mi se pare aberant! Judecătorii vor reţine trei capete de acuzare împotriva ta: găinăriile tale, imoralitatea şi lipsa ta de maturitate politică. Îţi mai rămâne o singură şansă, una singură: roag-o să te ierte şi doamna Blanche se va arăta înţelegătoare.

— Grăbeşte-te, zise Jeanne, care intră după ce-şi trăsese o fustă pe ea. Seducător cum eşti, o vei înduioşa, dar mai întâi trage-ţi pantalonii. Louis, ţi-i aduc pe-ai tăi. O să îngheţaţi aici. Să aprind focul la maşina de gătit.

Roger se scutură din apatia în care căzuse şi protestă.

— Ar fi zadarnic. Va refuza. Dealtfel, apartamentul ei ar putea fi supravegheat. Să mă vâr în gura lupului? Nici să nu vă gândiţi!

— Atunci du-te dracului, strigă Louis, redevenind decent. Te lăsăm în plata Domnului; te aşteaptă ancheta, procesul şi temniţa. Angrenajul e fatal.

— Îţi propun o tranzacţie.

— O tranzacţie?

— Foarte acceptabilă.

— Cine s-o încheie?

— Tu.

Îşi revenise; avea privirea mai vie, limba i se dezlegase.

— Dacă mă ajuţi, totul se va aranja. Fă-i o vizită, pledează, negociază şi Blanche se va îmblânzi.

— Mai spune o dată, laşule!

— O, am înţeles, făcu Jeanne. Îl numeşti ambasadorul dumitale. Nici să nu-ţi treacă prin minte!

Totuşi Louis cedă. Jurnalul acela conţinea probabil o mulţime de informaţii compromiţătoare care, dezvăluite de o fiţuică în căutare de scandal, îl va înfunda definitiv pe fratele lui. Nu i-ar fi displăcut peste măsură să-l vadă prăbuşindu-se. Dar l-ar mustra conştiinţa să fie el cauza indirectă a naufragiului – era limpede că Roger, prea bicisnic, n-ar îndrăzni să mai calce vreodată la Blanche în casă. Acceptă să facă acest demers, fructuos ori zadarnic, cu o condiţie însă: puşlamaua, după ce-şi va vedea jurnalul, să plece imediat de la ei.

— Accepţi?

— …da…

— Pe cuvântul tău?

— Ei, Doamne! Şi unde să mă duc?

— La Bordeaux, în circumscripţia ta. Apoi, la nevoie, vei emigra în Spania.

— E o idee.

— Nu. O obligaţie. Îmi dai cuvântul tău?

I-l dădu şi se despărţiră până a doua zi de dimineaţă, doi de o parte, unul de cealaltă.

În, camera lor, Jeanne, zgribulită, se culcă imediat. Rămase o vreme tăcută; condamna sau încuviinţa acordul?

Louis se aştepta la reproşuri, la o scenă pe care excesiva lui generozitate n-o merita, dar ea pufni iar în râs, zicând:

— Ce păros e fratele tău!

Altădată, să scotocească după o scrisoare la inspectorul Chaville i se păruse lucru greu. Astăzi, să recupereze o servietă de la această persoană redutabilă era o imposibilitate. Exasperată, ea îl va acoperi cu injurii, el va trebui s-o înduioşeze şi cine ştie dacă nu cumva şi comercializase confidenţele amantului ei?

— Fii diplomat, îl sfătui Jeanne. Caută s-o cucereşti. Ai încuviinţarea mea, în mod excepţional.

În schimb Roger, cuprins de panică, îşi ungea tartine cu unt şi le înghiţea pe nemestecate. La ce oră să se ducă? Devreme. Pe la nouă, ca s-o ia prin surprindere.

În realitate, Louis găsea puţine argumente în favoarea sa. „Eu voi spune. Ea va spune. Eu voi răspunde. Lasă, vom vedea la faţa locului”. În bulevardul Haussmann, la numărul 34, urcă plin de teamă scara somptuoasă a unui imobil burghez – „e greu”, ar fi comentat Sidoux – apoi, la etajul întâi, scuturâ cordonul de mătase împletită, cu ciucure la capăt.

Bătrâna îngrijitoare deschise. Îl cântări din ochi. Furnizorii, comis-voiajorii şi alţi oameni mărunţi intrau pe scara de serviciu, dar după socoteala ei, Louis aparţinea unei alte clase: chiar dacă nu purta joben, avea aerul unui domn.

Cine dorea să stea de vorbă cu doamna? O, doamna nu primeşte dimineaţa.

— Vă rog totuşi să mă anunţaţi. Louis Darrieu.

Din nou o şovăială. Evident Darrieu îi spunea ceva! Louis nimic.

— Pentru ce anume...?

— O chestiune urgentă.

— Bine. Mă duc să văd.

Două minute mai târziu, femeia îl conduse în salon. Doamna era în baie şi-l ruga pe domnul s-o aştepte. Normal, se gândi domnul, ca doamna să se şteargă şi să se îmbrace înainte de a-şi încrucişa spada cu domnul.

Această odaie cu trei ferestre era mobilată cu un

pretenţios mobilier de prost gust. Louis îşi făcu de lucru examinând păsările împăiate, când zări voluminoasa servietă ce trona pe o consolă.

„O iau? O şterg? Şi ce impresie îşi va face despre mine?” Se gândeşte şi şovăie atâta până când Blanche deschide uşile şi rămâne ţintuită în prag. Va fi complicat să-i descrie Jeannei neglijeul ei, din mătase liliachie, cu mâneci bufante şi volane vaporoase.

Roger o calomniase, o prezentase ca pe-o scorpie. Prima impresie, cu totul diferită, îl liniştea: un chip plăcut, încadrat de păr blond, doi ochi blânzi şi miraţi, de culoarea brebeneilor. Şi-apoi un nas cârn e întotdeauna amuzant.

— Doamnă..

— Domnule…

— Iertaţi-mă că vă deranjez aşa devreme. Îmi permiteţi să mă prezint…

— Nu-i nevoie. Sunteţi fratele lui Roger, mi-a spun Clementine. Dealtfel aş fi jurat. Semănaţi bine…

Îl examina. Printr-un *face-à-main* cu rame de baga.

— …deşi el are burtă şi chelie. Sărmanul Roger! Se schimbă, îmbătrâneşte. V-aş da zece ani mai puţin.

— I-aş accepta.

— Să luăm loc.

Ea pe un divan, el pe un taburet apropiat.

— Mi-a vorbit adesea de dumneavoastră. Se pare că sunteţi un revoluţionar primejdios. Un individ puţin recomandabil. Eu… vă găsesc simpatic.

— Impresia e reciprocă, doamnă.

— Pot să aflu motivul vizitei dumneavoastră?

— Iată-l.

Rezervându-şi pentru mai târziu recuperarea jurnalului, îi vorbi despre Roger, despre escapada lui prin Paris, incidentul cu Chaville şi nu-i ascunse că frăţiorul se află în fundătura Ronsière, istovit, buimac şi cu moralul la pământ.

Blanche asculta, gravă, apoi relaxată şi în fine plânse fără să se mai poată stăpâni, ştergându-şi rimelul într-un colţ al batistei. Era prea caraghios, prea trist, de necrezut! Femeie cumsecade, dealtfel, dovadă că acest tragi-vodevil îi smulgea lacrimi.

După ce ascultă povestirea, spuse că Roger era iresponsabil. Deci vrednic de plâns.

— Mi-e milă de el. Dar să-l mai văd, niciodată! Dacă asta aşteptaţi de la mine, vă pierdeţi vremea. N-aş putea să respect un om laş. Unde mai pui că Roger ţinea un jurnal. Or, ieri, l-a uitat aici. Să nu mă judecaţi greşit. Am citit câteva pasaje foarte neplăcute pentru mine. Altele l-ar învrăjbi cu ai săi. Dumneavoastră şi soţia dumneavoastră apăreţi într-o lumină... destul de neplăcută!

— Ca să vă spun adevărul, ne-am închipuit.

— Şi totuşi îi faceţi servicii. Sunteţi generos. Voi fi şi eu, la rându-mi. Ca dar de despărţire, îi veţi duce... memoriile!... pe care aţi venit să mi le cereţi, nu?

— Mărturisesc că da...

— Se temea că m-aş servi de ele ca să-i distrug cariera?

— Mărturisesc că da...

— De ciudă? Din răzbunare? Cum vă închipuiţi? Sunt încântată că am scăpat. De mult căutam prilejul să-mi recapăt libertatea.

— Răbdarea dumneavoastră e răsplătită.

— Atenţie! Sunteţi încă avocatul lui, dragă domnule!

Blanche, care însoţise „dragă domnule” de o privire languroasă şi complice – oaspetele era într-adevăr *foarte* simpatic – adăugă:

— Aş vrea să vă încredinţez câteva mărunţişuri care-i aparţin. Lenjeria şi halatul de casă. Le-ar mânca moliile şi lui îi mai pot servi.

Lichidare totală. Roger nu-şi va lăsa aici nici peria de dinţi. Ieşit din uz, va fi scos de la inimă şi din dulapuri.

— Urmează-mă, Louis. O, iartă-mă!

— N-aveţi de ce.

— Sunt distrată. Dar în fond de ce nu i-aş spune pe nume fostului meu eventual cumnat?

— Da, de ce?

Nu era cazul să protesteze. Totuşi, fosta eventuală cumnată se arăta foarte familiară. Deschise uşile şi-l introduse în... dormitorul ei. Asta mai lipsea! Un pat desfăcut, cuvertura albă şi cearşafurile albe aminteau că Blanche tocmai se trezise din somn. Consternat de atâta neruşinare, Louis respiră parfumul perfid, remarcă semiîntunericul şi perna dublă, care toate îi treziră bănuielile.

„Acum trec eu la rând? gândi el. Ia bagă de seamă!”

Rufăria răposatului defila prin faţa lui.

— Louis...

— Să continuăm.

— Eşti chiar atât de grăbit? Eu nu.

Da, Louis era foarte grăbit. Se repezi, dar nu spre ea. Ieşi din odaie, străbătu salonul, înşfăcă în trecere servieta şi-o luă la goană pe scări.

Misiune executată, doar retragerea cam ruşinoasă!...

— Totul va merge bine.

— Sper.

Pe peronul gării Austerlitz, Roger nu era prea convins că va fi aşa, dar cum promisese să plece... pleca!

Louis îi dădu ultimele instrucţiuni: Nu mărturisi nimic. Iniţialele de pe talonul unui cec nu constituie o probă judiciară. Numai deputaţii pe jumătate cinstiţi se vor lăsa prinşi. Şi nici aceia!

Trenul fluieră.

— Drum bun.

— Îţi mulţumesc.

După ce se încredinţă că fratele lui nu va sări din vagon, Louis se întoarse acasă, unde Jeanne îl aştepta,

consternată de ce găsise pe şemineul din birou:

— Ghiceşte! O mie de franci! Domnul şi-a plătit nota.

O hârtie nouă-nouţă.

— E un hoţoman, zise ea, dar boier mare! Iată cum înţeleg eu viaţa: o mie de franci pe noapte!

— Plus jurnalul lui intim!

— Aşa e la burghezi: totul se achită cu bani. Preferam o scrisoare frumoasă.

— Intenţia n-a lipsit. Roger mi-a spus aseară că suma aceasta ne-ar fi de ajuns ca să ne sporim confortul. Să-l iertăm.

— Ce spirit de familie! Te înţeleg. Şi-acum, ce nebunii să facem?

— Tot ce ne trece prin cap.

Câte dorinţe înăbuşite vor deveni realitate! De la moartea lui Papa Dulac, se speteau muncind, numărau fiecare bănuţ şi deodată o grămadă de parale le cădea din cer.

O avere!

— Da, să ne facem de cap, hotărî Louis, dar s-o luăm cu binişorul, căci altfel ne vom trezi datori vânduţi. Propun o vacanţă la Trouville.

— Ce idee!

— Să revedem marea.

— O, marea... O, Numbo! Sunt de acord.

— Sidoux ne va însoţi?

— Bineînţeles.

— Preţul: aproape cinci sute de franci.

— Jumătate din tot avutul nostru.

— Ce vrei? Banii se duc uşor.

În fine, Jeanne ceru *Enciclopedia britanică.* Louis voia să-i ofere un colier de chihlimbar, iar ea lui o pipă din spumă de mare. Fericiţi, înflăcăraţi, se ruinau unul de dragul celuilalt.

— Vei avea colivia cu cei doi papagali verzi pe care ţi-o doreşti.

— Îţi voi cumpăra un binoclu.

În fine, pulveriza torul, cravatele şi covoraşul rotunjiră suma. Deodată se trezesc, se uită unul la altul. Într-o seară, în coliba lor de la umbra manglierului, refuzaseră moştenirea podgoreanului din Bordeaux. Mai târziu, o cedaseră mişcării socialiste. Astăzi, cadoul lui Roger îi stânjenea.

Se înţeleg din ochi.

Mia de franci avea să-i fie expediată lui Zozo, numaidecât, căci Zuzu n-avea să-i arunce la gunoi, din principiu.

XLV

CÂT PRIVEŞTE AFACEREA PANAMA, cu farsa Comisiei de anchetă, se va vărsa oare în canalele republicane? Ei bine, da! Marianne, draga de ea, nu avea mirosul prea fin, deşi îşi dădea aere de mare doamnă ofensată, iar Roger, întorcându-se de la Bordeaux, părea să fi înfruntat furtuna fără să se ude.

O pierduse, vai, pe Blanche, dar recuperase mia de franci oferită colectiviştilor. Nu poţi să câştigi pe toate planurile.

Viaţa îşi relua cursul când Rochefort îşi aminti de el şi-l cită ca membru al sindicatului de control. Nu jucase cine ştie ce rol în sindicat, ba dimpotrivă. Şi iată! Era silit să-i răspundă... sau să dispară.

Omul comite uneori nebunii.

Îi voi răspunde.

— Cu prudenţă, sugeră Lucile. Roquefort ăsta, mi se pare indigest.

Iar o dăduse cu oiştea-n gard!

— Gândeşte-te înainte de-a scoate vorba din gură!

— Şi tu, înainte de-a urca la tribună.

Căci în ziua aceea...

...după ce-au servit gustarea de ora patru pe Quai d'Orsay, domnişoara Marie-Louise de Bresles, născută Mauricette Chaville, împreună cu prietena ei Odile, îndreptându-se spre ora de dans, au trecut pe lângă Palais-Bourbon, sediul Adunării Deputaţilor. Deşi era un

frig straşnic, o lume impresionantă, mult mai numeroasă ca cea de la Comedia Franceză cu o sâmbătă mai înainte, aştepta să intre.

Cele două tinere să tot fi avut împreună treizeci şi opt de ani. Una brunetă, alta blondă, atrăgeau privirile trecătorilor, dar mai mult succes avea Odile, dulce ca o păpuşă cum era. După ce-şi terminaseră studiile la pensionul Des Oiseaux, rămăseseră nedespărţite; ajunseseră acum la vârsta măritişului, deşi niciuna nu-l dorea.

Mauricette găsea că Mado, cumnata ei, duce o viaţă de sclavă, prinsă cu biberoanele şi cu scutecele şi unde mai pui că era din nou însărcinată.

— Mi se pare dezgustător.

— Dealtfel, când vrei să ajungi artistă ca mine, nu trebuie să te încurci cu nişte mucoşi.

— Nici cu un soţ. Sunt pentru uniunea liberă.

— Să te-audă doamna de Bresles!

— O, mama ştiu că şi-a făcut de cap! Bănuiesc eu nişte treburi.

— Povesteşte-mi.

Treceau pe pod când...

...Roger, făcându-şi curaj, îşi începe discursul. Cu coada ochiului îl zăreşte pe Rochefort în tribuna presei. Murdar tip! Şi periculos! Redutabilul e în stare să te facă de râs cât ai zice peşte. Dar, din fericire, cum nu e deputat, nu poate să ia cuvântul.

„Stimaţi colegi, cât de uimit şi îndurerat am citit articolul unuia dintre cei mai remarcabili ziarişti care mă implică în proces! Să vă amintesc oare că Adolphe Thiers, eliberatorul nostru, mi-a dat primele lecţii în zorii carierei mele? De la el am învăţat să cedez întotdeauna în faţa interesului naţional.”

Se punea astfel cu abilitate sub coviltirul lui Năpârstoc dar stimaţii colegi se ţin în rezervă. Cel puţin cei care nu

s-au murdărit în Canal. Se aud chiar unele invective: „Trădătorule!” strigă boulangiştii, „Profitorule!” adaugă aripa stângă.

Roger pluteşte, îşi caută cuvintele învăţate pe dinafară şi le rosteşte alandala pentru a-şi pleda cauza. Ce-i spusese Zuzu? Nişte simple iniţiale nu constituie o probă judiciară. Şi adaugă:

„Bogat fiind, de ce m-aş fi pretat la nişte comisioane neînsemnate? Viaţa mea particulară e o carte deschisă care… etc.”

Camera rămâne de gheaţă. Îl priveşte cu dispreţ pe slabul orator, fără panaş, plicticos şi monoton.

Déroulède e gata să-l întrebe: „Cât valorezi, Darrieu? Nici doi bani!” când, deodată, de sus, Rochefort se apleacă şi strigă:

— Da’ ştiu c-ai făcut avere pe spinarea francezilor cu canalul Panama!

Stupoare! Cuprins de panică, Roger se clatină. E oare condamnat? Într-un suprem efort, îi răspunde:

— Mare brânză! Roquefort!

O întorsese… Cinci sute de deputaţi izbucnesc în râs, aplaudă îndelung inspirata lui glumă. Partida e câştigată şi Lucile intră în Istorie, în timp ce…

…tinerele ajung pe Avenue Montaigne. Frigul pişcă. Au nasul roşu.

— Îţi place?

— Nu-i rău.

E vorba de un tablou expus într-o vitrină, reprezentând nişte flori sau, mai degrabă, câteva pete multicolore adunate într-o tuşă verde.

— Odilon Redon…

— Odile, Odilon. Nu vrei să intrăm, să vedem?

Ori de câte ori Mauricette are o propunere, Odile e de acord.

Toate buchetele au un aer de familie, ca nişte

ferestruici prevăzute într-un perete. Ansamblul e monoton, dar e cald şi bine şi nici nu-i lume, în afară de un domn bătrân care priveşte, se dă înapoi, se uită în catalog, oftează şi mormăie: „Îşi bat joc de noi”.

— Nu râde. Hai să ne-aşezăm, spune Odile.

Pe bancheta îngustă, glumesc ca două prietene adevărate... Pe când...

...„are cuvântul domnul Déroulède”, anunţă Floquet care prezidează.

Cu el, afacerea Panama va izbucni pe alt plan. Îşi ia aerul lui de zile proaste, o voce arţăgoasă şi tremurătoare care să le aducă aminte că moartea baronului de Reinach a fost provocată de fuga în Anglia a lui Cornelius Hertz prietenul intim al lui Clemenceau. Cine-l atacă pe acesta deşteaptă neliniştea radicalilor. Dar cine îndrăzneşte să afirme „Colegul nostru a fost protejatul şi protectorul unei canalii” declanşează furtuna.

— Calomnie!

— Minciună! Provocare!

— Intolerabilă injurie!

Poftim? E vorba de doi complici şi de doi vinovaţi? Împingi lucrurile prea departe, domnule Déroulède. Nu acuzi fără dovezi un deputat, chiar dacă are atâţia adversari în Cameră.

Dovada? Iat-o. Oratorul dă la iveală că Hertz, spion german, a vărsat 400000 de franci directorului de la *La Justice* pentru ca ziarul să susţină o politică ce contravine interesului naţional.

400000 de franci! E o acuzaţie gravă. Dreapta, indignată, se revoltă. Stânga râde. Insultele, strigătele se încrucişează, în timp ce Floquet caută să restabilească liniştea.

Mai încearcă! Unul e sigur pe ceea ce susţine, celălalt nu-l va contrazice.

— Domnilor, nu sunt mânat de niciun resentiment personal. Nu caut răzbunare; îmi iau o precauţie

împotriva unui om, în faţa răului pe care l-ar putea face şi în amintirea răului pe care l-a făcut. Noi, boulangiştii, cerem de atâţia ani revizuirea Constituţiei. Aşteptând-o, revizuiesc anumiţi deputaţi. Cer reexaminarea lui Clemenceau.

Hai, nu te opri!

— Ne poate el explica de ce-l avea Hertz la mână? Puternic comanditar în solda Berlinului, care declară că n-a avut niciun avantaj material de la *La Justice?*

Interpelatul răspunde:

— Bineînţeles. Nu i-am secundat niciodată acţiunile.

— Dar ţi-a vărsat aproape o jumătate de milion… fără dobândă! Un financiar! Pe cine crezi că prosteşti? Motivul sare în ochi: cerea mereu schimbări de guvern, adevărate agresiuni împotriva puterii şi conduse de dumneata şi mai voia să întreţină o atmosferă tulbure în Parlament. Căci toate eforturile dumitale de zece ani încoace au fost consacrate distrugerii. Când Gambetta, când altul, când alţii. Acţionând sub imboldul unui mizerabil, ai adus cu bună ştiinţă prejudicii Franţei! Nu dai mâna cu asemenea indivizi. Şi mai ales nu te laşi dus de ei.

Tumult. Strigăte!

Clemenceau izbucneşte:

— Am să-ţi răspund…

— Închei. Să înfierăm această infamă cârdăşie contra căreia nu există pedepse, nu există legi pe măsură şi nici destul dispreţ.

Degrabă, deputaţii radicali invadează hemiciclul, iau cu asalt tribuna apărată de aprozi.

Şi virtuoasa Marianne îşi acoperă faţa, în timp ce…

…„Îşi bat joc de noi”, repetă bătrânelul luând-o din loc.

Ele zăbovesc pe banchetă, fericite c-au rămas singure.

— Mă gândesc, şopteşte Mauricette, şovăitoare ca o pasăre în preajma cuibului, mă gândesc…

Fără îndoială la nimic, sau nu la ceea ce spune. Odile o

aprobă încrezătoare şi fiecare simte cum bate inima celeilalte. Apoi...

...după Déroulède urmează Clemenceau.

Clemenceau: Fără să mă fi pregătit pentru rechizitoriul vostru, voi fi scurt. Judecaţi în ce situaţie sunt. Cum să dovedesc că am fost întotdeauna condus de imperativele conştiinţei mele şi de interesul ţării? O, cât e de uşor să aduci acuzaţii care să-l dezarmeze pe cel în cauză!

(Radicalii sunt optimişti.)

Pichon: Colaboratorii dumneavoastră vă exprimă solidaritatea lor.

Clemenceau: Îmi deschid viaţa publică domnului Déroulède. Poate s-o analizeze, s-o discute, să incrimineze tot ceea ce am făcut sau am spus: este dreptul lui. Dar nu are dreptul să arunce în mine, dintr-o ranchiună boulangistă, cu cea mai odioasă dintre calomnii.

Déroulède: Am eu vreo ranchiună împotriva domnului Floquet, adversar al boulangismului?

O voce: Oratorul trebuie să răspundă la o întrebare precisă. A primit sau nu 400000 de franci?

Clemenceau: Boulangiştii au primit sau nu milioane de la ducesa d'Uzès?

Déroulède: Banii pe care i-am primit veneau dintr-un buzunar francez; ai voştri dintr-unul nemţesc. Comparaţi.

Clemenceau: Uitaţi că generalul vostru era prietenul devotat al lui Cornelius Hertz?

Déroulède: Cine i l-a prezentat? Dumneata.

Clemenceau: Cine l-a sprijinit până la capăt? Eu?

O *voce:* A murit. Să nu mai vorbim.

(Râsete.)

Déroulède: Protestez...

Floquet: Domnule Déroulède, oratorul v-a ascultat în linişte. Imitaţi-l.

Clemenceau: Desigur, Cornelius Hertz m-a comanditat, ca mulţi alţii, dealtfel. Am încasat fonduri...

Millevoy: Ştiaţi de unde provin?

Floquet: Linişte! Nu aveţi cuvântul.

Millevoy: Vă rog să mi-l acordaţi.

Floquet: Refuz.

Clemenceau: Dar ziarul meu n-a susţinut niciodată afacerile lui. Dimpotrivă, m-am opus adesea. Dar vreţi să-mi spuneţi de ce ne dau acţionarii bani?

Déroulède: Pentru că sunt nişte proşti,

(Din nou râsete.)

Clemenceau: Să aprecieze colegii mei!

Déroulède: Vor reţine că ai luat 400000 de franci de la un escroc.

Clemenceau: Şi mi-am trădat patria! Atunci nu mai am de adăugat, domnule, decât că eşti un mincinos.

Déroulède: Iar eu, domnule, am să-ţi trimit martorii.

Consternaţi, deputaţii se întreabă: „Afacerea Panama, cu un picior în groapă, va sfârşi printr-un duel?" apoi încep din nou să tune şi să fulgere...

XLVI

JAURÈS SOSI CU ÎNTÂRZIERE LA întâlnirea de la turnul Eiffel. Louis îl zări de departe venind în grabă. Treizeci şi trei de ani, îndesat, gras chiar, avea un aer caraghios în hainele lui prea strâmte. Cel mai tânăr deputat francez nu avea un aer prea impunător.

— Erai neliniştit?

— Nu. Mă uitam la colosul ăsta.

— E superb, nu-i aşa?

Jaurès examină edificiul pe patru picioare cu dantelăria lui şi adăugă:

— François Coppée îl consideră un inutil simbol al forţei. Mie mi se pare că exprimă epoca noastră îndrăzneaţă şi realistă. El îi reproşează că nu e o construcţie burgheză. Cu atât mai bine. De aceea l-a adoptat poporul.

— Poporul şi cerul.

— Sinteză care-ţi dă de gândit.

„Cumpăraţi poze cu *Tour Eiffel!”* propunea un vânzător ambulant.

„Confecţionaţi-vă o pălărie *Eiffel Tower!* Model în exclusivitate!” striga un altul.

Îl vedeai turnat în miniatură sub formă de bibelouri, scrumiere, cărţi poştale.

— Unde luăm masa? Ştii vreun local pe-aici?

— Pe strada Desaix, zise Louis. Te invit.

Pe drum, Jaurès îl asculta.

— Spune-mi ce părere ai despre articolul pe care-l

scriu: o paralelă între Panama şi răzmeriţa din Cartierul Latin. Ultimul cuvânt în afacerea Panama nu-i rămâne Comisiei de anchetă, ci guvernului. Delahaye e suspectat pentru că a denunţat politicieni veroşi, dar care susţin regimul. Ei sunt achitaţi.

— După cum puteai să prevezi.

— Dar când izbucnesc răzmeriţe pe bulevardul Saint-Michel, poliţia ameninţă cu arma, loveşte studenţii, ucide pe unul din ei. E un asasinat. Şi nici de data aceasta vinovaţii nu sunt urmăriţi.

— Te miră?

Nu. Mă scoate din sărite.

— Ordinea burgheză, dragul meu, e adesea sinonimă cu dezordinea morală.

— Întotdeauna.

Acest „întotdeauna” dezlănţui râsul nestăvilit al lui Jaurès, care atrase atenţia trecătorilor.

— De acord. Subscriu.

Intrară într-un mic local şi se aşezară la o masă.

— Îţi place friptura de pui, Darrieu?

— Merge.

— Chelner, aveţi pui?

— Fireşte, domnule. Piept sau picior?

— Repetă! Piept sau picior? Eu comand un pui.

— Mănânci singur un pui? se minună Louis.

— Mi-e foame.

— Mie să-mi aduci un piept de pasăre.

— Bine, domnule.

— Şi mulţi, mulţi cartofi prăjiţi, adăugă Jaurès, pe când îşi lega şervetul, ferindu-şi barba blondă şi zburlită. Am o foame de lup.

Stăteau faţă-n faţă, bucuroşi că sunt împreună, dar prudenţi. Turnul Eiffel şi afacerea Panama erau doar aperitivul.

— De ce-ai vrut să mă vezi azi, Darrieu? Doreşti un interviu?

— Dacă n-ai nimic împotrivă.

— Bine, s-auzim întrebările. Locuiesc pe strada Saint-Pantalon, nr. 20.

— Te felicit!

Louis, care admira inteligenţa lui Jean Jaurès, dublată de un mare talent oratoric, triplată de o redutabilă poftă de mâncare, înaintă în vârful picioarelor.

— Prefer să te las să vorbeşti.

— S-a făcut. Jaurès, Jean, născut la 3 septembrie 1859. Prima comuniune; elev la Colegiul iezuiţilor din Castres, admis la agregaţie. Lector la Facultatea de litere din Toulouse, deputat de Tarn…

— … pe o listă a Uniunii republicane.

— Care n-a păcătuit niciodată? Învins în alegerile din ’89, obţine din nou un mandat la alegerile parţiale din Carmeaux, anul acesta.

— Eşti catolic?

— Credincios. Te surprinde?

— Oarecum.

Trecură la fondul subiectului.

— Cum să-ţi explic credinţa mea? reluă Jaurès. Încerc uneori o tristeţe liniştită. Ca şi Victor Hugo, mă întreb atunci dacă Dumnezeu nu creează o forţă necunoscută nouă „în care durerea omului să intre ca element”. Ştiu că numele Domnului a fost adesea profanat de dragul dreptăţii; îi scuz pe aceia care, revoltaţi împotriva religiei, nu acceptă ideea de dumnezeire. Proudhon spunea: „Când cineva îmi vorbeşte de El, atentează la libertatea sau la buzunarul meu”.

— Voi deveni proudhonist.

— Vrei să coborâm pe pământ? Proletariatul, Darrieu, se zbate între superstiţie şi materialism, pentru că regimul nostru de abrutizare şi de mizerie este anti-religios. Dar nu sunt de acord că preocuparea pentru problemele vitale îl îndepărtează pe om de Dumnezeu, ci epuizarea într-o muncă supraomenească. Deci, dacă

socialiştii vor dreptate, sunt alături de ei. Chelner, mai adu cartofi prăjiţi. Poziţia mea ţi se pare clară? Ader la un comunism creştin, şi dacă n-aş gândi aşa, n-aş fi un adevărat creştin.

Louis putea să înţeleagă o asemenea religie. Odinioară la Cité des Roses, un abate, Grégoire, mai naiv, arzând de acelaşi patos, îl cucerise. Adăugă:

— Iartă-mă că revin asupra trecutului. Mă uit în carnet: „După grevele din Decazeville, susţii guvernul. Ai refuzat amnistia. Fidelitatea faţă de drapel şi patriotismul figurau în desaga ta parlamentară. În...

— Cum s-ar spune, mi-ai întocmit o fişă de poliţie, în ’85, eram un puşti.

— În ’90, ai calificat sărbătorirea de 1 Mai drept o „procesiune teatrală”.

— Domnule inspector, notaţi, vă rog: în ’93 mai cred că socialismul este până una-alta complementul regimului. El trebuie să se impună în instituţii fără ciocniri, pentru ca, apoi, să se extindă.

— Aşadar, domnul deputat proscrie lupta de clasă?

— Da.

— Te înşeli.

— Şi eu care mă credeam socialist!

Louis îl privi cu prietenie.

— Constrâns să te afiliezi unui partid, Guesde şi cu mine presimţim că vei evolua, că vei ajunge la colectivism, iar noi te vom primi. De ce nu te-ai prezenta pe lista noastră, cu programul nostru?

Încet-încet, îmbucăturile se răriră. Cu furculiţa în mână, atent, Jaurès asculta. Aşadar, sub pretextul interviului, îi propunea o alianţă!

— În principiu ai accepta?

— Să mă afiliez unui grup? Aş deveni prizonierul lui.

— Ţi-ai păstra dreptul la critică, dar am realiza, în sfârşit, unitatea proletariatului.

Se scurseră câteva clipe. O ezitare, apoi Jaurès

răspunse:

— Am să mă mai gândesc. Chelner!

Ce mai voia? Brânză şi tartă.

După ce aruncase momeala, Louis simţea că e prudent şi înţelept să nu mai insiste. Discutară despre fel de fel de nimicuri şi, cum fiecare cântărea valoarea întâlnirii, găsiră că bilanţul era pozitiv.

— Unde mergi acum? întrebă Jaurès.

— La turnul Eiffel. Am o altă întâlnire.

— Întotdeauna îţi dau întâlnire acolo?

— Mă aşteaptă două doamne.

— Bravo... capitalistule. Am să-ţi dau un semn de viaţă.

— S-a făcut. Şi-ţi mulţumesc.

— Să nu ne pripim. Avem tot timpul.

Chelnerul îi ajunse din urmă pe strada Desaix.

— Domnule, aţi uitat umbrela.

Pe orice vreme, Jaurès o purta la el.

Louis observă dintr-o privire că soţia lui se pudrase. Când ieşeau doar ei doi, nu se ostenea, dar cum era însoţită de Laura, Jeanne dorea să se pună în lumină.

„Cochetă mică ce eşti. I-am spus într-o zi: Eşti bună ca pâinea caldă. Dar tu vrei să semeni cu un cozonac.”

— Vă salut, doamnele mele.

Una avea pe cap o pălărie, cealaltă un batic care-i strângea şuviţele rebele. Rochiile erau şi de diferite, cea mai reuşită fiind cea mai simplă, confecţionată cu trei ani în urmă în fundătura Ronsière. Laura. Într-o rochie roşie, declară:

— Detest turnul Eiffel. E hidos.

— Nouă ne place, nu-i aşa?

— Chiar mult.

Căci Jeanne îl găsea deopotrivă graţios şi monumental.

— Să nu mai vorbim. Şi, la urma urmelor, la ce serveşte? Arhitectura trebuie să fie utilitară.

— Arta, replică Louis, are drept scop să emoţioneze sau

să distreze. Ce-i reproşezi?

— Taie perspectiva.

— E transparent!

— Umbra lui e ca o pată de cerneală asupra Parisului.

— Care se deplasează.

— Nu avem întotdeauna parte de soare, interveni Jeanne, încântată de subiect. Ce voiai să spui, dragul meu?

— Voiam s-o întreb pe Laura dacă-i plac Piramidele.

— O! Piramidele...!

— Şi Piramidele sunt monumente complet inutile. Turnul „meu" e cel puţin zvelt. Cele patru arcuri de triumf susţin o coloană care se îndreaptă fără efort către Dumnezeu şi...

— Către Dumnezeu? Ai înnebunit.!

— Nu. Mă gândeam la Jaurès. Am prânzit împreună.

— Şi aţi băut cam mult.

— Eu zic să luăm totuşi ascensorul, propuse Jeanne.

La etajul al doilea, orizontul se lărgi, iar oraşul îi apăru presărat cu jocuri de copii; ea scoase un strigăt de admiraţie.

Când ai aripi, te descarci uneori într-un poem, dar spaţiul nesfârşit în care ochiul poate să colinde nestânjenit te face să te simţi ca o pasăre; zumzetul oceanic venit dinspre larg învăluia peisajul: Sena ca un pârâiaş, Notre-Dame minusculă, parcul Tuileries ca o pată verde. Coborau în Paris din cer, atingeau în treacăt acoperişurile, săreau de pe un mal pe altul şi aveau impresia că privirile lor pulsează ca o respiraţie fără sfârşit,

— Laura îşi schimbă părerea?

— Ai dreptate. Eiffel e un ticălos de geniu.

— Haideţi să mai urcăm.

Cum era subţire îmbrăcată, Jeanne tremura.

— Duceţi-vă fără mine.

Faldurile nemărginirii erau purtate de vânt.

— Mă tem să nu răcesc.

— Adăposteşte-te, îi propuse Louis.

— Bine, am să vă aştept pe bancă.

— Nu. Rămân şi eu.

— Fii rezonabil.

— Du-te Laura! Şi nu te grăbi!

Convertită la arhitectura metalică, ea se făcu nevăzută.

— Nu-mi place cum arăţi, deşi ţi-ai dat cu pudră, declară Louis.

— Sunt înfrigurată, dar nu mă dau bătută. Ia spune-mi, v-aţi înţeles?

— De minune. Jaurès va accepta. Sau cel puţin aşa cred.

Îi relată întrevederea; Jeanne îl asculta fericită că Louis a preferat să rămână cu ea în loc s-o însoţească pe eleganta exploratoare.

— Jaurès nu te-a întrebat de ce nu te prezinţi la alegeri?

— Ce idee! Nimănui nu-i trece prin minte aşa ceva.

— Ba mie da!

— Ai vrea să fiu deputat! Cine s-ar mai ocupa de partid? Guesde e bolnav. Lafargue şi Derville nu sunt buni organizatori. Şi vezi doi Darrieu în Cameră?

— Fratele tău va fi reales?

— Jeanne...

— Tu hotărăşti. Nu cumva îţi pare rău că n-ai urcat până în vârf? Poftim, o scrisoare de la Sidoux.

— N-ai citit-o?

— Nu mi-era adresată.

— Geloasă mică.

Louis desfăcu plicul.

„Lille, 14 iulie 1893

Cetăţeni!

Sunt la arest pentru o săptămână. Motivul: se pare,

unchiule, că demoralizez armata franceză. Sănătate şi bună dispoziţie. Trimiteţi ţigări! Le Socialiste *este interzis aici!*

Caldă afecţiune, afectuoasă căldură din partea fiului vostru.

S.”

Aplecată peste umărul lui Louis, Jeanne verifică dacă era într-adevăr subliniat cuvântul *vostru.* Oftă:

— Încă nouă luni până se întoarce. Cam mult!

— Îmi lipseşte, ăsta-i adevărul. Fără el, am atâta de lucru în tipografie, iar campania electorală mă acaparează! Te-ai mai încălzit?

— Da. Ţine-mă de mână.

— E gheaţă.

Şi rochia veche. Şi colierul de sticlă.

— Tare te-aş mai săruta.

— În faţa a două milioane de parizieni!

O sărută pe frunte, apoi pe tâmplă, unde părul începea să încărunţească.

Către Saint-Cloud, la marginea pădurii, podul Galliffet e gravat în memorie... în faţa lui, Montmartre, unde s-a trezit sub o boltă în aprilie ’71... apoi la dreapta, pe malul fluviului care, văzut de sus, părea încremenit ca şi orologiul mut din casa familiei de Révoir; strada Saint-Dominique; prietenul Rossel, sărmanul Delescluze şi, foarte departe, Cité des Roses cu Mimile, Ferraud şi canalul cu ecluza.

Dar fundătura Ronsière, greu de descoperit printre nenumăratele acoperişuri, îi servea de adăpost. Acolo, în cele trei camere şi-n atelier, trăia şi muncea cinstit şi fericit.

Bătrân şi totuşi atât de tânăr, Parisul se întindea la nesfârşit: câmpia, colinele albăstrui se pierdeau în zare. Mai aproape, puzderie de biserici şi domuri stăteau de strajă. Un decor încremenit, în care pluteau doar uşoare

dâre de fum. Louis ştia însă că fericirea lui aştepta acolo, în spatele lui. Jeanne veni spre el.

— La ce te gândeşti?

— Te osteneşti prea mult. Ar trebui să ne luăm o vacanţă.

— După alegeri. O, nu mă plâng. Suntem nişte privilegiaţi.

— Pune-ţi haina mea.

— Ca să răceşti şi tu?

— Mă gândeam la viaţa noastră. O viaţă în care au încăput. Numbo, Jeannette, Boulanger, Jeannette, Wilson, Panama, Jeannette.

— Prea puţin loc pentru Jeannette!

— Noua-Caledonie ocupă un loc aparte fiindcă am adus-o cu noi: o colibă, manglieri…

— Şi marea.

— Cât priveşte restul, fă şi tu socoteala: un general votat prin plebiscit, cu Franţa la picioarele lui, poate să întreprindă orice, dar dispare fără urmă; şi ginerele preşedintelui, vânzător de decoraţii; şi scandalul Panama. Mocirla parlamentară; şi toată liota asta care nu-i reproşează regimului că-i putred ci-şi cere partea.

— Nu te înflăcăra.

— Refuz să pactizez cu asemenea fiinţe. După care să iubim oamenii… sau, mai bine zis, omenirea.

— Ce deosebire vezi?

— Ca între cer şi nori.

— Înălţimea te inspiră!

— Să ne întoarcem la anii noştri petrecuţi în Paris. Pot să umple două vieţi. Dar ce-o să se mai ivească? Un alt canal va mai da faliment? Un nou Boulanger ne va cădea în cârcă? Ne-am obişnuit, ne-am blazat!

— S-o crezi tu! Ne rezervă Armata, Biserica şi Finanţele surprize noi. Nu se vor da bătute. Louis, te şi văd preşedintele Republicii, primind ambasadorii la Elysée. Eu voi fi îmbrăcată într-o rochie de mătase galbenă, brodată

cu aur. În păr îmi voi prinde un pieptene… artistic.

Dar Laura se întoarse la etajul al doilea care acum i se părea *terre-à-terre* şi coborâră cu toţii în timp ce Parisul urca spre ei.

— Cumpăraţi turnul Eiffel!

— O ilustrată, doamnelor? O eşarfă, o batistă? Cine mai doreşte? O pălărie?

Mare domn, Louis îşi scoase portofelul.

— Te ruinezi.

— Te crezi milionar?

— Sunt mulţumit de plimbare.

Laura dori o scrumieră. Jeanne se pronunţă pentru un glob de cristal şi cum era la fel de obosită pe cât de geloasă, Louis o luă de braţ.

XLVII

PE CULOARUL APARTAMENTULUI său, în timp ce-şi punea paltonul, Mergin îl întrebă pe Roger:

— E-adevărat că te lansezi în afaceri?

— Da! De Dion-Bouton are mare succes. Îmi prind o nouă coardă la arcul meu.

— Ce coardă?

(Să fim politicoşi cu un domn până nu demult din familie – îţi mai aduci aminte, Blanchette? – care-a venit să te ia cu automobilul.)

— Am fabricat un aparat care permite mulsul mecanic al vacilor. Metoda, pasionantă...

— Nu mă îndoiesc! Poate fi aplicată şi tinerelor mame? După cum spune Rose, Mado aşteaptă al treilea copil.

— O adevărată catastrofă. Când se va opri? Suntem consternaţi şi copleşiţi. Eusèbe, pune-ţi ceva pe cap. E ger.

Înainte de-a ieşi, acesta rupse o foaie din calendarul aproape neatins:

Sâmbătă, 5 ianuarie 1895
Sfânta Amelia.

Se duc să vadă cum îl degradează pe Dreyfus, spion evreu, într-o zi de sabat, delicată atenţie.

Afară, Roger învârteşte de manivelă o dată, de mai multe ori, se aud înjurături, nişte zgomote asurzitoare şi maşina o ia încet din loc.

— N-am să pot opri în Place Fontenoy, îl anunţ Roger. Tot Parisul va fi acolo.

Vorbesc apoi, cum e şi firesc, de acest moment excepţional.

Mergin strigă:

— Dacă ziarul *Le Libertaire* nu mi-ar fi cerut un articol, aş fi stat acasă. Îmi displace acest spectacol.

— Te numeri cumva printre puţinii rătăciţi care îndrăznesc să critice verdictul Consiliului de război?

— Un verdict dat cu uşile închise lasă să se strecoare anumite îndoieli.

— Ce anume?

— Îndoieli. Maşina dumitale face un zgomot asurzitor! Hai să căutăm mobilul. Dreyfus e bogat.

— Când şapte judecători se pronunţă în unanimitate, trebuie să-i credem.

— Toga e infailibilă? De ce-ar fi uniforma?

— Vorbeşte mai tare.

— Îmi vărs plămânii! Darrieu, sabia nu-i atotştiutoare.

— Crezi că şapte bravi soldaţi şi-ar fi condamnat colegul? S-o lăsăm.

— Dacă nu erau bine informaţi, poate…

— A trădat, urlă Roger. Bazaine n-a predat decât Metz-ul. Dreyfus a vândut Germaniei secretul mobilizării noastre şi… Ţine-te bine, cotesc… Mă întreb: puşlamaua asta n-are nici soţie, nici copil, nici iubită, nicio urmă de omenie sau chiar de bestialitate? Ei bine, Eusèbe, n-are.

— De ce-ai oprit?

— Aud un zgomot ciudat. Tu nu?

— Deşi e vâjâitul ăsta groaznic, aud toate prostiile tale.

Roger râde, se bagă sub capotă, caută, pipăie, dar nu vede nimic, poate tocmai din cauza ochelarilor fumurii, protectori.

— Curios, foarte curios. O pornim din nou.

Politicoasă, maşina De Dion-Bouton se supune.

— Prostiile mele! Ei bine, spun, afară cu veneticii! Ca şi

tine, sunt contra preoţilor, dar când *L'Autorite* declară: „Dumnezeu fie binecuvântat că n-a îngăduit ca un gal să sufere infamia acestei pedepse", ei bine, eu liber cugetător nu pot decât să aplaud,

— „Dumnezeu fie binecuvântat!" Acum credincioşii au ajuns să-l binecuvânteze pe Dumnezeu? O iei razna!

Zdrang!

— Na, că-i trotuarul, se dumireşte Roger.

— Dacă ar fi catolic, ar atrage Dreyfus tot atâta ură? În plus, îmi pare rău că trădarea lui trezeşte la compatrioţii noştri instincte de canibali. O condamnare la moarte i-ar bucura mai mult decât pierderea gradelor.

— De acord. Ar trebui să-l trimeată în Africa şi acolo să-i vină de hac cu discreţie. Sau să-i ofere un pistol. Ar fi civilizat. Dar el preferă dezonoarea sinuciderii.

— Ce-ai fi ales?

— Să mă răscumpăr.

— Înseamnă că eşti bogat!

Zgomotele motorului au camuflat din fericire această replică.

Ceva mai departe, automobilul expectorează şi se opreşte. Ei coboară. Roger îşi mângâie maşina, în timp ce Eusèbe se neliniştеşte.

— Cum o să străbatem prin mulţime?

Puzderie de oameni în piaţă, lângă Şcoala militară; se cocoaţă, agresivi, pe felinare, pe acoperişul Galeriei de maşini. Bravii noştri patrioţi sunt roşii de mânie, iar un Toto, pe umerii tăticului, îşi va aminti cât de greu se plăteşte trădarea de ţară.

Zece mii de fanatici. Patru mii de soldăţoi, plus jandarmi şi poliţişti.

Trâmbiţele sună.

„Daţi-vă înapoi."

Pe un cal negru, apare generalul (el o fi călăul?) urmat de un stat major.

Eusèbe şi Roger parlamentează, arătând cu ostentaţie

permisul de liberă-trecere.

„Poftiţi.”

Pătrund în imensul patrulater, unde fiecare regiment din Paris îşi aliniază două companii. Pe o terasă sunt rânduiţi elevii Şcolii de război. Pe-o estradă se grupează invitaţii.

Pe vreme rea, cerul trimite câteva raze de soare să mângâie o defilare, un cortegiu. Azi însă, cad fulgi de zăpadă ce se topesc imediat. E clar că lui Dumnezeu nu-i plac trădătorii.

Sosesc Barres, Daudet, Coppée, Deroulme, de Rodays.

— Stimaţi confraţi, începe autorul comediei în versuri *Le Passant,* François Coppée, îndulcirea moravurilor ne oferă un simulacru de pedeapsă. Strămoşii noştri, mai înţelepţi, foloseau trasul pe roată.

— Şi înfieratul, adăugă Daudet. Mai înainte de a-l fi sfârtecat, străbunii ar fi înscris în carnea lui un cuvânt de răzbunare: Iuda.

Rodays tuşeşte. Ziarul Le *Figaro* pe care-l conduce e prudent, căci mai rămân de elucidat câteva puncte din proces. Fără îndoială, Leon Daudet va scrie articolul de fond, dar va exprima propria lui opinie.

Barres:

— În China, după ce s-au convins că Tso, un căpitan, dăduse anumite informaţii unui general japonez, i-au ars pleoapele cu vătraiul înroşit, i-au smuls limba, i-au băgat picioarele în smoală fierbinte şi le-au dat foc, i-au zdrobit nasul, i-au spart măselele cu ciocanul şi i-au făcut o spălătură cu ulei încins. Noi…

— Mai civilizaţi… spune ironic Mergin.

— … tratăm trădarea ca o crimă politică. Rezultatul: Dreyfus scapă nevătămat în loc să fie linşat de mulţime.

— Exagerezi!

Déroulède şi *Cocarde* consideră că degradarea sa consolida patriotismul tinerilor soldaţi. Mai presus de orice e Franţa.

— După aceea, doar după aceea, douăsprezece gloanţe în spate mă vor mulţimii.

„Sfârtecat, linşat, împuşcat. Frumos program”, gândeşte Mergin.

— Tremuri de nerăbdare, îi spune lui Roger. Se cade însă o oarecare ţinută, industriaşule deputat.

— Nu tremur, mi-e frig.

Huiduielile se fac auzite, întrerupte de fluierături. În faţa cuştii din care va apărea un om, Parisul urlă.

Cu gustul lui pentru dezbateri elevate, Daudet deplânge faptul că generaţia actuală nu mai e sensibilă la eternul blestem ce planează asupra fiilor lui Sem.

— Convertiţi-vă, pare să le spună. Şi veţi fi francezi. În realitate, evreul este incompatibil cu o societate creştină. Dreyfus n-ar fi trebuit niciodată să intre în statul major. N-ar fi trebuit să fie soldat. Franţa n-ar fi trebuit să primească o asemenea epavă a ghetoului, un asemenea rebut. De aceea îl vor scuipa.

Dar Leon, fiul lui Alphonse. A răguşit.

Şi tobele răsună. Şi generalul Darras ridică sabia. Se aude ordinul:

„Prezentaţi arm’!”

Se face linişte. E aşteptat. Iată-l.

E încadrat de patru tunari înarmaţi. Un plutonier, cât o namilă, merge înaintea lui. Barres îşi potriveşte binoclul.

— E mai scund decât mi-l închipuiam, domnilor, dar ruşinea îl înalţă. Ce mers sigur! Se crede la paradă? Canalie, e ultima ta plimbare printre oameni civilizaţi.

Dreyfus pierde ritmul, apoi păşeşte din nou milităreşte, se opreşte cu călcâiele apropiate, în faţa lui Darras care îşi scoate din nou sabia.

Tobele şi trompetele dau semnalul. Apoi, după ce un grefier citeşte verdictul Consiliului de război, se aude fraza solemnă:

— Alfred Dreyfus, nu ţi se mai poate încredinţa demnitatea de a purta arma! În numele poporului francez,

te degradăm.

El strigă imediat:

— Ostaşi, se degradează un nevinovat. Ostaşi, se dezonorează un nevinovat!

— La moarte! îi răspunde mulţimea.

Cât ai clipi din ochi, plutonierul smulge galoanele, aurite de pe chipiu, de pe mâneci, nasturii dolmanului. Nemişcat, Dreyfus se lasă deposedat.

— Sunt nevinovat.

Mai rămâne sabia pe care subofiţerul o scoate din teacă, o rupe în două şi o aruncă în noroi,

— Sunt nevinovat.

— E o sfidare, spune Coppée.

O insolenţă, după Daudet.

Drept, cu capul sus, Dreyfus păşeşte cadenţat, trece prin faţa trupelor şi, fără să se oprească, repetă liniştit:

— Sunt nevinovat! în timp ce cumplita imprecaţie îl însoţeşte:

— La moarte! La moarte!

Se opreşte doar în faţa ziariştilor:

— Veţi spune că sunt nevinovat?

— Gura, laşule.

— Veţi spune…

— Cabotinule!

— Sunt nevinovat!

— La Satory, veneticule!

— La spânzurătoare!

— Stârvule! strigă Déroulède.

Daudet urlă:

— Prusacule!

Iar Dreyfus:

— Trăiască Franţa!

Vocea lui se pierde în ocări; el se îndepărtează, sub ploaia de scuipături, ca o paiaţă dezmembrată, pare că se prăbuşeşte, dar o porneşte din nou şi ca un ecou răzbate:

— Sunt nevinovat!

Vinovat sau nu, martir sau scelerat, se gândeşte Mergin, astăzi domnilor „Trăiască Franţa!” dar „Jos cu francezii”.

Fostul căpitan a dispărut.

Piaţa, cu defilarea uniformelor roşii, cu drapelele în vânt, cu marşul „Sambre-et-Meuse”, parcă ar fi fost un 14 Iulie iarna.

— Am asistat, declară Barrès ridicându-se, la un exemplu de aroganţă nemţească. Orice francez ar fi plecat capul şi ar fi acceptat pedeapsa. Acest străin mai voia să ne şi înfrunte!

— Pentru un mizerabil ca el, suferinţa nu contează. Trădătorul era mai puţin chinuit ca noi.

— Ai dreptate, Daudet.

Stânjenit, Roger tăcea.

Fără să-şi ia rămas bun, Mergin dispare. Rodays îi ajunge din urmă.

— Nu eşti de acord, nu-i aşa?

— Detest manifestaţiile colective. Sunt crude.

— Aşa e. Confraţii noştri care-l ponegresc pe Dreyfus fiindcă a fost tare, l-ar fi jignit şi dac-ar fi fost laş.

— Ce-am fi făcut în locul lui? întreabă scriitorul.

— „Sunt nevinovat!” Ştii că strigătul ăsta n-o să mă lase să dorm?

— Ai avea curajul s-o repeţi?

— Tirajul ziarului *Le Figaro* ar suferi.

— Colectiviştii susţin că trădarea se naşte din murdăria burgheză. Emiţând o îndoială, n-ai displace cititorilor.

— Cititorii mei cred în infailibilitatea celor şapte judecători militari.

Înaintează prin mulţimea adunată în grupuri-grupuri dezamăgită că spectacolul luase sfârşit.

— Mă surprinde un lucru, continuă Rodays. Dreyfus şi-a recunoscut crima în faţa instrucţiei; o neagă însă cu atâta energie în prezenţa noastră! Era aproape... convingător. Nu, vreau să spun... jalnic.

— Deţii informaţiile de la Ministerul de Război.

— Mercier este un general şi un ministru pe care nu-l poţi bănui de minciună.

— Atunci Dreyfus e vinovat... Dormi liniştit!

Împins din toate părţile, Mergin trage concluzia:

— Într-o ţară liberă, sălbaticii n-ar trebui să se amestece în aparatul judiciar.

Pe când automobilul înaintează, Roger încearcă un dublu sentiment penibil. Căci Roger este tot ce vrei: amoral, petrecăreţ, fricos, dar nu e rău.

Dreyfus i-a inspirat compasiune cu strigătul lui care nu suna fals. Un mare actor? Fără îndoială. Un trădător? Desigur. Dar...

Apoi, să fii tratat drept industriaş de Eusèbe, ceea ce în gura lui era suprema ofensă, ca şi cum ar fi spus „analfabetule”. Toate astea îţi cad greu la stomac.

Zdrang! Frână bruscă.

— Ce naiba? Te crezi la ţară? O, Miss Violet. Scuză-mă!

Ea, care mergea pe mijlocul drumului, se opreşte.

— Ce surpriză!

Are o frumoasă haină de astrahan, o tocă asortată şi farmec.

El, o blană de urs, o caschetă pe ureche şi un aer elegant.

— Unde alergi aşa?

— Acasă.

— M-ai recunoscut cu ochelarii ăştia?

— Văd adesea cei şaptesprezece cai putere şi pe vizitiul lor.

— Cât de mică e lumea! Şi plină de neprevăzut! Ieri o întrebam pe Rose: „Cei mai face deputatul tău?”

— Prietenul ei şi al dumitale.

Ochi de levănţică, nas grec şi-o gură! O adevărată pariziancă.

— Urcă. Te conduc.

— Mulţumesc.

— Ce-ai zice de un mic ocol prin Bois de Boulogne? Pe ninsoare, ar fi minunat.

— Fie.

Uşor încărunţit, dar merge, ca să nu mai vorbim de automobil.

— Cu engleza cum stai, faci progrese?

— *Yes.*

— Atunci, să vorbim englezeşte.

— *No.*

Îşi zâmbesc.

Maşina, tot zgomotoasă, urcă pe Champs-Elysées. Roger îi arată cum o manevrează, care e acceleratorul, vitezele, în timp ce Violette pare interesată mai ales de oglinda retrovizoare: când se apleacă puţin, se poate vedea.

După ce trec de Arcul de triumf, intră în împărăţia zăpezii, apoi, curând, a tăcerii, căci maşina vrea să-şi tragă sufletul. Arborii par de Crăciun sub cerul cenuşiu pe care lebede în zbor îşi pierd penele. E imaculat, neprihănit.

— Te simţi bine?

— Sunt… fericită.

— Deşi e iarnă, îşi ia avânt Roger, o Violetă îmi aduce primăvara.

— Linguşitorule!

— Mă flatezi.

— Deloc. Îmi placi.

Ea se întoarse spre el, seducătoare.

— Eşti tare simpatic.

O, n-are de ce să se teamă, căci amândoi sunt înveşmântaţi în blănuri!

Dreyfus e departe, uitat; Mergin la fel.

Roger îşi spune:

„După Rose, Blanche; după Blanche, Violette? De ce nu?”

---- Sfârşit ----